
HARRY HJÖRNE
BULTIN SUKU
KIRJA-SAMPO

HARRY HJÖRNE

BOLTIN SUKU

HARRY HJÖRNE

BULTIN SUKU

MUUAN GÖTEBORGILAISTARINA

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ
KIRJA-SAMPO
TURKU

ALKUTEOS:

BULT & SON

Ilmestynyt v. 1945

SUOMENTANUT

E. AAVIKKO

Satakunnan Kirjateollisuus Oy:n kirjapaino, Pori, 1946

— — — hän kuului kolmanteen sukupolveen.

Sanat leikkasivat terävästi hiljaisuuden. Pojan käsivarsi oli jäykistynyt tytön ympärille. Hän kuunteli jännittyneenä ja hengitystään pidätellen. Hetken kuluttua hän ryhdistäytyi ja irroitti kätensä.

Täällä vanhassa lautatarhan konttorissa sai tavallisesti olla rauhassa. Moneen vuoteen sitä ei enää oltu käytetty. Mutta täällä oli isoisä viihtynyt niin hyvin. Sen vuoksi isä ei halunnut antaa sitä hajoittaa, se sai olla piilossaan, melkeinpä unohdettuna, harvoin poljetun rikkaruohovihreyden keskellä. Joka kevät sitä käytiin katsomassa. Sitten se sai jäädä omiin oloihinsa.

Äänet kuuluivat selvästi. Joka sana kaikui ohuen seinän läpi. Puhelijat olivat istuutuneet penkille päivännoutokukkien keskelle.

— — — niin, kyllä minä tunsin Bjurbergit. Kaikki kolme sukupolvea: ensimmäisen, Fredrikin, joka perusti yrityksen ja jossa oli brutaalia voimaa, Wilhelm Fredrikin, joka hoiti liikettä ja eli komeasti, ja nyt tuon suurpiirteisen Morganin, jonka todettiin vahvistavan vanhaa sanontaa, että tarvitaan kolme sukupolvea gentlemanin luomiseksi. Hän oli kelpo liikemies, hänkin, mitä siihen tulee. Mutta hän eli leveästi ja otti kaiken hieman liian kevyesti, kuten Douglas Pettersson sanoo. Ja nyt hänkin on poissa.

— Pikaistuksissaanko hän sen teki?

— Ei, mikään äkkinäinen mielijohde se ei ollut. Se oli kauan askarruttanut hänen mieltään. Hän oli ollut viime aikoina hieman kummallisen näköinen, ja koko eilisen päivän hän eli niissä tunnelmissa, minkä piti tapahtua.

Varhain aamulla hän meni laivoille. Sattuivatkin sinä päivänä kaikki, "Ingeborgia" lukuunottamatta, olemaan täällä. Hän kierteli levottomana eri puolilla, ja sitten hän meni konttoriin. Monen päivän posti oli pöydällä, mutta hän ei koskenutkaan kirjeisiin. Hän vain seisoskeli kädet selän takana ja tuijotti kauan ulos ikkunasta. Sitten hän meni kaikkien huoneiden läpi, peräkkäin huoneesta toiseen. Myöhemmin ihmiset siellä ymmärsivät hänen käyneen jäähyväisillä. Alhaalla varastossa hän samoin käyskenteli ympäriinsä lausuen sanan silloin, toisen tällöin jollekin uskolliselle palvelijalleen. Sitten hän meni jälleen ulos laivoille. Siellä hän seisoskeli melkein koko päivän sanomatta juuri sanaakaan. Kaikilla oli se kolkko tunne, että jotakin epämiellyttävää oli ilmassa. He tunsivat hänet ystävälliseksi ja mukavaksi mieheksi. Ja sellainen hän oli eilenkin, ehkäpä hieman ystävällisempikin kuin tavallisesti. Mutta hänessä oli jotain muutakin, jota kukaan ei juuri silloin tajunnut. Kun hän iltapäivällä meni kotiin, he näkivät hänen kääntyvän varastosuojan luona ympäri ja seisovan siellä kauan, ennenkuin jatkoi matkaansa kulman taakse.

Kummalliselta hän vaikutti myös kotiin tullessaan. Pienokaisia hoitava tyttö sanoi olleensa levoton koko yön ja menneensä yht'äkkiä nuorimman lapsen luo. Ja johtaja istui siellä. Hän näytti itkeneeltä ja niin epätoivoiselta, että tyttö aivan pelästyi. Mies koetti laskea leikkiä ja sanoi tulleensa katsomaan, ettei pienokainen potkisi peittoa pois päältään. Mutta sehän oli jokseenkin tarpeetonta. Huone oli lämmin, peite hyvin kiinnitetty ja pienokaisella oli yöpukunsa. Tyttö kertoi, ettei hän enää sen jälkeen voinut

nukkua uudelleen. Hän aavisti, että jotakin tulisi tapahtumaan. Hän näki miehen käyvän vielä muidenkin lasten ja myös vaimonsa luona. Kello kuuden aikaan hän oli mennyt omaan huoneeseensa. Kun häntä ei kuulunut aamiaiselle, tyttö kertoi näkemästään. Rouva tuli levottomaksi ja meni heti miehensä huoneeseen, ja sieltä hän sitten tämän löysi. Kyllä varmaan on täytynyt olla vaikeata erota elämästä, kun omistaa niin paljon: vaimon ja lapset ja arvonantoa ja rahaa ja laivoja. Se oli varmasti vaikeata joka suhteessa.

— Miksi hän niin teki?

— Muuan vanha tapaus nuoruuden päiviltä kuuluu jälleen tulleen esiin muistutuksena, kenenkään kuitenkaan oikein tietämättä, mikä se oli. Mutta voihan sentään tavailla ja koota sanat yhteen. Hän eleli kauan suruttomia päiviä ja vakiintui vasta mentyään naimisiin. Ei ole epäilystäkään, etteikö hän olisi palvonut vaimoaan ja lapsiaan. Mutta tultuaan neljänkymmenen vuoden ikään hän sai laskun, eikä hän katsonut voivansa maksaa sitä muulla tavoin. Sellaistahan sattuu. Mutta sääli hyvää miestä.

— Epäselvyyksiä liikeasioissako?

— Sitä en usko. Bjurbergin liiketoiminta ei kai ole ollut aivan niin laajasuuntaista kuin vanhan konsulin aikana. Nythän olosuhteetkin ovat toiset kuin ennen, ja kolmas sukupolvi tarvitsee aina itse enemmän kuin ensimmäinen. Ei, kyllä liikeasiat olivat all right. Bjurbergit ovat rikkaita. Mutta nyt suku on näytellyt osansa loppuun: neljä tyttöä, kaikki pieniä, ja rouva on kokonaan omistautunut perheelleen tietämättä yhtään mitään liikeasioista. Niin, kolmas sukupolvi, sinähän tiedät. Niinhän on käynyt useimmille suvuille, de Wett, MacCallum, Isaac, Grönberg, Andersson, Björklund, Lindh, niin, tuon kaiken sinä tiedät yhtä hyvin kuin minäkin.

— Siten käy tietysti Bulteillekin? Tytärhän sai aikaan melkein skandaalin ja hänet täytyi lähettää pois, ja poika kuuluu olevan oikea hampuusi, väitetään.

— Hampuusi on kai sentään hieman liikaa sanottu. Ei Karl Erikissä mitään vikaa ole. Vaikka on kyllä olemassa suuri vaara, että hänen loppunsa on yhtä onneton kuin nuoren Bjurberginkin, mikäli hän ei taita niskojaan jo poikasena. Oikeastaan on sääli häntä. Hänessä on oikeata uranuurtajan ainesta, vaikka hän onkin kolmatta sukupolvea. Hän muuten muistuttaakin isoisäänsä sekä ulkonäöltään että luonteeltaan. Jos isoisä olisi jo nuorena joutunut sellaisten yritysten huipulle, jotka hän sitten itse myöhemmin loi, hän olisi arvatenkin tehnyt kaikesta lopun hyvinkin pian. Hän oli uuden luoja, mutta ei mikään liikelaitosten hoitaja, ja aivan sama koskee myös pojanpoikaa. Minä tunsin vanhan Bultin. Äitini oli kotoisin Majornan kaupunginosasta, kuten hänkin, ja samalta kadultakin, ja me itsekin asuimme niillä main.

— Siitäpä olisi mielenkiintoista kuulla.

— Ei Bultin kodista ole paljoakaan sanottavaa. Isä oli laivan timperi, harvoin maissa. Talo täynnä lapsia, köyhyyttä ja kurjuutta. Kalle Bult joutui jo varhain merille, ja vakaan kansan silmissä hänellä usein oli huono maine. Joi ja tappeli ja oli hulluna naisten perään. Olipa hänellä lapsikin erään ompelijattaren kanssa, mutta se raukka kuoli jo varhain. Sitten sattui hänen ollessaan kahdenkymmenenviiden ikäinen tapaus, joka muutti hänen elämänsä yhdessä päivässä. Mutta siihen en nyt puutu. Se on aivan liian pitkä historia. Jos yllytät minut siihen, et pääse kotiin, ennenkuin iltapimeässä. Mutta kerron kyllä pari piirrettä vanhasta Bultista voidaksesi ymmärtää vertauksen Karl Erikiin.

— Näin Bultin pari kertaa ja puhuinkin hänen kans-

saan, mutta en ole voinut koskaan käsittää, kuinka hänestä oli tullut niin rikas ja mahtava mies. Minusta hän vaikutti varsin yksinkertaiselta.

— Niin, etpä ole ainoa, joka sen on sanonut. Hän oli mies, joka tosiaan aina hämmästytti ihmisiä. Tavallaan nuo vanhat mielettömyydet pysyivät hänessä, niin kauan kuin hän elikin. Hänessä oli kummallinen sekoitus huimaa rohkeutta ja pelokasta varovaisuutta, boheemia huolettomuutta ja uurasta työteliäisyyttä; hän oli avoin ja hyväntahtoinen niitä kohtaan, joista hän piti, mutta epäluuloinen muiden suhteen. Hän voi antaa satatuhatta pois silmää räpäyttämättä, mutta saattoi kitsastella äyrinpahaisella. Hänellä oli jonkinmoisia kummallisia periaatteita, jotka ratkaisivat, milloin hän teki siten tai täten, milloin hän oli suurpiirteisen antelias tai kitsas.

Karl Erik ei muistuta sen enempää isäänsä kuin äitiäänkään. Hän on suoranainen jäljennös vanhasta Karl Johan Baptiste Bultista. Paremmin siloitellulta hän tietysti näyttää. Ukkohan pysyi merimiehenä elämänsä loppuun, usko, toivo ja rakkaus käsivarteen tatuoituna ja parkki ”Elisabeth” rinnassaan. Karl Erik on saanut kasvaa rikkaan kodin lapsena ja on saanut kaiken, mitä rahalla vain on saatavissa. Mutta sekään ei näytä auttavan. Hän on tyypillinen merimies niinkuin ukkokin, voimaihminen omalla tavallaan, tavallisten mittojen mukaan ehkä hieman hillitön; nuori villieläin, jota ei voida kesyttää kouluin eikä kehoituksin. Minä kyllä tunnen Karl Erikin, sillä tunsin Karl Johan Baptisten. Me pikkupojat häntä jumaloimme, sillä olihan hän oikea merimies ja kova tappelija. Ja vaikka hän oli jo aikamies ja oikea tekijä mieheksi, niin hän osasi kuitenkin puuhailla meidän poikien kanssa. Se johtui kai siitä, että hän pysyi itsekin poikana koko ikänsä. Näen

vieläkin elävästi hänet seisomassa Stigbergintorin varrella poikajoukko ympärillään.

Kalle Bultin toinen silmä oli harmaansininen, toisessa oli ruskea vivahdus, ja se oli hieman kiero ja räpytti kumman hauskasti. Olet kai huomannut, että minäkin, niin vanha kuin olenkin, isken silmää samalla tavoin. Ja niihin aikoihin olisit nähnyt Majornassa tusinan verran poikia, jotka sillä tavalla räpyttivät vasenta silmäänsä.

Myös Karl Erikin toinen silmä on erikoinen. Se on hieman vino ja vivahtaa ruskealle. Minä olen niin läheisessä suhteessa perheeseen ja toiminimeen, että seuraan pojan kehitystä kuin omien lasteni. Siinä on rohkea ja hyvä poika ja toveriensa johtaja. Se vain on vikana, että hän on syntynyt rikkaassa perheessä, niin ettei hän voi käyttää voimiaan hyödyllisesti, vaan tuhlaa niitä harhateille. Hänen olisi pitänyt joutua seitsemänneksi lapseksi köyhään kotiin ja joutua pitämään itse huolta itsestään ja mieluimmin vielä muistakin. Hän ei ole syntynyt käymään kouluja ja istuutumaan valmiille johtajantuolille.

— Sinä siis luulet — — —

— Niin arvelisin. Hän edustaa kolmatta sukupolvea, ja sille on kohtalo aina vastahankainen. Hän sortuu tai sitten hänestä tulee aivan erikoinen mies. Merille hänen pitäisi mennä, joutua kovaan työhön ja ottamaan vastuu. Hänen pitäisi joutua paikkaan, missä kukaan ei tiedä mitään Bultien miljoonista eikä välitä niistä vähääkään.

Miehet olivat menneet. Greta oli hiipinyt tiehensä Karl Erikin huomaamatta.

Karl Erik tiesi, ketä nuo keskustelijat olivat. Toinen oli vanha Malm, parempi Bult kuin kukaan Bulteista itsestään. Hän oli purjehtinut Bultin ensimmäisellä laivalla. Suoritettuaan tutkintonsa hän oli toiminut laivurina, kunnes häntä oli tarvittu maissa. Hän oli ollut isoisälle kaikki

kaikessa ja oli ollut isän korvaamattomana tukena tämän ensimmäisinä vuosina toiminimen johtajana. Malm oli tuntenut vanhan Bultin kyvyt ja heikkoudet. Hän oli harvoin asettunut tätä vastustamaan, mutta joskus hän oli kieltäytynyt suorittamasta tehtäviä, joiden hän katsoi vahingoittavan toiminimeä. Bult, joka tunsi oman impulsiivisuutensa ja "haihattelevaisuutensa", luotti Malmin varmaan arvostelukykyyn ja antoi oman mielikuvituksensa lentää vapaasti. Hän tiesi Malmin väliin antavan palttua hänen määräyksilleen. Jos hän palasi vielä uudelleen samaan asiaan, kun Malm ei ollut käskyä noudattanut, niin hän tapasi perustella sitä hyvin, ja silloin Malm ei enää milloinkaan epäröinyt. Kaiken tuon oli isä kertonut.

Karl Erik istui edelleen paikallaan ja pohti Malmin sanoja — — — kolmas sukupolvi — — — hoitaa toiminimeä — — — isoisänsä jäljennös — — —

Sitten hän meni satamaan ja kuljeksi siellä ympäriinsä. Hän näki Bultin laivat ja Bjurbergin laivat, jotka lastasivat ja purkivat, mutta Malmin sanat kaikuivat nostoranojen melun ja ahtaajien huutojen keskelläkin. Sattumaltako vanha Malm oli istuutunut konttorin edustalle? Vai oliko hän nimenomaan pitänyt varansa saadakseen tilaisuuden sanoa sanottavansa? Malm tahtoi hänen parastaan — sen hän tiesi. Karl Erik tunsi jotenkin ihmeellisesti huojennusta. Nyt hän näki tulevan tiensä. Se ei voinut jatkua siten kuin tähän asti. Hän tiesi koulunsa pian päättyvän. Hän ei ollut siitä paljoakaan hyötynyt — vain varoituksia, huonoja todistuksia ja riitoja opettajain kanssa. Ja sitten tuo tapaus Avenyenillä — —. Päissään hän tuskin oli niin paljon ollut, mutta hän oli hoilannut ja rähjännyt ja oli joutunut poliisin kirjoihin. Siitä tietysti tulisi vielä jälkijuttuja. Rahoja hän oli lainannut oikealta ja vasemmalta, mutta niistä kai saisi ukko huolehtia. Pahempi oli muiden

juttujen laita. Ingrid oli oikeastaan kirotun sievä. Hänestä hän kyllä eniten piti. — Ja sitten koulu! Kouluvuosien lohduton pituus näytti hänestä toivottomalta, hänen täytyi päästä vapaaksi. Vuosi toisensa perästä aina samaa, ala-arvoisia todistuksia, jälki-istumisia, ehtoja ja ehtojen suorittamisia. Mutta — sitten tuli Greta. Tällä kertaa tilanne näytti toivottomalta, vaikka häntä ei erotettaisikaan, mutta niinkin hänelle kai kuitenkin tulisi käymään. Ehkäpä Avenyenin tapauksen takia — tai ehkä Gretan vuoksi? Ajatella, jos se vain on totta, mitä Greta oli sanonut! Niinpä niin, sen saa isä selvittää. Vaikka kyllä oli sääli isääkin. Ensiksi Jeannette-Marie ja tämän yläluokkatyttöjen liiga, joka oli "huvikseen" näpistellyt liikkeissä. Nyt sisar oli Ranskassa. Ja sitten Karl Erik itse. Mutta mitäpä voi enää tehdä. Tehtyä ei saa tekemättömäksi.

— — —

— Herra Bult on salongissa. Hän tahtoo puhua Karl Erikin kanssa.

— Onko hän yksin?

— Rehtori Juhlin on herra Bultin luona.

Menemättä suoraan salonkiin Karl Erik kiersikin kirjastohuoneen kautta. Siellä oli vanha valokuva-albumi sinisine plyysikansineen. Hän selaili sitä. Se oli isoisän albumi. Siinä tämä oli itsekin, muutamia vuosia vanhempana kuin Karl Erik nyt. Eipä hän juuri näyttänyt kovin edustavalta, mutta jotakin erikoista hänessä oli. Hänen hymynsä oli ylimielinen. Malm oli oikeassa. Kyllä heissä oli yhtäläisyyttä. Nenä, suu — niin, kyllä hän todella oli isoisänsä näköinen. Ja sitten nuo silmät. Ei hän koskaan aikaisemmin ollut tullut ajatelleeksi, että hänen toinen silmänsä vivahti ruskeaan. Nyt yht'äkkiä sekin merkitsi jotakin. Isoisä ei ollut yhtä hieno mies kuin isä, poika ajatteli. Ei kukaan ollut häntä sanonut gentlemaniksi. Tuon-

noittain isä oli kertonut päivällispöydässä, että isoisä kerran oli joulukirkossa istuessaan tehnyt merkintöjä muistikirjaansa seurakunnan veisatessa virttä ”Aamu armas valollansa”. Isoäidin mielestä se oli sopimatonta, mutta ukko oli vastannut, että hän aina virrenveisuun aikana sai hyviä ideoita.

— Niin, kyllä sinä, isoisä, olit aikamoinen vekkuli. Etpä sinä juuri mikään hieno mies ollut, etkä sinä myöskään, jos on uskomista ihmisten puheisiin, ollut oikein järkeväkään. Mutta minä pidän sinusta. Sinä olit hauska mies. Et ollut kuin kaikki muut. Ja juuri sinä loit laivanvarustamon ja laskit perustan Bultien varallisuudelle. Ovatpa antaneet eräälle kadulle ja puistolle nimesikin.

Karl Erik puheli isoisänsä kanssa. Hän oli näkevinään jotakin rohkaisevaa tämän katseessa ja tunsi saavansa uutta voimaa. Eikö hänellä itselläänkin ollut ruskeanvivahteinen silmä? Eikö se katsonutkin hieman kieroon, eikö hän vain ollutkin — kyllä, hän tunsi olevansa Kalle Bult, merimies tuolta Majornan puolelta Göteborgia, usko, toivo ja rakkaus käsivarressaan ja ”Elisabeth” rinnassaan.

Karl Erik tiesi jo tehneensä päätöksensä. Hän tiesi nyt, mitä hän tahtoi, ja hänestä tuntui, ettei hän voinut epäonnistua. Varmoin askelin hän meni salonkiin.

Hän tunsi hallitsevansa tilanteen. Isä vain nyökkäsi hänelle ja istui sitten liikkumattomana. Karl Erik seisoi äänettömänä miesten edessä ja kuunteli totisena rehtorin sanoja. Tämä puhui kauan. Väliin Karl Erik halusi panna vastalauseensa, mutta hän tukahdutti mielijohteensa. Sehän ei maksanut vaivaa.

Ja rehtori jatkoi. Vanhemmilla oli oikeus vaatia Karl Erikin erottamista koulusta. Tämä oli kaiken levottomuuden aiheuttaja. Muut pojat seurasivat häntä. Olemme koettaneet välttää tätä askelta, huomioon ottaen herra

Bultin, rehtori Juhlin sanoi. Nyt se ei enää käynyt päinsä. Sanomalehtiin oli lähetetty kirjoituksia. Jokin lehti oli pyytänyt rehtorin lausuntoa. Hän oli vastuuvelvollinen vanhemmille.

Karl Erik ei enää kuunnellut. Hänen ajatuksensa harhailivat kaukana. Hän lähtisi merille kuten isoisäkin. Hän aloittaisi kaiken alusta. Yht'äkkiä hän vain odotti, että rehtori lopettaisi, niin että hän voisi mennä Malmin luo. Tämä kyllä auttaisi häntä. Mutta rehtori puhui. Ei tämä turhan vuoksi ollut kaupungin kaunopuhuja korulauseineen ja hienoine äänivaroineen. Rehtori nautti saadessaan puhua, hän lumoutui omasta äänestään. — — — nuorison villiintyminen — — — toisten oppilaiden vuoksi — — — vanhempien edessä — — — oppilaitoksen maine — — — sanat soluivat ohi kierros kierrokselta kauniin äänen kantamina niinkuin hevoset karusellissa.

Karl Erik seisoi liikkumattomana, syytöksien koskematta häneen. Hän katseli isäänsä, ja hetkessä hän tajusi, kuinka suuresti hän tästä piti. Isä ei ärjynyt, hän ei lyönyt, hän ei ajatellut rangaistusta. Hän vain istui nyt tuossa, kai koettaen ajatuksissaan paneutua Karl Erikin asemaan. Karl Erik arvasi hänen kärsivän. Hän varmaankin ajatteli: ensiksi Jeannette-Marie ja nyt Karl Erik.

Rehtori ampui lopuksi yhteislaukauksensa — — — nuorison villiintyminen — — — oppilaitoksen maine — — — edesvastuu vanhemmille — — —

Karl Erik loi silmäyksen isäänsä. Nähdessään isänsä ilmeestä, ettei tämä aikonut virkkaa mitään, hän ryhtyi itse puhumaan.

— Tiedän käyttäytyneeni kovin huonosti ja että rehtorin täytyy minut erottaa. Vanhempieni vuoksi tahdon mielelläni erota omasta pyynnöstäni, jos se käy päinsä. Ja olen valmis puhumaan muiden poikien kanssa, jos siitä on apua.

Hän vaikeni ja meni isänsä luo.

— Anna anteeksi, isä. En ole ennen ymmärtänyt, kuinka pahasti olen tehnyt. Nyt isän ei enää tästä lähtien tarvitse hävetä minun tähteni. Tästä päivästä alkaen tulen kulkemaan omaa tietäni, ja luulen, että isä hyväksyy sen. Ja jos minun jälkeeni vielä tulee jonkinlaisia ikävyyksiä, pyydän isää auttamaan minua siihen asti, kunnes kykenen seisomaan omilla jaloillani.

Isä nyökkäsi ja siirsi katseensa ensimmäisen kerran hänestä pois. Hän näytti väsyneeltä, mutta Karl Erik tunsi, että hän liikkumattominkin katsein hymyili. Hän ei ollut sanonut sanaakaan.

Ja hän istui yhä paikallaan Karl Erikin mentyä ja rehtorin hyvästeltyä viimeisin valitteluin. Hetkiä poikavuosilta muistui nyt hänen mieleensä, ja kuvat vanhasta kodista palautuivat silmiin. Niinkuin Karl Erik oli äsken seissyt tuossa hänen edessään, niin oli myös isä usein seissyt kasvot juonteisina päättävästä voimasta, äänessään syvyyttä ja lujuutta. Tuollaisina hetkinä ihmiset olivat käsittäneet sen ihmeen, että hullusta Kalle Bultista oli tullut mies, jolla oli laivoja ja tehtaita, pankkeja ja ihmisiä väkevän tahtonsa alaisina.

— — —

Malm oli yksin kotona. Emännöitsijä oli Pelastusarmeijan kokouksessa, ja palvelijattarella oli vapaailta.

Kapteeni Malm oli ollut leskenä jo monta vuotta, ja lapset olivat menneet ulos maailmalle. Häntä pidettiin rikkaana miehenä, mutta ei sitä huomannut hänen arkielämästään.

Heti oven sisäpuolelle päästyään Karl Erik tunsi, että Malm tiesi hänen tulonsa syyn ja suorastaan odottikin

häntä. Mutta hän kuitenkin esitti asiansa. Huoneen hiljaisuus ja tuo vanha, valkohapsinen mies vakaine, ystävällisine katseineen saivat hänet avomieliseksi.

— Minun täytyy ryhtyä johonkin, en sovi enää kouluun. Minusta jokainen sana, jonka setä Malm tuolla puutarhassa sanoi, oli totta. Minun pitäisi saada alkaa alusta, aivan äärimmäisen alhaalta kuten isoisäkin, ja nyt tahtoisin, että setä neuvoisi ja hankkisi minulle pestin laivaan.

Malm ei vastannut heti. Hän vain nyökkäsi silloin tällöin, ja Karl Erikillä oli tunne, että vanhus hyväksyi päätöksen.

Malm meni keittiöön ja palasi mukanaan kahvikuppeja, sokeria, kermaa ja pikkuleipiä. Hän kattoi hitaasti ja hyvin huolellisesti, kuunteli tarkkaavasti, mutta ei kysellyt. Tavallisissa oloissa juuri tuo hitailu ja sanattomuus olisi ehkä ärsyttänyt, mutta nyt se oli rauhoittavaa ja luottamusta herättävää. Malm vaikutti hyvin miettivältä, kun Karl Erik kertoi ikävyyksistä Gretan kanssa, mutta lupasi auttaa tätä ja olla puhumatta sanaakaan asiasta Karl Erikin vanhemmille.

— Kertokaa jotain isoisästä! Mikä oikeastaan teki tuosta juopottelevasta, hullusta merimiehestä sen suuren laivanvarustajan, joka hänestä tuli?

Oli ilmeistä, että kysymys kiinnosti Malmia, ja kun he olivat istuutuneet kahvipöydän ääreen, hän alkoi kertoa hitaasti ja keskeytyksettä:

Kalle purjehti hälsingborgilaisella ”Hannalla”. Eräänä myrsky-yönä se tuhoutui Skånen rannikolla. Yksi ainoa mies pääsi elävänä maihin, ja se oli Kalle Bult. Suru oli suuri koko kaupungissa ja seutukunnalla. Sillä katsos, kaikki hukkuneet olivat sieltä. ”Hannasta” maihin ajautuneet haudattiin kaikki samalla kertaa, ja siitä muodostuikin surujuhla, johon kerääntyi tuhansia ihmisiä.

Kalle Bult oli jäänyt paikkakunnalle saattaakseen tovereitaan viimeiseen lepoon, mutta kun kappelin kellot soivat ja hautaussaatto kulki väkijoukkojen halki, hän oli surkeassa kunnossa. Hän oli lainannut mustat vaatteet, mutta oli kaatunut ja liannut ne, ja siinä hän sitten puun juurella seisoi tolkuttomasti humalassa ja irvisteli ja ilmehti. Sellaiseksi hän ei totisesti ollut tätä päiväänsä ajatellut. Onnettomuus oli koskenut häneen kovasti, hän oli ollut hyvä toveri kaikkien surmansa saaneiden kanssa. Hän oli ostanut kauniin seppeleen ja pyytänyt papilta luvan saada lausua jonkin sanan haudan äärellä. Mutta aamupäivällä oli joku tarjonnut hänelle viinaa, ja siinä hän nyt seisoi umpihumalassa toveriensa haudoilla.

Voi hyvin kuvitella, mitä ihmiset ajattelivat nähdessään juopuneen vieraan ja muistaessaan omat poikansa. Jokainen loi häneen halveksivan katseen, tahtoen sanoa: Miksi piti tuon kurjan hylkiön pelastua, kun omat, kunnon poikamme hukkuivat? Bult tunsi tuimat katseet humalansakin läpi, ja hän koetti ryhdistäytyä niin hyvin kuin taisi. Kun hautaustoimitus oli päättynyt, tuli muuan surupukuinen tyttö hänen luokseen.

— Tahtoisitteko olla hyvä ja kertoa, miten Sten Johansson sai surmansa? Hän oli veljeni.

Kalle Bult näki silmissään, kuinka Sten Johansson kamppaili aalloissa. Itse hän oli huutanut hänelle, että hän koettaisi kestää, mutta poika oli viimein antautunut. Nyt hän koetti selvittää ajatuksensa ja kertoa kaiken, minkä tiesi, sekä lausua jonkin lohduttavan sanan. Tyttö tarkkasi häntä halveksivasti säälin ja tuskan täyttämin katsein ja sanoi:

— Teidän pitäisi hävetä! On väärin, että tuollainen hylkiö pelastuu, silloin kuin veljeni ja kaikki nuo muut kunnon pojat hukkuvat.

Sanat iskivät Kalle Bultiin ankarasti. Hän oli itse ajatellut jotakin samantapaista herättyään ensimmäisenä aamuna pelastumisensa jälkeen. Mikä saattoikaan olla tarkoituksena sillä, että juuri hän yksinään pelastui? Jokin tarkoitus siinä oli, sen hän tiesi varmasti. Mutta mikä? Humalassa hän oli, mutta ei niin paljoa, ettei hän olisi muistanut noita ajatuksiaan, niiden tuhansien katseiden kirvelyä, jotka äsken häneen oli kohdistettu, ja tytön halveksivia sanoja. Hän alkoi selvitä.

Tyttö oli oikeassa. Tämä oli menettänyt veljen, kunnollisen pojan, joka kerran oli uskonut hänelle aikovansa kapteeniksi. Ei ollut lainkaan ihmeellistä, että tyttö oli järkyttynyt ja puhui epäoikeudenmukaisuudesta. Vaikka — niin, Kalle Bult tiesi kyllä olevansa hylkiö ja että ihmisten täytyikin ihmetellä, miksi juuri hän oli pelastunut. Mutta hän tiesi myöskin, että silloin kun kaikki joutuivat veden varaan, hän oli muita kestävämpi ja vahvempi.

Usein Kalle Bult kertoi minulle tuosta päivästä kirkkomaalla. Se oli syöpynyt hänen elämäänsä, ja hänen ajatuksensa kiersivät usein noiden tuntien tapahtumissa. Se, minkä nyt kerron, on melkein kokonaan hänen omia sanojaan.

Oli kaunis alkukesän päivä. Hautaustoimituksen päätyttyä väkijoukko hajaantui, mutta Kalle Bult jäi paikalleen. Hän jäi istumaan ruohikkoon toveriensa hautojen läheisyyteen. Alkoi hämärtää, ja viimein hän oli aivan yksinään. Silloin hän nousi ylös ja meni haudan äärelle ja piti sen puheen, jota hän oli ajatellut viikolla. Erikoisesti hän kääntyi Sten Johanssonin puoleen: ”Sinun olisi pitänyt saada elää. Sinä olit kunnon poika, josta olisi tullut kapteeni ja yhtä ja toista muutakin. Ja sinulla oli morsian, vanhemmat, sisar ja ystäviä, joille sinä merkitsit paljon ja jotka nyt surevat sinua. Sinun olisi pitänyt pe-

lastua minun sijastani. Kalle Bult ei ole mitään eikä tule miksikään. Kukaan ei olisi surrut eikä kaivannut juopporattia, joka ei voinut pysyä raittiina edes toveriensa hautajaisissa.” Ja sitten kyyneleet valuivat pitkin hänen poskiaan. Se oli varmasti hyvä puhe. Kalle Bultissa oli tunnetta, ja hänellä oli, kuten vanha Ingeborgini sanoo, sana vallassaan.

Kallé Bult oli tunteellinen mies, ja kyyneleet vierivät helposti hänen poskilleen, mutta sellainen tunne ei pitänyt häntä kauan vallassaan. Itse hän kertoi sen näin: — Kun olin pitänyt puheen haudalla, itkin rajusti puolituntisen, ja sitten sanoin: — Ei, hitto vieköön — — —. Kalle Bultista tulee nyt toinen mies.

Maanantaina hän oli jälleen täydessä vauhdissa. Hän otti selville, missä voisi tavata tuon tytön, sai tietää, että hänen nimensä oli Alice, että hänen isänsä oli opettaja ja että hän itse kävi seminaaria Landskronassa. Hän tahtoi tavata tytön, mutta hänen jätettyään nyt mustan pukunsa takaisin hänellä ei ollut muita vaatteita kuin työpukunsa, eikä hän ollut varma, halusiko tyttö puhua hänen kanssaan. Siinä tapauksessa oli parasta turvautua kirjeeseen. Siinä hän saattoi kertoa kaiken tytön veljestä ja haaksirikosta ja samalla koettaa selittää, miksi hän oli humalassa hautajaisissa. Mutta nyt Kalle Bult totesi sen kiusallisen tosiasian, ettei hän osannutkaan kirjoittaa, ei ainakaan niin paljoa, että siitä tulisi kirje. Se ei ollut koskaan aikaisemmin vaivannut häntä, mutta nyt hän häpesi sitäkin. Toisen kerran elämässään ja saman vuorokauden aikana hän tunsi olevansa huono ihminen.

Mutta Kalle Bult selviytyy kaikista tilanteista. — Se oli itsetiedottomasti hänen tunnuslauseensa jo silloin, myöhemmin se tuli siksi täysin tietoisesti. Hän oli saanut jonkin verran rahoja haaksirikon johdosta ja oli ottanut en-

nakkoa pestiään vastaan. Sitten hän meni kultasepänliikkeeseen, kaivoi rahat esiin pöydälle, kruunuja ja äyrejä jonkin verran, ja sanoi:

— Minun pitäisi saada jotakin oikein hienoa noin kahdenkymmenen ikäiselle tytölle. Sen pitää olla hopeaa, oikeaa hopeaa.

Muuan kaunis hopealipas oli hänen makunsa mukainen. Tuon lippaan hän halusi eikä mitään muuta. Mutta rahat eivät riittäneet, ja Bult näytti onnettomalta. Kultaseppä piti tuosta vahvasta pojasta, jolla oli tarttuva hymy, ja nyt kerrankin hän sai halun olla suurpiirteisen antelias.

— Niin, rahat eivät oikein riitä, mutta lippaan voitte ottaa kuitenkin. Näen, että olette mies, johon voin luottaa, ja lopun hinnasta voitte lähettää, kun saatte rahaa.

Kallesta se tuntui hyvitykseltä eilispäivän nöyryytykselle. Hän oli ainoana kaikista pelastunut, hän oli pitänyt puheen tovereille kirkkomaalla ja oli saanut hengessään kosketuksen heihin, vaikka he olivatkin kuolleita, ja nyt sanoi kultasepänliikkeen hieno herra luottavansa häneen.

Kultaseppä sai rahansa ja enemmänkin. Kalle Bultin oli helppo unohtaa kärsimänsä vääryys, mutta hän ei koskaan unohtanut ystävällisyyttä, jota oli osoitettu hänelle nuoruusvuosina tai niinä aikoina, jolloin hänellä oli ollut vaikeuksia. Niin kauan kuin hän eli, hän osti hopeansa siitä liikkeestä, ja hän sai tilaisuuden myös auttaa kultaseppää, joka vanhoilla päivillään joutui epäonnistuneisiin liikeyrityksiin, jotka olivat suistaa koko liikkeen nurin. Bult lainasi, minkä kultaseppä tarvitsi, ja kertoi veitikkamaisesti sanoneensa: — Minä näen, että te olette mies, johon voi luottaa.

Kun Kalle oli saanut lippaan haltuunsa, hän pyysi kultaseppää kirjoittamaan tytön osoitteen korttiin ja lisäksi seuraavat sanat: — Teidän veljenne oli paras meistä kai-

kista. Hänen olisi pitänyt saada elää minun sijastani. Kun olin humalassa kirkkomaalla, se johtui siitä, että olin niin surun vallassa. Kalle Bult.

Sitten hän sai kultasepän kirjoittamaan vielä toisen samanlaisen kortin. Hän oli päättänyt opetella kirjoittamaan ja lisäksi samalla tavoin kuin kultaseppäkin.

Sekä tyttö että hänen vanhempansa hämmästyivät, ja lahja teki valtavan vaikutuksen. Kallen mielestä koulunopettaja ja tyttö, joka kävi seminaaria, olivat jotakin hyvin hienoa. Mutta sen ajan opettajilla oli pieni palkka, ja Alicen isä oli köyhä mies. Merimies, joka lähetti opettajan monen kuukauden palkkaa vastaavan hopealippaan, oli kerrassaan merkillinen. Kaunista hopealipasta katseltiin moneen kertaan ja puhuttiin kummallisesta merimiehestä, ja kun opettajanrouva puuhaili keittiössä pannujensa ja kasariensa parissa, askarruttivat häntä monet romanttiset unelmat merimiehestä.

Niin menivät vuodet. Kalle Bultista oli tullut aivan toinen mies kirkkomaan tapauksen jälkeen. Viina oli aiheuttanut kaiken hänen kurjuutensa, eikä hän nyt enää maistanut tippaakaan. Hän lopetti myöskin tupakoimisen. Kaiken voimansa hän nyt kohdisti opintoihin. Ensiksi hänen piti opetella kirjoittamaan samalla tavoin kuin kultaseppäkin, ja hänellä oli onnea, kun hän osui merillä saamaan toverikseen ylioppilaan, joka oli paennut joidenkin kolttosten takia ja auttoi nyt häntä. Ei kestänyt kauankaan, kun Kalle jo osasi tarpeeksi voidakseen eräästä satamasta kirjoittaa tytölle kortin: Tervehdykset Barcelonasta. Kalle Bult.

Hän osasi ammattinsa, oli aina loistavan hyvällä tuulella, teki työtä halukkaasti ja sai osakseen kunnioitusta myös opintojensa vuoksi. Vanha kapteeni, joka oli varakas mies ja lapseton, piti kovasti Kallesta ja auttoi häntä

viimein suorittamaan laivurintutkinnon, mikä niihin aikoihin kyllä oli huomattavasti yksinkertaisempaa kuin nykyisin.

Niin, Kalle Bult oli perämies ja oli saanut, kiitos isällisen kapteeninsa, lupauksen päästä jonkin vuoden perästä tämän seuraajaksi. Silloin Kalle Bult matkusti Hälsingborgiin, pyhävaatteisiin pukeutuneena ja laukku täynnä lahjoja, ja etsi käsiinsä kirkkomaalla tapaamansa tytön.

Tytön oli vaikea unohtaa ensimmäistä vaikutelmaansa Kalle Bultista, ja opettajakin katseli määrätyllä pidättyväisyydellä tuota rotevaa ja äänekästä perämiestä. Mutta äiti oli sitä iloisempi ja sydämellisempi. Kalle Bult oli juuri sellainen, kuin hän oli toivonutkin. Ei hän kylläkään ollut mikään kauneusihanne, ja hänen kätensä olivat monen vuoden kovan työn parkitsemat. Mutta työ ei ollut antanut hänelle vain karuja piirteitä ja karkeita käsiä, vaan oli samalla muovannut hänet voiman ja terveyden perikuvaksi. Kuin raikas tuulahdus hän tuli perheen rauhalliseen ja yksitoikkoiseen elämään. Se, että Kalle Bult oli niin erilainen kuin opettaja, oli opettajan vaimosta vain miellyttävää. Jos nainen on jo viettänyt hopeahäätkin miehensä kanssa, hän tuntee tämän niin täydellisesti, että todella iloitsee tavatessaan jotakin uutta. Kalle oli kaikessa opettajan vastakohta. Hän oli purjehtinut maapallon ympäri ja oli viime vuosina hyvin tarkasti tutustunut kaikkiin niihin paikkoihin, joissa he olivat maissa, oli tavannut jos jonkinlaisia ihmisiä, ja hän osasi myös kertoa näkemästään ja kuulemastaan. Kalle oli hyvä kertoja, joskin hänen oli vaikea erottaa, mitä hän oli itse kokenut ja minkä oli vain kuullut, ja hänen oli mahdotonta kertoa jotakin asiaa kahta kertaa samalla tavoin. Alice ja isä tämän huomasivat. Mutta äiti ei sitä havainnut. Hän näki vain miehen hyvät puolet. Vieläpä senkin, että Kalle oli

ollut hautausmaalla humalassa, hän nyt tulkitsi hyvyyden ilmaukseksi. Se vain osoitti, kuinka paljon tämä oli pitänyt heidän pojastaan. Äiti puhui siitä yhtenään, niin että aviomies jo kerran menetti malttinsa sanoen: — Voisi melkeinpä luulla, että Alicen sijasta oletkin sinä Kalleen rakastunut.

Kalle laittoi itse vuoteensa ja siivosi huoneensa, auttoi rouvaa astiain pesussa, opetti hänelle erilaisten ruokalajien valmistusta, joita hän oli oppinut ulkomailla, osteli lahjoja, puheli ja puuhaili. Niinä muutamina viikkoina, mitkä hän viipyi kaupungissa, hän voitti puolelleen perheen ja sukulaiset ja ystävät ja naapurit — niin, kaikki, mahdollisesti lukuunottamatta tyttöä.

Göteborg ei noina aikoina ollut niin suuri, että pystyvä mies olisi jäänyt siellä huomaamatta, eikä Bult ollut niitä miehiä, jotka panevat kynttilänsä vakan alle. Ei kestänyt kauankaan, kun Bultilla jo oli oma alus, ja sen saatuaan hän kosi. Tyttöä ei kosinta mitenkään ilahduttanut, mutta hän vastasi myöntävästi, koska hän halusi jo naimisiin eikä hänen elämäänsä ollut ilmaantunut ketään muutakaan miestä. Vanhemmat, sukulaiset ja ystävätkin olivat pitäneet itsestään selvänä asiana, että hän menisi naimisiin Bultin kanssa, kun tästä tuli kapteeni. Häntä kai mairittelivat myöskin miehen uskolliset huomaavaisuudenosoitukset ja ihmisten puheet tulevan aviomiehen hyvästä päästä ja suurista mahdollisuuksista, mutta hän olisi kuitenkin mieluimmin tahtonut jatkaa koulutyötään, joka häntä kiinnosti.

Avioliitto muodostui molemmille pettymykseksi. Nuori vaimo ei ilmeisestikään voinut koskaan unohtaa kirkkomaalla näkemäänsä humalaista merimiestä. Mahdollisesti häntä myöskin peloitti tämän pursuva voima ja toiminta-

tarmo, ja hän piti miehen korkealentoisia suunnitelmia vain kerskailuna.

Alice oli opettajatar, omaten taipumusta tarkkuuteen, hän kuuteli miehensä juttuja kriitillisesti ja huomasi eroavaisuudet tämän kertomuksissa sekä niissä usein esiintyvät kohtuuttomuudet, saaden viimein sen käsityksen, että mies oli valehtelija. Mutta mikään valehtelija Kalle Bult ei ollut. Totuudenrakkaampaa ihmistä sai hakea. Hänen jutuillaan ei itse asiassa ollut mitään tekemistä totuuden ja valheen kanssa. Kävi vain niin, että mielikuvitus tempasi hänet mukaansa, ja ennenkuin hän huomasikaan, hän oli jo eksynyt todellisuudesta ja purjehti loistavin silmin ja iloisin ilmein kaukana mielikuvituksen maailmoissa. Juuri tuon takia ihmiset Kalle Bultista pitivätkin.

Vähitellen se soluttautui myös hänen työtapaansa. Luulenkin hänen juuri noissa jutteluissaan saaneen useimmat ideansa. Hän saattoi kesken puhetulvaansa pysähtyä ja ottaa esiin kylmästi ja realistisesti jonkin asian, joka koski liikeyritystä, antaa määräyksensä ja jatkaa sitten taas uudelleen juttuaan. Mutta rouvaa eivät hänen puheensa huvittaneet. Myöskään hänen elämäntavoistaan tämä ei pitänyt. Vaimolla oli oma tarkoin piirretty kuvansa kodin ihanteesta, vanhempiensa kodista: joka aamu noustiin ylös määrättyyn aikaan, mentiin kouluun, syötiin päivällinen, kokoonnuttiin luentaa, laulua ja musiikkia varten ja sitten mentiin varhain vuoteeseen. Jokin esitelmä, konsertti tai yksinkertaiset kutsut olivat miellyttäviä poikkeuksia yksitoikkoisuuteen. Juhlahetkinä perhe kokoontui ja kesäisin se lepäsi pitkän loman ajan. Se oli järjestyksellistä, velvollisuudentuntoista ja omalla tavallaan miellyttävää elämää. Se sopi Alicelle, mutta ei Kalle Bultille.

Kaikesta kovasta työstään huolimatta Kalle oli boheemi,

mutta ennen kaikkea työn takia hän unohti itsensä ja omaisensa. Osaksi se johtui siitäkin, että hän oli joutunut yrityksiinsä niin rentoimesti ja että hänellä oli monien vuosien ajan ollut suuria huolia. Hänen ensimmäinen aluksensa oli taloudellisesti huono kauppa, ja noiden 1870—80-luvun lukuisten suhdannevaihtelujen aikana hän oli useammin kuin kerran kriitillisessä tilanteessa. Vähitellen hänestä tuli rikas mies, mutta pula-aikoina hänen yrityksensä olivat epävarmoja sen vuoksi, että hän oli niin laajasuuntainen. Hänestä ei koskaan olisi tullutkaan suuryrittäjää, ellei hänellä olisi ollut kykyä yöt ja päivät puuhailla laivojen, lautatarhojen ja muun kimpussa, mitä kaikkea hänellä sitten olikin.

Vaimo tiesi tämän, ja se kiusasi häntä. Kun mies istui takkatulen ääressä kirjoineen tai sanomalehtineen ja kuunteli vaimonsa pianonsoittoa, hänen ajatuksensa olivatkin ehkä jossakin laivassa ulkona myrskyisellä merellä, jossakin liikeyrityksessään, joka hänellä oli mahdollisuus viedä kilpailijansa ohi, jossakin loukkaantuneessa merimiehessä, jossakin työmiehessä tai konttoristissa. Kun minä aikoinani rakastuin eukkooni, ajattelin häntä aina, teinpä sitten mitä tahansa. Samoin Kalle Bult saattoi puhella ihmisten kanssa kaikesta taivaan ja maan välillä, mutta samanaikaisesti hänen ajatuksensa harhailivat liikeyrityksissä. Ne olivat hänelle samaa kuin eukko oli minulle, kun olin nuori ja rakastunut. Yksi ainoa sana, jonka joku tuli lausuneeksi, lause jossakin kirjassa tai uutinen sanomalehdessä saattoi panna hänen mielikuvituksensa liikkeelle ja koitua hyödyksi laivoille, lastausliikkeelle, lautatarhalle tai jollekin muulle, johon hän oli kiinnostunut. Kalle Bultissa oli luovaa levottomuutta. Kun hän oli laatimassa suuria suunnitelmia, hän unohti sekä vaimon että kodin, syömisen ja nukkumisen, kunnes oli päässyt ratkai-

suun tavalla tai toisella. Sitten hän oli katuvainen ja koetti hyvittää kaiken lahjoin ja selityksin. Vaimo kuunteli hajamielisenä ja otti lahjat vastaan ilahtumatta. Tämä kaikki ei ollut sellaista, miksi hän oli kuvitellut kodin ja miehen.

Useammin kuin kerran Kalle yritti mukautua, ja on mahdollista, että se olisi onnistunutkin, jos he olisivat paremmin sopineet toisilleen. Mutta näytti siltä, ettei se koskaan onnistuisi. Muistan erään tapauksen heidän avioliittonsa alkuajoilta. Oli Alicen syntymäpäivä. Kalle oli ostanut hienon lahjan ja tuli aamulla tervehtimään häntä tuoden kahvin vuoteeseen kukin ja muine hienouksineen. Illalla piti olla pienet kutsut, ja Kalle valmistautui menemään aikaisin kotiin. Mutta juuri kuin hän oli lähdössä, tuli tieto, että Sven Fager oli pudonnut ”Elisabethin” lastiruumaan ja oli kuolemaisillaan. Bult sai suin päin lähteä satamaan, viedä loukkaantuneen sairaalaan ja ilmoittaa tapauksesta omaisille. Kun hän sitten aikanaan tuli kotiin, olivat vieraat jo kokoontuneet. Hän koetti selittää, mitä oli tapahtunut, mutta tunnelma oli piloilla, ja vaimo vain sanoi väsyneesti hymyillen: — Niin, aina sinulle sattuu jotakin.

Bultin ajatukset viipyivät yhä Sven Fagerissa, jonka hän oli tuntenut jo poikavuosien ajoilta, hänen vaimossaan ja itkevissä lapsissaan. Seuraavana päivänä Bult oli hyvin masentunut.

— Olin ajatellut kaiken niin hyväksi ja valmistellut syntymäpäivää jo kauan, mutta kaikki, mikä koskee kotia, epäonnistuu tavalla tai toisella. Heti kotiin tullessani menetän hyvän onneni, itsevarmuuteni ja hyväntuulisuuteni.

Kalle ei myöskään ollut, kuten sanotaan, liikaa rakastunut. Vaikka hän oli palvellut seitsemän vuotta Raakelinsa tähden, hän ei vaimoaan sittenkään tuntenut. Tämä

oli hänen kirkkomaalla tapaamansa tyttö, ja se kohtaaminen oli tehnyt hänestä toisen ihmisen. Hänen voittamisensa oli miehelle tullut kunnianhimoksi. Tämä nainen oli ollut hänelle sen voiman antaja, joka — naisen sitä tietämättäkään — oli vienyt häntä eteenpäin. Mies tahtoi mihin hintaan tahansa voittaa hänet omakseen. Merillä hän lisäksi oli muodostanut tästä itselleen ihannekuvan. — Siten muuten käy useimmille meistä merimiehistä — ja tällaisena ihanteena Alice pysyi hänelle koko ajan jotenkin epätodellisena, korkeampana olentona, jota hän palvoi, ja Bult kuvitteli, että juuri tämän hyväksi hän uurasti. Todellisuus muodostui aivan toiseksi kuin unelmat, mutta Kalle näki edelleenkin hänet ikäänkuin mereltä. Kotona Kalle aina oli vähäpätöinen ja myös tunsi itsensä sellaiseksi. Alice oli sivistynyt — hän sivistymätön, niin asia yksinkertaisesti oli; Alice oli opettajatar, hän vain yksinkertainen merimies, pääsipä hän elämässä miten pitkälle tahansa. Alice hyväksyi hänen palvontansa itsestään selvänä asiana, hoiti kotia niinkuin pitikin ja oli omasta mielestään ihanteellinen aviovaimo. Mutta mitään rakkautta miestään kohtaan hän ei tuntenut. Miehen erikoislaatuisuus, joka meidän mielestämme oli hänen voimansa ja josta me pidimme, oli vaimosta vain piinaavaa. Ja niin he sitten vain elivät saman katon alla riitelemättä, mutta myöskään ymmärtämättä ja tuntematta toisiaan.

Minua jollakin tavoin kiusasi, jos Bultia pidettiin sivistymättömänä miehenä. Hän saattoi tietysti osoittaa suurta tietämättömyyttä tavallisissa kouluaineissa. Mutta toisaalta hän oli saanut tavattomasti tietoja matkoillaan, opinnoillaan, seurustelullaan ihmisten kanssa ja tutkimalla erilaisia probleemoja. Ja ne hän oli täysin omaksunut. Hänellä oli sellaista sanoisinko syötäväksi kelpaavaa tietoutta, mistä hänellä saattoi joka hetki olla hyötyä. Kalle

Bult osasi myöskin, jos tarvittiin, esiintyä tietyllä arvokkuudella. Mutta hän oli läpeensä itseoppinut mies, ja se ilmeni monissa pikku seikoissa. Ihmiset eivät niihin kiinnittäneet huomiotaan. Kalle Bult oli sellainen kuin oli. Mutta rouvaa ne kiusasivat ja sen hän antoi myös ymmärtää. Ehkäpä tämä loi miehessä pohjan eräänlaiselle katkeruudelle, mutta näköjään hän otti muistutukset vastaan itsestään selvänä asiana. Kalle Bult oli kerran sijoittanut vaimonsa ikäänkuin jalustalle, ja ylhäällä jalustallaan tämä tuli pysymäänkin. Alice Bultissa oli luontevaa, joskin viileää arvokkuutta, ainakin hänen liikkuessaan keskiluokan parissa. Puhtaasti työväen keskuudessa ja niiden kanssa, joita hän piti itseään paljon ylempänä, hän tunsi itsensä epävarmaksi. Bult sen sijaan oli aina samanlainen ja viihtyi kaikkialla, parhaiten mahdollisimman ylhäällä ja hyvin alhaalla.

Mutta sitten tapahtui välien rikkoutuminen eräänä päivänä aivan yllättäen. He olivat silloin olleet jo monta vuotta naimisissa, ja luultiin, että he olivat jo tottuneet toisiinsa. Joka vuosi Bultilla oli tapana järjestää henkilökunnalleen juhla. Myöhemmin tuli mahdottomaksi ottaa kaikkia mukaan, mutta vielä toistaiseksi se kävi päinsä. Vielä silloin kun tämä tapaus sattui, me kaikki olimme kuin yhtä suurta perhettä, ja noissa juhlissa meillä oli hyvin hauskaa. Kalle Bult järjesteli ja touhusi, soitti harmonikkaa, tanssi ja lauloi merimieslauluja. Mitään laulunääntä hänellä ei kylläkään ollut, mutta sen hän korvasi hauskalla esityksellä ja hyvällä huumorilla. Rouva puolestaan osoitti melko selvästi, ettei hän viihtynyt näissä tilaisuuksissa. Mutta Kalle Bult ei kiinnittänyt siihen huomiotaan. Hän oli loistavan iloinen ja tanssi vuoron perään kunkin naisen kanssa. Sitten tuli kapteeni Bergin lesken vuoro, joka oli tukeva, hyväntuulinen eukko, leveä-

kasvoinen ja iloinen. Tanssia hän ei itse asiassa osannut lainkaan, mutta siitä hän ei välittänyt enempää kuin Kalle Bultkaan. He hyppivät vain, ja kun musiikki loppui, yhtyivät kaikki sydämelliseen nauruun. Bult seisoi keskellä lattiaa pitäen kädestä lihavaa rouva Bergiä, kuumana ja iloisena, kaulukset märkinä, tukka pörröisenä ja kasvot yhtenä leveänä hymynä. Kalle Bultilla oli mielettömän hauskaa. Mutta sitten hänen katseensa osui hänen omaan vaimoonsa, ja samassa hän jäykistyi.

Bult seisoi aivan hiljaa ja onnettomuutta uhkaavan totisena. Tunnelma oli hetkessä muuttunut, kaikki hiljenivät. Tajusimme jotakin tapahtuneen, mutta mitä, sitä emme tienneet. Kalle Bult päästi rouva Bergin käden ja kääntyi ovelle. Minä tavoitin hänen katseensa ja näin, että hän oli surullinen ja väsynyt, ja tulin todella levottomaksi. Hän ryntäsi ulos ilman takkia, hikinen kun oli, ja ulkona oli kylmä. Sehän oli suorastaan hengenvaarallista. Sain kiireessä takin ylleni, ryntäsin perässä ja näin hänen katoavan alas katua pitkin. Kun hän huomasi jonkun seuraavan, hän vain lisäsi vauhtia, ja koska hän oli nopeampi ja oli pimeäkin, menetin hänet näkyvistäni. Kesti puolisen tuntia, ennenkuin löysin hänet. Silloin hän seisoi erään puun luona, velttona ja tylsänä eikä välittänyt minusta vähääkään ryhtyessäni puhumaan hänelle.

— Mitä sinä täällä teet? Miksi ryntäsit pois juhlasta? Etkö käsitä, että voit saada keuhkokuumeen ja kuolla?

— Kuolla — voin vallan hyvin kuolla — mikään ei merkitse mitään. Sinä tiedät, kuinka olen tehnyt työtä, sinä tiedät, etten ole ajatellut muuta kuin vain häntä, tiedät, että olen täyttänyt hänen pienimmätkin toivomuksensa, että minun työlläni ja kaikilla pyrkimyksilläni on ollut vain yksi ainoa tarkoitus — voittaa hänen kunnioituksensa. Mutta näitkö hänet äsken siellä sisällä? Kun seisoin tans-

sin päättyessä keskellä lattiaa, osui katseeni ohimennen häneen — ja siinä olivat aivan samat kasvot kuin silloin kerran kirkkomaalla, sama halveksunta silmissä ja suunpielissä. Nyt ymmärrän, kuinka tyhmä olen ollut nöyristellessäni hänen edessään, nyt käsitän, etten koskaan tule merkitsemään hänelle mitään. Hän on kuollut minun elämästäni, ja nyt voin minäkin hyvin kuolla.

Hän oli aivan suunniltaan. Pelästyin pahasti, sillä tajusin hänen olevan vakavissaan ja tiesin hänen päättäväisyytensä. Jos hän tahtoi kuolla, niin hän kuolisi kyllä. Mutta — sisimmässään hän ei sittenkään halunnut vielä kuolla. Vain harvat ihmiset ovat rakastaneet elämää niinkuin hän. Puhelin hänelle rauhallisesti ja hiljaa, puhuin, mitä hän merkitsi meille kaikille, mitkä tehtävät häntä odottivat, puhuin hänen suunnitelmistaan, jotka tunsin monista keskusteluistamme, ja sanoin lopuksi:

— On sääli noita ihmisiäkin. Juhla menee aivan piloille.

Enpä tiedä, kauanko me siinä puhuimme. Minusta se tuntui ikuisuudelta, mutta lienee ollut vain lyhyt tuokio. Bult vapisi vilusta, mutta ei ollut tietääkseenkään. Huomasin sanojeni vaikuttavan häneen. Viimein hän sanoi alistuvasti:

— Olet oikeassa. Sinä olet aina oikeassa.

Otin takkini ja annoin sen hänelle. Hän veti sen ylleen huomaamattaan, tai ainakaan hän ei ollut sitä huomaavinaan. Kun hän palasi juhlahuoneistoon, hän pyysi saman tanssin kuin ennen lähtöäänkin, ja sitten hän tanssi koko yön. Ensimmäisen kerran moneen vuoteen hän silloin myös joi, ja hän joi paljon. Vaimostaan hän ei välittänyt vähääkään. Vasta varhain aamulla hän meni kotiinsa, vaihtoi pukua ja meni suoraan konttoriin. Hän ei saanut keuhkokuumetta eikä edes vilustunut. Minä sen sijaan

sain keuhkokuumeen ja hoipuin elämän ja kuoleman välimailla.

Siitä päivästä lähtien Bultin suhde perheeseensä muuttui. Hän piti huolen, että rouvalla ja pojalla oli runsaasti kaikkea. Mutta hän ei enää palvonut vaimoaan eikä enää koskaan esiintynyt alistuneesti. Kotona niinkuin muuallakin hän oli Kalle Bult, itsetietoinen ja voimakas. Hän oli hyvin paljon matkoilla, ja kun hän tuli kotiin, hän joskus jopa nukkuikin konttorissa. Niin, juuri tuolla, missä sinä olit tänään tytön kanssa. Työtä hän oli tehnyt lujasti aikaisemminkin, mutta nyt työ vasta oli kaikki kaikessa. En koskaan ollut voinut kuvitellakaan, että ihminen saattaisi niin uppoutua siihen. Hänen esimerkkinsä tarttui, joskaan me muut emme sen paremmin halunneet kuin jaksaneetkaan tehdä työtä aivan sillä tavoin. Ajoittain hän oli hyvin rikas, moninkertainen miljoonikko. Mutta hän ei totisesti elänyt miljoonikon tavoin. Alkoholi tuona kohtalokkaana iltana oli vain satunnaista. Kun hän oli kaupungissa, hän usein söi eräässä pienessä ruokalassa konttorin lähellä, usein paistettua makrillia, puolukoita ja maitoa. Jos makrillia oli, sitä hän otti, vaikka olisi syönytkin samaa ruokaa joka päivä jo parin viikon ajan.

Ruokalassa hän tapasi yksinkertaisia merimiehiä ja työläisiä ja viihtyi hyvin heidän kanssaan. Eikä sellainen menettely ollutkaan tyhmää. Kun kaikki puhuivat vapaasti, hän sai tietää, mitä tapahtui. Hän osasi myös valita hyvää väkeä itselleen. Merimiehiä ja sataman väkeä sellainen tavallaan imarteli, ja he sanoivat: — Eipä ole menestys mennyt Bultin päähän.

Joskus hän saattoi istua siellä juttelemassa tuntikausia, sillä aikaa kuin ihmisiä oli konttorissa odottamassa ja me tarvitsimme selkoa asioista ja allekirjoituksia. Mutta kaikelle sille hän antoi palttua. Hän oli tavannut jonkun,

jota piti mukavana miehenä tai jonka hän halusi kiinnittää liikkeeseensä, ja silloin oli se kaikista tärkeintä. Bultin työtapa oli kuluttavaa hänen ympäristölleen. Jos hän sai päähänsä jonkin idean, hän saattoi keskittyä siihen viikkokausiksi, välittämättä vähääkään muista asioista, ja samoin oli laita silloin, kun hän kiinnostui johonkin uuteen yritykseen. Hän saattoi kadota, niin ettei yksikään ihminen tiennyt, missä hän oleskeli. Mitään ohjeita, miten meidän tuli menetellä sellaisissa tilanteissa, ei ollut olemassakaan. Hän luotti siihen, että aina joku astui esiin ja otti johdon käsiinsä, ja siinä hän olikin oikeassa. Järjestelmä ei luultavasti ollut niinkään tyhmä, vaikka kiroilinkin sitä useammin kuin kerran. Hänellä itsellään oli aikaa osoittaa vain suuret linjat, ja apulaiset saivat olla aina valmiit toimimaan itsenäisesti ja ottamaan vastuun. Ja kun ihmiset olivat tottuneet hänen systeemiinsä, he pitivät siitä, sillä se oli tavallaan jännittävää. He saivat ymmärtää merkitsevänsä jotakin. Hänen reippaan mielenlaatunsa innostamana ihmiset alistuivat ankaraankin työntekoon iloisin mielin. Kalle Bult oli myöskin antelias kiitoksissaan, kun joku oli tehnyt kelpo työn, ja usein hän sanoi: — En kylläkään ollut ajatellut, että tekisimme siten, mutta asiat voidaan toimittaa monin tavoin, ja yksi tapa voi olla yhtä hyvä kuin toinenkin.

Yht'äkkiä hän saattoi suuresti innostua johonkin liikeyritykseensä, jota hän oli antanut muiden hoitaa omin päinsä pitkän aikaa. Ja silloin hän eläytyi taas siihen tavattoman kiinteästi, tarkasti kaiken, teki korjauksiaan ja selosti liikkeen asioita siten, että jokainen yrityksen palveluksessa oleva sai selvän kuvan ja ymmärsi, että juuri niin olisi tullutkin menetellä. Se, ettei hän väliaikoinakaan sentään ollut aivan välinpitämätön, ilmeni paperilapuista, joita hänellä oli tapana ottaa esiin. Niihin hän oli kirjoit-

tanut minkä mitäkin tätä liikeyritystä koskevaa, usein vanhoja muistiinpanoja, jotka olivatkin oma lukunsa, osoittaen, kuinka väkevästi hän eläytyi liiketoimiinsa. Kesken neuvottelua hän saattoi keskeyttää puheensa, tehdä muistiinpanoja ja panna ne kellonperiin. Joskus hänellä saattoi olla kymmenenkin paperilappua ketjuissaan.

Kun Bult äkkiä innostui johonkin liiketoimeen, silloin piti olla asioista selvillä ja pitää puolensa. Hän teki työtä mieluimmin öiseen aikaan ja antoi suuren arvon ihmisille, joilla oli samanlainen kummallinen tottumus.

Paljon väkeä hääri hänen ympärillään. Siinä saattoi olla ihmisiä, joilla oli jokin uusi idea tai jotka hakivat työpaikkaa tai tarvitsivat muuten apua. Hän ei mielellään antanut pikku summia — hän saattoi kiemurrella kuin mato, jos oli kysymyksessä kruunun lantti. Mutta jos hänen puheilleen tuli nuori merimies, joka pyrki elämässään eteenpäin, tämä saattoi aina luottaa apuun, jos vain herätti luottamusta. Myöskin ihmiset, jotka halusivat ryhtyä johonkin liiketoimeen, mutta omistivat liian vähän pääomaa, saivat kädenojennuksen. Tuossa kaikessa ei ollut mitään laskelmoitua. Kalle Bult oli itse saanut apua ja halusi puolestaan nyt auttaa muita, ja jo luonnostaankin hän oli antelias. Mutta ajan pitkään hän ei kuitenkaan mistään hyötynyt niin paljon kuin juuri avustustoiminnastaan. Yritteliäät nuoret hakeutuivat hänen läheisyyteensä, ja hän sai siten jatkuvasti verestä voimaa ja palvelukseensa kunnon väkeä ja pääsi mukaan heidän erilaisiin liikeyrityksiinsä.

Kalle Bultin luo tuli myös ihmisiä, joita syystä tai toisesta pidettiin hassuina. Ja aina hän otti jostakin sen ajan, mikä tarvittiin heidän enemmän tai vähemmän surullisten elämäntarinainsa kuulemiseen. Hän saattoi nähdä paljon vaivaa tutkiakseen, oliko heidän ehdotuksissaan ja

keksinnöissään jotakin käyttökelpoista. Harvoin nämä ihmiset olivatkaan aivan hulluja. Jossakin suhteessa he saattoivat olla hyvinkin teräviä. Tuollaisen keskustelun jälkeen jonkun epäonnistuneen yksilön kanssa Bult tavallisesti lisäsi lappuja kellonperiinsä. Hänellä oli kyky eläytyä heidän maailmaansa, ja hän osasi helposti erottaa heidän esityksestään sen, millä oli jotakin arvoa. — Heppuli parka, hän saattoi sanoa, kun asiakas oli poistunut, mutta noissa sanoissa oli paljon sydämellisyyttä. Hän piti kaikista ihmisistä ja tahtoi kaikille vain hyvää. Siinä olikin perussyy siihen valta-asemaan, minkä hän vähitellen saavutti.

Kalle Bult oli eloisa luonne, Göteborgin voimakeskus ja samoin suuri voima Länsi-Ruotsille ja koko maallekin — niin, myöskin Norjalle, jossa hän ennen pitkää sai huomattavasti jalansijaa. Alkuaan hän oli vain merenkulkumies, ja ajoittain hänellä oli moniaita aluksia merillä. Merenkulun kautta hän sitten joutui myös puutavara-alalle, laivanrakentajaksi, huolinta-alalle, erilaisiin kauppayrityksiin ja moniin pienempiin liikehommiin. Teollisuuden vilkkaana nousukautena hän oli perustamassa monia liikeyrityksiä: eräät eivät menestyneet lainkaan, jotkut jotenkuten, osa erinomaisesti. Jos hän olisi rajoittanut toimipiiriään, hänestä olisi tullut vieläkin rikkaampi, ja ennen kaikkea hänellä olisi ollut vähemmän huolia, mutta myöskin hänen merkityksensä olisi jäänyt vähäisemmäksi. Vanhoilla päivillään hän kiintyi erikoisesti maanviljelykseen ja uhrasi paljon varoja sen parantamiseksi. Aina hän oli toimessa.

— Entä isoäiti?

— Hän ei ollut tietääkseenkään. Hän ei koskaan kysynyt, missä mies oli ollut; oli kyllä aina ystävällinen, kun tämä tuli, mutta ei osoittanut vähääkään sydämellisyyttä.

Hänestä tuo mies oli kerta kaikkiaan kummallinen olento, joka piti kyllä huolen siitä, että hän sai kaikkea, mitä pitikin, mutta jota hän ei koskaan ymmärtänyt ja jonka kanssa hän ei koskaan viihtynyt. Mies tunsi sen, ja sen vuoksi hän tapasikin heti palattuaan kadota jälleen.

— Oliko — — — oliko hänellä koskaan ketään muuta naista elämässään?

— Ei, mikäli minä tiedän. Eihän tosin kukaan tiedä, mitä teitä jänis puikkelehtii, mutta en koskaan kuullut puhuttavan kenestäkään. Isoisäsi ei ollut enää mikään nuori mies silloin, kun tuo järkytys tapahtui, ja minä arvelenkin, että laivat, tehtaat ja liikkeet ottivat hänet kokonaan. Hänellä olikin sellainen käsitys, ettei tuonne viidenkymmenen ikävuoden vaiheille ehtinyt mies pystynyt hoitamaan suuria liikeyrityksiä ja samalla "ottamaan osaa elämään" Kerran kuulin hänen sanovan eräälle ystävälleen: — Kyllähän sinä voit mennä kolme neljä kertaa viikossa päivällisille, ja kyllähän sinä voit syödä erinomaisen hienoja ruokia ja juoda samppanjaa ja poltella valtavia sikaareja ja tuhlata voimiasi naisiin, niin, niin! Ja kyllähän sinä voit tehdä liikehommissasi rajusti työtä, niin, niin! Mutta siihen sinä et pysty, että sekä juhlisit että uurastaisit lujasti, etpä et. Sinun pitäisi valita jompi kumpi, niin, niin! Joko juhlit tai teet työtä!

Itse hän oli valinnut työn. Hän tapasi lisätä puheisiinsa "niin niin" sekä "etpä et", mikä tavallaan ilmaisi hänen puhuvan itsekseen. Joskus voi luulla hänen huoneessaan olevan useitakin ihmisiä, vaikka hän oli aivan yksinään. Väitetään, että hän joskus antoi niiden ihmisten, joiden kanssa hän itsekseen puheli, haukkua häntä pataluhaksi ja että hän saattoi tästä taas kiihtyä niin, että hän aivan vapisi. Mutta se kai oli vain juttua. Minä en ainakaan kuullut hänen haukkuvan itseään, mutta kuulin kyllä usein

hänen muuten puhuvan ääneen yksin ollessaan. Mutta ei, tarkoitukseni ei ollut puhua siitä. Jos hän sai neljän tai viiden tunnin levon vuorokaudessa, makrillinsa, perunansa, lihapalleronsa, puolukoita ja mustaa kahvia, hän oli täysin tyytyväinen.

— Mutta eikö sellainen elämä ollut köyhää?

— Niin voisi luulla. Joskus, ollessaan väsynyt ja vaikeuksissa, hän saattoi sanoa: — Olisi pitänyt jatkaa yksinkertaista elämäntapaa, asua kahden huoneen ja keittiön huoneistossa eikä ottaa huolehtiakseen muista kuin itsestään ja omaisistaan. Ei hän muuten ole ainoa, joka huokaa sillä tavoin. Niin sanovat usein ihmiset, jotka ovat nousseet alemmista kerroksista ja ovat ottaneet itselleen suunnattomasti työtä ja edesvastuuta. Ehkä he tarkoittavatkin sitä juuri sinä hetkenä. Mutta siten he kuitenkaan eivät olisi koskaan voineet elää. Se elämäntapa, jota Bult noudatti, oli ainoa hänelle sopiva. Raamatussa sanotaan, että kun elämä on parasta ollut, se on ollut vaivaa ja vastusta. Se on minunkin kokemukseni. Ja se koski mitä suurimmassa määrin Bultia. Harvoilla on ollut sellaista luomisen iloa kuin hänellä, ja hänellä oli onni löytää sille myös toteuttamisalansa. Hän ei tarvinnut mitään lepoa, ei mitään kiihoketta. Toiminimi vaati kaiken — jokaisen päivän, jokaisen tunnin, jokaisen minuutin. Ja se antoi hänelle kaiken.

— Hyvä ystävä, ei mikään ole niin hyvää kuin paistettu makrilli, kuumat perunat, puolukat ja maito, hän sanoi kerran minun ihmetellessäni, miksi hän, jolla oli varaa syödä mitä tahansa, tyytyi vain tavalliseen köyhän kansan ruokaan.

— Olen kyllin rikas syödäkseni mitä tahansa ja pukeutuakseni kuinka vain. Mutta katsohan, minulle on aivan eri asia syödä yksinkertaista ruokaa kuin köyhälle. Minä

syön sitä siksi, että pidän siitä — hän taas siksi, että hänen täytyy. Juuri se tekee eron tässä niin suureksi. Voinpa sanoa, että tämä yksinkertainen elintasoni on vielä hyvin korkea siihen verrattuna, missä olin nuorena. Makrilli merkitsi kotona juhlaa, ja lihapallerot olivat suurten pyhäpäiväin herkkua, jota saattoi saada vain kerran tai pari vuodessa. Silloinen arvonanto niitä kohtaan on minussa säilynyt edelleenkin. Ja sitten hän kertoi perheestä, jossa poikasena oli ollut auttamassa, juoksemassa asioilla ja toimittamassa pikku tehtäviä.

— Minut kutsuttiin päivälliselle ja tahdottiin pilailla kanssani koettamalla, kuinka monta lihapalleroa jaksaisin syödä. Selvisin siitä kuitenkin hyvin — söin kaikki heidän lihapalleronsa ja voin hyvin. Tullessani ylös Stigbergintorille sanoin itselleni: — Kun tulen rikkaaksi, syön lihapalleroita joka ikinen päivä.

Kun isoisääsi arvostellaan, tulee aina muistaa myös se, että hän oli nuoruudessaan viettänyt huolettomia heppulin päiviä viinoineen ja naisineen, laulaen ja tanssien. Ei, köyhää hänen elämänsä ei ollut — se oli elämää, joka sopi juuri hänelle ja jollaista hän halusi. Hänen suuri pettymyksensä oli, ettei vaimo koskaan halunnut suhtautua häneen vakavasti eikä huomata, että mies todellakin merkitsi jotakin. Yli kahdenkymmenen vuoden ajan mies koetti vaikuttaa häneen, ja kun hän sitten viimein huomasi, ettei hän koskaan, ei koskaan tulisi onnistumaan, hän karkoitti vaimon ajatuksistaan.

— Mutta entä isäni?

— Niin, hän on varsin kummallinen tapaus. Hän muistuttaa sekä ulkonäkönsä että käytöksensä puolesta eniten isoäitiäsi ja omasi aikanaan samat harrastuksetkin kuin tämä. Vaikka kyllä hän paljossa on myös isänsä poika. Niin Upsalan vuodet kuin liiketoimintakin ovat sen hyvin

osoittaneet. Gustaf Bult oli jo täysi-ikäinen silloin, kun vanhempien välit rikkoutuivat, ja hän oli juuri tullut Upsalaan opiskellakseen lakia. Yliopisto-opiskeluun hän ryhtyi myöntyäkseen äitinsä tahtoon, sillä tämä halusi, että hänen pojastaan tulisi sivistynyt mies, huomattu virkamies, jokin erikoisen hieno, jolla olisi valtion takaama palkka. Laivat ja liikkeet eivät isoäitiäsi kiinnostaneet, ja hän lienee lisäksi kauan pelännyt, että kaikki päättyisikin romahdukseen. Isoisäsi taas ei lainkaan pitänyt näistä poikaa koskevista suunnitelmista. Kalle Bult halusi perustaa dynastian, tahtoi pojan jatkavan siitä, mihin hän itse lopettaisi, ja lujittavan ja jatkavan liikeyrityksiä. Mutta kuitenkaan ei hän vastustellut. Äiti ja poika olivat yksimielisiä, eikä hän ollut tottunut pitämään puoliaan kotona. Niin paljon kuin juuri hän tiesi liiketoiminnasta, hän tajusi, ettei konsernin johdossa voinut olla sellainen, jolta puuttui elävä harrastus tehtäväänsä ja joka ei ollut halukas maksamaan kovan työn ja alituisten huolten hintaa. Ei myöskään ollut hänen luonteensa mukaista koettaa painostaa ketään tuollaiseen ratkaisuun. Vaimo hieman yllättyi hänen myöntyväisyydestään ja arveli sen taas merkitsevän mielenkiinnon puutetta poikaa kohtaan. Mutta sen pahemmin hän ei olisi voinut erehtyä. Gustaf Bult matkusti Upsalaan ja alkoi lukea lakia.

Mutta Kalle Bultilla oli tässä niinkuin niin monessa muussakin asiassa tavallinen hyvä onnensa. Eräänä iltana, neljä vuotta myöhemmin, hän tuli ilosta loistaen minun luokseni ja sanoi:

— Gustaf ryhtyy liikkeemme palvelukseen! Kuuletko, vanha veikko, Gustaf tulee meidän kanssamme työhön!

Ja sitten hän kertoi, kuinka poika, oltuaan nyt viikon kotona, oli näyttänyt kovin vakavalta ja oli muutama tunti sitten tullut konttoriin kysymään, saisiko hän siirtyä käy-

tännölliseen työhön. Hän oli menettänyt kaiken halunsa virkamiesuralle. Hänet oli vallannut se vilkas yhteiskunnallinen harrastus, joka niihin aikoihin vallitsi Upsalassa, ja hän oli ollut muun muassa perustamassa ylioppilasyhdistys Verdandia. Sen kuuluisan siveyskeskustelun jälkeen hänet valtasi halu suorittaa kiireesti vielä jäljelläolevat aineet ja palata Göteborgiin toimimaan käytännöllisellä alalla.

Äiti oli tietysti huolissaan siitä, että poika oli joutunut Hjalmar Öhrwallin, Karl Staaffin, Hjalmar Brantingin ja muiden epäilyttävien nuorukaisten seuraan eikä halunnut ruveta virkamieheksi. Mutta Kalle Bult tuli sitäkin kiitollisemmaksi noille "yhteiskunnan mullistajille", jotka olivat antaneet hänelle pojan takaisin. Muuten hänhän oli kyllä itsekin kumouksellinen koko elämänsä ajan, vaikka joskus äänestikin oikeistoa ja vanhoilla päivillään joutui riitoihin ammattiyhdistysten kanssa. Ei hän myöskään unohtanut alhaista syntyperäänsä. Bult huomasi lisäksi, että poika oli verdandilaisuuden kautta saanut elämänkatsomuksen ja että se innosti häntä työhön sekä huolenpitoon muista. Pojan paluun jälkeen hän eli pitkän aikaa Ranskan vallankumouksen lumoissa sekä luki ja ihaili sen ohella Stuart Milliä ja Adam Smithiä ja muita englantilaisia yhteiskunnallisia ajattelijoita ja pakotti minutkin niitä lukemaan. Gustafin ensimmäisinä aikoina firman palveluksessa oli yhtenään keskustelua englantilaisista yhteiskunnan parantajista. Täten isä ja poika pääsivät lähelle toisiaan. Isäsikin kai valtasi isoisäsi liikuttava ilo sen johdosta, että poika nyt oli hänen luonaan.

Sinun isäsi on hienoin mies, minkä koskaan olen tavannut. Ja niin erilainen kuin hän olikin isäsi rinnalla, heillä oli kuitenkin hyvä yhteistyö. Radikaalisten mielijohteittensa ansiosta Gustaf Bult oikeastaan vasta keksi isänsä.

Hän kiintyi tähän, koska tämä oli noussut kansan syvistä kerroksista — jotka oli kohotettava — ja koska tämä teki työtä niin ankarasti pyytämättä mitään omaksi hyväkseen. Ei häntä vieroittanut isänsä omalaatuinen käyttäytyminenkään. Verdandilaisten uskonnon mukaista olikin pitää originellejä ihmisiä yhteiskunnan voimanlisänä. Mikään ei kuitenkaan ilahduttanut vanhaa Bultia enemmän kuin se, että poika mielenkiinnolla kuunteli hänen harrastelijafilosofisia mietelmiään, jotka hämmästyttävän hyvin sopivat yhteen tuon Stuart Millin kanssa.

Muistanpa erään kerran, kun tulin lautatarhan konttoriin isäsi ja isoisäsi luo. Olin saanut sanan tulla viipymättä tärkeään neuvotteluun. Mutta neuvottelustapa ei mitään tullutkaan. Isoisäsi oli juuri selvittämässä epäonnistumisen suurta merkitystä. Se oli asia, jonka hän tahtoi pojan kokevan, mutta tämä epäröi ja sanoi pelkäävänsä epäonnistumista. Se oli kuin tulta tappuroihin. Kalle Bult lensi ylös tuolistaan, kulki edestakaisin, huitoi käsillään ja puheli:

— Puhu tässä sitten epäonnistumisesta! Etkö tiedä, että minä inhimillisistä oikeuksista asetan ensimmäiseksi oikeuden epäonnistua. Saatte sanoa minusta mitä tahansa, mutta yhtä asiaa ette voi kieltää, ja se on se, että minä olen tehnyt useampia erehdyksiä kuin kukaan teistä, ja toivon, että pappi tulee ruumissaarnassani sanomaan: Ei kukaan tässä kaupungissa ole tehnyt niin paljon erehdyksiä kuin Kalle Bult. Mutta, pojat, minä julmistun kerta kaikkiaan ja jyskytän arkunkanteen, ellei pappi samalla sano, että Kalle Bultin erehdysten summa joka tapauksessa oli helkutin suuri menestys.

Voit tehdä erehdyksesi itse, osan omalla, osan minun ja osan muiden kustannuksella. Ei kuitenkaan ole mikään pakko sinun tehdä samoja erehdyksiä kuin minä ja Malm

olemme tehneet. Mieluimmin sinun pitää tehdä omiasi, etkä samaa erehdystä saa tehdä kahta kertaa.

Sitten Kalle Bult kertoi omista ja kilpailijainsa erehdyksistä ja teki sen tavanomaisella liioittelevalla, säälittömällä ja huumoripitoisella tavallaan.

Tämän purkauksen jälkeen ei enää ollut puhettakaan vastaväitteistä, ja isäsi sanoikin hymyillen:

— Sitten kai minun pitää yrittää tehdä muutamia erehdyksiä, joille kelpaa rakentaa tuleva menestys.

Juuri se, että epäonnistumisen oikeus tunnustettiin, teki meidät rohkeiksi. Monissa yrityksissä aletaan kiireen vilkkaa etsiä syntipukkia, niin pian kuin on tehty jokin erehdys. Seurauksena on, että rohkea yrittäjähenki tukahdutetaan — ihmiset ajattelevat näin: Jos en tee mitään, niin eipä tule erehdyksiäkään. Kukaan ei ota vastuuta eikä mitään saada aikaan. Me täällä emme koskaan tunteneet syntipukkilevottomuutta. Nyt tietysti Bultin täytyi olla siinä suhteessa suuripiirteinen, sillä harvoinhan hän antoi selviä käskyjä ja äärimmäisen harvoin yksityiskohtaisia ohjeita. Ole hyvä ja hoida se asia, siinä kaikki, minkä hän sanoi. Isälläsi on suurin piirtein samanlainen asenne. Hän kylläkin on varovaisempi luonne, antaa myös selvät käskyt ja tekee kaikkensa välttääkseen erehdyksiä. Ainakaan hän ei kerskaile erehdyksillään. Mutta muiden erehdyksiä kohtaan hänkin on suopea. Varsin aikaisin hän sai ottaa omiin käsiinsä Tingvalla-yhtiön, pienen vastaostetun laivanvarustamon. Isoisäsi ei koskaan puuttunut sen asioihin. Siten isäsi joutui pakosta ottamaan vastuun ja sai pienessä mittakaavassa käsitellä kaikkia niitä probleemoja, jotka hän myöhemmin tuli kohtaamaan suuremmassa yhtiössä. Isäsi sai itse määrätä, kutka hän halusi kanssaan yhtiön johtokuntaan, ja minä olin yksi niistä. Siten minä saatoinkin aina tiedoittaa isoisällesi, kuinka omantunnontar-

kasti ja hyvin hänen poikansa johti yritystä. Sen jälkeen tämä sai yhä suurempia tehtäviä.

Vanhemmilla päivillään Kalle Bult oli eniten kiinnostunut maanviljelyksestä ja metsänhoidosta ja aivan erikoisesti kotieläinjalostuksesta. Silloin pojan ei ollut vastattava ainoastaan varustamotoiminnasta ja kauppatoimista, vaan hänen oli edustettava kaikkia suuria teollisuusintressejä. Työväenliike, joka silloin tunkeutui yhä enemmän etualalle, joudutti suuressa määrin kehitystä. Kalle Bult oli tullut pienistä oloista ja nimitti itseään mielellään merimieheksi. Hänen oli helppo tulla toimeen työläisten kanssa, ja hän viihtyi heidän parissaan. Mutta ammattiyhdistysliikettä hän ei koskaan ymmärtänyt, ja hän oli liian temperamenttinen neuvottelemaan. Puheet kahdeksan tunnin työpäivästä olivat hänestä naurettavia: hän itse teki työtä sen määrän kaksinkertaisesti eikä pitänyt mitään pyhä- ja juhlapäiviä. Hän maksoi hyvät palkat, mutta ei halunnut neuvotella.

Isäsi ei ole samalla tavoin veli ja sinä koko maailman kanssa, ei osaa istua merimiesten kanssa jossakin satamakuppilassa ja syödä makrillia — hän pysyy kansan elämästä loitolla, ei ylpeyden vuoksi, vaan siksi, että hän on sellainen. Tuo miellyttävä kausi työväestön ja työnantajien keskinäisissä suhteissa olikin noihin aikoihin lopussa. Ihminen oli korvattu järjestöillä. Isoisäsi aavisteli, että se oli jotakin uutta, mutta hän oli liian vanha mukautumaan. Isäsi sen sijaan kuului uuteen aikaan. Upsalassa hän oli ollut hyvä ystävä Hjalmar Brantingin kanssa, ja muiden verdandilaisten tavoin hänkin näki työväenliikkeessä voiman, joka henkisesti ja ruumiillisestikin kohotti kansan tasoa. Se, että työläiset tahtoivat päästä vaikuttamaan palkkoihinsa ja muihin ehtoihinsa, oli hänestä luonnollista. Hän oli jopa sitä mieltä, että tämä saattoi tulla liikelaitos-

tenkin hyödyksi, ja hän halusi, että palveluksessa olevien tuli aina jokaisen sopimusneuvottelun jälkeen saada osansa firman parantuneesta taloudellisesta tuloksesta ja jatkuvasta teknillisestä ja organisatorisesta edistyksestä. Sopimusneuvotteluja yleensä hän piti seurauksena kehityksestä kohti suuryrityksiä, joskin hän valitti, että se rajoitti mahdollisuuksia siihen henkilökohtaiseen mielenkiintoon jokaista palveluksessa olevaa kohtaan, jota isä ja muut patriarkkaaliset työnantajat olivat osoittaneet. Nuo monet keskustelutilaisuudet Upsalassa olivat totuttaneet hänet puhumaan ja kuuntelemaan, mikä oli korvaamaton avu neuvotteluissa. Myöskin hänen lainopillinen sivistyksensä pääsi näissä oikeuksiinsa. Työläiset tunsivatkin suurta henkilökohtaista luottamusta häntä kohtaan. He tiesivät hänet Hjalmar Brantingin ystäväksi ja että hän puolsi yleistä äänioikeutta, ja he ihailivat suuresti hänen taitavuuttaan, asiallisuuttaan ja rauhallisuuttaan.

Olin säännöllisesti mukana kaikissa neuvotteluissa niihin aikoihin ja myös minä ihailin isäsi tapaa hoitaa ne. Hän oli aina valmistautunut hyvin huolellisesti, tunsi esillä olevat kysymykset perin pohjin, ei käyttänyt puheenvuoroa, ellei hänellä todella ollut jotakin oleellista sanottavaa, ja esiintyi vaatimattomasti. Isoisäsi kiihtyi aina — isäsi ei milloinkaan.

Kalle Bult alkoi näyttää mietteliäältä. Hän näki poikansa neuvottelumenestyksissä muistutuksen siitä, että hänen, liian vanhaksi tulleena, oli jo alettava väistyä. Tuo kaikki tapahtui kyllä niin luontevasti, että sitä tuskin huomattiinkaan. Kalle Bult piti pojastaan niin äärettömästi ja oli niin ylpeä hänestä, ja tämä puolestaan oli hienotunteinen. Mutta kyllä Kalle Bultia vaivasi kuitenkin se, että hän yhtenään joutui saamaan muistutuksia oman aikansa

päättymisestä. Hän tuli kesyksi ja hiljaiseksi, mikä itse asiassa ei lainkaan sopinut hänelle.

Mutta sittenpä hän taas eräänä päivänä oli vanha Kalle Bult, myrskyisä, äänekäs ja täynnä ideoita. Hän oli ollut maatilallaan kokonaisen kuukauden ja oli ostanut sen läheisyydestä valtavia puuttomia alueita, joilla hän oli pannut metsänistutuksen käyntiin. Ja niin hän puhui vain metsästä, metsästä ja taas metsästä.

Sitten hän pysyi enimmäkseen maatilallaan. Ja kun hän jonkin kerran tuli Göteborgiin, hänellä oli melkein aina kerrottavaa jostakin uudesta kokeilusta. Maanviljelyksen harjoittaminen siten, kuin kaikki muut sen tekivät, ei voinut tulla kysymykseenkään. Ei, hän halusi kokeilla uusia työtapoja, uusia koneita ja uusia siemenlaatuja.

— Ajattele, ne kaistapäät kantavat veden lehmille, vaikka sen voi saada navettaan vesijohdonkin avulla.

Osa hänen päähänpistoistaan oli tietysti mielettömyyksiä, mutta paljon oli viisaitakin. Hänellä oli keksintöjä, käytännöllistä silmää ja tottumusta siirtää kokemukset yhdeltä alalta toiselle. Sitten hän sai sen kaikki nielevän harrastuksen siitostyöhön. Siinä hän joutui tekemisiin muun muassa erään hassun agronomin kanssa, joka oli ollut muutamia vuosia Konradsbergissä ja joka luuli ratkaisseensa keinollisen hedelmöittämisen probleeman. Tämä mies oli niin hullu, että luuli voitavan tulla toimeen kymmenellä sonnilla maan koko karjakantaa varten ja että siten saataisiin vieläpä parempia jälkeläisiäkin. Bult uskoi häneen sokeasti ja uhrasi tukuittain rahaa epäonnistuneisiin kokeiluihin. Rahojen menettäminen ei kylläkään mitään merkinnyt, mutta ikävintä oli se, että Bultiin alettiin suhtautua hieman pilaillen ja sanoa häntä vanhaksi hupsuksi.

Muutamana päivänä hän näytti hyvin mietteliäältä. Kysyin, mikä häntä vaivasi, ja vähitellen se tulikin ilmi.

Joku oli puhuttaessa hänen ajatuksistaan keinollisesta hedelmöittämisestä ihmetellyt, oliko oikein riistää lehmiltä se pieni ilo, mikä niillä tähän asti oli ollut osuudestaan maidontuotantoon.

Kysymys koski häneen.

— Sitä seikkaa kyllä sietää miettiä, hän sanoi.

Minä puolestani lohdutin häntä sanomalla, että huvi varmaankin jo nytkin oli varsin mitätön.

En kylläkään oikein tiennyt, mitä tuli ajatella hänen kokeiluistaan — olen nähnyt niin monien mahdottomuuksien tulevan mahdollisiksi, etten milloinkaan enää sano: ei koskaan. Kun oli kysymys Bultista, en käyttänyt sanaa mahdoton. Ei ollut lainkaan niin varmaa, että se olisi ollut mieletöntä. Mutta ihmiset kuitenkin pitivät hauskaa Bultin ja hänen konradsbergiläisen agronominsa kustannuksella.

Viimeisinä vuosinaan Bult oli kiihkeä tanssimaan. Kerran hän oli suurilla frakkipäivällisillä kunniamerkein. Kalle Bult oli lapsellisen iloinen prenikoistaan, vaikka ne vain harvoin olivatkin hänen yllään, mutta poikansa edessä kyllä, joka periaatteellisista syistä niitä vastusti, hän oli pitävinään koko tapaa naurettavana. Rikkaudet ja mahtiasema eikä vähiten harrastus keinollista hedelmöitystä kohtaan sai Kalle Bultin mieluisaksi puheenaiheeksi kaikille. Vain hyvin harvoin hänet nähtiin päivällisillä. Kun hän nyt kerrankin oli mukana, hän tuli tietysti kaikkien huomion kohteeksi. Vanhoilla päivillä hän osasi näyttää myöskin varsin komealta.

Silloinpa soitettiin yht'äkkiä muuatta vanhanajan tanssia hänen nuoruusvuosiltaan. Eräs nuori, kaunis tyttö tuli hänen luokseen ja sanoi:

— Minun isoäitini on tanssinut valssia pääkonsulin kanssa Duvanmäellä. Saanko minäkin luvan?

Bult loi huvittuneen ilmeen tyttöön, naurahti, sanoi:

— Miksikä ei! Ja tanssia Bult kyllä osasikin vuosistaan huolimatta. Hänestä tuli illan suuri tanssija, sillä hänellä riitti energiaa tähän niinkuin kaikkeen muuhunkin.

Siitä illasta pitäen hän kävi yhä useammin tilaisuuksissa, missä tanssittiin, ja nuoret tytöt parveilivat hänen ympärillään — aivan kuin pojat aikoinaan siellä Majornan kaupunginosassa minun nuoruudessani. Hän kumarsi, tanssi ja kertoili, ja mielikuvitus lensi vapaasti. Paljon hän oli kokenut, paljon hän oli kuullut kerrottavan ja paljon hän oli lukenut, ja kaiken hän tekaisi omiksi elämyksikseen. Nuorison näkeminen ympärillään vaikutti häneen ilmeisen nuorentavasti, samoin näiden lavertelu ja se, että sai itse sepitellä juttuja. Mutta joillakin tahoilla sitä katsottiin karsaasti. Kun kerran on jo noin vanha ja on sellaisessa asemassa, ei pitäisi juosta ulkona tanssimassa tytönletukoiden kanssa, ihmiset sanoivat.

Mutta Kalle Bult ei ollut koskaan ennenkään kysellyt, mitä ihmiset ajattelivat tai pitivät hänestä, eikä hän siitä nytkään välittänyt.

Ihmiset ovat kertoneet hänen saaneen keuhkokuumeen ja kuolleen juuri tuollaisen tanssi-illan jälkeen. Mutta se ei ole totta. Oli enemmän kuin kaksi viikkoa aikaa hänen viimeisen tanssinsa ja Lindholmenilla tapahtuneen vesillelaskun välillä, kun hän kotimatkalla liukastui ja loukkasi itsensä. Pari päivää myöhemmin hän alkoi tuntea pahoinvointia, ja hänet vietiin sairaalaan. Kuten tiedät, hän kuoli yksinäisenä. Rouva oli Ranskassa, sinä ja vanhempasi ja sisaresi Italiassa. Eikä kukaan voinut aavistaa, että se olisi ollut niin vaarallista. Oltiinhan totuttu siihen, että Kalle Bult selviytyi kaikesta. Mutta tällä kertaa ei mikään auttanut. Hänen aikansa oli tullut.

Minä olin hänen luonaan melkein koko ajan. Aluksi hän ei näyttänytkään lainkaan huonolta, ja hän puheli paljon

vanhoista ajoista. Siten hän eli uudelleen oman elämänsä. Ja paljon siitä, minkä nyt olen sinulle kertonut, sainkin juuri silloin kuulla.

Hänen viimeisenä iltanaan istuin sairashuoneessa tuolilla vuoteen vieressä. Hän makasi aivan hiljaa, ja minä olin nukahtanut. Kun heräsin, oli jo alkanut pimetä; hämärässä tuli hiljaisuuden ja juhlapäivän tunnelma, katujen ja kotien valot syttyivät, mutta tässä huoneessa tuli yhä pimeämpää. Minun siinä istuessani sairas ojensi kätensä minua kohti ja sanoi:

— Lue jokin rukous minun puolestani, Malm!

Aloitin Isä meidän-rukouksen, mutta pääsin vain vähän matkaa. Häpeä tunnustaa, mutta en vain osannut Isä meidän-rukousta, vaan sotkeuduin. Lisäksi tuo rukous oli ehkä liian virallinen Kalle Bultille. Tulin muistaneeksi:

Ystävä Sä lapsien,
Katso minuun pienehen.
Minne käynkin maailmassa,
Onneain oot vaalimassa.

Se ikäänkuin sopi paremmin Kalle Bultille, ja kuulinkin hänen kuiskaavan: — Sen rukouksen minä muistin "Hannan" haaksirikkoutuessa. Se johdatti hänet yhteen niiden toverien kanssa, jotka hukkuivat aaltoihin eräänä alkukesän päivänä puoli vuosisataa sitten.

Luulen, että Jumala piti hänestä. Tosin hänellä oli omat puolensa, mutta hän oli ollut iloksi ja hyödyksi monelle, ja katsohan, minä luulen sen merkitsevän paljon sinä suurena tilinteon päivänä. Yöllä Kalle Bult tuli levottomaksi, ja aamulla hän kuoli.

Voit kuvitella, että siitä tuli hautajaiset! Niin, sitähän minun ei tarvitsekaan kertoa, sillä olithan itsekin mukana. Aina varhaisimmista poikavuosista lähtien olin seu-

rannut Kalle Bultia, mutta ei edes minulla ollut aavistustakaan, kuinka paljon hän oli ehtinyt elämässään suorittaa ja mitä hän oli merkinnyt, ennenkuin kansa nyt hänen kuoltuaan tuli todistamaan. Ellei häntä olisi ollut, ei myöskään — — — nuo sanat kuultiin monien, monien ihmisten sanovan päivästä toiseen.

Hyvä onni seurasi Kalle Bultia viimeiseen asti. Oli satanut monta päivää peräkkäin, mutta sunnuntaina, jolloin hänet haudattiin, oli loistava auringonpaiste, ja koko kaupunki oli saattamassa häntä viimeiseen lepoon. Puheet haudan äärellä eivät olleet loppua ollenkaan. Ja mitkä valtaisat kukkamäärät! Kun istuin kirkossa, minusta oli vahinko, ettei hän saanut olla mukana näkemässä, kuinka häntä kunnioitettiin. Kalle Bult piti sellaisesta. Hänen omaisensa, jotka olivat kiirehtineet kotiin hautajaisiin, saivat kuitenkin joka tapauksessa nähdä nämä ainoalaatuiset kunnianosoitukset. Se kai olikin tärkeintä.

Mitään testamenttia hän ei ollut tehnyt. Hän rakasti elämää liian paljon ajatellakseen kuolemaa. Oli luonteenomaista hänelle, ettei hän mielellään mennyt hautajaisiin eikä halunnut puhua kuolemasta. Jos joku puuttui aiheeseen, hän koetti aina päästä siitä irti. Testamentin laatiminen olisi ollut samaa kuin järjestellä sellaista, mikä tulisi kysymykseen vasta hänen mentyään pois. Hänen luonteessaan oli myöskin huolettoman välinpitämättömyyden piirre — kyllä se aina järjestyy jollakin tavoin. Hän luotti ehdottomasti poikaansa eikä ehkä halunnut liikaa sitoa tätä. Joskus hän kuitenkin oli puhunut varojen lahjoittamisesta erilaisiin tarkoituksiin. Hän kunnioitti Göteborgia lahjoittajien kaupunkina ja oli itsekin jo elinaikanaan antanut paljon rahaa, mutta mitään kirjallista määräystä ei nyt ollut.

Jonkin ajan kuluttua rouva pyysi minua luokseen. Ku-

ten ymmärrät, minä en erikoisemmin pitänyt hänestä. Mutta tulin tietysti ja halusinkin nähdä hänet uudessa valossa. Hän oli synkän surupukuinen ja vaikutti hiljaiselta ja liikuttuneelta. Kaikki tuossa huoneessa muistutti vainajasta. Joimme teetä ja puhelimme vähän jokapäiväisistä asioista. Sitten hän meni kaapin luo, otti esiin hopealippaan, ojensi sen minulle ja sanoi:

— Eikö tämä olekin kaunis? Se oli hänen ensimmäinen lahjansa minulle. Hän oli ainoa eloonjäänyt eräästä haaksirikosta, jossa minun veljeni kuoli. Karl, joka oli muita urheampi ja voimakkaampi, koetti auttaa veljeäni, mutta — —. He pitivät paljon toisistaan, ja Karl oli aivan suunniltaan. Hän etsi meidät käsiinsä ja koetti lohduttaa niin hyvin kuin osasi. Mutta me tietysti olimme epätoivoisia. Silloin hän otti ulos kaikki rahansa ja osti tämän lippaan ja antoi sen minulle ja kirjoitti ihmeellisen kauniin kirjeen veljestäni. Se oli niin hänen tapaistaan. Hän oli suurpiirteinen kaikessa, mihin ryhtyi; hän oli sellainen jo nuorena merimiehenäkin pienine tuloineen. Lähinnä poikaani, hänen vaimoaan ja lapsiaan tämä lipas on minulle rakkain kaikista. Se tulee joka päivä muistuttamaan minua hänestä, joka on mennyt pois. Karl oli suuri mies.

Minä katsoin häneen.

Tuota veljensä pelastamisyritystä hän ei varmastikaan ollut kuullut mieheltään. Sellaisista asioista Kalle Bult ei kerskunut. Hän oli siis sepittänyt kertomuksen hautausmaalta uudelleen. Hän oli kai muovaillut sitä monta, monta vuotta, ja nyt hän sen oli saanut valmiiksi. Hän näytteli minulle myöskin valokuvia ja muita muistoja, ja jokaisessa sanassa vainaja kuulsi suurena ihmisenä. Tämän sellaisetkin piirteet, joista hän ei ollut pitänyt tai joita hän oli suorastaan inhonnut, tulkittiin nyt lahjakkuuden ja hyvyyden ilmauksiksi.

Kaikki se, mitä Kalle Bult oli eläessään niin suuresti kaivannut saada kuulla hänen huuliltaan, tuli nyt maailman luonnollisimpana asiana. Kyllä me ihmiset olemme kummallisia!

Isoäitisi eli, kuten tiedät, pari vuotta miehensä kuoleman jälkeen, ja hän omistautui kokonaan miehensä muistolle. Hän rakasti tätä yli kaiken, kun hän sai rakastaa etäältä. Sain tehtäväkseni laatia ehdotuksen testamentiksi, jonka vainaja olisi mielestämme hyväksynyt. Merkitsin siihen lahjoja niille, jotka uskollisesti ja kauan olivat häntä palvelleet, sekä lahjoituksia merenkulun, teollisuuden ja tieteen edistämiseksi, kaupungin kaunistamiseksi ja huokeiksi asunnoiksi merenkulkijoille. Hän sen paremmin kuin poikakaan ei pyyhkinyt niistä pois mitään, vieläpä hän lisäksi suurensi summia. Sitäpaitsi hän teki suuren lahjoituksen musiikin hyväksi — Alice ja Karl Bultin lahjoitussäätiö musiikkielämän edistämiseksi. Se oli ainoa lahjoitus, jonka yhteydessä esiintyi rouvan nimi. Muuten hän teki kaikki lahjoitukset miehensä nimissä. Hänessä oli kyllä jollakin tavoin tyyliä.

— Vaikka hän ei sopeutunutkaan isoisään?

— Eiköhän hän sittenkin liene sopeutunut... Olen paljon ajatellut sitä asiaa. Kalle ei koskaan ollut onnellinen hänen kanssaan, se ainakin on varma. Vain aivan erikoisluonteinen nainen olisi voinut tulla hänen kanssaan onnelliseksi. Mutta kuitenkin kaikitenkin juuri isoäitisi teki Kalle Bultista sen, mikä hänestä tuli. Juuri tuon naisen sanat ja hänen nöyryyttävä katseensa kirkkomaalla saivat Kalle Bultin kasvamaan lainapukuisesta humalaisesta merimiehestä merikapteeniksi ja laivanvarustajaksi. Sama ilme neljännesvuosisataa myöhemmin esti hänet jättäytymästä lepoon ja sen sijaan pakotti hänet ponnistamaan kaikki voimansa herkeämättömään työhön.

— Mitenkä isoäiti vietti elämänsä sen välikohtauksen jälkeen?

— Minä ehkä katselin sitä omalla erikoisella tavallani. Se oli varsin mutkallinen historia. Hänellä oli omat harrastuksensa, ja hän huolehti niistä. Ikävintä vain oli se, että ne olivat aivan toisia kuin hänen miehellään. Hän rakasti musiikkia eikä laiminlyönyt ainoatakaan konserttia. Kalle Bult taas ei voinut istua kahta tuntia paikallaan kuuntelemassa toisten soittamista. Jos oli musiikkia, hänen tuli saada itse olla mukana soittamassa. Isoäiti oli kiinnostunut tauluista ja kauniista huonekaluista, hopeasta, lasista ja posliinista, ja hän luki paljon. Ennenpitkää hän myös sai seurakseen miehen, joka sopi hänelle erikoisen hyvin, jolla oli samat harrastukset kuin hänelläkin ja jonka esiintymistavassa oli synnynnäisen aristokraatin varmuus.

Tämä mies oli äitisi isä. Sinä varmaan muistat hänet sellaisena kuin minäkin, hienona vanhana herrana. Hän näytti saaneen elämältä kaiken. Kreivi Gyllenörn oli nuorena kaunis ja lahjakas, kunnianhimoinen, rikas ja miellyttävä seurassa, ja hänellä oli mitä parhaat suhteet. Mutta kuitenkin hän joutui toisarvoiseen toimeen merimies Kalle Bultin palveluksessa ja oli kiitollinen tästäkin.

— Gyllenörnin vika on siinä, ettei hänessä ole mitään vikoja, isoisäsi tapasi sanoa. Jumala antoi hänelle kaikki hyvät ominaisuudet, mutta unohti panna joukkoon ne pienet virheet, jotka olisivat kruunanneet kaiken.

Ja siinä olikin totuus, tuossa arvostelussa. Isoisäsi kertoman mukaan Gyllenörn oli ollut paras koulussa ensimmäiseltä luokalta ylioppilastutkintoon asti. Hän tuli Karlbergin kadettikouluun, ja oli itsestään selvä, että hän sai päästötodistuksen parhaana miehenä. Sitten hän pääsi sotakorkeakouluun. Siellä hän tuli toiseksi, pienen aavis-

tuksen verran ykkösen jäljessä. Kuka hyvänsä muu ihminen olisi sellaisesta sijoittumisesta ollut ylenpalttisen onnellinen, mutta Gyllenörnille se merkitsi epäonnistumista. Miehelle, joka oli tottunut olemaan ykkösenä, oli toiseksi jääminen pettymys. Hän pääsi sitten yleisesikuntaan, teki työtä ankarasti ja sai osakseen arvonantoa, sanoisinpa suorastaan ihailua. Ei mennyt päivääkään ilman, että Kalle Bult ei olisi jollakin tavoin erehtynyt, mutta hän ei siitä ottanut pahakseen. Hänhän oli, kuten hän itse sanoi, mestari epäonnistumisen taidossa. Kreivi sen sijaan erehtyi yhden ainoan kerran elämässään, ja se tuhosi hänen virkauransa ja ratkaisi koko hänen elämänsä kohtalon. Hän oli tehnyt jonkin suuren tutkimuksen, oli suorittanut uskomattoman suuren työn ja tiesi itse onnistuneensa. Työhön oltiin tyytyväisiä ja se olisi luettu hänelle suureksi ansioksi. Mutta joillakin huomatussa asemassa olevilla miehillä on se pieni heikkous, että heidän täytyy aina parhaimmissakin töissä löytää jotakin muistutettavaa. Kenraali antoi kaiken mahdollisen tunnustuksen, mutta kiinnitti huomionsa myös erääseen mitättömään yksityiskohtaan, suurenteli sitä vähän ja teki huomautuksiaan, lähinnä kai vain tehdäkseen vaikutuksen ympäristöönsä. Jos Gyllenörn olisi lyönyt kantapäänsä yhteen ja vastannut: Kyllä, herra kenraali, ei kukaan olisi edes pannut merkille huomautuksia. Sekä kenraali että muut upseerit olisivat tunnustaneet, että se oli hyvä työ, ja kun he pitivät kreivistä suuresti, he olisivat tunnustuksensa antaneet ilomielin. Mutta hän ehkä oli rasittunut ja hieman poissa tasapainosta, ehkäpä häntä harmitti tällainen humbuugi — olkoon kuinka tahansa, hän teki sen, mitä kukaan ei osannut odottaa. Kapteeni Gyllenörn ei lyönyt kantapäitään yhteen eikä sanonut: Kyllä, herra kenraali! vaan vastasi liioitellun karvain sanoin kenraalin todisteluun, murensi

hänen arvostelunsa täydellisesti ja antoi läsnäolijain selvästi huomata, että hän ymmärsi tämän asian paremmin kuin kenraali. Mutta sellaista ei saa tehdä rangaistuksetta. Kenraali tunsi itsensä loukatuksi eikä antanut saamaansa ojennusta koskaan anteeksi.

— Kreivillä on loistavan terävä pää, kreivi on ihastuttava ihminen, kenraali sanoi myöhemmin, mutta lisäsi: On vain vahinko, että kreivillä on heikot hermot. Sodassa tulevat viime kädessä hermot kysymykseen.

Kaikki ymmärsivät tämän voivan merkitä kuolemantuomiota kreivin virkauralle, ja sen tien katosi osa siitä ystävällisyydestä, joka häntä oli ympäröinyt. Mitä hyvänsä hän tekikin, siinä ilmeni nyt aina jotakin muistutettavaa, ja eräänä päivänä hän sai tiedoituksen, että hänet oli siirretty Bohusin lääniin. Hän teki pari heikkoa yritystä päästäkseen takaisin yleisesikuntaan, mutta ei onnistunut. Kreivin hermot eivät kestä, sanottiin — ja se riitti. Uddevallasta käsin hänen oli myös vaikea valvoa etujaan ja hän oli kai liian ylpeäkin tungeskellakseen. Ellei hänen kykyjään haluttu nähdä eikä tunnustaa, ne saivat olla.

Kreivi yleni majuriksi everstiluutnantin eroamisarvolla — siinä kaikki. Heti eläkkeelle joutumisensa jälkeen hän menetti omaisuutensa ja enemmänkin. Pulakausi kohtasi ankarana monia elinkeinoelämän aloja, ja tietysti se vei juuri ne sijoitukset, jotka kreivillä oli. Melkoisesti hän menetti lisäksi myös takuusitoumuksissaan.

Kreivi Johan Casimir Gyllenörn, joka oli uneksinut kasvavansa loistavaksi vesaksi vanhassa sukupuussa ja jolla olikin edellytykset tulla sellaiseksi, oli nyt viidenkymmenen viiden vuoden iässä eläkkeellä oleva majuri, jota armosta saatiin kutsua everstiluutnantiksi, raskaine ja epämiellyttävine velkoineen. Ja sitten hän oli sukunsa viimeinen edustaja. Hänen kreivittärensä oli lahjoittanut hänelle

tyttären, mutta kun synnytys oli vaikea, lääkärit määräsivät, ettei lapsia saanut tulla enempää. Vaakunakilpi tultaisiin murskaamaan hänen kuolemansa jälkeen. Kreivi oli pettymysten mies.

Vähän ennen sotapalveluksesta eroamistaan hän joutui yhteyteen Kalle Bultin kanssa. Isäsi oli kohdannut äitisi, ja he olivat rakastuneet toisiinsa ja menneet naimisiin. Tämän avioliiton seurauksena molemmat perheet joutuivat lähelle toisiaan, ja Bult kiinnitti poikansa apen yrityksiinsä.

— Mitä sinä teet hänellä? kysyi kerran konsuli Bjurberg, Fredrik nimittäin, ja silloin Bult vastasi tapansa mukaan virnistäen:

— Kyllä oikeata kreiviä aina voi johonkin käyttää.

Ja hän keksi toimen kreivi Gyllenörnille. He sopivat työssään hyvin yhteen. Bult tarvitsi miehen, johon hän voi sokeasti luottaa, herran, joka osasi edustaa toiminimeä, ja miehen, jolla oli taipumusta järjestykseen ja kuriin. Kreivi Gyllenörn täytti nämä vaatimukset. Ja ihmeellistä oli, että hän viihtyikin tässä työssä ja viihtyi Kalle Bultin kanssa. Kreivissä ei ollut vähääkään turhaa aatelisylpeyttä. Kukaan koko firmassa ei osoittanut sellaista kunnioitusta Kalle Bultia kohtaan kuin hän. Hänestäkin oli suurenmoista, että köyhä merimies oli tyhjästä luonut tämän kaiken. Tietysti häntä useinkin Bultin elkeet loukkasivat, samoin tämän näköjään holtiton rahojen käyttö. Mutta toisaalta häntä elähdytti Bultin luova into, originalisuus ja reipas mielenlaatu, ja vähitellen hän pääsi selville siitäkin, ettei Bult kuitenkaan ollut niin huolimaton liikeasioissa, kuin miltä saattoi näyttää. Useammin kuin kerran Gyllenörn sanoi minulle:

— Jos Bult ja minä joskus olemme eri mieltä, niin kyllä

hän aina osoittautuu olleen oikeassa. Hänellä on onni myötä.

Aluksi hän usein puhui Bultin hyvästä onnesta, mutta toisti sitten, että kun kysymyksessä oli Bult, hyvä onni merkitsi samaa kuin taitavuus. Ja kerran, kun jotkut kreivin läsnäollessa puhuivat jotakin alentavaa Bultista, kreivi sanoi:

— Pääkonsuli Bult on omalla tavallaan nero. Saamme olla kiitollisia, että tuollaisia miehiä on.

Joskus elämä kuitenkin saattoi tulla kreiville raskaaksi. Kerrankin hän oli tehnyt huolellisen tutkimuksen. Koko laaja mietintö päättyi ehdottoman torjuvasti. Mutta Bult päätti kuitenkin kaupan ja menetteli muutenkin aivan päinvastoin kuin kreivi oli esittänyt. Tämä masentui. Hän kuvitteli Bultin keksineen tuon selvityksen saamisen vain antaakseen hänelle jotakin tekemistä ja siten perustellakseen hänen suhteellisen korkeata palkkaansa. Kreivi tunsi itsensä elätettäväksi appiukoksi, ja sellaista asennetta vastaan nousi hänen ylpeytensä. Hän meni Bultin luo ja ilmoitti haluavansa erota. Olin juuri silloin Bultin luona ja jouduin kuulemaan keskustelun. Isoisäsi kasvot vääntyivät irvistykseen, joka samalla oli sekä poikamainen että sydämellinen, eikä kreivikään voinut pysyä vakavana, kun Kalle Bult käveli edestakaisin ja puhui, vilkkaasti käsillään huitoen.

— Sinähän tiedät, etten minä ole oikein viisas. Juuri siinä onkin minun voimani, minun mahdollisuuteni suorittaa jotakin. Useimmat ihmiset ovat viisaita, ja viisaimpien joukossa sinä olet kaikkein viisain. Nyt minun piti tehdä suuri kauppa, jossa täytyi ottaa James Hallgren huomioon. Hänhän on, kuten tiedät, hyvin hieno herra, jolla on samanlainen parta kuin kuninkaallakin ja joka on vielä kaksinverroin majesteettisempi. Hän on myöskin viisas

mies, melkein yhtä viisas kuin sinäkin. James ei tiennyt, mitä minä aioin tehdä, minkä hyvin käsittääkin, kun en itsekään sitä tiennyt. Hän ei ymmärrä sellaisia ihmisiä kuin minä, enkä minä ymmärrä häntä. Mutta hän on helkutin taitava mies, ja minä olen usein vetänyt lyhyemmän korren hänen kanssaan kilpaillessani. Nyt minulle oli hyvin tärkeätä saada tietää, mitä hän ajatteli ja miten hän aikoi menetellä. Juuri silloin sinä tulit avukseni. Sinä teit seikkaperäisen selvityksen, ja olen varma, että James, jos hän olisi lukenut sen, olisi sanonut: — Minä en itsekään olisi osannut tehdä sitä paremmin. Te olette vahvoja miehiä molemmat ja täydellisen viisaita. Minä halusin saada tehtaan ja olin myöskin laskenut, kuinka paljon voin antaa. Sinun selvityksesi luin hyvin tarkoin ja tein sen johtopäätöksen, että puheet James Hallbergin pienemmästä tarjouksesta olivat luultavasti vääriä. Lisäksi sain neuvotteluissa koko joukon tosiasioita. Tehdas joutui minulle, ja sainpa sen seitsemänkymmentä viisituhatta kruunua halvemmallakin, kuin olin laskenut. Ymmärrän hyvin, että sekä sinä että Malm ja kaikki muutkin olette aina väliin hirmustuneet minuun, sillä minulla on nyt kerta kaikkiaan omat metodini.

Te kaksi merkitsette minulle niin paljon puhtaasti moraalisestikin. Muistan, mitä vanha Percy MacCallum hieman tärkeällä tavallaan sanoi: — Minä pidän kovasti tuosta nuoresta Bultista. Olen tullut seuranneeksi tarkoin hänen liiketoimiaan ja olen nähnyt, että hän on moraalinen mies. On vain valitettavaa, ettei tämä moraali kaikessa pidä yhtä sen kanssa, joka tässä maassa on voimassa. Ihmiset nauroivat, mutta MacCallum oli tavallaan oikeassa, ja minulla on ollut paljon hyötyä hänen sanoistaan. Juuri sen vuoksi, että olen hieman epävarma, kun kysymyksessä on, ei moraali, huomatkaa tarkoin, vaan se moraali, joka

on voimassa tässä maassa, juuri sen vuoksi tahdon pitää rinnallani sellaisia moraalisia jättiläisiä kuin te kaksi olette. Silloin tunnen omaavani ikäänkuin takeet siitä, että vaellan oikeamielisesti, ei vain Herran, vaan myöskin esivallan edessä.

— Mitä äidinisäni vastasi?

— Niin, mitäpä hän olisi vastannut. Kalle Bult selviytyi aina, ja hänellä oli aina argumenttinsa. He olivat hyviä miehiä molemmat. Siksi he voivat myöskin työskennellä yhdessä ja täydentää toisiaan.

Kreivi tuli kuitenkin merkitsemään vielä enemmän isäsi äidille. Kreivihän oli täydellinen kavaljeeri. Musiikissa, kirjallisuudessa ja taiteessa heillä oli yhteisiä harrastuksia, ja heillä oli toisistaan aina seuraa konserteissa ja näyttelyissä. Me ymmärsimme, että isoäitisi nautti kreivin vanhanajan ritarillisesta esiintymistavasta ja kaikista niistä tuhansista pikku seikoista, jotka tuollaiselle miehelle ovat itsestään selviä.

Kalle Bultilta puuttuivat kaikki nämä ominaisuudet. Jos hän olisi suudellut kädelle, olisivat hän ja kaikki muutkin nauraneet. Kalle Bult koetti kylläkin olla huomaavainen naisia kohtaan ja esimerkiksi antoi heidän mennä ensiksi ovesta, mutta useimmiten hän unohti kaiken. Bult oli johtaja ja oli tottunut siihen, että muut aukaisivat hänelle oven. Muuan rouva kertoi minulle kerran saaneensa päivällisillä Bultin pöytätoverikseen. Tämä oli hauska ja huomaavainen, aina ensimmäiseen puheeseen saakka, mutta silloin hän sai jonkin päähänpiston, ajatukset kiersivät vain sitä ja hetken kuluttua hän oli kadonnut. Tuo ”naisten liehittely” oli kai vastoin hänen luontoaan ja varsinkin vastoin hänen saamaansa kasvatusta tai pikemminkin kasvatuksen puutetta, useimmat kai sanoisivat. Työläisten parissahan oli tavallista, että perheen pää otti ensiksi. Se

oli puhtaasti käytännöllinen asia. Hänellä oli tunnin ruoka-aika ja silloin oli ehdittävä sekä matkantekoon että syömiseen ja jos mahdollista viideksi minuutiksi lepäämäänkin pitkän työpäivän virkistykseksi. Kotona äiti aina laittoi kaiken isälle valmiiksi, kuori perunat ja puhdisti sillin. Samoin oli asian laita kai Bultinkin kodissa. Ja siinä hän pysyi.

Mutta se ei estänyt häntä ihailemasta kreivin hienoa käytöstä, ja hän ymmärsi sen suuresti miellyttävän vaimoaan. Hänhän tiesi itse olevansa pettymys vaimolleen ja siksi hän iloitsi siitä viihtyisyydestä, jota kreivi tälle toi tullessaan. Ja kreivi myöskin sai isoäitisi vähitellen ymmärtämään, että Kalle Bult todella oli merkittävä tekijä. Ennen pitkää kreivi nimittikin häntä neroksi. Jos se on neroutta, että kykenee saamaan ihmiset mukaansa ja aina keksii keinot ja luo suurta tyhjästäkin — niin, silloin Kalle Bult kyllä oli nero.

— — —

Tunnit olivat vierähtäneet, illan ja yön tunnit, ja nyt alkoi jo päivä sarastaa. Malm vei kahvitarjottimen pois ja toi mukanaan voita, leipää ja juustoa ja sanoi sitten Karl Erikille:

— Nyt kai jo voimmekin lopettaa. On ollut oikein hauskaa saada tällä tavoin elää uudelleen osa omaa elämäänsä, sillä niinhän sitä tavallaan tekee kertoillessaan. Tunnen itseni kymmenen vuotta nuoremmaksi.

Kun Karl Erikin piti lähteä, tämä ei voinut olla kysymättä:

— Miksi setä tuli lautatarhaan? Minunko vuokseni? Oliko setä huomannut minut?

— Ihmeelliset ovat Herran tiet, on parasta olla niitä tuumimatta.

— Mutta eihän tuo ole mikään vastaus, setä Malm.

— Se on ainoa vastaus, minkä voin antaa. Mutta nyt et enää saa sanoa minua sedäksi. Olen ollut sinä isäsi ja isoisäsi kanssa ja samoin tahdon olla sinunkin kanssasi. Istuessasi äsken juttelemassa minusta koko ajan tuntui kuin Kalle Bult olisi ollut siinä edessäni, ja niinhän sinä oikeastaan oletkin — nimesihän on Karl Bult, ja muistutatkin kaimaasi.

— Kiitos, setä! Kiitos sinulle, minusta tuntuu, että tulen onnistumaan.

— Varmasti, varmasti! Katsohan, juuri se on merkillistä teidän kaltaisissanne ihmisissä, että teillä aina on onnistumisen tunne. Kaikkein epätoivoisimmissakin tilanteissa, joissa muut jo heittäisivät toivonsa, te näytätte iloisilta; te matkaatte täysin purjein ja puhutte onnentähdistänne. Sinä et ole ollut koulussa mikään erikoinen, mutta kai tiedät, mitä Julius Caesar sanoi soutajalle: — Sinulla on onni veneessäsi!

— Isoisäsi luotti itseensä ja niin teet sinäkin.

Ja niin Karl Erik meni, mutta hän aukaisi oven uudelleen ja kysyi nauraen:

— Mikä se alus olikaan, jonka isoisä oli antanut tatuoida rintaansa?

— Göteborgilainen fregatti ”Elisabeth”.

— — —

Karl Erik meni Mariebergin hautausmaalle. Keskikäytävän varrella oli perhehauta. Isoisä oli varannut sen suurpiirteisesti — siinä piti riittää tilaa monelle Bultille. Mustasta marmorilevystä hän luki kultakirjaimet: ”Laivantimperi Karl Johan Bult ja vaimonsa Alice” sekä päivä- ja vuosiluvut. Parin kolmen vuosikymmenen kuluttua siinä kai tulisi olemaan: ”Gustaf Bult ja vaimonsa Charlotte.” Tulisikohan siihen myöskin: ”Laivanvarustaja Karl Erik Bult ja — — —?” Vastaus tuohon oli vastaus hänen elä-

mänsä suureen kysymykseen. Hän kulki eteenpäin — joka toisessa tai kolmannessa hautakivessä oli: merikapteeni, perämies, merimies, laivatarpeidenkauppias tai jotakin muuta, joka viittasi Majornan kaupunginosan yhteyksiin merelle.

Hän suuntasi kulkunsa Ankkurikadulle pienine, aina väkevin värein maalattuine taloineen. Tuokin ukko, joka oli noutamassa vettä, oli varmaankin oikea merimies. Vanhoja merimiehiä olivat tämän idyllisen mäen asukkaat. Merimiehille se sopikin, sillä siellä puhalsivat raikkaat tuulet ja sieltä oli näköala satamaan ja laivoille. Karl Erik kääntyi Stigbergintorille, ja siellä oli Gathenhielmin talo. Ajatella, jospa isoisä olisi elänyt silloin! Gatanin Lasse oli kyllä ollut isoisän näköinen ja hänellä oli ollut tämän huumorikin. Karl Erik naurahti ihmetellessään itsekseen, kuinka Gatanin Lasse olisi selviytynyt reaalikoulussa.

Kuten niin usein ennenkin hän meni ylös Masthuggetin huipulle, jonne parhaillaan rakennettiin kirkkoa. Isä oli kerran kertonut isoisän aikoneen rakentaa talon juuri siihen. Kolme Bultin sukupolvea oli rakastanut tätä paikkaa. Karl Erik otti lakin päästään ja antoi raikkaan tuulen hivellä otsaansa. Hän katseli satamaa, katse hakeutui aina Vingaan asti, seurasi Älvsborgsfjordenia pieneen saarella olevaan linnoitukseen saakka; alhaalla satamassa hän näki aluksia, Ruotsin Lloydin laivat leveä keltainen vyö sinisine L-kirjaimineen savupiipun ympärillä, Johnson-linjan laivoissa oli J-leimainen keltainen tähti sinisellä, keltareunaisella pohjalla, ja Bult-varustamon alusten merkkinä oli kultainen pultti sinisellä pohjalla. ”Kuningatar Margareta” ja ”Kuningatar Kristina” olivat ilmeisesti satamassa. Isoisä oli ensimmäisen matkansa tehnyt ”Kuningatar Elisabethilla”, ja kun hän aikanaan sai omia aluksia, hän oli antanut niillekin nimet kuningattarien mu-

kaan. Vanha varustamo jatkoi ristiäisiä näillä kuningatarnimillä, mutta isän perustama valtamerenlinja oli valinnut mystilliset, vierassointuiset nimet.

Eräällä pihamaalla Ratakadun varrella oli joku nainen jo ripustamassa pyykkiä. Hän oli varmaan noussut aikaisin ylös, koskapa oli jo saanut pyykin selväksi. Masthuggetin laelta Karl Erik saattoi nähdä asuntoihinkin, kuinka ihmiset pukeutuivat nopeasti ja peseytyivät, söivät, loivat silmäyksen sanomalehteen ja kiirehtivät työhön. Kaupunki oli herännyt. Eriksberg, Götaverken, Lindholmen — kaikilla laivaveistämöillä ja konepajoissa kuohuvaa työntouhua, niittivasarain pauketta — ihmeellistä musiikkia. Äskettäin vesille laskettu alus loisti kirkkaana räikeine mönjävärineen. Kalalokit ja tiirat leijailivat loivin kaartein ja kirkuen juuri tulleiden alusten yläpuolella. Ne odottivat keittiöväen heittävän jätteitä mereen.

Raikas aamutuuli, suuren sataman vaikutelmat, näköala merelle, kaikki, minkä hän oli kokenut tänä elämänsä vaiherikkaimpana päivänä, vanhan Malmin sanat ja hänen oma vakaa päätöksensä sulivat yhdeksi, pakottavaksi onnentunteeksi nuoren Bultin rinnassa.

Hän tunsi, että tämä kaupunki tulisi hänen omakseen. Mutta hän ymmärsi myös, että hinta oli oleva korkea. Hintana oli työ, työ ja jälleen työ, hänen oli suoritettava sama hinta kuin isoisän ja isänkin. Göteborgia ei voi voittaa yksinkertaisin keinoin. Tämän kaupungin voi saavuttaa vain rehdillä työllä.

Ja niin hän kulki edelleen, hakeutui läpi Masthuggetin katujen ja solien alas satamaan ja katseli lastausta. Siinä oli muuan Bjurbergin laiva. Hänen iloisuutensa muuttui äkkiä mielipahaksi. Oli todella sääli Morgan Bjurbergia. Miksi hän lieneekään ampunut itsensä? Oli varmaan ollut hirveätä jättää elämä, jättää se nyt keväällä, katsella Mor-

ganin tavoin täällä lastausta ja tietää viimeisen kerran näkevänsä laivoja.

Morgan Bjurberg oli kuollut, mutta hänen laivansa lastasivat ja purkivat, kuin mitään ei olisi tapahtunut. Ranat tarttuivat paaleihin ja nostivat ne korkealle ilmaan, kiepauttivat merelle päin ja laskivat alas aluksen uumeniin. Usein Karl Erik oli ennenkin istuskellut täällä katselemassa lastausta, mutta ei koskaan samalla mielenkiinnolla kuin tänään.

Lautta oli lähdössä Hisingenin puolelle, ja hän seurasi mukana. Kaksi työmiestä keskusteli toveristaan, joka edellisenä päivänä oli pudonnut lastiruumaan ja saanut surmansa. Hän oli mennyt naimisiin edellisenä sunnuntaina, ja nuo miehet olivat olleet hänen vihkiäisissään — "kolme vuotta he olivat odottaneet toisiaan, Olga on aivan suunniltaan".

Kuinka paljon suruja onkaan maailmassa, hän ajatteli.

Karl Erik seurasi virran mukana ja tuli kaupungin ulkopuolelle. Muuan mies oli kaivamassa maata, vaatteista päättäen veistämötyöläinen. Karl Erik jäi katselemaan. Tuolla miehellä elämä oli mukavaa, hän hoiti työnsä, sai palkkansa eikä tuntenut huolia. Ajatella, kuinka paljon vastuuta isällä ja isoisällä oli ollut ja kuinka paljon huolia ja levottomuutta! Tuo veistämön työmies sai tehdä niinkuin halusi, häneen eivät kaikkien katseet tuijottaneet, niinkuin niin sanotulla yhteiskunnan huipulla oleviin ihmisiin. Karl Erik alkoi suorastaan ajatella, eikö olisikin mukavampaa tulla yhdeksi noista monista, mennä naimisiin ja elää huomaamatonta elämää.

Mies katsahti pari kertaa ylös, mutta ei sanonut mitään. Mutta ilmeistä oli, että tuo poika puolestaan oli alkanut kiinnostaa häntä, poika, joka seisoi siinä yhä hiljaa ja vain

katseli. Mies meni noutamaan haravaa ja pysähtyi samalla kuivamaan hikeä otsaltaan.

— Onpa tänään kaunis aamu.

— Niin, nyt on tosiaan kaunis aamu.

— Katsokaas, olemme vuorotyössä ja minä olin yöllä. Kun vain on edes jotenkin siedettävä ilma, tapaan tulla hetkeksi tänne siirtolapuutarhaan vähän töihin, ennenkuin menen kotiin nukkumaan. Eukkokin käy kantamassa sanomalehtiä, niin ettei hänkään ole vielä tullut kotiin. Viisi kruunua pitää maksaa tällaisesta maankappaleesta, mutta sen se on arvoinenkin. Saan tästä perunoita, niin että ne riittävät koko perheelle, ja kuinka nyt asian laita lieneekään, niin ne perunat, jotka itse viljelee, ovat maistuvinaan parhailta. Kyllä sitä saa katsella ympärilleen vähän kaikkialla, kun on viisikin lasta. Tuo mökki tuolla kaukana, ei, ei se keltainen, vaan harmaa, juuri se siellä, se on minun. Mutta lyhennyksistä on aina helkutinmoinen huoli.

Karl Erikiä ihmetytti, että mies noin alkoi puhella hänelle huolistaan. Eipä tainnut ollakaan aivan huoletonta niin sanottuihin laajoihin kerroksiinkaan kuuluminen. Massan ilmeisesti muodostavat yksilöt perheineen, lyhennyksineen ja huolineen.

— Tällaisena päivänä kuin tänään on parasta olla ulkona. En voi mennä nukkumaan, en ainakaan ennenkuin olen ollut kulkutautisairaalassa. Pienin pennuistani joutui sinne eilen. Työmaalla ovat pilailleet kanssani monien lasteni tähden, ja viimeisin tuli vähän arvaamattomasti. Mutta kuinka monta tahansa niitä onkin, rakkautta riittää niille kaikille ja leipääkin myös. Hän on sitten niin kovin hauska, tuo pikku tyttö. Sen paremmin äiti kuin minäkään emme ole olleet enää ihmisiä, sen jälkeen kuin tyttö sairastui. Äiti sanoi eilen: — Miksi meillä aina

pitää olla vaikeuksia? Mutta silloin minä vastasin: — Niin et saa sanoa; jokaisella on omansa. On moniaita, joilla näyttää kaikki olevan hyvin joka suhteessa, mutta kun pääsee katsomaan vähän lähempää, huomaa heilläkin olevan omat pikku helvettinsä.

Sitten Karl Erik alkoi kertoa jotakin omista huolistaan ja suunnitelmistaan. Tuo voimakas, työvaatteinen mies tuossa perunamaalla tuntui niin luotettavalta. Tähän teki valtavan vaikutuksen Karl Erikin nimen kuuleminen.

— Niin, eikö vain olekin niinkuin sanoin, jokaisella on oma pieni helvettinsä.

Kun Karl Erik oli hyvästellyt ja poistunut muutaman askeleen, tuli mies hänen perässään, otti maasta pienen kiven, ojensi sen hänelle ja sanoi:

— Ottakaa tämä muistoksi Hisingenistä. Olen ollut merillä viisi vuotta, menin englantilaisella, joka haaksirikkoutui — meitä oli viisi, jotka selviydyimme. Herra Bult tulee kyllä selviytymään kaikista tilanteista.

— Kuinka te voitte sen tietää? Minusta kyllä tuntuu siltä kuin niin kävisi, mutta — — —

— Sen kyllä näkee.

Äkkiä Karl Erik tuli ajatelleeksi, että isä ja äiti olivat ehkä levottomia. Hän oli ollut poissa koko yön. Sen jälkeen, mitä eilen tapahtui, he saattoivat vaikka luulla, että hän olisi tehnyt itselleen jotakin pahaa. Kummallista, ettei hän ollut tullut sitä aikaisemmin ajatelleeksi. Mutta nyt se näytti sitäkin ilmeisemmältä, ja hän kiirehti kotiin. Hän katsoi kelloaan; isä söi aamiaistaan, vuodesta vuoteen samanlainen ateria samaan aikaan: pekonia ja munia.

Nuorukainen hiipi isänsä tuolin luo ja silitti hiljaa hänen poskeaan. Niin ei ollut tapahtunut koskaan ennen,

ei ainakaan niin kauan kuin hän saattoi muistaa. Samassa murtuivat kaikki padot, kyyneleet virtasivat alas poskilta ja hän lankesi polvilleen isän tuolin viereen. Isä silitti hiljaa hänen hiuksiaan ja sanoi: — Rakas, rakas poikani.

— — —

Vihdoinkin hetki oli tullut. Göta-yhtiön "Marianne" lähti merelle.

Karl Erik oli jungmannina laivalla. Hän oli saanut tahtonsa läpi. Isä oli varovasti viittaillut siihen suuntaan, että pojan ehkä olisi parempi saada koulutuksensa koululaivalla. Mutta se ei häntä miellyttänyt. Karl Erik oli vakaasti päättänyt lähteä tavalliseksi merimieheksi, alkaa isoisän tavoin aivan alusta pitäen vieraalla laivalla. Ja niin tapahtuikin. Malm oli ollut arvelevainen kuten tavallisesti ja oli pohtinut asiaa itsekseen, esittäen syitä puolesta ja vastaan. Hän oli hyvin perinpohjaisesti ja asiallisesti kertonut siitä kovasta elämästä, joka poikaa odotti, eikä hän ollut salannut sitäkään, että oli olemassa paljon sellaista, joka tulisi tuntumaan suorastaan kurjalta. Kysymys oli vain siitä, tulisiko Karl Erik kestämään sellaista elämää. Mutta sen kyseenalaiseksi tekeminen vain kiihdytti nuorta miestä. Malm heitti aina silloin tällöin väliin jonkin sanan, että meren kyllä oppikin parhaiten tuntemaan alkamalla aivan alusta ja ennen kaikkea oppi tuntemaan ihmisiä. Malmin tuli järjestää sopiva alus ja asianmukaiset paperit.

Päivä toisensa jälkeen meni eikä ilmoitusta vain kuulunut. Malmin hitailu, joka silloin kuin Karl Erik kertoi elämänsä historian, oli luonut vain kodikkuutta, rauhallisuutta ja luottamusta, alkoi nyt tuntua kiusalliselta. Sata-

massahan kävi laivoja vaikka kuinka paljon, ja pestin järjestämisen piti olla yksinkertaisimpia asioita. Aikoiko Malm tehdä lopun hänen reippaasta päättäväisyydestään, vai kuljeksiko hän odottamassa jotakin erikoista? Mutta sitten eräänä päivänä ukko sanoi kuin ohimennen: — Saat pestin ”Marianneen”. Se lähtee huomenna, ja sinun pitää olla laivalla kello kahdeksan.

Miksi hän ei ollut voinut sanoa sitä aikaisemmin? ”Mariannehan” oli ollut satamassa useita päiviä. Nyt siitä syntyi tavaton touhu. Merimiesarkku, jonka hän oli täyttänyt ja uudelleen täyttänyt useita kertoja, katsastettiin vielä kerran. Oli ollut oikein juhlava ilta kotona, ja Karl Erik tunsi jollakin tavoin jalostuneensa päätöksensä aiheuttaman tunnelman ja vanhempiensa osoittaman rakkauden ansiosta.

Malm oli saattanut hänet laivaan. Hänellä oli ”sattumalta” asiaa kapteenille, joten hän voi sen toimittaa yhtä hyvin nyt kuin myöhemminkin. Juuri vähän ennen lähtöään Malm vielä painosti Karl Erikille, ettei hän saanut lukita merimiesarkkuaan. Merillä vallitsee kirjoittamaton laki, että täytyy luottaa tovereihinsa, ja sitä ei rikota. Merimies voi maissa varastaa, mutta hän ei varasta tovereiltaan merillä. Sitävastoin täytyy arkku lukita satamissa, sillä siellä liikkuu kaikenlaisia vieraita, pummareita ja muita.

Karl Erik seisoi miettimässä tätä, kun laiva lipui ulos satamasta. Katse koetti tavoittaa ja kätkeä tuon tutun kaupunkikuvan, jonka piirteitä hiljainen sade pehmensi. Ja sitten tulivat äiti ja isä mieleen. Hän oli pyytänyt, etteivät he tulisi alas laivalle. Hän ehkä oli peloissaan, ettei voisi hillitä itseään, mutta ratkaisevinta oli, että hänestä se ei oikein sopinut. Isä ja äiti näyttivät niin hienoilta, varsinkin äiti — hän oli melkeinpä epätodellisen

kaunis ja hieno. Ei ollut sopivaa, että hän olisi hyvästelemässä jungmannia, joka ehdottomasti tahtoi näyttää olevansa vain oikea merimies. He kuitenkin varmasti seisoivat jossakin läheisyydessä ja seurasivat hänen lähtöään. He olivat, tehdäkseen sen hänelle helpoksi, pitävinään hänen merille menoaan maailman luonnollisimpana asiana. Mutta hän ymmärsi kyllä, että he olivat levottomia.

Eivätkö isä ja äiti olleetkin tuolla? Muuan mies ja nainen häämöttivät Långedragin laiturilla ja nainen liehutti ”Mariannelle” päin. Isä ja äiti? — Niin, varmasti nuo olivat isä ja äiti. Karl Erik veti esiin nenäliinansa, niisti nenäänsä voimakkaasti ja liehutti takaisin, mutta ei voinut nähdä heitä, sillä silmät kostuivat. Juuri nyt oli vaikea jättää koti, lähteä vieraitten ihmisten pariin — ajatella, kuinka hyvä hänellä olikin ollut kotona. Kuinkahan hänen kävisi — monet laivat olivat haaksirikkoutuneet — kenties hän ei selviytyisi työstäänkään! Karl Erik alkoi sääliä itseään, loi pikaisen silmäyksen ympärilleen, huomasi olevansa yksinään, risti kätensä ja kuiskasi ”Ystävä Sä lapsien” — mutta havahtui samassa kovaan ääneen:

— Mitä pirua sinä täällä seisot vetelehtimässä! Luuletko olevasi matkustaja? Mene alas auttamaan kokkia perunain kuorimisessa! Se on kai ainoa, mitä osaat tehdä.

Siinä oli kapteeni. Hän katsoi ylimielisesti ja ivallisesti poikaa, joka ymmärsi heti kadota. Nyt unohtuivat isä ja äiti. Sentimentaaliset tunteet olivat haihtuneet ja hänet valtasi katkeruus kapteenia kohtaan. Mokomakin! Eikö hän olisi voinut olla vähän ystävällisempi häntä kohtaan ainakin näin alussa, ensimmäiset viikot tai edes vain ensimmäisen päivän. — Se on kai ainoa, mitä osaat tehdä — nuo sanat täyttivät hänet vihalla, mutta ne myöskin terästivät hänen voimiaan. Hän kyllä näyttäisi kirotulle kapteenille, mihin hän kelpaa. Hän osoittaisi, että hänestä

kyllä tulee merimies, kapteeni ja laivanvarustaja. Ajatella, että tuollaisia kyhmyjä olikin!

Kapteeni oli luullut liikoja sanoessaan: — Se on kai ainoa, mitä osaat tehdä. Tämä nuori mies ei ollut koskaan elämässään kuorinut perunoita ja käyttäytyi kerrassaan kömpelösti. Hän ei osannut edes perunoita kuoria. Mutta kokki oli ystävällinen sielu, joka auttoi häntä pääsemään alkuun ja lohdutti:

— Kaikki ovat lapsia alussa.

Eipä tämä ollut juuri sitä, mitä Karl Erik oli uneksinut — perunoiden kuorimista, sillien puhdistamista, astiain pesemistä, astiain tyhjentämistä, miehistön herättämistä ja muuta vähemmän hauskaa. Hän tunsi itsensä myöskin väsyneeksi ja vieraaksi tässä ympäristössä. Häntä halutti istuutua itkemään, mutta sitten hän muisti kapteenin, ja silloin häntä suututti ja voimat palasivat. Hän oli itse valinnut tiensä eikä nyt enää ollut muuta mahdollisuutta kuin jatkaa. Ennen pitkää hän varmaan saisi sentään muutakin hommaa.

Ensimmäinen yö kanssissa oli kuin hirvittävä uni. Hän oli tottunut nukkumaan yksinään isossa, kauniissa huoneessa. Kaikki oli siellä ilmavaa, valoisaa ja puhdasta, ja nyt hän ensimmäisen kerran tùli ajatelleeksi niitä hohtavan valkoisia lakanoitakin ja hyvää patjaa. Kuinka ihanaa olisikaan ollut saada ryömiä sänkyyn ja nukkua, nukkua. Nyt hänen makuupaikkanaan oli ahdas kanssi keulakannen alla, kauimpana keulassa. Hän loi silmäyksen ympärilleen. Makuusijat olivat pitkin sivuja ja toistensa alla, niin että alimmaiset olivat melkeinpä lattialla. Valaistus tuli päivisin ilmanvaihtoluukuista alahangan puolelta. Nyt loi öljylamppu kalpeata valoaan nukkuvien miesten yli — yksi, kaksi, kolme — niin, täällä oli kaksitoista paikkaa.

Ilma oli hiestä raskasta, ja koko Karl Erikin luonto nousi sitä vastaan, että hänen pitäisi nukkua täällä.

Mutta nukkua hänen täytyi. Väsynyt hän oli ja huomispäivä voisi muodostua ankaraksi. Edellisenä yönä hän ei ollut saanut unta silmiinsä jännityksen vuoksi. Meri-ilma ja työ olivat nyt uuvuttaneet hänet. Koskaan aikaisemmin hän ei ollut niin kaivannut nukkumista kuin nyt. Mutta se oli mahdotonta. Hän tunsi itsensä niin yksinäiseksi siinä maatessaan ja kuunnellessaan miesten säännöllistä hengitystä. Muuan mies tuli sisälle, retkahti makuulavalleen ja nukkui samassa hetkessä, alkaen kuorsata. Mitä enemmän hän ajatteli, että hänenkin pitäisi nukkua, sitä virkummaksi hän tuli. Nukkunut hän ei lainkaan, mutta turtui kuitenkin jotenkin. Äkkiä hän jälleen heräsi. Jokin pisti häntä. Hän pani sormensa sinne salamannopeasti ja sai jotakin kynsiinsä. Hän nousi ylös, meni lampun luo ja tarkasti eläintä tarkoin. Se oli kai niitä, joita sanottiin lutikoiksi.

— Senkin vietävä, Karl Erik lausahti ja rusensi elukan. Nyt oli kerta kaikkiaan mahdotonta nukkua. Tuntui aivan siltä kuin hänellä olisi ollut jotakin ihottumaa kaikkialla ruumiissaan. Hän ei voinut olla raappimatta, ja mitä enemmän hän hankasi, sitä enemmän syyhytti. Yksi tovereista oli herännyt, pitkä, vaaleaverinen mies, jolla oli hurmaajankiharat ja suuret siniset ja ystävälliset silmät. Mies meni lampun luo ja piti kädessään peiliä tarkastellen hyvin totisena kaulassaan olevaa näppylää. Karl Erik ei voinut olla valittamatta hätäänsä.

— Kyllä sinä pian totut; tämä on harvinaisen siisti purkki. Täällä harrastetaan puhtautta ja siisteyttä, ja tuo, jonka sait kiinni, oli kyllä vain jokin yksinäinen raukka. Lutikat eivät viihdy ”Mariannessa”. Tietysti voi olla joitakin, mutta niistä nyt ei ole mitään sanomista.

Olisitpa ollut vanhassa ”Ellenissä”, joka kulki Riikaan. Siinä oli torakoita ja luteita, että sen tiedät. Niitä oli niin tavattomasti, että niitä piti koota rikkalapioon ja viedä pannuun. Siinä laivassa tosiaan käytettiin koneita torakoilla. Enkä ole koskaan nähnyt niin virkeitä luteita, jotka eivät koskaan tulleet edes kylläisiksi. Tässä maailmassa tottuu kaikkeen, myöskin luteihin. Muista se, nuori mies! So long!

Pitkä, vaalea mies katosi. Karl Erik piti hänen katseestaan ja hänen äänestään ja ajatteli, että tuollaiselta oikean merimiehen tuli näyttääkin. Myöhemmin hän sai kuulla, että miehen nimi oli Sven Blom ja että hän oli Göteborgista. Hän osaa kaikkea ja on niin sydämellisen ystävällinen, mutta hän on itsensä vihaaja, kokki oli sanonut. Karl Erik ei uskaltanut kysyä, mitä kokki sillä tarkoitti. Hän ei voinut olla hymyilemättä sille arvonannolle, jota hän tunsi kaikkia laivalla olevia kohtaan — häntä, joka oli ollut suurisuisin koulussa tuntematta arvonantoa ketään kohtaan, arvelutti kysyä kokilta yksinkertaisintakin asiaa, vielä vähemmän keneltäkään muulta. Kapteeni oli jumala, mutta ei mikään lempeä jumala. Niinpä niin, Karl Erik tunsi itsensä raukeaksi ja väsyneeksi, mutta teki työnsä, tuntien hitaasti kuluessa. Mutta hän ei odottanut yötä. Tuo ahdas kanssi ja monet miehet — uh! Tuollaistako elämä tulisi oleman yöt toistensa perästä? Kaikkeen tottuu, Blom oli sanonut. Mutta se, joka oli elänyt hyvissä olosuhteissa, ei sentään tulisi koskaan tottumaan ”Mariannen” kanssiin.

Tuuli navakasti ja meri kävi voimakkaasti. Erästä poikaa, joka myös oli ensimmäistä kertaa merellä, oksetti yhtenään, ja hän oli syvästi onneton ja toivoi kuolevansa. Karl Erik sieti merenkäyntiä — olipahan edes se ilonaihe. Ei ole mitään niin kurjaa, ettei pahemminkin voisi

olla, hän ajatteli ja luuli, että hän oli tehnyt tämän havainnon aivan itsestään.

Niin väsynyt kuin hän olikin, hän ei toisenakaan yönä voinut nukkua oudossa ympäristössään, vaan makasi ja ajatteli syöpäläisiä. Seuraava päivä oli raskas. Ellei hän olisi ollut keskellä aavaa merta, hän luultavasti olisi luopunut koko pelistä. Mutta juuri kun hän oli väsynein, tapahtui jotakin, joka antoi uusia voimia. Kokki käski hänen mennä kapteenin luo. Tämä istui vaipuneena tutkimaan joitakin papereitaan eikä ollut näkevinäänkään nuorukaista. Poika katseli ympärilleen odottaessaan tulevansa huomatuksi. Vielä viikko sitten Karl Erik olisi pitänyt kapteenin hyttiä kovin yksinkertaisena asuntona. Nyt se näytti loisteliaisuuden huipulta. Kapteeni työnsi paperinsa sivuun, katsahti ylös ja lausui ivallisin äänensävyin:

— Pojan kuono on kalpea, poika tahtoo kotiin mamman luo.

Juuri sitä poika halusikin. Hän tunsi itsensä heikoksi, väsyneeksi ja masentuneeksi, mutta kapteenin puhuessa kiukku heräsi uudelleen ja pani tulta tappuroihin.

— Herra kapteeni! Olen päättänyt olla merillä kolme vuotta, ja minä tulen olemaan merillä vähintään kolme vuotta, mikäli ei laiva uppoa enkä sairastu. Nyt alussa se tietysti on vähän vaivalloista minulle. Kaikki täällä on niin toisenlaista kuin mihin olen tottunut kotona, ja pahinta on, etten osaa juuri mitään. Mutta joka tunti opin jotakin ja myöskin totun olosuhteisiin. Kaikkeen tottuu.

Vastaus ilmeisesti miellytti kapteenia. Hän katsoi tutkivasti nuoreen mieheen. Hän sai silmäänsä pienen vilkkeen ja lausui äänellä, jonka tuli tulkita ystävällisyyttä:

— Niin, ensimmäinen tunti hirsipuussakin kuuluu olevan vaikein.

Seuraavana yönä ei sen paremmin huono ilma kuin torakatkaan voineet estää Karl Erikiä nukkumasta. Hän vaipui koijuunsa, nukkui heti, ja aamulla tarvittiin lievä pahoinpitely, ennenkuin hänet saatiin heräämään.

Ja niin päivät menivät. Tosin hänen oli vaikea tottua laivaruokaan, ja varsinkin keitetty silli oli kaikkea muuta kuin houkuttelevaa. — Minäpä puhun kapteenille, niin varmaankin saat keitettyä tuoretta lohta majoneesikastikkeen kera meidän muiden syödessä keitettyä silliä, ystävällinen kokki tuumi, kun Karl Erik keittiöapulaisena irvisteli sillille. Molemmat nauroivat, ja Karl Erik söi sillinsä.

Jonkin ajan kuluttua keitetty silli maistui jopa hyvältä — kaikki maistuu hyvältä, kun ei ole mitään muuta valittavana, kun on kahdeksantoista vuoden iässä, on iso ja vahva, tekee työtä ankarasti ja elää hiukaisevassa meri-ilmassa.

Kukaan ei ottanut häntä erikoisesti huomioonsa eikä välittänyt, että hän oli suuren laivanvarustajan poika. Kokki sen kyllä saattoi tehdä jonkin kerran, mutta hän oli poikkeus säännöstä. Alkuaikoina päinvastoin asian laita oli niin, että Karl Erikillä laivanvarustajan poikana oli pahempikin kuin muilla. Mutta pian hän kuitenkin pääsi hyviin väleihin tovereittensa kanssa. He huomasivat, että kapteeni pikemminkin oli Karl Erikiä kohtaan ankarampi kuin muille ja ettei tällä ollut mitään erikoissuosiota tai etuja. Kun tämä nähtiin ja todettiin pojan tekevän parhaansa ja huomattiin hänen olevan sekä näppärä että reilu, hänestä alettiin pitää ja auttaa häntä pääsemään tehtävistään perille. Karl Erik piti päivä päivältä yhä enemmän tovereistaan ja tuli yhä nurjemmaksi kapteenia kohtaan.

Eräänä sunnuntaina, kun hän omasta mielestään oli saanut aivan epäoikeudenmukaisen muistutuksen, hän oli vähällä hairahtua. Hän oli hyvällä pyhäpäivän mielellä tullut

ulos kanssista ja osunut yhteen kapteenin kanssa, joka oli alkanut taas haukkua häntä.

Ajatella, että saisi antaa hänelle päin kuonoa. Pari kuukautta hän kyllä olisi valmis uhraamaan siitä hyvästä. Sitten hän tuli ajatelleeksi äitiä, isää, Malmia, koulua ja kaikkia, jotka tulisivat pudistamaan päätään ja sanomaan: — Mitä minä sanoinkaan: Bultin poika on kelvoton heittiö. Mutta kuinka voikaan Malm olla hyvä ystävä tuollaisen kapteeni Rydbergin kanssa? Häntä alkoi melkein suututtaa Malmkin.

Peränpuolelta kuului laulua — nyt se kuului aivan selvästi — — —

Karl Erik pysähtyi kuuntelemaan. Se oli pitkä laulu, joka päättyi West Indian tokan kapakan tiskin takana olevan ihanaisen neidon ylistykseen. Laulaja oli Sven Blom. Karl Erik ei oikein kuullut sanoja ja meni sen vuoksi lähemmäksi, istuutuen kettingille aivan laulajan läheisyyteen.

Sven Blom lopetti äkkiä laulamisen, katsahti Karl Erikiin ja sanoi: — Ukko haukkuu sinua.

— Niin tekee.

— Palat varmaan halusta saada antaa hänelle selkään.

— Niin kyllä, eikä ole kaukana mahdollisuus, ettenkö hyvinkin tekisi sitä.

— Se on tyhmää, kirotun tyhmää. Ukko on hyvä mies. Kun hän on sinua kohtaan pahempi kuin meille muille, niin se johtuu pro primo siitä, että olet vasta-alkaja, pro secundo siitä, että hän uskoo sinusta voivan tulla merimies, pro tertio siitä, että sinä olet nenäkäs luonnostasi, pro quarto siitä, että hän tahtoo näyttää olevansa se, joka hoitaa päällikkyyttä tässä purkissa ja ettei hän kursaile ketään ja kaikkein vähiten laivanvarustajia ja heidän poikiaan, pro quinto siitä, että tekee hyvää koti-ikävää vas-

taan olla raivoissaan hänelle ja pro sexto siitä, niin, sen olen unohtanut.

— Osaatteko latinaa?

— Ei, en minä latinaa osaa. Mutta voihan silti puhua sivistyneesti. Muuten, sinun pitää sinutella minua. Kun kerran ehdit elämäsi syyspuolelle ja istut suurena laivanvarustajana Göteborgissa, tulet kertomaan lapsenlapsillesi olleesi sinä ja veli itsensä Sven Emanuel Blomin kanssa. Se ei ole häpeäksi.

Sitten hän jälleen otti kirjan esille ja alkoi laulaa. Hetken kuluttua hän sulki kirjan, nousi ylös ja meni tiehensä. Vähän matkaa mentyään hän kääntyi ympäri ja sanoi, väsyneesti hymyillen:

— Ukko haukkuu sinua. Olen varmaankin unohtanut sanoa, että kun miehistö, johon sinä ja minä kuulumme, nukkuu kanssissa ja lähtee ulos sieltä, niin tullaan suojapuolelta, kun taas päällystö poistuu osastostaan tuulenpuolelta. Miksi, sitä en tiedä, mutta niin se on.

Karl Erik oli päättänyt, että niin pian kuin hän tulisi maihin jossakin suuremmassa satamakaupungissa, hän antaisi tatuoida käsivarteensa: Usko, toivo ja rakkaus — aivan kuin isoisälläkin oli ollut — ja rintaan jonkun laivan kuvan. Kysymys oli vain siitä, olisiko se oleva ”Kuningatar Elisabeth” vai ”Marianne”. Täyspurjeinen oli tietysti upeampi kuin höyrylaiva. Eräänä sunnuntai-iltapäivänä, tullessaan ylös kannelle, hän näki Sven Blomin totisena tatuoimassa yhtä lämmittäjistä. Hänellä oli kokonainen patteri tussia, hän teki työtään äärimmäisellä tarkkuudella ja oli juuri piirtelemässä kahletta. Lämmittäjä istui tiukasti yhteen puristetuin huulin. Hetken kuluttua hän katsoi ylös ja lausui:

— Kuulehan, Sven, etkö osaisi tehdä kaunista kukkakiehkuraa ja panna siihen nimet Greta ja Johan.

— Kuka on Greta?

— Heilani tietysti.

— Mitenkä vanha olet?

— Kaksikymmentä vuotta.

— Ei, veikkonen, tähän ei merkitä ketään Gretaa. Nuorten suhteen täytyy toki tuntea edesvastuunsa. Vaikkapa antaisit minulle koko kuukauden palkkasi, en sittenkään tekisi tähän mitään kukkakiehkuroita ja heilain nimiä. Jonkun ajan päästä sinulla on ehkä Ingeborg-niminen heila, Maria, Gunnel tai Brita, niin, niitä tyttöjen nimiä on tuhansia, ja sitten tulee se yksi, se ainoa, alituisesti pistelemään sinua tuon Gretan takia. Joudutpa pinteeseen kerta kaikkiaan. Tunnen erään kaverin, joka oli antanut tatuoida nimen Asta, ja sitten hän meni naimisiin ja vaimon nimi oli Inger. Joka kerta kun tämä oli vihaisella tuulellaan, nyrpisti hän suutaan ja sanoi: — Sen olisi tietysti pitänyt olla Asta! Kyllä minä tunnen naiset. Joka nainen tahtoo elää siinä uskossa, että hän on valloittanut oikean Don Juanin, jota kaikki muut naiset ovat metsästäneet, mutta hän haluaa kuitenkin tämän liehitellyn miehen olevan viaton kuin lammas ja itsensä ainoa nainen tämän elämässä.

— Niin, mutta minä tulen kuitenkin olemaan Gretalle uskollinen.

— Sekin on mahdollista. Mutta oletko varma tytöstä? Hän on ehkä ollut Krokängillä ja tavannut siellä kaverin, joka on, jos mahdollista, vieläkin hauskempi kuin sinä, ja ajattele, kuinka sinä raivostuisit, jos hän menisi tämän kanssa naimisiin ja sinä olisit kuitenkin tuomittu koko elämän ikäsi kantamaan hänen nimeään käsivarressasi. Kun on kysymys naisista, ei koskaan voi olla riittävän varovainen.

— Niin, se olisi varmasti raivostuttavaa.

— Kyllä totisesti. Kaikki täytyy ottaa huomioon. Purjehdin kerran erään vänersborgilaisen kaverin kanssa, joka oli painija ja painonnostaja ja sen helkutin karski lihaksistaan. Sitten hän antoi tatuoida naisen kuvan olkavarteensa, korean kuin kuningatar, ja tyylikäs se oli kuin mikä ja ihana kaikin tavoin. Mutta sen paremmin tämä kaveri kuin kuvan tekijäkään ei tullut ajatelleeksi, että naisen muoto muuttui joka kerta, kun mies koukisti käsivartensa. Silloin ihmiset rupesivat käymään hänen luonaan ja pyysivät häntä koukistamaan kättään saadakseen nauraa kerrankin kunnollisesti, eikä hänellä enää ollut mitään iloa käsivartensa lihaksista. Muutamia vuosia myöhemmin näin hänen painivan Trollhättanissa. Hän oli ainoa, jonka olen nähnyt painivan puolipitkissä hihoissa.

Karl Erik tilasi heti tatuoinnin, mutta Blom vastusteli.

— Vaikka sinusta tuntuukin hauskalta saada tatuoitu kuva, niin jonakuna päivänä voit sitä katua. Ne kuvat kuuluvat oikeille merimiehille, eivät laivanvarustajille.

Mutta mitkään vastaväitteet eivät auttaneet. Karl Erik piti päänsä ja kertoi omansa ja isoisänsä historian, ja silloin Blom ymmärsi, että oli tosi kysymyksessä ja lupasi tehdä kaikkein parhaansa. Hän piirsi monta ehdotusta. Lopuksi Karl Erik pysähtyi erääseen kahlekuvaan sekä uskon, toivon ja rakkauden vertauskuviin ja katkenneeseen mastoon. Blom oli erikoisen hieno piirtämään kyyhkysiä ja siksi hän antoi parin sellaisen leijua kahleiden yläpuolella. Toverit seurasivat suurella mielenkiinnolla taideteoksen syntyä.

Karl Erik oppi yhä enemmän ja enemmän merimiesten töitä ja alkoi kotiutua Mariannelle. Eräänä päivänä hän sai käskyn mennä hiilensiirtäjäksi, vaikkei se varsinaisesti kuulunutkaan hänen tehtäviinsä. Muutamat lämmittäjät ja hiilenluojat olivat syöneet tai juoneet jotakin sopima-

tonta ja voivat pahoin. Tarkoituksena kai oli myöskin, että Karl Erik pääsisi vähän tuntemaan työtä konehuoneessakin. Hän ahersi sen, minkä jaksoi, ja kun hänen vuoronsa oli lopussa, hän oli lopen uupunut kovasta ja tottumattomasta työstä. Ruoan hän jätti koskematta, lihaksia pakotti, ja hän tunsi, että se tulisi pitämään hänet hereillä koko yön. Silloin työntyi Sven Blom hänen koijuunsa ja sanoi:

— Sinä olet onnellinen, sinä.

— Onnellinenko? Kaikkea muuta vielä! Lihaksia särkee. Tänä yönä en tule saamaan unen hiventäkään silmiini.

— Pötyä! Sinä nukut kuin tukki. Vaikka minä kyllä antaisin sen neuvon, että koettaisit pysytellä hereillä ja herkutella lihasten jumotuksella. Minun ruumiini on jo niin tottunut kovaan työhön, että harvoin enää saan sitä iloa. Mutta sinä et kai sitä ymmärrä. Ihmiset eivät koskaan tiedä, milloin heidän tulisi olla onnellisia. Olet puskenut töitä tänään vankasti ja nyt saat palkkion, ihanan jumotuksen lihaksissa. Sen sijaan, että olisit iloinen, sinä vain kiroilet. Kaikki ihmiset olisivat onnellisia, jos vain olisivat selvillä, milloin heillä on tilaisuutensa. Et sinä muuten kauan joudu olemaan kolitöissä. Pojat voivat jo paremmin. Nauti sen vuoksi nyt oikein kunnolla kivusta, sillä etpä tiedä, milloin saat siihen tilaisuuden seuraavan kerran. Jos olet masentunut, niin katsopa tätä tyttöstä, jonka piirsin sinua varten. Se kyllä piristää. Piirrän niitä myöhemmin lisää. Mikä sinun tyyppisi onkaan?

— Pitkä, solakka, vaalea, kultatukkainen.

— Sepä vahinko.

— Vahinko! Kuinka niin?

— Katsos, kun minulta on tuo vaalea väri loppunut. Saat toistaiseksi tyytyä punatukkaiseen. Ne ovat kyllä

hieman äkäisiä, mutta niillä on ihana temperamentti, poikaseni, ihana temperamentti. Etkö tulisi toimeen punatukkaisen kanssa? Ei, nyt minun pitää painua tieheni. So long!

Karl Erik ei voinut olla nauramatta. Blom tulla tupsahti esiin aina oikealla hetkellä, sai asiat tolalleen ja palautti mielen hyväksi. Hänen puheessaan oli kyllä koko paljon perää — lihasten jumotus tuntui oikein mukavalta. Hän oli luullut saavansa viettää unettoman yön, mutta jo neljännestunnin kuluttua hän nukkui syvässä ja raskaassa unessa. Mutta sitä hän ei tiennyt, että Sven Blom kävi häntä katsomassa, ojensi peitteen suoraksi ja hymyili.

Karl Erik sai hienot arvosanat pannuhuoneesta.

— Poika on kuin luotu merille, Sven Blom sanoi kerran, kun kapteeni otti asian puheeksi, ja Karl Erik paisui onnesta ja ylpeydestä kuullessaan, mitä kapteeni oli sanonut:

— Sitä odotinkin. Bultit ovat kunnon miehiä — vanhaa, hienoa merimiesverta.

Karl Erikillä oli laivalla nyt vain ystäviä. Myöskin kapteeni oli muuttanut käytöstään. Ulkonaisesti hän oli ankara, mutta hänen silmäkulmassaan oli ystävällinen pilkahdus. Hän oli laannut haukkumasta.

Karl Erik oli peräsimessä. Oli tyyni ja tähtikirkas ilta. Kapteeni tuli ylös sillalle, lähetti hieman kärttyisästi perämiehen tiehensä ja otti itse hoitaakseen tämän vuoron. Hän puheli tähdistä, kuinka ne voitiin tuntea ja mitä eri kansat niistä kertoivat — vain ruotsalaiset ovat antaneet tuolle tähtiryhmälle nimen Karlavagnen. Ranskassa siitä tulee kastrulli ja Arabiassa ruumisarkku. Niin, kapteeni kertoi kaikesta tuosta varsin arkipäiväisellä, mutta kuitenkin kiehtovalla tavalla. Karl Erik ihmetteli, kuinka hän oli saattanutkaan olla vihoissaan vanhalle miehelle, joka

seisoi tuossa kuin itsekseen ja puheli tavalla, joka ei ollut tarkoitettu runolliseksi, mutta oli sitä kuitenkin.

— Vuosituhansia ovat merenkulkijat, kuten sinä ja minä, pitkillä vahtivuoroillaan katselleet tähtiä ja tarkkailleet niiden kulkua ja saaneet niiltä apua. Viime vuosisatoina on myöskin arvailtu, ovatko tähdet asuttuja ja miltä niissä näyttää. Juuri sinun isoisäsi sai minut innostumaan tähtiin. Muistan erikoisesti erään yön kai noin kolmekymmentä vuotta sitten, kun olimme olleet yhdessä Malmin kanssa ja sattumalta tapasimme isoisäsi ja seisoimme sitten puoli yötä Masthuggetin vuorella ja puhelimme tähdistä — se kapteeni, joka aikoinaan oli auttanut häntä, oli ollut kovasti kiinnostunut tähdistä, ja hänen mielenkiintonsa tarttui itsestään.

Ja sitten kapteeni Rydberg oli kadonnut, perämies oli ottanut hänen paikkansa.

Eräänä yönä sateen piiskatessa ja Karl Erikin seistessä peräsimessä hän yht'äkkiä näki kapteenin vierellään. Koko vahtivuoron ajan tämä jutteli merenkulun aikaisemmasta kehityksestä ja tulevaisuuden mahdollisuuksista. Karl Erikiä ihmetytti, miksi kapteeni oli tullut ylös sillalle keskellä yötä sellaisella koiranilmalla.

Kapteeni huomasi, että hänellä oli tarkkaavainen kuuntelija, ja ilmaisestikin hän tahtoi antaa pojalle osan siitä, mitä hän itse tiesi. Ja kapteeni herätti pojassa ajatuksia ja innosti häntä. Karl Erik, joka koulussa tuskin katsoikaan kirjoihinsa, käytti nyt niukat vapaahetkensä lukeakseen kapteenin kirjoja ja niitä, joita hän itse osteli satamissa.

Kapteenin mielenkiintoa Karl Erikiä kohtaan toverit pitivät aivan luonnollisena. Kapteeni Rydberg tunnettiin miehenä, joka teki sitä, mikä hänen päähänsä pälkähti. Useimmat kapteenit tunsivat itsensä kuin kuninkaiksi val-

takunnassaan ja pitivät kovasti arvostaan ja itsestään. Katsottiin arvovallan vaativan sitä. Kapteeni Rydberg tiesi, että hänellä oli arvovaltaa, esiintyipä hän kuinka tahansa. Hän oli ollut merillä viisikymmentä vuotta ja tiesi kaiken laivalla paremmin kuin kukaan muu. Ei ollut mikään salaisuus, että hän oli rikas ja että hän olisi voinut jo lopettaa koska tahansa. Hänessä oli synnynnäistä ponnekkuutta, joka ei kaivannut mitään ulkonaista korostusta. Kukaan ei voinut olla tuntematta kunnioitusta häntä kohtaan.

Kaikki tiesivät jo, että Karl Erik oli laivanvarustaja Bultin poika ja pitivät itsestään selvänä, että tämä oli pannut hänet "Mariannelle", koska Rydberg oli niin taitava ja pojasta piti tulla kunnon merimies. Yksi ja toinen vanha merimies tunsi itsensä oikein imarrelluksi sen johdosta, että Bultin poika oli tullut juuri heidän laivaansa. Muistettiin myöskin, että kapteeni oli pitänyt Bultia lujemmalla kuin ketään muuta ja oli laannut siitä vasta sitten, kun kaikki näkivät, ettei poika käyttänyt väärin asemaansa hankkiakseen helpotuksia työssä tai muita etuisuuksia. Kaikki pitivät luonnollisena, että kapteeni käyttäisi kaikkia tilaisuuksia opettaakseen nuorta Bultia ja että he itsekin auttaisivat häntä tässä suhteessa.

Äiti ja isä ja Malm saivat kirjeitä, jotka uhkuivat tyytyväisyyttä työn ja toverien suhteen. Laivanvarustaja Gustaf Bult tiesi ennen pitkää kaiken myös merimies Sven Emanuel Blomista.

Oli elokuinen ilta maailmansodan neljännen vuoden alkupuolella. Päivä oli ollut helteinen ja painostava, mutta ilta toi viileyttä ja hyväilevää tuulta. Karl Erik oli mennyt kannelle istumaan. Hänen oli mahdoton nukkua. Kanssissa oli tukahduttavaa, mutta ei ainoastaan se ollut unta viivyttämässä. Ruumis kyllä oli väsynyt ja kaipasi lepoa, mutta aivot työskentelivät virkeästi ja kiinteästi. Ellei hän olisi saanut kirjettä, hän kyllä olisi voinut nukkuakin.

Hän oli lukenut sen yhä uudelleen ja uudelleen, ja hän luki sen vieläkin kerran, vaikka osasi sen jo ulkoa. Kirje oli kirjoitettu ruusunväriselle paperille ja tuoksui parfyymiltä.

Hän hymyili itsekseen — tämä kirje paljasti uuden puolen äidissä. Tässä tämä seisoi hänen edessään määräävänä, energisenä, käskevänä. Tässä ei ollut mitään isoisän "kaikki kyllä järjestyy" tai isän kantaa, että "jokaisen tulee itse tietää tiensä"; tässä oli aivan yksinkertaisesti: "Sinun pitää!"

Äiti oli hänestä aina ollut hyvin kaunis, mutta myös jotenkin melko vieras. Isä ja äiti pitivät sydämellisesti toisistaan, ja viime vuosien aikana heidän keskensä oli vallinnut kaunis toverillinen yhteenkuuluvaisuus. Mutta lapset eivät tästä paljon olleet hyötyneet. Äiti tuli sairaaksi Karl Erikin syntyessä ja hänen täytyi hoitaa terveyttään ulko-

mailla. Palvelijat saivat ottaa lapset hoivaansa, ja kun äiti joskus oli kotona, hän pysyi heille vieraana. He olivat myöskin niin erilaisia kuin hän: kookkaita, voimakkaita, eloisia, kasvattamattomia koulusta ja ympäristöstä huolimatta, laskemattomia — vanhan Karl Johan Baptiste Bultin uusia ilmennyksiä. Appiukosta äiti oli tavallaan pitänyt. Hän oli hyväksynyt isänsä mielipiteen, että Bult oli nero, ja häntä huvittivat tämän ideat ja mieleenjohtumat. Mutta oli kokonaan toinen asia nähdä samoja piirteitä omissa lapsissaan. Väliin hänestä tuntui, etteivät he olleetkaan hänen ja puolisonsa, vaan Kalle Bultin lapsia. Hän muuten kärsi myös siitä itsekeskeisyydestä, joka on varsin tavallista kauan sairastaneille ja turhaan parannusta etsineille. Kun hän pääsi neljänkymmenen vuoden ikään, terveys palasi itsestään, ja hän teki jonkin heikon yrityksen saadakseen takaisin asemansa kodissa. Palvelijat ja lapset olivat kuitenkin jo tottuneet hoitamaan itsensä ja kotinsa, ja häntä he olivat tottuneet pitämään sairaana ja arkatuntoisena. He kieltäytyivät jyrkästi luopumasta tavoistaan. Rouvaa he tahtoivat hellästi hoitaa ja palvella. Viimein hän sopeutui osaan, jota hänen tahdottiin esittävän. Lapset kulkivat omia teitään, vaarallisia teitä, jotka veivät Jeannette-Marien turmioon ja Karl Erikin merille. Jos hän olisi ollut terve ja olisi pitänyt heistä huolta alusta lähtien, hän olisi ehkä voinut johtaa heidän kehitystään. Asiain nykyisellään ollessa hän oli avuton. Lapset olivat hänelle vieraita; he eivät puhuneet samaa kieltä kuin hän. Näissä oloissa hänen koko rakkautensa ja huolenpitonsa kohdistui mieheen. He muistuttivatkin toisiaan monessa suhteessa ja heillä oli paljon yhteisiä harrastuksia; miehestään hän sai pitää huolta — ja tämä palvoi häntä. He olivat onnellisia saadessaan olla yhdessä. Ennen merille lähtöään Karl Erik ei ollut kiinnittänyt huo-

miotaan tähän vanhempiensa suhteeseen. Mutta kun hän nyt joskus oli kotona, hän huomasi sen sitäkin selvemmin.

Aikaisemmin hän oli pysytellyt ennen kaikkea isänsä yhteydessä, mutta viimeksi kotona käydessään hän oli ollut enimmäkseen äitinsä kanssa. Mikään ei voinut vähemmän muistuttaa niitä kansseja, joissa hän oli viettänyt elämäänsä nyt viiden vuoden aikana, kuin äidin keltainen salonki, johon tämä oli koonnut perimistään huonekaluista kauneimmat ja muutamia ostamiaan kalleuksia. Huoneen täytti myöskin sellainen hyvä tuoksu, jota hän ei missään muualla tavannut. Jos äiti olisi pukeutunut rokokoopukuun, hän olisi ollut kuin kuva Kustaa III:n hovista. Ja kuinka suloinen olikaan hänen äänensä ja puheensa. Mutta se ei ollutkaan arkipäiväistä puhetta, vaan juhlavaa, se oli näyttelijättären. Äiti oli jotenkin epätodellinen. Siitä karusta elämästä, jota suurin osa ihmisistä elää, hän ei tiennyt mitään, ei saanut mitään tietää, eikä nähtävästi halunnutkaan. Karl Erik ajatteli joskus, että tuosta rokokooprinsessasta, pienestä ja hennosta ja epätodellisesta, oli mahtanut joskus tuntua kummalliselta nähdä poikansa isona, vahvana ja vakaana merimiehenä usko, toivo ja rakkaus tatuoituna käsivarteen ja fregatti rinnassaan.

Äiti ja isä halusivat hänen jäävän maihin. Kun hän ensimmäisen kerran lähti ”Mariannella” ulos, oli tarkoitus, että hän viipyisi kolme vuotta ja menisi sitten merenkulkukouluun. Nyt hän oli ollut merillä jo viisi vuotta — ja millaiset vuodet! Ensiksi hän purjehti Götayhtiön ”Mariannella”, mutta kun sota puhkesi loppukesällä 1914, hän siirtyi isän laivoille, ensiksi ”Margaretaan”, joka törmäsi miinaan Norjan rannikolla, ja sitten ”Kuningatar Mariaan”, joka ainakin tähän saakka oli selviytynyt vaaroista. Kyllä hän väliin olikin ajatellut kotiin jäämistä.

Mutta kuinka olikaan, näytti huonolta tehdä se nyt, kun vaarat merillä olivat niin suuret.

Kotona ollessaan hän oli tavannut ”Mariannen” kapteenin, jota hän kerran oli vihannut niin katkerasti, mutta josta hän nyt oli oppinut ihaillen pitämään. Nyt häntä ei enää ihmetyttänyt, että Malm oli hyvä ystävä tämän miehen kanssa, jolla oli niin monia vakaita, miehekkäitä ominaisuuksia. He olivat istuneet yhdessä erään illan Henriksbergin ravintolassa ja heillä oli ollut oikein hauskaa. Karl Erik muisti nyt sinä iltana kysyneensä Rydbergiltä, aikoiko tämä jo jättää toimensa. Malm oli kertonut Rydbergin tehneen paljon rahaa varustamo-osakkeillaan, jotka nykyisin tuottivat osinkoa yhtenä ainoana vuonna yhtä paljon kuin osakepääoma oli alkujaan ollut ja joiden kurssi oli noussut mielikuvituksellisesti. Rydberg tuli hieman totiseksi ja puheli jotakin, että hän oli aikonut vetäytyä syrjään vuodenvaihteessa 1915. Olihan hän jo tullut siihen ikään, eikä hänen enää tarvinnut lähteä merille leipäpalansa vuoksi, ja reumatismikin häntä vaivasi. Mutta sitten syttyi sota ja silloin oli ”ikäänkuin velvollisuus” jäädä paikalleen. Kapteeni menee viimeisenä veneisiin, eikä vanha merikapteeni jätä alustaan tällaisina aikoina. Ehkäpä nuorempienkin on helpompi vastustaa vaimojensa, morsiantensa ja äitiensä rukoiluja nähdessään vanhempien, joiden ei enää tarvitsisi, jäävän paikoilleen. Ihmisellä on velvollisuutensa, Rydberg sanoi. Suunnilleen sellaiseksi myös Karl Erik oli asemansa nähnyt. Hänestä kyllä tuntui joskus vähemmän miellyttävältä joutua sellaiseen tilanteeseen kuin ”Margaretan” miinaan tuhoutuminen tai nähdä palavia laivoja Atlantilla. Ja hän kyllä aikoi myös suorittaa merenkulkukoulun niin pian kuin mahdollista saadakseen oman laivan. Mutta hän ”ei tavallaan voinut jättää merta nyt”, käyttääkseen Rydbergin sanoja.

Isä oli ottanut asian monta kertaa puheeksi, ja Karl Erik ymmärsi isän mielellään tahtovan pitää hänet maissa. Olihan hän ainoa poika. Yleensäkin Gustaf Bultista oli tuskallista lähettää laivoja ja miehiä merelle nyt, kun se oli niin vaaranalaista. Toiselta puolen oli kuitenkin velvollisuus pitää merenkulkua käynnissä. Myöskin poikaa kohtaan isän käyttäytymisessä oli jotakin epävarmaa. Kun Gustaf Bult puhui tämän kanssa, hänellä oli sellainen tunne kuin hän puhuisi oman isänsä kanssa, ja lapsuusvuosistaan alkaen hän ihaili näitä karkeatekoisia miehiä heidän, meren vaaroista puhuessaan, huolettomin ilmein lausahtaessaan: Jos se menee, niin se menee, ja ellei se ota mennäkseen, niin se menee kuitenkin! Juuri siten Karl Erik sen ymmärsi. Ensimmäisen kerran hän huomasi sen puhuessaan rehtorin kanssa, ja vuosien mittaan tuo tunne oli tullut yhä selvemmäksi. Muuten ei Gustaf Bultin luonteen mukaista ollut tietoisesti painostaa ihmisiä. Kun hän viimeksi otti puheeksi Karl Erikin maihin jäämisen, hän oli juhlallisin äänin lukenut:

— Jokainen on itse paras holhoojansa niin hyvin ruumiillisessa kuin henkisessä ja älyllisessäkin mielessä. Ihmiset hyötyvät enemmän antaessaan toistensa elää siten kuin se kullekin näyttää parhaalta kuin pakottamalla ketään seuraamaan toisten makua.

Nämä rivit isä oli paksusti alleviivannut siinä kirjassa, joka oli hänen raamattunsa ja jonka myös Karl Erik oli lukenut, tietäessään isänsä rakastavan sitä. Hän itse piti tätä kohtaa hyvänä ja opetteli sanat ulkoa voidakseen käyttää niitä sopivassa tilaisuudessa. Molemmat hymyilivät. Isä ei kuitenkaan tahtonut myöntää, että lainattu kohta sellaisenaan oli sopiva tämäntapaisessa tilanteessa.

Hänen asemassaan oleva mies ei kuitenkaan missään tapauksessa sano: "Sinun täytyy!" Isä oli myöskin hyvin

ylpeä pojastaan, ja hänestä tuntui hyvältä, kun kaikki nyt puhuivat hänen pojastaan suurella arvonannolla. — Bultin ainoa poika kulkee kuin tavallinen merimies kaikkein vaarallisimmilla vesillä —. Mutta kuitenkin Karl Erik tunsi, että isä tulisi hyvin iloiseksi, jos hän jäisi kotiin. Myöskin äiti oli häntä pyytänyt. Mutta äiti oli jotenkin epätodellinen, eikä poika siihen kiinnittänyt huomiotaan. Mutta nyt — hän hengitti syvään tuota parfyymintuoksuista ilmaa.

Se vasta pirua oli, kuinka äiti vaikutti häneen. Tässä muka ei tullut kysymykseen, mitä mies itse tahtoi, vaan aivan yksinkertaisesti: Jätä laiva! Äiti myöskin väänsi ylösalaisin kaikki käsitteet — väitti merelle miinojen ja vedenalaisten joukkoon menemisen olevan pelkuruutta, oli muka raukkamaista, kun ei uskaltanut jäädä maihin pelätessään, mitä ihmiset sanoisivat, eikä uskaltanut tehdä sitä, mikä oli parasta itselle, vanhemmille ja liikeyrityksille. Äiti kirjoitti myöskin, ettei isä kestä enää suurta edesvastuun ja työn taakkaansa tietäessään samalla ainoan poikansa olevan hengenvaarassa.

"Sinun pitää!" — tavallisissa oloissa nuo sanat olisivat saaneet Karl Erikin tekemään aivan päinvastoin. Mutta tällä kertaa ne koskivat häneen vakavasti. Ei ollut äidin tapaista —. Karl Erik istui kauan miettimässä asemaansa, ja loppuna oli, että hän päätti jättää pestinsä niin pian kuin he pääsisivät Göteborgiin. Hän tulisi parahiksi merenkulkukouluun. Karl Erikiä oli alkanut paleltaa ja hän tunsi itsensä uniseksi. Oli parasta mennä alas nukkumaan. Tuntui oikein hyvältä nyt, kun oli tehnyt päätöksensä. Hän suuteli kirjettä, hengitti syvään sen tuoksua, ojentautui, haukotteli ja — mitä helkutin helkuttia nyt!

Jokin valo — periskooppi — viiru vedessä — torpedo. Hän juoksi perämiestä kohti ja huusi:

— Torpedo keskilaivan kohdalla!

Samassa hetkessä tapahtui valtava räjähdys, alus kääntyi nurin ja upposi.

Yksinäinen mies kamppaili meressä.

Vedenalainen nousi pinnalle katsomaan aikaansaannostaan. Tuo yksinäinen oli kuullut, että vedenalaisten miehistöt joskus poistivat mahdolliset todistajat, ja vaistomaisesti hän käänsi selkänsä ja ui. Kummallista kyllä, vedenalaisen miehistö ei nähnyt tai ei ainakaan etsinyt häntä. Pian se katosi jälleen.

Karl Erik loi silmäyksen tilanteeseen ja ajatteli monia asioita samalla kertaa: kirjettä, isää ja äitiä, isoisää, Malmia ja Gretaa, kapteeni Rydbergiä ja Sven Blomia. Kaikki kiersi villisti hänen päässään, ja samalla hän kuitenkin ajatteli selvästi ja kylmästi: onko mitään mahdollisuutta? Niin toivottomalta kuin tilanne näyttikin, hän kuitenkin oli vakuuttunut, että hän jollakin tavoin selviytyisi. Oli onni, että oli niin tyyntä — tuolla ajelehti laivavene, muutama voimakas uintiveto — ja hän pääsi siihen.

Kuinka toisin kaikki olikaan nyt! Vielä muutama minuutti sitten "Kuningatar Maria" purjehti uljaana aalloilla. Toverit nukkuivat tai olivat vuorollaan, ja unissaan tai hereillä he olivat pienen inhimillisen piirin keskus. Itse hän istui lukemassa äidin kirjettä ja päätti palata kotiin. Nyt ei "Kuningatar Mariaa" ollut olemassakaan. Ne ihmiset, jotka olivat muodostaneet sen miehistön, olivat nyt poissa, ja he, jotka olivat näiden omaisia, nukkuivat rauhallisesti tietämättä mitään siitä, mitä juuri oli tapahtunut. Karl Erik oli aivan rauhallinen. Hän totesi, että laivavene oli vaurioitunut, mutta luultavasti kestäisi, ellei tulisi rajuilmaa; että mitään ruokaa ei ollut eikä liioin juomavettä. Mutta oli kuin hän ei olisi muuta odottanutkaan.

Hän tunsi itsensä väsyneeksi ja välinpitämättömäksi ja asettui torkkumaan odottaakseen kohtaloaan. Tulisi kai jokin laiva ennemmin tai myöhemmin. Häntä raukaisi, mutta hän oli kuitenkin varuillaan. Jos vain olisi ilmennyt pienikin pelastumisen mahdollisuus, hän olisi salamannopeasti toiminut. Puoliksi unessa hän sai luokseen isoisänsä, joka kertoi, että Kalle Bult oli ”Marian” kanssa haaksirikkoutunut Hälsingborgin edustalla ja että kaikki muut hukkuivat hänen pelastuessaan. Nyt oli ”Kuningatar Maria” uponnut mukanaan vielä suurempi miehistö, ja vain yksi ainoa oli jäänyt henkiin. Katsos, Kalle Bult pärjää aina, joutuupa hän sitten haaksirikkoon hälsingborgilaisen parkin ”Marian” tai göteborgilaisen höyrylaivan ”Kuningatar Marian” kanssa. Kyllä kaikki vielä järjestyy. Päivän ja yön Karl Erik ajelehti merellä, nälkä ja jano vaivasivat häntä, öisin myöskin vilu. Toisena yönä hän luuli nähneensä erään aluksen, mutta se ei missään tapauksessa ollut huomannut häntä. Hän oli sairas ja kurja ja oli horroksissa kuin kuollut.

— — —

Hän aukaisi silmänsä, mutta ei enää nähnytkään ääretöntä merta, vaan ikkunan kukkineen ja vaaleat tapetit kevätesikko- ja lemmenkukkakuvioin, nuoren tytön ja kaksi vanhempaa miestä. Muisti selkeni — hän oli tehnyt haaksirikon, ajelehtinut avuttomana, oli ollut suuressa aluksessa, jossa puhuttiin englantia, hänet oli siirretty pienempään, jossa puhuttiin ruotsia, ja sitten kuljetettu maihin ja pantu vuoteeseen.

— Ei, hänellä oli yöpuku yllään, eikä ollut muita papereita kuin kuoreton kirje, johon oli kauniilla käsialalla kirjoitettu ”Rakas Karl Erik” ja allekirjoitukseksi ”Äiti”, mutta Quinstonessa kerrottiin, että veneessä, jossa poika makasi, oli nimi ”Kuningatar Maria”. Bultilla on alus,

jonka nimi on "Kuningatar Maria", ja olemmekin ilmoittaneet siitä Göteborgiin. Ei kai pojalla ole mitään vaaraa?

— Ei, enpä uskoisi. Suoritan myöhemmin perusteellisen tutkimuksen — nyt hän tarvitsee ennen kaikkea lepoa ja ruokaa. Antakaa hänelle — niin, minähän voinkin sitten puhua siitä Elinin kanssa.

Tyttö oli pitänyt kättään hänen otsallaan. Kuinka ihanaa olikaan maata puhtaiden lakanain välissä, olla hyvin, hyvin väsynyt ja tuntea tytön viileä käsi otsallaan. "Jumala on rakkaus" oli Kristusta ristillä esittävän kuvan alla. Mihinkähän hän oli joutunut? Ei, taivasta tämä ei ole, sillä tuskinpa siellä on tapetteja lemmenkukka- ja kevätesikkokuvioin. Mutta missä hän oli, ja kuinka hän oli tänne tullut?

— Olkaa kiltti ja pitäkää vielä kättänne otsallani, ja olkaa niin kiltti ja sanokaa, missä minä nyt olen?

— Kalastaja Anders Borgin luona Ekössä. Miehet olivat menneet Shetlantiin kalastamaan ja kohtasivat silloin erään englantilaisen, joka huomasi heidät ruotsalaisiksi ja jätti teidät heille. He olivat löytäneet teidät ajelehtimassa pienessä veneessä. Isä on ilmoittanut asiasta varustamolle. Mikä teidän nimenne onkaan?

— Karl — — Karl Erik — — — Karl Erik Bult.

— Bult? Sukuako?

— Poika!

— Siitä meidän täytyy ilmoittaa heti. Ajatelkaa, kuinka iloisiksi he tulevat.

Borgit ilmeisesti olivat hyvin uskovaisia. Karl Erik oli alituisesti varuillaan, ettei vain kiroilisi. Kiroileminen oli tullut tavaksi koulussa ja merillä. Ja hän selviytyikin. Hän ei tuntenut mitään voimasanojen tarvetta maatessaan siinä puhtaiden, valkoisten lakanain välissä ja Elinin läheisyydessä.

Vanhemmat tulivat jo samana iltana. Isä toisti nuo samat sanat, mitkä hän oli lausunut sinä aamuna, jolloin Karl Erik oli päättänyt lähteä merille: rakas, rakas poikani. Hän jollakin tavoin ujosteli suuria sanoja, mutta niitähän ei nyt tarvittukaan. ”Rakas, rakas poikani” sanoi kaiken. Hän voi viipyä vain muutaman tunnin — hänellähän oli raskaita velvollisuuksia Göteborgissa. ”Kuningatar Marian” miehistöhän oli yhtä lukuunottamatta vaipunut syvyyteen aluksen mukana. Hänen tehtävänään oli nyt käydä omaisten luona kertomassa kauheasta tapahtumasta. Niin hän oli saanut tehdä jo varsin monta kertaa sodan aikana. Häneen koski kovasti nähdä vaimojen ja lasten, äitien ja isäin suru, mutta hän ei jättänyt tehtävää muiden suoritettavaksi. Hän ymmärsi annettavan sille arvoa, että juuri hän tuli puhumaan, ja hän saattoi samalla nähdä, mitä tarvittiin ja voitiin tehdä kussakin tapauksessa. Itse hän myös tahtoi aina kokea nämä toistuvat muistutukset ammatin vaaroista tällaisena aikana.

— Isäsi kärsii surevien kanssa. Sen vuoksi hänen sanansa ja lupauksensa tuovat lohtua, Malm oli sanonut kerran Karl Erikille kertoessaan Gustaf Bultin käynnistä erään äidin luona, joka oli menettänyt onnettomuudessa poikansa yhtiön erään aluksen ollessa Newcastlessa. Gustaf Bult ei kärsinyt vain merimiesten kanssa, vaan myös kaikkien niiden, joita sota oli koetellut, ja se antoikin hänelle eräänlaista surunvoittoista, vakavaa ryhtiä ja määräsi hänen toimintansa. Tällä kertaa Gustaf Bultin oli vaikeampi kuin tavallisesti kiertää kodeissa ilmoittamassa suruviestiä, kun hänet itsensä täytti ilo ja kiitollisuus ainoan poikansa pelastumisesta.

Äiti oli pidättelemättömän iloinen. Kaksinverroin iloiseksi hän tuli kuullessaan pojan sanovan:

— Äitihän minut pelasti. Ellen olisi saanut äidin kir-

jettä, olisin muiden tavoin nukkunut kanssissa ja vaipunut ”Kuningatar Marian” mukana syvyyteen.

Ja sitten Karl Erik kertoi kirjeestä ja tuosta alkuyöstä ja kuinka hän oli päättänyt juuri sinä hetkenä, jolloin alus torpedoitiin, palata kotiin. Äiti taputti poikaansa poskelle ja tunsi salaista iloa, että oli edes kerrankin elämässään merkinnyt jotakin näille itsetietoisille Bulteille, ja se koski lisäksi kaikkein rakkainta, mikä hänellä oli. Koskaan hän ei ollut voinut kuvitellakaan, että ihminen voisi olla niin onnellinen kuin hän tänä iltana oli täällä kaukana kalastaja Anders Borgin luona Ekössä, istuessaan puolihämärässä nukkuvan poikansa vieressä.

Muutaman päivän kuluttua Gustaf Bult palasi takaisin. Hän ja Anders Borg puhelivat keskenään kuin olisivat olleet ystäviä lapsuudesta saakka. He tunsivatkin toisensa vapaamielisten puoluepäiviltä ja heillä oli paljon puhuttavaa. Sekä rouva Bultista että Karl Erikistä tuntui kummalliselta, että Gustaf Bult, joka oli verdandilainen ja oli Upsalan vuosiltaan saanut pakanan ja koskaan kirkossa käymättömän maineen, viihtyi yleensä parhaiten syvästi uskonnollisten ihmisten parissa. Ja he puolestaan viihtyivät hänen kanssaan. Selitys oli kai siinä, että hänen järkähtämättömät moraaliset periaatteensa olennaisesti olivat samat kuin kristinopin ja että hän oikeastaan oli uskovainenkin luonteeltaan. Hänen syvä kunnioituksensa jokaista rehellistä vakaumusta kohtaan rakensi sillat myös vastahakoisuuksien yli. Jos hän olisi syntynyt kaukana saaristossa ja elänyt kalastajan elämää, hän olisi ilmeisestikin itse kuulunut johonkin uskonnolliseen yhteisöön.

— Pidän kovasti tuosta Anders Borgista, Gustaf Bult sanoi kerran istuessaan poikansa vuoteen ääressä, ja sitten hän kertoi käyneensä kirkkomaalla katsomassa hau-

toja yhdessä opettajan kanssa. Tämä oli antanut Anders Borgista hyvin mielenkiintoisen kuvan.

Taloudellisesti hän on varsin hyvässä asemassa, on saanut hieman periäkin, on tehnyt ankarasti työtä koko elämänsä ajan ja on aina ottanut tarkoin vaarin, mitä on ansainnut. Borg on yksinvaltias näillä saarilla, vaikka elääkin aivan samoin kuin kuka tahansa muukin noista kalastajista eikä tahdo kuulla puhuttavankaan, että hänen sanansa on ratkaiseva. Borgilla on hyvin vakaat mielipiteet kaikesta, mutta hän ilmaisee mielipiteensä hyvin vastahakoisesti ja jollakin tavoin epäröiden. Ja sitten on täällä tullut tavaksi, että jokainen koettaa miettiä, mitä Anders luulee ja arvelee, ja ehdottaa juuri sitä. Sen vuoksi ei koskaan kokouksissa Borg teekään ehdotuksia, mutta hänen henkensä ja ajatuksensa kuitenkin sanelevat päätökset. Opettaja sanoi ensin tänne saarelle tullessaan luulleensa Borgia suureksi ketuksi. Jos tuo järjestelmä olisi ollut tietoista, se olisi ollutkin harkitun taitavaa. Nykyisin opettaja ei enää näe mitään kettumaista Borgin esiintymisessä. Borgin kristillinen mieli panee hänet kaikin voiminsa vaikuttamaan sen hyväksi, mikä on oikein, mutta hän koettaa niin pitkälle kuin suinkin vaikuttaa muiden välityksellä, jottei mikään ylpeys saisi jalansijaa hänen sielussaan.

Opettaja kertoi, että Borgin ensimmäisiä kunniatehtäviä on jonkin kuolemantapauksen sattuessa ilmoittaa suruviesti omaisille ja puhua lohdutuksen sanoja heille. On saattanut sattua, että joku äsken leskeksi jäänyt on tuntenut itsensä kokonaan hylätyksi ja on itkenyt hillittömästi, mutta sitten on Anders Borg tullut rauhallisesti ja hiljaa, tavallisesti työvaatteissaan, istunut puhelemaan lesken kanssa muutaman tunnin ajan, ja niin on tämäkin tullut rauhalliseksi. Hänellä on kyky puhua epätoivoisille

ihmisille, opettaja sanoi. Hänen tapanaan on myös järjestellä perheiden taloudelliset kysymykset. Näillä saarilla on keskinäinen avunanto kirjoittamattomana lakina. Se kai johtunee siitä, että täällä aina nähdään, kuinka lyhyt askel elämän ja kuoleman välillä on. Ihmiset täällä eivät sitä kuitenkaan niin paljon ajattele. Heistä on yhtä luonnollista auttaa toisiaan kuin sekin, että ihmiset menettävät henkensä merellä.

— Katsohan, Karl Erik, olen oikein iloinen saatuani tavata Borgin.

— Tiedätkö, isä, mitä minä ajattelen?

Enpä arvaa.

— Niin, luulen nimittäin, että jos sinä olisit kalastajana Ekössä, olisit aivan samanlainen kuin Anders Borg.

— Kiitos! Se oli kauneinta, mitä voit sanoa minusta.

— Olenkin tässä maatessani miettinyt, että hänen Jeesuksensa ja sinun Stuart Millisi ovat kaksi nimeä samalle asialle.

— Hiljaa, hiljaa! Jos Borgit kuulisivat, he pitäisivät sitä häväistyksenä, ja luulenpa, ettet sinä sen paremmin kuin minäkään halua pahoittaa heidän mieltään.

— Mutta myös sinä tapaat mennä vainajain omaisten luo ja järjestellä heidän asioitaan.

— Niin, tietysti. Mutta se onkin velvollisuuteni. Edesmenneet ovat olleet palveluksessa meidän laivoillamme. Borgille se on luottamustehtävä.

Karl Erik jäi moneksi viikoksi Borgien luo vanhempien matkustettua. Hän olisi voinut lepäillä kotona vähintään yhtä hyvin, mutta hän viihtyi Borgien luona ja Elinin kanssa. Hän joskus ihmettelikin, oliko hän rakastunut tyttöön. Hän ei ollut edes suudellut tätä, ja kuitenkaan hän ei ollut mikään vitkastelija, kun tytöt olivat kysymyksessä. Mutta Elinin suhteen hän ei ollut oma itsensä.

Tämä oli niitä ihmisiä, joiden kanssa viihdytään, vaikka kumpikin istuu omassa nurkassaan eikä puhu sanaakaan.

Karl Erik meni merenkulkukouluun, jonka kurssi ei tuottanut hänelle mitään vaikeuksia. Hänen pitkä merimiespalveluksensa, kapteeni Rydbergin ja toverien innostava apu ja hänen omat opiskelunsa olivat luoneet hyvän perustan. Hän oli myös saanut hyvän lukuhalun. Silloin tällöin hän matkusti Eköhön tervehtimään Borgin väkeä, ja eräänä päivänä hän kosi Eliniä, saaden myös myöntävän vastauksen. Kuten tavallista, hän ei vielä ollut puhunut asiasta kenenkään kanssa. Omin päin toimiminen oli Karl Erik Bultin luonteelle ominaista. Hän oli saanutkin luottaa vanhempiensa täydelliseen ymmärtämykseen. Keneltäkään muulta hän ei kysynytkään.

— Borgit ovat samanlaista vanhaa hienoa aatelia kuin sinäkin, Gustaf Bult sanoi vaimolleen, kun he saivat kuulla uutisen poikansa kihlauksesta. Tämä kalastajasuku on vuosisatoja ollut johtoasemassa saarellaan.

Kreivitär kohautti olkapäitään vertaukselle, mikä osoitti hänellä Bultien demokraattisista periaatteista huolimatta olevan toiset käsitykset aatelistosta. Joku kalastajatyttö ei ollut sellainen, jonka hän oli ajatellut miniäkseen. Mutta tyttö oli hauskan näköinen, herttainen ja omasi määrätynlaista arvokkuuttakin. Ei kannattanut yrittää vaikuttaa poikaan puhumalla. Silloin tämä olisi lyönyt päänsä heti seinään. Mutta äiti oli kuitenkin huolestunut — nuo kaksi eivät koskaan sopisi yhteen. Tietysti voi toivoa, että he itsekin sen huomaisivat. Oli vain koetettava saada lykkäystä häiden viettoon niin pitkälle kuin suinkin.

Niin kävikin kuin äiti oli toivonut. Kun Karl Erik tuli Eköhön, Elin oli ystävällinen ja herttainen, ja Karl Erik huomasi, että häntä voi suudellakin. Elin suutelee ilman hienouksia, hän totesi asiantuntijana, mutta lisäsi itsek-

seen: hänen suudelmissaan on tunnetta ja se joka tapauksessa onkin tärkeintä. Mutta kun Elin tuli Göteborgiin, hän oli kuin toinen ihminen. Hän oli hiljainen ja sulkeutunut, eikä Karl Erik voinut edes kuvitella suutelevansa tai hyväilevänsä häntä. Poika tuli miettiväksi. Sitten päätettiin, että Elin jäisi viikoksi Bultien luo, ja Karl Erik oli, aikaisemmista kokemuksistaan huolimatta, elätellyt suuria toiveita iloisista päivistä. Hän oli huolellisesti tehnyt erinäisiä järjestelyjä. Mutta Elinin käynti muodostui suureksi pettymykseksi, ja päivää myöhemmin hänen mentyään Karl Erik sai kirjeen, jossa oli:

Rakas Karl Erik!

Kiitos kaikesta, mitä olet minulle ollut. Jos olisit ollut merimies Karl Erik, kuten aluksi luulin, olisin ehkä sopinut Sinulle, vaikka sekään ei ole aivan varmaa. Sen sijaan tiedän ihan varmasti, etten sovi laivanvarustajan rouvaksi Göteborgiin. Istuessani yhdessä äitisi kanssa, joka oli ystävällinen ja rakastettava kaikin tavoin, nähdessäni nuo hienot huonekalut ja kuullessani hänen puhuvan, silloin tunsin paremmin kuin koskaan ennen kuuluvani yhteen näiden saariemme ja tämän kansan kanssa. Toivon, etten pahoita mieltäsi. Käyköön kuinka tahansa, niin joka tapauksessa tulen aina pitämään Sinusta omalla tavallani. Jumala olkoon kanssasi.

Harras ystäväsi
Elin.

Se, mitä rouva Bult oli odottanut, oli nyt tapahtunut. Ehkäpä hän ystävällisyydellään oli itsetiedottomasti jouduttanut kehitystä. Karl Erik ei ottanut asiaa niin raskaasti. Hän oli, vaikka ei tahtonutkaan sitä myöntää, itsekin jo epäillyt, etteivät Elin ja hän sopisi yhteen. Mutta hän piti kuitenkin tytöstä, ja se valokuva, minkä hän itse

oli ottanut ja antanut suurentaa, sai edelleen jäädä kirjoituspöydälle. Noita ensimmäisiä päiviään Ekössä, vaaleata, vienosti puhuvaa tyttöä, jonka kiinteän ja samalla pehmeän käden hän tunsi otsallaan, hän ei koskaan unohtaisi. Hänen elämässään oli ollut jo monta tyttöä, mutta sydämessään hänellä kuitenkin oli erillinen pieni sopukka Elinille. Hän oli joka tapauksessa kylliksi kokenut todetakseen, että jos hän olisi mennyt naimisiin Elinin kanssa, olisi saattanut käydä samoin kuin isoisälle ja isoäidille. Ja sitä hän ei halunnut. Hän kyllä toivoi saavansa jonkun verevämmän ja lihakkaamman, vähemmän pyhimysmäisen, jonkun omaa tyyppiään.

Karl Erik kuuli sitten, että Elin oli mennyt naimisiin erään pojan kanssa siellä saarilla.

— Poika omistaa kaksiviidettä osaa eräästä aluksesta, on taitavin ammattikalastaja saarillamme ja nauttii suurta arvonantoa oikeamielisenä miehenä, muuan kalastajapoika kertoi kerran, ja sitten paljon myöhemmin Karl Erik kuuli, että Elin sai lapsen joka vuosi, mutta ehti kuitenkin aina auttamaan vaikeuksissa olevia. Jos joku pienokainen sairastuu, saa olla varma, että äiti ryntää Elinin luo, eikä ole niinkään harvinaista, että lääkäri, jos tällä ei ole aikaa tulla itse, viittaa Eliniin. Hän ehtii kaikkialle.

Satama veti puoleensa — oli oikeastaan samantekevää, mihin ilmansuuntaan Karl Erik lähti, askeleet veivät joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin satamaan, laivoille, kaikki vanhoja tuttuja, joilla oli paljon kerrottavaa, merimiesten luo, jotka hän tunsi omilta matkoiltaan ja oleskelustaan satamissa, ja tuohon kiihoittavaan tunnelmaan, joka aina vallitsee suuressa, työntouhuisessa satamassa.

Kuuteen päivään hän ei ollut siellä käynyt. Koulussa oli ollut loma ja hän oli seurannut isän mukana automatkalle Länsi-Göötanmaalle. Kun hän palasi kotiin, oli pöydällä tiedoitus, että kapteeni Rydberg oli soittanut, ja Karl Erik kiirehti heti ”Mariannelle”, kapteeni Rydbergin luo.

— Se lähtee taas huomenna, ja tahdoin ehdottomasti tavata sinut, Rydberg sanoi, kun he olivat istuutuneet Henriksbergin ravintolassa. Sinusta on ehkä naurettavaa, mutta aina siitä asti kuin luin ”Kuningatar Marian” torpedoinnista, olen kaivannut sinua. Minulla on muuten eräs asiakin, jossa tahtoisin pyytää apuasi, mutta siitä voimme puhua myöhemmin. Oletko kuullut mitään uutisia länsirintamalta?

— En mitään sen lisäksi, mitä on sanomalehdissä. Lisälehdistä luin, että saksalaiset etenevät vastustamattomasti, että koko länsirintama huojuu, että Pariisia ammutaan ja että englantilaiset valmistelevat maihinnousua.

— Niin, näyttää tosiaan pahalta. Nyt ilmenevät Ve-

näjän luhistumisen seuraukset. Saksalla on vain yksi rintama, ja se voi heittää kaikki joukkonsa Ranskaa vastaan. Onpa lähellä vaara, että ne nujertavat Ranskan, ennenkuin amerikkalaiset ehtivät apuun. Hyi hemmetti, millaista elämä olisi saksalaisten hallitsemassa Euroopassa! Mitä muuten isäsi sanoo? Onko hän huolissaan?

— Ei vähääkään. Hän valittaa vain sitä yleistä madaltumista, jonka sota tuo mukanaan, mutta hän ei hetkeäkään epäile Englannin voittoa. Hän sanoo, ettei tuo suuri länsirintaman offensiivi ole muuta kuin Saksan kuolinkouristuksia. Hänellä on tuoreita tietoja Hampurista ja Bremenistä, jossa hänellä on monta vanhaa ystävää, ja he vahvistavat hänen uskoaan, että Saksa pian on kypsä. Hätä on suuri, sotaväsymys yleinen ja mieliala lamassa.

— Kunpa niin olisikin!

— Isän puheisiin ei ehkä niinkään paljo voi perustaa, kun kysymyksessä on Englanti. Hän ei hetkeäkään koko sodan aikana ole epäillyt, etteivätkö englantilaiset lopuksi korjaisi voittoa. On kuin hän olisi vain odotellut kaikkia Englannin vastoinkäymisiä ja pitänyt niitä vain etappeina voiton tiellä. Hän on koko sodan ajan itsepäisesti kieltäytynyt uskomasta Saksan voittoon — tai oikeammin Englannin tappioon.

— Hän on uskovainen — — —

— Niin voi kyllä sanoa. Hän on omalla tavallaan uskovainen, ja hänellä on oma aivan persoonallinen tapansa arvostella englantilaisia ja kaikkea, missä he ovat mukana.

— Minulla ei ole kunnia tuntea isääsi, mutta kaiken sen perusteella, mitä olen nähnyt ja kuullut hänestä, tunnen mitä suurinta arvonantoa häntä kohtaan, enemmän kuin ketään muuta kaupungin johtavaa miestä kohtaan. Hänellä on moraalia ja hänellä on usko. Molempia tar-

vitaan luomaan suuri ihminen. Juuri moraalia ja uskoa nykyisin puuttuu.

Sitten keskustelu siirtyi ”Kuningatar Marian” tuhoon ja Karl Erikin ihmeelliseen pelastukseen. Kapteeni Rydberg ei saanut tarpeekseen sen yksityiskohdista. Karl Erik sai kertoa uudelleen ja yhä uudelleen. Rydbergistä tuo kaikki oli fantastista, ja hän itse kertoi juttuja ihmeellisistä pelastumisista, jotka oli nähnyt tai saanut kuulla merillä.

— Nyt sinä kai olet saanut kylläksesi merielämästä?

— Enkä! Kun olen suorittanut perämiestutkinnon, menen jälleen merille, olipa sitten sota tai rauha. Sen jälkeen tulen jälleen kotiin ja luen merikapteeniksi, ja sitten saanenkin ennen pitkää oman aluksen.

— Mutta mitä sanovat vanhempasi?

— Niin, mitä vanhemmat yleensä sanovat kieroon kasvaneista lapsistaan. Minä kuitenkin seuraan omia tähtiäni, tai pikemminkin sinun tähtiäsi.

— Pidät kai minua vähän naurettavana. Minä kyllä itse menen merille, mutta todellakin olisin iloinen tietäessäni, että sinä olet kotona nyt, kun kaikki meret ovat täynnä vedenalaisia, miinoja ja muita paholaisen vehkeitä. Minä olen valmis, mutta sinua odottavat suuret tehtävät.

— Minun täytyisi päästä ulos. Kyllä minä aina pärjään. Olen ollut mukana jo miinanräjähdyksessä ja torpedoinnissa ja selviytynyt niistä. Anteeksi, herra kapteeni, unohdin sen kaikkein ylhäisimmän yhteenajon Kanaalissa, ”Mariannen” ja hollantilaisen.

— Niin, oikeastaan olet oikeassa. On parasta ottaa päivä kerrallaan sellaisena kuin se tulee. Ei pidä rynnätä suin päin vaaroihin, mutta ei saa myöskään olla arka. Olen ollut merillä yli viisikymmentä vuotta, mutta voin kuitenkin mitä parhaimmin ja pitäisin elämää varsin kauniina, ellei minulle olisi siunattu tuota kirotun reumatismia muis-

tuttamaan kuolevaisuudestani. Minulla oli merenkulkukoulussa muuan kurssitoveri, jonka nimi oli Johannes Floréen. Hän oli ollut merillä yhtä kauan kuin minäkin, oli purjehtinut pahimmassa vaaravyöhykkeessä kahtena ensimmäisenä sotavuotena ja oli aina pärjännyt. Johannes oli kaveri, joka oli juhlinut kaikissa satamakaupungeissa ja yleensä pannut elämän ylösalaisin. Kun viimeksi hänet tapasin, hän kerskaili sillä, ettei ollut kertaakaan koko elämänsä aikana ollut sairaana, ei edes vilustunut, ja ellei oteta lukuun joitakin mustuneita silmiä ja naarmuja, ei hän myöskään ollut koskaan loukkaantunut. Johannes oli ansainnut paljon rahaa elämänsä päivinä, ja siitä, mikä tuli kotiin, eukko oli pitänyt hyvän huolen. Kun eukko luki lehdistä kaikista onnettomuuksista, hän ei antanut rauhaa, ennenkuin sai miehensä luopumaan merille menosta. Ja niin he sitten asettuivat asumaan erääseen pikku yhdyskuntaan Smoolannissa, jossa vaimo oli syntynyt ja asunutkin viime vuodet. Ja voitko kuvitella! Kun mies oli ollut siellä kaksi viikkoa, hän jäi paikkakunnan ainoan vuokra-auton alle ja loukkaantui niin pahoin, että kuoli. Kippis Johanneksen muistolle!

Meidän Herramme on kyllä mitannut elämämme päivät. Olkoon kuinka tahansa, kunhan itse tekee velvollisuutensa, saa se mennä sitten niin kuin menee. Olisin iloinen, jos sinä jäisit maihin, mutta hyväksyn myös päätöksesi pestautua niin pian kuin valmistut. Kuuluu ehkä hieman hassulta, mutta sekä toinen että toinen on oikein.

”Marianne”, ”Marianne” — keskustelu koski enimmäkseen tätä laivaa, josta kumpainenkin niin paljon piti. Sven Emanuel Blom oli nyt poissa, tiesi Rydberg kertoa. Blom oli lopuksi joutunut himonsa uhriksi. Hän oli monta vuotta purjehtinut ”Mariannella”. Mutta sitten eräänä päivänä, kun laiva oli Liverpoolissa, mies oli kadonnut.

”Marianne” odotti useita tunteja ylimääräisesti ja miehiä lähetettiin häntä etsimään. Sven Blom oli kunnon merimies, mukavin ihminen, minkä mukaansa saattoi saada, ja kaikkien ystävä. Hänen heikkoutensa — tuurijuopottelu — oli saanut hänet ymmärtämään toisten onnettomuuksia, ja hän oli toimekas ja avulias. Kaikki olivat selvillä niistä varoista, mitä hänen jättämisensä merkitsi, ja siksi juostiin kuin hullut häntä etsimässä. Mutta hän oli kuin maan uumeniin kadonnut, ja niinpä sitten ei auttanutkaan muu kuin lähteä ilman häntä.

Hän oli saanut tuurinsa. Se tuli yllätyksenä. Hän oli jo kauan ollut raittiina ja me olimme jo laanneet olemasta huolissamme hänen tähtensä. Hän oli mennyt Ruotsin konsulaattiin järjestämään jonkin asiansa, ja sitten saimme selville, että hän sieltä tullessaan oli tavannut joitakuita ystäviään, ottanut pari lasia ja niin hän oli valmis. Viikon rahat riittivät, sitten hän otti pestin erääseen malmöläiseen höyrylaivaan, joka muutamia viikkoja myöhemmin katosi miehineen ja kaikkineen, luultavasti torpedoituna.

— Sääli — — — Sven Blom oli hyvä merimies monine harrastuksineen, kunnollisin ihminen, minkä koskaan olen tavannut.

— Niin voi kyllä sanoa. Merimiehet ovat tavallisesti käteviä ja osaavat vähän joka lajia, mutta Blom ylitti kaikki muut.

— Kokki sanoi, että Blom osasi kaikkea muuta paitsi ei pitää huolta itsestään.

— Eipä ollut hullummin sanottu. Hän ei todellakaan osannut pitää huolta itsestään eikä selvää rahoistaan — ja sitten tulivat nuo hänen kamalat kautensa. Kerran hän oli ollut maissa, tuli humalaan ja tappeli poliisien kanssa, pahoinpiteli niitä ja sai itse pahasti selkäänsä. Luulin siitä

koituvan vankeutta pitkäksi aikaa, kun hän oli jo aikaisemmin istunut kiinni pari vuotta jonkun muurarin taposta. Mutta niin ihmeellistä kuin olikin, hän selviytyi vain sakoilla. Hänellä oli mitä hienoimmat arvolauseet palveluksestaan laivalla. Minä ja monet tovereistamme olimme myös todistamassa hänen puolestaan. Hän oli hyvän näköinen, teki edullisen vaikutuksen oikeudessa ja hoiti puolustuksensa taitavasti. Olimme puolestamme auttaneet häntä sen kuin voimme, mutta olimme tietysti kuitenkin raivoissamme hänelle. Olin päättänyt haukkua hänet oikein kerta kaikkiaan, ja voit uskoa, että hän saikin kuulla kunniansa. Sven Blom kuunteli hiljaisena, ja kun en enää keksinyt lisää voimasanoja, Blom teki kohteliaan kumarruksen ja lausui ystävällisellä äänellään: — Kiitos, kapteeni, itse kullakin meillä on oma pieni helvettimme. Minun on viina.

Hän kertoi voivansa olla pitkät ajat ilman ja tuntematta mitään viinan tarvetta, mutta sitten eräänä päivänä hän huomasi himon tulevan; hän tunsi kamalaa levottomuutta koko ruumiissaan, himo tuli ylivoimaiseksi, mikään mahti maailmassa ei voinut estää häntä juomasta, ja sitten tapahtui onnettomuuksia. Blomissa se oli sairautta. Ja nyt hänkin sitten on poissa. Otetaanpa Sven Blomin muistoksi!

— Kunhan saan oman varustamon, annan jollekin laivalle Sven Emanuel Blomin nimen.

— Se tuskin sopii. Mutta voit tehdä hänelle suuremmankin palveluksen. Hän ehkä joskus kertoi sinullekin, että hänellä oli tytär. Vuosisadan vaihteessa hän voitti Tanskan suurarpajaisissa melkoisen voiton, jäi maihin, oli silloin tällöin tilapäistöissä ja asui yhdessä erään Blenda-nimisen naisen kanssa.

— Senkö kanssa, jota muurari loukkasi?

— Niin, juuri hänen kanssaan. He asuivat yhdessä koko talven, ja tarkoituksena oli mennä naimisiin. Mutta sitten Blomille tuli taas ryyppytuurinsa. Blenda oli ollut hakemassa hänet jostakin kapakasta ja matkalla he tapasivat sen muurariraukan, joka luultavasti oli sanonut jotakin tai, kuten Svenistä näytti, vain katsonut heitä ivallisesti. Sven Blom iski, muurari suistui katuun ja kuoli. Blomin istuessa Härlandan vankilassa Blenda sitten sai tytön. Kun mies oli kärsinyt rangaistuksensa, hän lähti jälleen merille. Blenda meni sillä välin naimisiin ja sai suuren lauman lapsia. Sven Blom puolestaan maksoi aina reilusti omasta lapsestaan. Rahat otettiin säännöllisesti tilistä ja lähetettiin äidille. Kuten tiedät, Blom oli aina rahapulassa, mutta merkillistä oli, että hän kuitenkin jätti jälkeensä varsin sievoisen summan. Hän kyllä elikin melkoisen pitkän aikaa ilman viinaa, meni vain poikkeustapauksissa maihin ja antoi rahojen säästyä. Sotavaaralisä merillä oli myös suuri kolmantena sotavuonna, minkä lisäksi maksettiin, hänen saadessaan surmansa torpedoinnissa, varsin huomattava apuraha. Minäkin tunsin olevani jollakin tavoin hieman vastuussa Blomista ja hänen tyttärestään ja koetin järjestää niin, että tyttö saisi parhaan mahdollisen hyödyn rahoistaan. Toissapäivänä läksin siinä mielessä myös käymään Blendan luona, ja sattuikin niin hyvin, että Blomin tytär oli kotona. Siinäpä vasta oli tyttö, kaunein lapsi, minkä koskaan olen nähnyt; ikäisekseen jo iso ja vaalea niinkuin isänsäkin, samanlainen kaunis tukka hänellä oli ja samat suuret, ystävälliset silmät sekä pehmeä, miellyttävä ääni. Blenda kertoi, että tyttö on koulussa varsin kyvykäs ja kotona kiltti ja avulias. Myöhemmin sovin Blendan ja hänen miehensä kanssa, että Svea Blom pannaan sisäoppilaitokseen ja että sinä, minä ja isäpuoli ryhdymme holhoojiksi. Ehkäpä minua

ei tarvitakaan, te molemmat kai riitätte. Nythän minä taas lähden jo huomenna, ja olen ajatellut, että sinä kai otat koko homman huoleksesi, annat isäsi lakimiehen järjestää paperit kuntoon ja äitisi valita sopivan koulun. Olisi sääli, jos tuo tyttö ei saisi tilaisuutta kehittyä edellytystensä mukaisesti.

— Voit luottaa minuun. Pidin paljon Sven Blomista.

— — —

Myöhemmin yöllä seisoi kaksi miestä Masthuggetin kirkon luona ja tähyili tähtiä. Toinen oli valkotukkainen ja valkopartainen herra merikapteenin virkapuvussa ja toinen tavallinen nuorukainen merenkulkukoulun lakki päässään.

Karl Erik alkoi tulla levottomaksi. Hänellä piti huomenna olla kirjoituskoe, vaikea kirjoitus, joka vaikuttaisi melkoisesti lopputodistukseen, eikä nyt jäisi montakaan tuntia nukkumiseen. Mutta hän ei voinut luopua kapteeni Rydbergin seurasta. Kirjoitus saa mennä niinkuin menee — kapteeni Rydbergiä ei tavata joka päivä. Hän muisti myöskin kuin eilisen päivän ensimmäisen keskustelunsa tähtitaivaan ihmeistä. Ukko oli harvinaisen puhelias tänä iltana, kertoili omasta elämästään aina niistä ajoista lähtien, jolloin hän juoksi leikkimässä Ratakadulla ja Klevan luona, ja viidenkymmenen kuuden vuoden purjehduksestaan merillä ja kaikesta, mitä hän piti jonkin arvoisena elämänsä varrella.

— Enpä tiedä, mikä siinä oikeastaan on, etten tänä iltana tahtoisi mitenkään päästää sinua menemään, ukko lausui kerran toisensa perästä.

Karl Erik saattoi hänet ”Mariannelle”. Siellä he seisoivat vielä hetken juttelemassa. Sitten Rydberg saattoi Karl Erikin kotiin. Sillä tavoin he kävelivät edestakaisin niin kauan, ettei Karl Erikin enää kannattanut mennä nukku-

maan. Hän otti kylmän suihkun, joi pari kuppia väkevää kahvia, meni kouluun, suoritti kokeen ja sai parhaan numeron, minkä hän oli koskaan mistään kokeesta saanut.

Tasan kuukausi sen jälkeen kuin Karl Erik oli ottanut jäähyväiset kapteeni Rydbergiltä, hän eräänä aamuna heräsi hätkähtäen ja hikisenä.

— Mikä sinua vaivaa? äiti kysyi pojan tullessa aamiaiselle.

— Näin hirvittävää unta. Kello 5.15 — katsoin kelloa — heräsin äkkiä. Näin ”Mariannen” unissani. Rydberg seisoi komentosillalla ja muuan poika oli peräsimessä. Sitten tapahtui räjähdys. Näin Rydbergin partaan vieressä, näin pelastusveneitä laskettavan alas ja miesten menevän niihin — Rydberg viimeisenä. Kun hän pääsi veneeseen, hän kaatui. Näin hänen sitten makaavan pää konemestarin polvea vasten ja hän näytti aivan kuin kuolleelta. Hän oli verissään. ”Mariannelle” on varmasti tapahtunut jotakin.

Karl Erik meni kouluun, mutta ei voinut seurata opetusta. Ajatukset kiersivät vain ”Mariannea”.

— Bult näyttää kovin hajamieliseltä, onko mies ollut ulkona juhlimassa viime yönä? opettaja kysyi.

Karl Erik pyysi saada puhua kahdenkesken hänen kanssaan ja kertoi unensa. Opettaja, joka itsekin oli ollut merillä monet vuodet, suhtautui siihen vakavasti ja antoi Karl Erikin mennä kotiin. Hän meni heti vuoteeseen ja makasi pari päivää kuumeessa ja vilussa. Eräänä aamuna äiti tuli sanomalehti kädessään hänen luokseen. Mitään sanomatta hän ojensi lehden pojalle, ja ensimmäinen, minkä tämä etusivulla näki, oli ”Mariannen”, kapteeni Rydbergin ja kahden nuorukaisen kuvat sekä suuren otsakkeen kuvien yläpuolella: ” 'Marianne' torpedoitu. Kapteeni Rydberg ja kaksi miehistöön kuuluvaa saaneet sur-

mansa.” Äiti katsoi lämpimän osanottavasti poikaansa. Kun hän silitti kädellään tämän tukkaa, poika ei enää voinut pidättää kyyneleitään. Hän itki katkerasti äidin polveen nojaten, mutta kyynelten mukana menivät kuume ja levottomuuskin. Sitten hän luki uutisen onnettomuudesta ja kiinnitti huomionsa erikoisesti erään pelastuneen matkustajan haastatteluun:

”Olin nukkumassa hytissäni. Yht’äkkiä kuulin voimakkaan räjähdyksen, katsahdin itsetiedottomasti kelloon, joka silloin oli 5.15, ryntäsin ylös ja nähdessäni liekkien leimuavan en voinut olla huutamatta. Silloin kuulin ankaran äänen: — Suu kiinni! Ei ole mitään hätää! Puhuja oli vanha kapteeni. Majesteettisena hän seisoi partaan äärellä ja jakeli rauhallisesti käskyjään. Kaikki pääsivät veneisiin, myöskin kaksi räjähdyksessä surmansa saanutta saatiin mukaan. Kapteeni viivytteli. Hän jäi viimeiseksi. Kului muutamia hetkiä, jotka meistä tuntuivat tunneilta, ja ehdimme jo ajatella: — Miksi hän ei kiirehdi? Ensiksi luulimme hänen vain tahtovan luoda viimeisen katseen vanhaan alukseensa ja siten jättää jäähyväisensä. Mutta syynä olikin se, että hän sai ponnistaa jopa viimeiset voimansa päästäkseen alas veneeseen. Töin tuskin keskellemme päästyään hän kaatui pyörtyneenä. Vasta silloin huomasimme veren vuotavan monista haavoista. Hän oli ollut aivan lähellä sitä poikaa, joka seisoi ruorissa. Kapteeni Rydbergin haavat sidottiin viipymättä, mutta mikään ei auttanut. Hän ei enää herännyt.

Ihmeellinen tunnelma vallitsi. Jos osaisin maalata, olisi siitä syntynyt järkyttävä taulu. Oli kaunis kevätaamu, työn uurtamia kasvoja, vanha konemestari kapteenin pää polvellaan ja häntä lähinnä kookas, vaalea poika, joka ei voinut vielä käsittää, mitä oli tapahtunut.”

Sehän oli aivan sama kuin minun uneni, Karl Erik sanoi luettuaan haastattelun.

— Niin, se oli todella sinun unesi. Aivan niinhän sinä kerroit. Kapteeni Rydberg varmaan ajatteli sinua seistessään partaan äärellä ja pitäessään huolta, että kaikki tulivat veneisiin, ja hän varmaan tunsi, että hänen elämänsä oli nyt lopussa.

— Niinkö luulet, äiti?

— Enpä tiedä. On niin paljon sellaista, mitä me ihmiset emme ymmärrä.

Oli kulunut useita vuosia. Maailmansota oli päättynyt. Miljoonia ja taas miljoonia nuoria miehiä oli kaatunut, haavoittunut tai tullut raajarikoiksi. Surevien luku voitiin laskea kymmeniksi miljooniksi. Lakot ja työnsulut, levottomuudet ja vallankumoukset järkyttivät kansakuntia. Vanhoja rajoja pyyhkäistiin pois ja uusia tehtiin. Valtiojärjestelmät luhistuivat, ruhtinassuvut, jotka vuosisatoja olivat hallinneet itsevaltiaina, menettivät valtaistuimensa, murhattiin, ajettiin maanpakoon tai unohdettiin kansojen joukkoon tuntemattomina. Yhteiskuntaluokat, joita oli pidetty lujilla ja kasvatettu, ei kantamaan edesvastuuta, vaan tottelemaan, huomasivat äkkiä olevansa valtioiden ja kaupunkien johdossa. Propaganda uusine voimakeinoineen oli järjestelmällisesti opettanut ihmiset ajattelemaan sotaa ja vihaamaan. Ne, jotka eivät koskaan olleet juurtuneet rauhalliseen yhteiskuntaan ja olivat hyötyneet sodasta, viihtyivät huonosti rauhan tultua.

Poliittisen vallankumouksen ohella tapahtui teknillis-organisatoorinen kumous. Valtiot ja yksityiset olivat tottuneet epänormaaliin elintapaan ja koettivat nyt välttyä sodan arvojenhävityksen seurauksilta. Ennen oli luotettu rahaan ja ilmoitettuun arvoon. Rahanarvon vakavuus oli ollut luottamuksen perustana taloudellisessa elämässä. Kun sotaa ei voitu rahoittaa tavallisin keinoin, sodan johtajat keksivät setelipainojen suuret mahdollisuu-

det, ja niin romahti luottamus. Ja siinä, missä ennen oli laskettu markoissa ja ruplissa, laskettiin nyt miljoonissa, miljardeissa ja biljoonissa. Kilpaa valuuttojen kanssa laski taloudellinen moraali. Myös muut moraalikäsitteet löyhtyivät.

Kriisi järkytti myöskin Göteborgia. Kansainvälisen kaupan suuri väheneminen aiheutti tavattoman hintojen nousun. Siirtyminen sota-ajan taloudesta rauhanaikaiseen oli vaikeaa, ja vaikeudet lisääntyivät yhä sen johdosta, että Saksan valuutta menetti arvonsa ja tuonnin arvioperusteet romahtivat. Työläiset ja virkamiehet, jotka olivat saaneet kokea kalliista ajasta vain vaikeudet, vaativat nyt hyvitystä ajankohtana, jolloin se ei ollut mahdollista, ja siten syntyi lakkoja ja työnsulkuja, joukkoerottamisia ja joukkotyöttömyyttä. Paperien arvot putosivat katastrofaalisesti. Miehet, joita oli kadehdittu miljoonikkoina ja jotka olivat tottuneet elämäänkin sellaisina, huomasivat yht'äkkiä olevansa rutiköyhiä. Osakkeet laskivat paljon alle lainoitusrajansa, ja pankit vaativat suurempia lyhennyksiä ja uusia vakuuksia. Korkeat verot, jotka oli määrätty kuviteltujen arvojen mukaan, tulivat maksettaviksi, mutta ei ollut mitään, millä olisi maksettu. Yksi ja toinen keinottelija ampui itsensä. Mutta niitä ei sentään ollut monta. Taloudellista romahdusta ei oteta niin ankarasti, kun monet muut ovat samassa tilanteessa, ja nyt voitiin sanoa, joskus täydellä syyllä, väliin aiheettomasti, että maailmanpula oli syynä kaikkeen ja itse oltiin syyttömiä. Kriisi koski ankarasti noihin vanhoihin sukuihin, vaikka nämä olivatkin pysytelleet erillään keinotteluista ja gulassikaupoista. Nämä tavallisesti pitivät kunnia-asianaan täyttää velvollisuutensa ja kantoivat tottumattominakin köyhyytensä suoraselkäisesti. Monet sotavuosien nousukkaat pitivät luonnollisena, että he jäl-

leen putosivat alas. He olivat Jeppe Niilonpojan tavoin eräänä aamuna heränneet paronin vuoteessa, mutta koko ajan hämärästi aavistaneet, etteivät he siinä saisi kovinkaan kauan maata. Pulavuodet olivat heille olleet hivuttavaa seikkailua.

— Niin, nyt tämä hauskuus on lopussa, sanoi muuankin nuori laivanvarustamovirkailija, joka oli muutaman vuoden ollut miljoonikkona ja sai jättää nyt upean kirjoituspöytänsä, loistohuvilansa, huvialuksensa ja rakastajattarensa ja lähteä Viroon myymään separaattoreita.

Herra Gustaf Bult ei koko aikana ollut joutunut gulassihengen lumoihin, ja kaikkien hämmästykseksi huomattiin nyt, että se kriisi, joka niin monelta oli vienyt heidän omaisuutensa, olikin tehnyt hänet vain entistä rikkaammaksi. Tätä hän ei kuitenkaan ollut saavuttanut keinotteluin ja yllättävin kaappauksin. Sellaiset keinot olivat hänelle täysin vieraita, ja pulavuosina hän oli jäänyt suorastaan muiden varjoon. Mutta herra Gustaf Bultista tuli kaupungin suurin yrittäjä ja ensimmäinen kunnallismies sellaisten avujen ansiosta, joita ihmiset eivät olleet arvostaneet sodan vuosina, mutta joiden merkitys vain nousi kaikkien muiden arvojen pudotessa: vakailla periaatteilla, vakaumuksella ja lujalla luonteella. Hänestä tuli myöskin jälleenrakennuksen suuri johtaja.

Karl Erik oli joutunut näkemään nämä valtavat mullistukset vain matkan päästä. Hän oli merillä vuoteen 1917, kävi merenkulkukoulun, oli jonkin aikaa perämiehenä, tuli taas kotiin ja meni uudelleen kouluun, valmistui kapteeniksi, oli jälleen merillä ensimmäisenä perämiehenä ja sai sitten oman aluksen.

Hän kyllä oli kuullut ja nähnytkin jonkin verran sitä elämää, jota pulavuosina elettiin. Miehet olivat kansseissa, satamissa ja kapakoissa katkeroituneina puhuneet noista

häikäilemättömistä herroista, jotka keinottelivat heidän elämänsä ja työnsä kustannuksella ja ajattelivat vain omaa huviaan, unohtaen kaikki kauheudet. Mutta Karl Erikille ne sittenkin jäivät enimmäkseen vain kuulopuheiksi. Hänen vanhempansa olivat pysytelleet siitä erillään ja hän itse oli ollut vain meren työmiehenä. Göteborgissa hän oli nähnyt erään perunamellakan ja mielenosoituksen yleisen äänioikeuden puolesta. Hampurissa hän joutui seuraamaan kahakoita ja Englannissa kaivos- ja yleislakkoa, ja hän oli kuullut ihmisten puhuvan vallankumouksesta. Mutta kaikessa hän oli ollut vain ulkopuolisena katselijana, vieraana gulassielämälle ja vieraana vihalle, kokonaan omistautuneena omaan koulutukseensa ja omiin suunnitelmiinsa.

— Saat ruveta kuljettamaan ”Hongkongia”, isä oli sanonut pojalleen eräänä päivänä joskus 1920-luvun alkupuolella. Karl Erik tosin ehkä vain töintuskin täytti tehtävän edellyttämät muodolliset vaatimukset eikä missään tapauksessa ollut vielä vuorossa, mutta Gustaf Bult alkoi jo väsyä ja tahtoi saada poikansa kotiin niin pian kuin mahdollista, ja hän tiesi, ettei tämä jäisi, ennenkuin oli saanut purjehtia omalla laivalla. Hän tunsi myöskin poikansa itseluottamuksen ja tahtoi opettaa tätä kantamaan edesvastuuta. ”Hongkong” oli varustamo-osakeyhtiö Kaukoidälle aikarahdattu laiva, mutta kun yhtiö romahti eikä voinut täyttää sitoumuksiaan, Gustaf Bult sai ottaa rahtauksen edullisin ehdoin. Ajat olivat kehnot merenkululle, ja sen mukaisesti oli myös laivaväkeä hyvin saatavissa, joten miehistön saattoikin valita mitä huolellisimmin. Gustaf Bult tahtoi saada poikansa alaiseksi vain valioväkeä ylimmästä alimpaan asti.

Karl Erik oli onnellinen. Hän oli kyllä tietoinen siitä, ettei hän niin nuorena olisi saanut omaa alusta, ellei hän olisi ollut nimeltään Bult. Mutta toisaalta hän saattoi ve-

dota siihen, että hän nimestään huolimatta oli itse luonut uransa tähän asti, tiesi olevansa kokenut mies merillä ja oli vuorenvarma siitä, että hän tekisi tehtävänsä yhtä hyvin kuin kuka tahansa toinenkin. Vaikka Gustaf Bult ei olisi ollut hänen isänsä, hän olisi ehkä saanut vain odottaa muutamia vuosia kauemmin, mutta ennemmin tai myöhemmin hän kuitenkin olisi saanut oman aluksensa.

Hän oli suuresti kiitollinen. Koematkalla häntä kiitettiin joka taholta. Hän loisti ilosta ja sanoi:

— Minulla on aina ollut satumainen onni.

— Satumainen onni — Gustaf Bult, joka sattui seisomaan läheisyydessä, katsahti ylös, silmäili poikaansa tutkivasti ja hymyili. Hän oli nähnyt nuo iloiset, irvistelevät kasvot ennenkin, vaikkakin paljon vanhemmalla miehellä, ja hän oli kuullut nuo sanat hyvästä onnesta monta kertaa ennenkin, samalla tavoin hieman ylimielisin äänensävyin ja samalla itsevarmuudella. Karl Johan Baptiste, Bultien laivanvarustajadynastian perustaja, oli usein puhunut satumaisesta onnestaan ja oli puhunut siitä niin, että ihmiset alkoivat uskoa siinä olevan jotakin sokeata ja taipumatonta, jotakin itsestään selvää, jotakin, joka aina johti hänet menestykseen ja pelasti hänet vaikeuksista. Gustaf Bult muisti erään illan, kun isä oli istunut hänen ja Malmin kanssa ja oli selostanut elämänviisauttaan.

— Katsokaas, pojat, minä suoritan laskelmat aina hyvin tarkoin, aivan hemmetin tarkoin. Kun sitten olen saanut ne valmiiksi, panen sata prosenttia onnen varaan. Ja se osoittautuu tavallisesti oikeaksi.

Eräs Kalle Bultin erikoisuuksia oli, ettei hän koskaan tunnustanut vastoinkäymistä eikä koskaan tahtonut kuulla puhuttavankaan, että hänellä oli vaikeuksia.

— Mutta kyllä sinulla sentään silloin oli vastoinkäymisiäkin, kun ”Elisabeth” tuhoutui ja kun tuo alhaisesti va-

kuutettu tehdas Dalassa paloi varastoineen ja kaikkineen, Malm sanoi.

— Saattaapa näyttää siltä, niin, kyllä se siltä saattaa tuntua. Jos tosiaan katsoo asiaa aivan suoraan edestäpäin, niin puheessasi voi olla perääkin. Mutta jos osaa katsoa asiaa nurkan takaa, se näyttää hieman toiselta. Kyllähän ”Elisabethin” arvo oli suurempi kuin vakuutussumma, mutta rahat tulivat kuitenkin juuri sillä oikealla hetkellä, jolloin Kristina Borg myi Svithiodin osakkeensa. Siten sain määräämisvallan Svithiodissa ja sitä tietä taas Balderissa. Ellei ”Elisabeth” olisi uponnut, en mitenkään olisi päässyt osakkaaksi sen paremmin Svithiodiin kuin Balderiinkaan, ja se taas, minkä näissä olen voittanut, ylittää huomattavasti sen, minkä ”Elisabethissa” menetin. Ja mitä Dalan tehtaaseen tulee, niin tulipalo sai aikaan sen, että tehdas muutettiin toiseen paikkaan, se rakennettiin käytännölliseksi ja järkiperäiseksi ja tarpeeksi laajentaen. Kun katsoo asioita pitemmälti, oli noissakin molemmissa onnettomuuksissa onnea.

Kun joskus saan jonkin kolhaisun, en siitä niin kovin masennu enkä koskaan valita. Kun kaikki sujuu aivan hiljaa ja tasaisesti, saattaa minusta ruveta tuntumaan yksitoikkoiselta. Mutta jos tielleni tulee vaikeuksia, silloinpa huumori on taas entisellään ja minä vain sanon itselleni: — Sinä olet liukas mies, Kalle Bult. Mutta katsos, Jumala on nokkelampi kuin sinä. Ja sitten istuudun ajattelemaan, mitenkä voisin tilanteen kaikkein parhaiten käyttää hyväkseni, ja kuinka ollakaan, niin vähitellen keksin suunnitelman ja koko juttu järjestyy taas kuin itsestään.

Gustaf Bult hymyili jälleen muistaessaan, miten isä oli puhellut ja touhunnut. Hän oli kuullut nuo puheet hyvästä onnesta niin usein — niin, Kalle Bult uskoi aivan lapselli-

sen lujasti, että Jumala järjesti aivan erikoisella tavalla kaiken hänen parhaakseen. Mutta voi kysyä, eikö hänen hyvä onnensa useinkin johtunut vain siitä, että hän omalla vahvalla uskollaan onneen oli saanut toisetkin pitämään sitä itsestään selvänä. Usko Kalle Bultin onneen oli tullut voimaksi, joka antoi luottamusta ja tarvittaessa luottoakin. Hän oli joutunut moniin taloudellisiin kriiseihin, ja monet paremmassakin asemassa olevat saivat kokea epäonnistumisen, koska he eivät uskoneet itseensä eivätkä muut uskoneet heihin. Jos Kalle Bult sai kolahduksen, ei kukaan ottanut sitä niin vakavasti. Hän näytti iloiselta, puhui laajasti ja laveasti suunnitelmistaan ja hyvästä onnesta. Ihmiset kohauttivat olkapäitään ja sanoivat: — Kyllä Kalle Bult aina pärjää.

Gustaf Bult näki tälläkin hetkellä isänsä kuvan edessään hyvin selvänä. ”Minun tavallinen pikku onneni” tai ”satumainen onneni” — itse hän ei koskaan olisi voinut sanoa jotakin tuommoista, vaikka ihmiset viime vuosina olivatkin hämmästelleet hänen menestystään ja puhuneet hyvästä onnesta. Mutta hänen suuhunsa nuo sanat eivät sittenkään sopineet. Ne kuuluivat vain Kalle Bultille — sekä sille, joka jo kauan sitten oli mennyt pois, että sille, joka nyt eli, ne kuuluivat noiden molempien temperamenttiin ja heille ehkä senkin vuoksi, että he molemmat olivat ainoina miehinä pelastuneet haaksirikosta kaikkien muiden hukkuessa.

— Myöskin isoisäsi tapasi puhua satumaisesta onnestaan. Oli huvittavaa kuulla sinun käyttävän hänen sanojaan.

— Sanoiko hän niin! Mutta eikö minulla olekin ollut satumainen onni!

— Olen iloinen, jos sinä olet tyytyväinen.

— — —

Muutamia vuosia myöhemmin Karl Erik saattoi uudelleen puhua hyvästä onnestaan, vaikkakin sillä kertaa oli myös muita selityksiä tapahtumalle. ”Hongkong” oli telakalla tarkastusta varten, ja Karl Erik oli ollut katsomassa työn sujumista, kun hän Hisingenin sillalla tapasi erään vanhemman, jonkin verran korostetusti englantilaisittain pukeutuneen herrasmiehen, joka tuli hänen luokseen ja kysyi, eikö hänellä ollut kunnia puhutella kapteeni Bultia.

— Kyllä, olen Karl Erik Bult.

— Nimeni on Douglas Pettersson, olen Bjurbergin toiminimestä.

— Karl Bult — hyvin miellyttävää — tunnen johtajan par renommé — vanha ystäväni kapteeni Malm on paljon kertonut johtaja Petterssonista.

— Malm, Karl Malm, niin, me olimme hyviä ystäviä ja olen tuntenut itseni hyvin yksinäiseksi hänen kuoltuaan. Hän oli kylläkin muutamia vuosia vanhempi, mutta sehän ei mitään merkitse, kun on samat harrastukset ja muuten viihtyy yhdessä. Monta vuotta sitten me tapasimme aina torstaisin — hernekeittoa ja sianlihaa, lämmintä punssia ja shakkia. Kalle Malm oli aivan erikoisen hyvä ja miellyttävä ihminen. Muuten, juuri hänestä olisinkin halunnut puhua kapteenin kanssa, mutta olisi parempi, jos saisimme jutella kaikessa rauhassa. Onko kapteeni Bultilla ehkä nyt aikaa?

— Kyllä, vallan mainiosti. Odottelen vain laivani kunnostamista ja olen aivan vapaa.

Kaksi herraa meni Bjurbergin konttoriin. Douglas Pettersson puheli koko ajan. Enimmäkseen oli kysymys turhanpäiväisistä asioista, ja Karl Erik kuunteli hajamielisenä katsellessaan samalla kuvia kolmen sukupolven Bjurbergeistä. Morganin kuoleman hän muisti vielä elävästi.

Sehän olikin lautatarhan konttorissa sattuneen tapauksen johdosta tullut näyttelemään niin suurta osaa hänen elämässään. Jos nuori Bjurberg ei olisi ampunut itseään, niin, jos tuo jos olisi jäänyt, niin kapteeni Karl Erik Bultin elämä olisi voinut muodostua aivan erilaiseksi. Mutta joka tapauksessa — Bjurbergin kuolema muodostui käännekohdaksi hänen elämässään. Hetkeksi Gretakin tuli hänen mieleensä, ja hän ihmetteli, kuinkahan tämä nyt voi. Viimeksi hän oli kuullut tämän olevan naimisissa jonkin lyseonopettajan kanssa Upsalassa. Ei ollut epäilystäkään, etteikö Malm tiennyt Gretan ja hänen olleen vanhassa lautakonttorissa ja etteikö hän sanonut sanottavaansa aivan tarkoituksellisesti. Mutta olikohan isällä jotakin tekemistä sen kanssa? Tämähän ei kylläkään periaatteesta puuttunut toisten ihmisten asioihin, mutta tuohan ei oikeastaan ollutkaan mitään asioihin puuttumista, vaan ainoastaan yksi tapa saada ihmiset ajattelemaan asemaansa. Ja se oli hyvin Stuart Millin ja muiden noiden ukkojen mukaista.

Johtaja Pettersson vaikeni ja katseli tutkivasti nuorta kapteenia, jonka huomio oli kohdistunut Morgan Bjurbergin muotokuvaan ja jonka ajatukset luultavasti kulkivat jossakin hyvin kaukana.

— Anteeksi, johtaja Pettersson. Tulin ajatelleeksi konsuli Bjurbergia ja kapteeni Malmia. Nähdessäni tuon taulun muistin niin elävästi sen aamun, jolloin sain kuulla tapauksesta. Olin juuri silloin Malmin kanssa. Malm oli minulle niin suurimerkityksellinen, pidin hänestä hyvin paljon.

— Kaikin mokomin, totta kai —. Näin kyllä, että ajatuksenne olivat jossakin kaukana ja puhelinkin vain, jotten häiritsisi. Mutta minun piti välillä vetää ilmaa keuhkoihin ja ajatella, mistä alkaisin taas puhua, johtaja Pettersson nauroi, mutta jatkoi sitten vakavana:

— Juuri Malmista minun pitikin puhua. Sillä hän oli saanut päähänsä, että teistä pitäisi tulla Bjurbergin firman johtaja. Kerran toisensa perästä hän palasi tähän asiaan. — Jos sinä ja Strömberg joskus myytte osakkeenne, tarjotkaa niitä nuorelle Bultille. Sillä pojalla on tulevaisuus, hän sanoi, ja jos hän saa toiminimenne, se joutuu kunnon miehelle. Strömberg kuoli keväällä vuosi sitten, ja minä otin hänenkin osansa. Sen paremmin Strömberg kuin minäkään emme kuitenkaan oikeastaan viihtyneet liikkeen johdossa, ja yksin jäätyäni se ei ole minua kiinnostanut senkään vertaa. Sen vuoksi olenkin nyt päättänyt jättää koko yrityksen. Alan jo tulla vanhaksikin, olen tehnyt kovasti työtä koko elämäni, olen naimaton eikä minulla ole mitään, minkä hyväksi edelleen ponnistelisin. Olen kovin kaivannut päästä pois koko vastuusta, voidakseni kokonaan omistautua sille, mikä minua huvittaa. Sodan jälkeiset vuodet ovat joskus olleet minulle suorastaan kauhistus. Tosin olemme kyllä läpäisseet kaiken hienosti moniin muihin verrattuna. Strömberg ja minä emme antautuneet mihinkään seikkailuihin, mutta varovaisuus on hyve, jota tulee käyttää kohtuullisesti. En halua salata, että liike on mennyt alaspäin. Huolintaliike, joka on minun varsinainen alani, on kyllä mennyt suhteellisen hyvin, mutta laivanvarustamopuoli, jota Strömberg hoiti, ei ole lainkaan sitä, mitä se on aikaisemmin ollut. Mutta tiedän, että Bjurberg on vakavarainen toiminimi, jolla on vielä suuria mahdollisuuksia, jos se saa johtoonsa nuoren ja tarmokkaan miehen. Joka kerta, kun koko työ on minusta tuntunut vaivalloiselta, ovat kuolleen ystäväni sanat palanneet mieleeni: — Puhu asiasta nuorelle Bultille. Ja kun tänään kävelin pitkin Hisingenin siltaa, jolla suunnalla en muutoin koskaan tapaa käydä, ja näin kapteeni Bultin tulevan, ajattelin: — Tämäpä on viittaus ylhäältä.

Ja niin minä nyt noudatan kapteeni Malmin neuvoa ja tarjoan teille osakkeitani. Minulla on koko osakepääoma hallussani, vaikkakin jokin osa lain määräämällä tavalla on kirjoitettu muitten nimiin. Kapteeni Bult saa ostaa puolet ja lisäksi yhden ja saa minulta valtakirjan äänestää minunkin puolestani ja sitoumuksen, joka oikeuttaa myöhemmin lunastamaan loput osakkeet hinnalla, minkä puolueeton arviolautakunta niille määrää. Minulle hinta ei ole pääasia. Omistan jo nytkin paljon enemmän kuin tarvitsen. Olen tehnyt työtä liikkeessä poikavuosista lähtien, ja se on aina ollut koko maailmani. Sen vuoksi minulle on tärkeintä, että liike ja sen henkilökunta jäävät hyviin käsiin. Ja niin arvelen käyvän, jos teistä tulee sen johtaja.

—, Olen hyvin kiitollinen tarjouksesta ja ymmärrän, että se olisi hyvä kauppa, mutta minulla ei ole lainkaan rahaa ostaakseni mitään osakkeita.

— Herra Gustaf Bultilla on rahaa, paljon rahaa, ja hänen nimensä kelpaa pankkiin vaikka kuinka suurien summien saamiseksi. Mutta teidän ei tarvitse turvautua edes häneen. Tämä kauppa voidaan aivan hyvin tehdä teidän ja minun keskeisenämme. Emmekö muuten jättäisi pois tittelimme. Douglas on minun nimeni.

— Karl — Karl Erik lisäksi.

— Sinulla on hyvä nimi, tarkoitan Bultia, ja nautit suurta luottamusta, vaikka oletkin vielä varsin nuori. Ja luottamus on tärkeintä. Varsinkin täällä Göteborgissa. Olen nähnyt jokseenkin varakkaidenkin ihmisten täällä epäonnistuvan, kun heillä ei ole ollut luottamusta. Mutta olen nähnyt myöskin useamman kuin yhden vararikkoon tuomitun selviytyvän pulasta sen perusteella, että hänet on katsottu avun arvoiseksi ja häneen on luotettu. Minä en missään tapauksessa haluaisi myydä liikettäni miehelle,

johon en luota, olkoonpa hänellä vaikka kuinka paljon rahaa, laatikoonpa vaikka kuinka monta kirjelmää ja saakoon vaikka kuinka monta juristia avukseen. Mutta en olisi huolissani ryhtyessäni kauppoihin sinun ja isäsi kanssa vaikkapa ilman todistajia ja papereitakin, vain käden lyönti vahvistuksena.

— Mutta sinä et ole edes nähnyt minua ennenkuin tänään.

— En, mutta tunnen isäsi melko hyvin. Hänen uraansa olen saanut seurata alusta lähtien. Kuten tiedät, tunsin myös kapteeni Malmin ja, jota sinä et ehkä tiedäkään, myös kapteeni Rydbergin, ”Mariannen” päällikön. Hän kuului pieneen toveripiiriimme, ja satamassa ollessaan hän aina söi päivällisen Malmin ja minun kanssani, pelasi shakkia, puhui merielämästä ja vei meidät ylös Masthuggetille katselemaan tähtiä. Hän oli melkeinpä mahdoton tähtinensä, mutta muuten oikea kunnian mies. Hän piti kovasti sinusta. Ja sitten panimme tietysti merkille, että sinä olit merillä koko sodan ajan.

— En koko aikaa.

— Et, mutta vain muutaman kuukauden olit poissa ja senkin ajan koulussa. Heti sieltä päästyäsi menit jälleen merille, vaikka olitkin ollut jo kaksi kertaa onnettomuudessa ja meret vielä edelleenkin olivat epävarmoja. Monet meistä ovat samoin aloittaneet alimmalta asteelta, Rydberg, Malm ja minäkin. Sinusta tuli jotenkin aivan erikoisesti meidän miehemme, koska myös sinä kuljit tuon pitkän, vaikean tien, vaikka olitkin monimiljoonikon poika ja olisit voinut viettää vain mukavia päiviä. Isoisäsi kyky luoda suuret yritykset, isäsi luja luonne ja ansiot kaupunkimme hyväksi sekä sinun omat merimiesvuotesi sodan aikana, kaikki tuollaiset ansiot antavat luottamusta Bultin perheelle. Muuten voinkin sanoa, että Malm kertoi

aina meille niin paljon sinusta, isästäsi ja isoisästäsi, että meistä kaikista tuli lopuksi Bulteja.

Douglas Pettersson ja Karl Erik keskustelivat sitten päätettävästä kaupasta, niin että kun he erosivat, asia oli periaatteessa jo selvä. Karl Erik pidätti kuitenkin vielä oikeuden keskustella asiasta vanhempiensa kanssa.

— — —

Merikapteeni Karl Erik Bult oli nyt vanhan laivanvarustamo- ja huolintaliikkeen johtaja. Douglas Pettersson oli ollut oikeassa sanoessaan, että tarvittiin vain nuori ja toimekas johtaja. Tuommoisella vanhalla toiminimellä on arvoja, jotka eivät esiinny missään kirjoissa — arvoja, jotka saattavat olla merkityksettömiä tai merkitä suunnattomasti, riippuen siitä, kuka on niistä vastuussa, vuosikymmenien, niin, ehkäpä vuosisatojen aikana hankittua luottamusta. Jos johtaja pysyy vieraana yritykselle ja sen hengelle, hän voi tuhota nämä arvot edes itse sitä huomaamatta. Jos hän tulee vieraana, saattavat monet seikat, mitkä ovat tyypillisiä juuri tälle toiminimelle, hänestä tuntua vain huonolta organisatiolta ja puuttuvalta teholta. Hän saattaa ryhtyä näitä parantelemaan, jolloin liike kuitenkin jokaisen toimenpiteen takia menettää jotakin siitä, mikä on erottanut sen kaikista muista, jotakin siitä, mikä on ollut sen menestyksen perustana. Vieras saattaisi perustaa joissakin suhteissa tehokkaasti työskentelevän konttorin, yleismallisen konttorin, jollaisia on satoja ympäri maailmaa. Mutta hän menettäisi jotakin oleellista, jotakin siitä, minkä ansiosta rahtaajat ja muut jo niin kauan ovat kääntyneet juuri Bjurbergien eikä jonkun muun puoleen.

Nuori Bult sai heti alusta pitäen oikean otteen vanhaan toiminimeen. Se saattoi tuntua ihmeelliseltä, kun ottaa huomioon hänen nuoruutensa sekä konttorityön ja liiketoiminnan kokemuksen puutteensa. Mutta hänessä oli jo-

takin, jonka ansiosta hänen oli helppo osua oikeaan erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä ja saada ihmiset taipumaan tahtoonsa. Tämä ominaisuus oli kunnioitus yksilöitä kohtaan. Se oli hänellä veressä. Ukko Bult oli joskus loukannut ihmisiä sanomalla itseään anarkistiksi, ja hän oli vaatinut ja antanut paikan kaikenlaisille yksilöllisille päähänpistoille. Herra Gustaf Bult oli muodostanut yksilöllisyyden ja vapauden uskonnokseen ja käyttövoimaksi kaikelle toiminnalleen. Karl Erik puolestaan oli aina kulkenut omaa tietään ja merimiesmaailma oli hänessä kehittänyt sekä laintuntoa että yksilöllisyyttä. Se, joka kunnioittaa yksilöä, kunnioittaa myöskin sitä yksilöllisten ponnistusten yhteistulosta, jonka jokin liikeyritys muodostaa. Karl Erikillä oli sama valoisa elämänkatsomus kuin isällään ja isoisälläänkin, ja hän uskoi mielellään kaikista ihmisistä hyvää. Tämä loi hänen ympärilleen valoisan ja kevyen tunnelman. Hän toi mukanaan tähän toiminimeen, jolla aina oli ollut hyvä maine, paljon Bultien, Malmin, Rydbergin ja Blomin sekä omien merimiestovereittensa kokemuksia.

Ystävällisyys myös häntä kohtaan huokui kaikesta heti ensimmäisestä päivästä lähtien, ja liikkeen henkilöstö kiinnitti häneen suuria toiveita. Edelliset johtajat Pettersson ja Strömberg olivat kumpikin olleet omalla tavallaan kunnon miehiä, mutta keskuksen pikku neiti Karlsson tulkitsi kaikkien ajatukset sanoessaan, että näiltä puuttui se "jokin", se määrittelemätön ominaisuus, joka antaa miehelle arvovaltaa. He molemmatkin olivat kasvaneet miehiksi tässä firmassa ja olivat siinä palvelleet viitisenkymmentä vuotta. Pettersson oli liian pikkumaisen tarkka ja etsi alituisesti virheitä ja oli sitäpaitsi huonotuulinen. Strömberg taas oli tuikea reumatisminen herra. Ström-

berg oli lähtenyt ja Pettersson oli jo varsin iäkäs. Liike pieneni eikä mitään tehty uusien asiakkaiden saamiseksi.

Sitten tuli nuori Bult. Heti ensimmäisestä päivästä konttori oli kuin muuttunut. Huoneet olivat samat, henkilökunta oli sama, eikä sisäisessä järjestyksessä tehty mitään muutoksia. Mutta kuitenkin tuntui kuin kaikki olisi ollut toisin. Karl Erik edusti nuoruutta, tulevaisuutta, reipasta ja iloista huumoria, aloitevoimaa ja kilpailumieltä, ja hänen onnistui saada kaikki innostumaan siitä, mikä häntä itseäänkin kiinnosti. Hänellä kyllä oli erittäin hyvät edellytyksetkin. Hänellä oli terve ja miehekäs ulkonäkö, kaikki tiesivät hänet kaupungin rikkaimman miehen pojaksi ja "Douglas" oli laajasti ja laveasti kertonut seuraajansa merimiesvuosista, hänen ihmeellisestä pelastumisestaan ja hänen ainoalaatuisesta kyvykkyydestään. Nuoren Bultin arvonanto ei vähentynyt, vaikka neiti Karlsson lounashuoneessa tiesikin ihailevin äänin kertoa, että Bult, joka tunnetusti oli paras poika luokallaan — hän oli huonoimpia — ja joka oli kuuluisa "fantastisesta lahjakkuudestaan" ja isänsä rikkaudesta, potkittiin kaikesta huolimatta pois koulusta sen vuoksi, että hän oli aivan hullu tyttöjen perään. Niin oli kertoneet neiti Karlssonin vanhempi sisko, joka itse oli käynyt Rudebeckin koulua samaan aikaan kuin nuori Bult lähti merille.

— Onko Bult jatkanut samaa peliä?

— Tarkoitatko mahdottomuuksiaan tyttöjen kanssa? Ah, äläpä elättele mitään turhia toiveita!

— En voi uskoa, että kapteeni Bultin tapainen nuori, komea mies olisi minään munkkina elänyt monet merimiesvuotensa.

— Munkkina — täytyy aivan hävetä teidän tuhmuuttanne, kassanhoitaja Granholm sanoi lähtiessään, mutta

kääntyi ovella ympäri ja jatkoi: — Hyvät pikku tytöt, älkää puhuko munkeista pahaa.

— Mutta miksikä hän ei ole mennyt naimisiin?

— Hän ei varmaankaan ole tavannut sitä oikeata.

— Niin, mutta kerrotaan hänen rakastuneen erääseen kalastajatyttöön ja saaneen jo vanhempienkin suostumuksen avioliittoonsa, mutta sitten tyttö eräänä kauniina päivänä jätti hänet.

— Tyttökö? Enpä ole tyhmempää kuullut. Ei semmoista miestä kuin Bult niinkään vain jätetä.

Tytöistä oli hauska unelmoida uudesta johtajastaan, pitkästä, voimakkaasta, vaaleasta Karl Erik Bultista, jolla oli raikas merimiehen iho, isot valkoiset hampaat, veikeät silmät ja miehekäs, tarttuva nauru. Hänen hymyään ja nauruaan ei voitu kirjanpidollisesti arvioida, mutta sen merkitys liikkeelle oli kuitenkin huomattava. Hän oli voimakeskus, josta säteili tulevaisuudenuskoa, työniloa ja yhteenkuuluvaisuudentunnetta. Kaikista alkoi tuntua, että konttorissa oli hauska olla. Ennen oli aina vilkuiltu kelloa ja valmistauduttu ryntäämään ulos heti kellon lyötyä. Jos johtaja ei ollut paikalla, lopetettiin työ jo tuntia tai puoltatuntia aikaisemmin. Nyt vallitsi koko ajan iloinen tunnelma. Konttorissa oli kaikkien mielestä melkeinpä hauskempaa kuin kotona, eikä kellään ollut kiire pois. Monet liikkeen omassakin piirissä rakennetut aidat kaatuivat, ja kaikki tulivat työtovereiksi ja ystäviksi keskenään. Ulospäin henkilökunta sai enemmän varmuutta ja ponnekkuutta, vanhat asemat säilytettiin, uusia vallattiin.

Merillä Bult oli tottunut oppimaan kaikilta jotakin, ja samaa hän jatkoi johtajanakin. Hän voikin sen helposti tehdä, koska kaikki tiesivät hänet uudeksi mieheksi konttorialalla, mutta hyväksi merimieheksi. Hän voi sen tehdä myös siksi, että hänellä oli suuri itseluottamuksensa, hän

osasi käsitellä ihmisiä ja yleinen mielipide oli hänen puolellaan. Hän järjesti niin, että voi kysyä kaikilta ja antoi heidän, sekä miesten että naisten, ymmärtää, että he omalla alallaan olivat päällikköään etevämpiä. Eräänä päivänä neiti Granholm sanoi tytöille lounashuoneessa:

— Muistakaa vain, tytöt, että olen varoittanut teitä Bultista.

Tytöt hymyilivät, sulkivat silmänsä ja huokasivat:

— Ah!

— Hyi, miten tuhmia te olette! En tarkoita ollenkaan sillä tavoin. En pelkää ketään niinkuin tuollaisia veijareita, jotka näyttelevät tietämättömyyttä. Useimmat hämäävät tiedoilla, joita heillä ei ole. Sellaisten läpi minä näen samassa hetkessä. Mutta varokaa ihmisiä, jotka kerskailevat taitamattomuudellaan ja antavat toisen seistä selostamassa asioita, jotka he kuitenkin itse tietävät paremmin. Niinkuin nyt täälläkin johtaja on puhellut kirjanpidosta minulle ja koettanut saada minut uskomaan, ettei hän tavallisena merimiehenä tietysti ymmärrä hituistakaan siitä. Minäkin, tyhmä hanhi, uskoin siihen aina siihen asti, kunnes hän paljasti itsensä ja sain todeta, että hän on mitä täysipitoisin kirjanpidon ammattimies. Hän on tutkiskellut noita kysymyksiä salaa ja puhelemalla ja pilailemalla päässyt kaikesta perille.

Kaikki toiminimen palveluksessa olevat olivat valmiit uskomaan, että johtaja tiesi kaiken. Se, että Bult niin helposti sai yleisen hyväksymisen uudessa toimessaan, johtui myöskin siitä, ettei hän ollut koskaan puhunut mitään alentavaa mistään asiasta, joka koski Bjurbergin toiminimeä. Jos hän olisi niin tehnyt, olisi alaisten kiintymys liikkeeseensä johtanut heidät heti vastahankaan hänen kanssaan. Nyt Bult sen sijaan puhui hyvin ihailevasti firmasta ja sen perinteistä, maalautti Douglas Pet-

terssonin ja Sven Strömbergin muotokuvat ja ripusti ne Bjurbergien kuvien rinnalle, säilytti kirjepaperit ja -kuoret entisellään eikä tehnyt mitään muutoksia henkilökunnassa. Kun uusi johtaja osoitti tuollaista arvonantoa vanhaa yhtiötä kohtaan, sen uskolliset palvelijat eivät myöskään katsoneet aiheelliseksi sitä puolustella, vaan voivat sekä itselleen että muille myöntää, että monessa suhteessa oltiin vanhentuneita ja uudistukset siten olivat tarpeen vaatimia.

Muodot olivat samat, mutta henki oli uusi.

Myöskin Douglas Pettersson virkistyi uudelleen. Hän oli päättänyt nauttia elämästä ja koetti kuvitella, että nyt oli miellyttävää, kun ei enää tarvinnut mennä konttoriin, vaan sai tehdä ja olla aivan mielensä mukaan. Mutta kaikki meni kuitenkin toisin kuin hän oli suunnitellut. Kuinka ihanaa olikaan ollut sunnuntaisin kovan työviikon jälkeen mennä kävelylle Linnanpuistoon ja kasvitieteelliseen puutarhaan. Kuinka rauhoittavaa olikaan konttoriajan päätyttyä päivällisen jälkeen pelata hieman pasianssia tai järjestellä postimerkkejä. Mutta kun hän nyt eräänä päivänä oli pelannut viisi, kuusi pasianssia, hän oli kyllästynyt koko pelikortteihin, ja postimerkkikokoelmaan hän oli menettänyt koko mielenkiintonsa, kun hänellä oli varaa ostaa merkkejä kuinka paljon tahansa ja aikaa niiden kanssa puuhailemiseen oli rajattomasti. Hän matkusti muutamaan kylpylään, mutta ei viihtynyt sielläkään. Vuode ei tuntunut hyvältä, ruokaan hän ei tottunut, ja pahinta oli, ettei siellä ollut ainoatakaan ihmistä, joka olisi osannut keskustella merenkulusta ja huolintatoimesta.

Hän, joka ei koskaan ollut jäänyt pois työstä, hän, joka oli aina ollut terve, alkoi nyt tuntea itsensä haluttomaksi, sairaaksi ja kurjaksi. Vilustumisbasillit, jotka huomasivat, ettei Douglas Petterssonissa enää ollut entistä vireyttä, hyökkäsivät hänen kimppuunsa, ja hän aivasteli, yski ja

mittasi kuumetta. Eräänä päivänä hän tunsi kipuja vatsassaan ja luuli sitä syöväksi. Hän meni kiireesti lääkärin luo. Perusteellinen tutkimus osoitti hänet täysin terveeksi, mutta hän sai kuitenkin lääkkeitä ja hoitomääräyksiä. Hän ei saanut syödä rasvaisia ruokia, jotka tähän asti olivat olleet hänen herkkuaan, ei saanut juoda punssia eikä kahvia eikä tupakoida. Sitten hän huomasi hieman virkistyvänsä vanhan taloudenhoitajattaren kiusoittelemisesta, mutta tämäkin ilo loppui lyhyeen, kun Selma sanoi enemmänkin päättävästi kuin ystävällisesti, ettei hänen suinkaan tarvinnut kuunnella tuommoisen vanhan köntyksen kuin Douglas Petterssonin torumisia. Hänellä oli rahoja pankissa ja sisar Borlängessä, joten — —.

Elämä tuli päivä päivältä ikävämmäksi, ja hän kaipasi takaisin konttoriin.

Douglas Pettersson oli tahallaan pysytellyt poissa firmasta, osaksi saadakseen levätä ja osaksi sen vuoksi, ettei henkilökunta saisi sellaista tunnetta kuin olisi kaksi johtajaa. Mutta eräänä päivänä hän palasi. Hän oli jo kerran ollut konttorin edustalla, mutta oli pysähtynyt ulkoovelle. Nyt hän rohkaisi mielensä ja meni ylös. Ensimmäiseksi hän tapasi kassanhoitajan.

— Jopa nyt jotakin, voi tavatonta, kuinka väsyneen ja surkean näköinen johtaja onkaan, neiti Granholm sanoi.

— Niinpä niin, ei minusta enää mihinkään ole — ja sitten tulivat johtaja Petterssonin kaikki vaikeudet: hän ei voinut nukkua, oli menettänyt ruokahalunsa, kärsi päänsärkyä ja tunsi jotakin kummallista palleassaan, ei viihtynyt kotona eikä viihtynyt missään muuallakaan. Annettuaan miehen aikansa valitella neiti Granholm keskeytti hänet äkkiä sanoen:

— Kyllä minä jo tiedän, missä vika on. Johtaja Pettersson kaipaa takaisin konttoriin, hurmaavan neiti Granhol-

min ja muiden tyttöjen luo, laivoille ja asiakkaiden pariin, sataman ilmanalaan ja kaikkeen muuhun ihanaan, jota meillä on. Tiesin varsin hyvin, että noin tulisi käymään. Iso, vahva mies, joka on koko ikänsä tehnyt työtä aamusta iltaan, ei voi sanoa noin vain ilman muuta: nyt saa kaikki työ minun puolestani jäädä, sillä nyt haluan levätä. Sehän merkitsisi Härlandan ja Långholmenin mielisairaaloihin joutumista. Vaikka kyllä minä ainakin istuisin mieluimmin Härlandassa kuin valitsisin johtajan nykyisen osan. Härlandassa saa kuitenkin koko ajan toivoa pääsevänsä joskus poiskin, mutta johtaja on järjestänyt asiansa niin hullusti, ettei pääse surkeudestaan ennenkuin "kuolema tulee vapauttajaksi", kuten lehtien kuolinuutisissa tapaa olla. Ei, johtajan pitää tulla takaisin meille. Nuori Bult on hyvä ja firma menee erinomaisesti, mutta me tarvitsemme huolintapuolen johtoon ensiluokkaisen miehen. Johtajan vanha huone on edelleen entisellään, vaikkakin siivottuna. Sanoinkin jo johtaja Bultille, että meidän on vaikea tulla toimeen ilman johtaja Petterssonia ja johtaja Pettersson tulee vielä vähemmän toimeen ilman meitä. En olisi koskaan uskonut, että johtaja voisi pysytellä poissa konttorista kolmen ja puolen kuukauden aikaa. Mutta siltä te sitten näytättekin.

Douglas Pettersson istui hetken miettivänä. Sitten hän ojensi kätensä tuolle itsenäiselle ja vapaapuheiselle kassanhoitajalle sanoen:

— Kiitos, rakas neiti Granholm. Juuri tuota höyläystä minä kai kaipasinkin. Tunnen jo todellakin itseni paremmaksi. Omatkin ajatukseni ovat kyllä kulkeneet hieman samaan suuntaan. Ellei vain Bult pane pahakseen?

— Bultko? Ei koskaan! Hän tietää tarvitsevansa johtajaa, ja muutenkin nuoren Bultin ympärillä on aina hyvää tilaa.

Siten johtaja Pettersson tuli takaisin vanhaan firmaansa, ja hän piristyi ja oli aivan samanlainen kuin entisinäkin aikoina, söi, mitä halusi, joi punssia ja tupakoi, pelasi pasianssia ja järjesteli postimerkkejään ja kuljeksi ympäriinsä toivoen pääsevänsä matkustamaan ja lepäämään. Neiti Granholm vakuutti, että johtaja Pettersson piti nyt paljon enemmän liikkeestä kuin johtaja-aikanaan ja otti tarkoin ja tarmokkaasti huomioon toiminimen edut.

Douglas Pettersson oli monet vuodet uneksinut pääsevänsä kaupungin suurten lahjoittajain joukkoon. Mitä vanhemmaksi hän tuli, sitä enemmän testamenttiajatukset askarruttivat häntä. Douglas Petterssonin perinteet eivät jatkuisi lasten kautta, ja hän tiesi, ettei hänen johtajakautensa merkinnyt toiminimelle laajentumista. Sen sijaan hän tulisi elämään suurissa lahjoituksissa, jotka aina muistuttaisivat hänen nimestään ja yhteiskunnallisesta mielenlaadustaan. Hänen ystävänsä huomasivat miehen tulevan entistä säästäväisemmäksi. Voimainsa päivinä hän oli suonut itselleen kaiken ja oli ollut suuripiirteisen anteliaan maineessa. Nyt katosi tuo runsaskätisyyden piirre, ja hän tuli säästäväiseksi, jopa saidaksi. Hän supisti talouttaan, oli enimmäkseen vain konttorissa, tyytyi konttoristien lounaaseen ja järjesti niin, että hän sai kiinteän kuukausipalkan, kulutti vanhoja vaatteitaan ja osoittautui ilmeisen haluttomaksi, kun oli annettava kruunu yhteisen kukkakimpun ostamiseksi jollekin henkilökuntaan kuuluvalle. Jos hän vain pääsi pujahtamaan pois keräyksestä, hän sen myös teki. Bult kummasteli kerran, miksi niin rikas mies kuin Douglas eli niin kovin yksinkertaisesti. Douglas Pettersson katseli mielihyvän tuntein muotokuvaansa seinällä, iski silmää ja sanoi:

— Selitys on hyvin yksinkertainen — lahjoitukseni tarvitsevat lisävaroja.

Douglas Mackenzie Pettersson halusi, että hänenkin nimensä kerran olisi kultakirjaimin marmorissa Göteborgin lahjoittajien pitkässä rivissä: Huitfeldt, Sahlgren, Holterman, Ekman, Wijk, Dickson, Carnegie, Renström, Lindberg, Röhss, Fürstenberg, Kjellberg, Bult, Kennedy, Magnus, Broström, Carlander, Lundquist, Lundgren, Werner ym. Ei ollut montakaan yleishyödyllistä tarkoitusta, jota ei olisi otettu huomioon Douglas Petterssonin lahjoituskirjassa. Hän kuitenkin poisti yhden toisensa jälkeen ja keskittyi lopuksi kolmeen päätarkoitukseen: kasvitieteelliseen puutarhaan, puistotieistutuksiin kaupungin laitaosissa ja lasten leikkikenttiin.

— Miksikä sinä et ole mennyt naimisiin ja hankkinut omia lapsia, kun noin pidät lapsista ja ajattelet jopa niiden leikkipaikkojakin?

— Siinä tulee jonkin verran kysymykseen myöskin nainen, Douglas vastasi ja katosi lahjoituskirjeineen, mutta palasi parin minuutin kuluttua kertoakseen tarinansa.

Douglasin isä oli ollut juristi ja nuorin mies eräässä asianajotoimistossa. Hän oli opiskellut velaksi, mennyt nuorena naimisiin ja kuollut, ennenkuin poika oli syntynyt. Hän oli osallistunut erääseen rekiretkeen, saanut keuhkokuumeen ja kuoli sitten vaikean kuolinkamppailun jälkeen — hän oli niin nuori, voimakas ja onnellinen. Äidillä oli jo ennestään tytär, ja hän odotti parhaillaan toista lasta. Henkivakuutus riitti juuri ja juuri vain opintovelkojen maksamiseen. Nyt vaimoa odottivat pitkät ja raskaat vuodet, mutta hän pääsi kuitenkin eteenpäin ja hänen onnistui viedä tyttärensä läpi tyttökoulun ja kouluttaa myöskin poikaa viidennelle luokalle asti. Tytär meni varhain naimisiin, muutti Norrlantiin, mutta kuoli jo parin vuoden kuluttua.

— Äiti ja minä olimme kahden, ja sain silloin nähdä,

kuinka hänen oli tehtävä työtä. Hän antoi pianotunteja ja otti koruompelutöitä, ja olipa kuinka vaikeata tahansa, hän oli kuitenkin aina iloisella mielellä. Koskaan hän ei valittanut. Jos hän oli ikävystynyt tai suuttunut, hän ei sitä muille näyttänyt. Luulenkin hänen olleen onnellisen vaikeuksistaan huolimatta. Hän uskoi Jumalaan, ja hänellä oli koti ja lapsensa, joiden hyväksi hän tahtoi tehdä työtä ja uhrautua. Nyt vanhoilla päivilläni minäkin uskon, että onnen saavuttaa uhrautumalla toisten hyväksi.

Ja sitten Douglas kertoi edelleen. Hänen oli ollut varsin vaikea löytää sopivaa työtä, mutta sitten äiti tuli vuokranneeksi huoneen eräälle merenkulkukoulua käyvälle nuorelle Malmille. Heti ensi hetkestä lähtien Douglas piti tästä nuoresta merimiehestä, joka turhaan koetti saada hänet aluksi Bultin palvelukseen, mutta onnistui sitten viimein sijoittamaan hänet Bjurbergin konttoriin asiapojaksi. Aluksi palkka oli vähäinen, mutta auttoihan sekin. Ja paremmaksi se tuli yhä.

— Mutta äiti oli joutunut tekemään hieman velkoja. Sinä ja minä, jotka olemme tottuneet suuriin summiin, emme osaa kuvitellakaan, kuinka sitkeähenkinen jokin parintuhannen kruunun velka saattaa olla köyhälle ihmiselle. Kesti monta vuotta vapautua siitä. Vähitellen sain varsin kunnollisen palkan, ja silloin halusin järjestää asiat niin, että äiti saisi elää huolettomasti monien vaikeiden vuosiensa jälkeen.

Kyllä minä halusin mennä naimisiin niinkuin muutkin. Pari vuotta seurustelinkin erään konttorissamme olleen tytön kanssa, mutta vielä silloin palkkani oli pieni, meillä oli velkamme hoidettavanamme ja minun oli ajateltava äitiänikin. Tyttö viimein kyllästyi ja meni naimisiin erään perämiehen kanssa. Minuun se koski kovasti, ja äiti tuli sitäkin rakkaammaksi. Niin menivät vuodet. Totuin mää-

rättyihin tapoihin, tulin jo neljänkymmenen vuoden iässä varsin lihavaksikin ja kaljupäiseksi enkä tavannut ketään, jota olisin voinut verrata äitiin huolenpitäjänä. Muuten en osannut kuvitellakaan, että joku vieras ihminen voisi rakastua minuun. Niin, siten jäin vanhaksipojaksi. Äiti eli kahdeksankymmenen kuuden vuoden ikäiseksi ja pysyi reippaana viimeiseen asti. Hän sai kokea senkin ilon, että minusta tuli yhtiön toimitusjohtaja, ja hyvin ylpeä hän siitä oli. Tavallaan me siten vietimme onnellista elämää, vaikka se tietystikään ei antanut minulle kaikkea, mitä olin odottanut. Mutta kukapa sitä saisi!

Johtajan asema minua ei koskaan miellyttänyt. Pysyttelen mieluimmin jollakin rajoitetulla alalla, ja jos asiat eivät ota mennäkseen, haluan päästä johtajan puheille. Sinun laitasi on aivan toisin. Sinä kylläkin tiedät paljon vähemmän merenkulusta, varustamo- ja huolintaliikkeestä kuin minä. Väliin suorastaan häpeän sinun tietojesi vähyyttä. Mutta sinusta on kuitenkin luonnollista ottaa vastuu yksinäsi. Sinusta tuntuu itsestään selvältä, että sinä olet johtaja. Ja samoin ajattelevat muutkin.

Sitten Douglas kertoi, että hän nyt viihtyi paremmin kuin koskaan ennen. Hänellä oli työtä kädet täynnä tarvitsematta ottaa äärimmäistä vastuuta, ja hän näki, kuinka hänen omaisuutensa kasvoi. Douglas Mackenzie Petterssonin lahjoitussäätiön varat nousivat jo miljoonaan kruunuun. Nyt hän kokoili vielä lisäksi yhtä lahjoitusta, jolle hän oli suunnitellut hyvän perustan — Anna ja Felix Petterssonin lahjoitussäätiö nuorten leskien ja lasten avustamiseksi; hän halusi saada myöskin äitinsä ja isänsä nimen kaupungin suurten lahjoittajain joukkoon.

Sihteeri ilmoitti herra Gustaf Bultin pyrkivän johtajan puheille, ja Douglas Pettersson poistui. On vaikea sanoa, kumpi oli ylpeämpi — isäkö, joka tuli tervehtimään poi-

kaansa, vanhan, kunnioitetun toiminimen johtajaa, vai poika, joka iloitsi saadessaan seistä omilla jaloillaan. He keskustelivat kauan, ja merenkulusta ja liikeasioista puhe siirtyi Douglas Petterssoniin ja hänen lahjoitussäätiöönsä. Karl Erik kertoi Petterssonin elämäntarinan, jonka hän äsken oli kuullut, sekä tämän suunnitelmista ja edelleen, kuinka he äsken olivat olleet kaupungilla erään asiakkaan kanssa, joka mielellään halusi tutustua nähtävyyksiin. Douglas, joka toimi oppaana, oli laatinut ohjelman ja järjestänyt sen siten, että hän yhtenään sai tilaisuuden huomauttaa: — saatu aikaan lahjoitusvaroilla! Tämä koski korkeakoulua, museoita, teattereita, konserttitaloa, kirkkoja, kouluja, asuntosäätiöitä, puistoja, taideteoksia ja monia muita. Vieras olikin kysynyt: — Onko täällä oikeastaan mitään, mitä e i olisi saatu lahjoitusvaroin?

Douglas oli näyttänyt mietteliäältä ja vastannut: — Odottakaapa, kunhan ajattelen, kyllä — rautatieasema, postitalo ja lennätin. Vieraaseemme se teki valtavan vaikutuksen. Ja samoin Karl Erikiin.

— Kun vieraamme oli mennyt, kysyin Douglasilta, oliko kaikki tuo totta, Karl Erik jatkoi. Kyllä, niin totta kuin elän, joka sana pitää paikkansa! Mikään kaupunki maailmassa ei kokoonsa nähden ole saanut niin monia lahjoituksia kuin Göteborg.

Gustaf Bult nauroi. Hän oli useammin kuin kerran itsekin joutunut kiertämään Göteborgia Douglasin opastuksella ja tunsi tämän sanatulvat. Hän ei halunnut pojan ilman muuta ihastuvan Douglasin väitteisiin Göteborgin asemasta lahjoittajain kaupunkina muiden edellä. Sen paremmin Douglas kuin hän itsekään ei tuntenut koko maailmaa niin tarkoin, että olisi voinut tietää tuon asian. Hän ei muutenkaan pitänyt tuollaisista vertailuista, hän ei pitänyt kerskailemisesta. Göteborgilaiset saivat iloita lah-

joituksistaan ja niiden ilmentämästä yhteishengestä, mutta heillä ei ollut lupa kerskailla.

— Kaupungillamme on suunnilleen sama kulttuurilaitosten tarve kuin Tukholmalla, mutta hyvin rajoitetut mahdollisuudet niiden saamiseksi valtion varoilla. Silloin on itsestään selvä, että ne, joilla on varaa, antavat apua. Hyvä yhteishenki ei kuitenkaan ole lähimainkaan ollut yhteinen piirre kaikille göteborgilaisille.

Gustaf Bult kertoi monta räikeätä esimerkkiä, kuinka ensimmäisen, toisen ja kolmannen sukupolven miehet, hienot tyttäret ja pojat ja ehkä vieläkin hienommat vävyt ja miniät olivat tuhlanneet rahoja. Mutta hän mainitsi myös, että oli ollut toinenkin Göteborg, joka oli tuntenut yhteenkuuluvaisuuden hengen ja tiennyt rikkauden velvoitukset. Gustaf Bult korosti erikoisesti, että näiden lahjoittajain joukossa oli monta ulkomaalaista ja varsin monta skotlantilaista. Kaskut skotlantilaisten saituudesta eivät ainakaan Göteborgista saa vahvistusta — eikä muuten mistään muualtakaan.

— Joskus olenkin ihmetellyt, että niin monien lahjoitusten tekijät ovat tänne muualta muuttaneita. Göteborgilla on erikoislaatuinen asema ja omalaatuinen historiansa. Kaupunki ei ole vanhempi kuin kolmesataavuotias. Sen ovat perustaneet ruotsalaiset, hollantilaiset ja saksalaiset, ja sitten se onkin ikäänkuin koko maailman purjehtijain yhteistyön tulos. Vapaus ja yksilöllisyys, vapaakauppa ja länsimaisuus ovat luonteenomaisia Göteborgille. Englantilaisten, norjalaisten, tanskalaisten ja hollantilaisten, saksalaisten ja juutalaisten puhumattakaan kaikkialta Ruotsista tulleiden ihmisten on täällä ollut helppo päästä oikeuksiinsa ja päästä eteenpäin. Satama, laivat ja työ ovat antaneet leimansa Göteborgin kaupungin rakentajiin, ja voi kyllä sanoa, ettei missään pidetä kunniallista työtä suu-

remmassa arvossa kuin Göteborgissa. Hyvä työ saa täällä aina tunnustuksen, tekipä sen kuka tahansa. Usein nämä muukalaiset antautuivat kokonaan työhönsä, mutta olivat kansallisesti juurettomia tai ainakin huonosti juurtuneita.

Tänne muuttanut göteborgilainen ei pitänyt itseään ruotsalaisena. Hän pysyi koko elinaikansa hollantilaisena, saksalaisena, norjalaisena, englantilaisena, tanskalaisena tai juutalaisena. Hän ei koskaan oppinut kunnollisesti puhumaan ruotsia. Mutta jos hän oli kelvollinen ja kunniallinen mies, häntä ymmärrettiin joka tapauksessa täällä Göteborgissa ja hänen kanssaan tultiin hyvin toimeen. Pääkaupungissa kiinnitetään aina huomiota kansallisuuteen, rotuun, syntyperään ja muodollisiin ansioihin. Länsieurooppalaisen suuntauksen omaksuneessa kauppa-, merenkulku- ja teollisuuskaupungissa sellaiset seikat merkitsevät vähemmän tai ei ollenkaan. Miten tämä kaupunkimme ja sen olosuhteet kehittynevätkin, toivon Göteborgin aina jäävän avoimeksi ja toivottavan tervetulleiksi hyvät ihmiset ja hyvät tavarat, tulkootpa ne mistä tahansa. Mutta sinä ymmärtänet, että nuo omasta kansallisesta ympäristöstään irtaantuneet ihmiset, jotka työllään ja kunnollisuudellaan ovat tulleet Göteborgissa rikkaiksi ja mahtaviksi, ovat tahtoneet osoittaa kaupungillemme kiitollisuuttaan runsaskätisillä lahjoillaan. Ei ole vähiten heidän ansiotaan, että on alettu puhua Göteborgin hyvästä kunnallisesta hengestä ja Göteborgista lahjoittajain kaupunkina.

— — —

Kotiin tultuaan ja päivällisen syötyään Karl Erik seurasi isäänsä totuttuun tapaan kirjastohuoneeseen. Perheen tapoihin kuului juoda kahvi siellä ja lueskella vähän aikaa. Gustaf Bultille ja hänen vaimolleen lukeminen oli elämäntarve, ja myöskin Karl Erik oli päässyt kirjojen makuun.

Hän oli aikonut tänään puhua isälle eräästä laivasta, jonka hän oli aikonut toimittaa Götaverkeniin Bjurbergin liikkeen laskuun. Kun he olivat juoneet kahvin, isä pyysi anteeksi ja poistui viereiseen huoneeseen soittaakseen puhelimella. Karl Erik kuuli erillisiä sanoja.

— Niin, kyllähän minä kirjoitan siihen viisikymmentätuhatta kruunua.

Sitten isä palasi jälleen, keskusteli laivasta ja luki.

Seuraavana päivänä Karl Erik näki lehdestä: ”Varmistaakseen — professuurin Göteborgin korkeakoulussa on kymmenen göteborgilaista taannut 500.000 kruunua.”

Siten oli tapana järjestellä asiat. Kymmenen göteborgilaista, viisi göteborgilaista, kolme göteborgilaista, yksi göteborgilainen, jotka eivät halua nimeään julkisuuteen — yksi näistä oli melkein aina Gustaf Bult.

Kun Gustaf Bult saapui, kaikki nousivat ylös ja seisoivat vakavina, kunnes hän oli istuutunut ainoalle vapaalle, puheenjohtajalle varatulle tuolille. Sekä hän että muut pitivät itsestään selvänä, että hän johtaisi keskustelua. Kysymyksessä oli kaupungin talouselämän johtavien miesten kokous Pienessä Pörssisalissa, ja Karl Erik oli Bjurbergin yhtiön johtajana ensimmäisen kerran tällaisessa konferenssissa. Gustaf Bult hallitsi kokousta heti ensi hetkestä, esitti selvästi ja yksinkertaisesti tervehdyttämissuunnitelmansa, ja se hyväksyttiin keskustelutta. Kaupungin elinkeinoelämälle niin merkityksellinen kokous oli pidetty puolta tuntia lyhyemmässä ajassa.

Karl Erik hämmästeli isänsä itsestään selvää varmuutta ja sitä, että nämä itsetietoiset herrat niin varauksetta seurasivat häntä. Ja isä, joka oli hyvin tarkka siinä, ettei hän vain tyrkyttänyt mielipiteitään muille, joka oli niin nöyrä sekä sydämeltään että esiintymisessään ja joka ei koskaan pyrkinyt näkyville paikoille — ajatella, että nämä herrat nousivat seisomaan hänen tullessaan! Ja kuitenkin hän oli lisäksi läheinen ystävä kaikkien kanssa. Ehkäpä äskeinen huomaavaisuus olikin vain satunnaista, mutta sellaisenakin se kuitenkin ilmensi melkoisesti hänen asemaansa.

— Oli kummallista nähdä, kuinka kaikki nousivat seisomaan isän tullessa sisälle, Karl Erik sanoi eräälle vanhemmalle virkaveljelleen heidän poistuessaan kokouksesta. —

Minua vain ihmetyttää, pitikö hän siitä — isähän on koko ikänsä taistellut tasa-arvoisuuden ja veljeyden puolesta.

— Ellet olisi ottanut asiaa puheeksi, niin tuskinpa olisin edes huomannutkaan, että nousimme ylös hänen saapuessaan. Se on nykyisin jo niin itsestään selvää. Enkä usko hänen siitä olevan pahoillaankaan. Kyllä tasa-arvoisuuden apostolitkin sentään pitävät tuollaisesta pikku arvonannosta, vaikka eivät tahtoisikaan sitä tunnustaa edes itselleen. Hän on todella saanut ainoalaatuisen aseman kaupungissamme, sillä hänen arvovallastaan ja uhrimielestään on meillä kaikilla ollut hyötyä. Kun kysymykseen tulee jokin yhteisesiintyminen, on itsestään selvää, että hän tekee aloitteen ja kantaa pääkuorman. Eikä sellaisen aseman myöntämisessä Gustaf Bultille mitään vaaraa olekaan. Vaikka vain harvat ihmiset osaavat kantaa rikkauden, vallan ja kunnian, Gustaf Bult on yksi heistä. Me kaikki olemme huomanneet, että mitä mahtavammaksi hän tulee, sitä hiljaisemmin hän puhuu, sitä nöyremmäksi, ystävällisemmäksi ja avuliaammaksi hän tulee. Blomberger väittikin tuonnoittain, että isäsi käydessään Lorensbergillä auttaa takin vahtimestarin ylle ja antaa samalla hänelle viisikymmentä äyriä. Se oli, kuten ymmärrät, Blombergerin tavanmukaisia sukkeluuksia, mutta se sanoo jotakin myös Gustaf Bultista. Tämä vaatimattomuus ei mitenkään estä häntä pitämästä itseään itseoikeutettuna johtajana, missä ikinä hän liikkuneekin. Se ehkä osoittaa jonkinlaista vastakohtaisuutta hänen luonteessaan, mutta enpä ole varma. Bult tietää kaikkien pitävän häntä Göteborgin elinkeinoelämän päämiehenä. Ottamalla sen luonnollisena asiana hän tulee sitä korostaneeksi vähemmän, kuin jos hän alkaisi kursailla. Olkoonpa kuinka tahansa, yksi on varmaa: kaupunkimme asiat olisivat melkoisesti huonommalla tolalla, ellei häntä olisi.

Erottuaan ystävästään Karl Erik jatkoi matkaansa päämäärättä, t.s. hän meni satamaan. Laiturissa oli muuan alus, jota hän ei ollut ennen nähnyt. Se oli vastarakennettu norjalainen — mitä? — ”Marianne”! Mutta se ei sentään ollut hänen ”Mariannensa” Hänen oma ”Mariannensa” lepäsi jossakin Atlantin syvyyksissä — ”Marianne”, Bergen, näkyi olevan tämän nimi, 7.000—8.000 tonnin uusi alus. Nimi kuitenkin palautti hänen mieleensä ensimmäiset merimiesvuodet, hänen ensimmäisen laivansa, kapteeni Rydbergin, Sven Blomin ja kaikki vanhat toverit. Hän näki heidät edessään ja muisteli heidän erikoisuuksiaan, ulkonäköä, ajatuksiaan, sanojaan ja tekojaan. Yhä uudet muistot tulivat mieleen. Kuusi noista ensimmäisistä tovereista oli saanut nimensä Meritornin muistotauluihin, ja hän menikin sinne, osti kukkia ja laski ne kunkin muistotaulun luo. Yhden kohdalla olikin jo entuudestaan tuoreita kukkia. Hän kumartui katsomaan korttia. Siihen oli kirjoitettu yksinkertaisella käsialalla: Rakkaalle Karl Erikille hänen syntymäpäivänään äidiltä. Hän luki nimet muistotaulusta. Siinä oli lämmittäjä Karl Erik Pettersson. Oli vain sattuma, ettei hänen oma nimensä ollut tuossa ”Kuningatar Marian” miehistön nimien joukossa.

Vain yksi vanhoista tovereista ”Mariannelta” oli päässyt siunattuun multaan — kapteeni Rydberg. Muut olivat löytäneet hautansa meren aalloissa. Rydberg lepäsi aivan lähellä Malmia Mariebergin kirkkomaalla, ja Karl Erik meni myöskin sinne viemään kukkia. Olikin jo useita vuosia siitä, kun hän viimeksi oli täällä käynyt, ja häntä hävetti laiminlyöntinsä. Bultien sukuhaudan luona oli penkki, jolle hän nyt istuutui levähtääkseen. Ja niin kulkeutuivat ajatukset jälleen Pörssisalin kokoukseen.

Kuinka olivatkaan ihmisten käsitykset Gustaf Bultista muuttuneet. Maailmansodan aikana häntä oli pidetty vain

keskinkertaisena toisen sukupolven miehenä, tosin ehdottomasti lahjakkaana omalla tavallaan, lukeneena, taitavana ja kunnianhimoisena, mutta ei minään suurena liikemiehenä eikä johtavana persoonallisuutena. Karl Erik oli kuullut ihmisten sanovan: — Ei Bult näy mikään liikemies olevan. Ellei hän olisi tuollainen pakana, hänestä olisi oikeastaan pitänyt tulla pappi, opettaja tai jokin muu sellainen. Ihmisillä oli noina kriisin ja sodan vuosina kummallinen tapa katsoa asioita. Sen vuoksi kummasteltiin suuresti niitä kauppoja, jotka Bult teki, ja varsinkin niitä, jotka hän jätti tekemättä — ajatella, mitkä hienot mahdollisuudet Bult oli usein jättänyt käyttämättä vain sen vuoksi, ettei hän pitänyt kauppaa täysin oikeana.

Ajan henki oli kyllä silloin joskus temmannut myös Karl Erikin samoihin ajatuksiin ja hän oli kai joskus ollut jopa kiusaantunut isänsä puheista oikeasta ja väärästä. Sellainenkin saattaa käydä yksitoikkoiseksi. Mutta merillä ja satamissa puhuttiin vain hyvää Gustaf Bultista ja sekä Malm että Rydberg mainitsivat hänet aina mitä suurimmalla kunnioituksella. Mutta Karl Erik käsitti joka tapauksessa, että ihmiset pitivät Bultia keskinkertaisena toisen polven miehenä.

Ukko Bultin nimi eli hänen elämäntyössään ja lukemattomissa jutuissa. Häntä ihmiset pitivät tyypillisenä alkuunpanijaluonteena, miehenä, jolla oli pää täynnä ideoita, ja ekspansiivisena voimaluonteena. Hänen useinkin kummallinen käyttäytymisensä oli synnyttänyt lukuisia kaskuja.

Pojasta ei kerrottu mitään juttuja. Hän ei tehnyt rohkeita keinottelukauppoja, vaan sen sijaan jo alusta lähtien määrätietoisesti rajoitti yrityksiään ja myi liikkeitä, jotka hänen mielestään eivät sopineet yhteen varustamo-, huolinta- ja laivanrakennusalan kanssa. Mitkä arvot näillä

liikeyrityksillä olisikaan ollut sodan aikana! Ödsmon tehdas esimerkiksi tai Sulitelman tai Hälsingborgin kuparitehtaan osakkeet. Ihmiset kyllä myönsivät, joskin vastahakoisesti, ettei Gustaf Bult silloin vuosisadan alussa voinut tietää sodan syttyvän vuonna 1914 ja raudan ja kuparin hintojen nousevan niin mielikuvituksellisesti. Mutta näiden yritysten myyminen oli joka tapauksessa osoittanut, ettei hän ollut mikään ekspansiivinen luonne. Sodan aikana hän möi vielä Billsjön. Hinta tosin oli tavaton, mutta kuitenkin — se myytiin kahdesti hänen jälkeensä yhä suuremmin voitoin. Kaikki muut olivat noina aikoina kiihkeitä ostamaan. Bultin varustamotkin olivat supistuneet. Saatiin kyllä kolme uuttakin alusta, yksi vuoden 1914 lopulla, toinen vuoden 1915 alussa ja kolmas saman vuoden lopulla, mutta kaksi aluksista oli vuokrattu jo ennen sotaa ja viimeisin aivan sodan alussa. Sitten hän ei tehnyt koko sodan aikana ainoatakaan vuokrasopimusta eikä myöskään ostanut yhtään alusta. Hän myi koko joukon vanhentunutta tonnistoa huimiin hintoihin. Monet hänen laivoistaan torpedoitiin tai ne ajoivat miinoihin, ja ne, mitkä jäivät jäljelle, olivat kuluneita. Bult-varustamoiden reaaliomaisuus oli sen mukaisesti suuresti vähentynyt. Myöskään huolintaliikettään tai muita yrityksiään hän ei ollut laajentanut. Liike palveli kyllä asiakkaitaan huolellisesti, mutta se ei estänyt tämän alan uusia, nousevia tähtiä silloin tällöin saamasta joitakin puolelleen. Gustaf Bult ei ollut erikoisessa maineessa. Hän ei sen paremmin tehnyt kauppoja kuin elänyt muutenkaan toisten tavoin.

— Moraali on kyllä hyvä, mutta myöskin sillä pitää olla rajansa, varsinkin tällaisina aikoina. Jos minä olisin niin laitojani myöten täynnä moraalia kuin Gustaf Bult, myisin varmaan edelleenkin vain pippuria ja mausteneilikkaa.

Siitä oli jo monta vuotta, kun Karl Erik kuuli nuo sa-

nat, mutta ne olivat syöpyneet hänen mieleensä, ja milloin hyvänsä hän ne muisti, hän aina näki ilmielävänä edessään ylimielisesti hymyilevän Sixten Flaxénin. Flaxén juuri oli lausunut nuo sanat eräissä seurapiirihäissä nuorten laivanvarustajien, liikemiesten ja insinöörien seurassa, kuvailtuaan liioittelevasti Bultia ja hänen liiketoimiaan. Flaxen ei vähääkään välittänyt ottaa huomioonsa, että nuori Bult, joka niihin aikoihin kävi merenkulkukoulua, oli samassa seurassa. Karl Erik olikin usein ihmetellyt, eikö juuri Gustaf Bultin pilkkaaminen ollut Flaxénin erikoisuutena, Gustaf Bult kun oli kaikessa hänen vastakohtansa.

Sixten Flaxén oli kaupungin leijona: pitkä ja solakka ja ylimielisen välinpitämätön, ryhti elegantti, silmät tummanruskeat, hiukset sinisenmustat ja parransänkipohja sinisenvivahtava; hän oli elegantti niin vaatetukseltaan kuin käytökseltäänkin, aina itsetietoinen, ylimielinen ja varma, mutta kuitenkin rakastettava kaikkia kohtaan ja rakasti kansan suosiota. Paljon puhuttiin myös hänen rakkausasioistaan ja ylenpalttisista juhlistaan. Blomberger väitti, että Flaxénin erikoisalana olivat nuoret rouvat.

Nyt Sixten luultavasti jo katui, ettei hän sittenkin jatkanut pippurin ja mausteneilikan myymistä isänsä tapaan. Karl Erik muisti vielä varsin hyvin vanhan konsuli Flaxénin. Joka aamu kouluun mennessään hän kohtasi tämän — pitkä herra korkeine hattuineen ja pitkine partoineen kuin joku Venäjän suuriruhtinaista, joiden kuvia silloin usein näki sanomalehdissä. Hänellä oli siirtomaatavarain tuontiliike, ei niinkään suuri, mutta vakavarainen. Sanottiin, etteivät ihmiset viihtyneet hänen konttorissaan, hän maksoi huonosti, oli kova ja kärttyisä eikä koskaan saanut suustaan ulos ainoatakaan tunnustuksen sanaa. Mutta hän oli työteliäs mies, alkoi ensimmäisenä aamulla

ja lopetti viimeisenä illalla. Vaimo oli kuollut jo varhain ja poika oli saanut kasvatuksensa Lundsbergillä. Muutaman vuoden ulkomaanharjoittelun jälkeen poika oli alkanut työskentelyn isänsä liikkeessä, jossa hän ei kuitenkaan viihtynyt alkuunkaan. Vuoden 1914 alussa konsuli Flaxén kuoli. Hän oli juuri lausunut pilkallisia huomautuksiaan eräälle konttoristilleen, kun hän yht'äkkiä lyyhistyi sydänhalvauksen kohtaamana. Sixten oli ainoa perijä ja sai sekä liikkeen että melkoisesti rahaa.

Sitten tuli sota, ja Sixten Flaxén sijoitti kaiken omaisuutensa pariin laivaan, tullen siten laivanvarustajaksi. Rahdit ja tonnisto nousivat tavattomasti ja tuottivat Flaxénille paljon voittoa, jonka hän, menestyksen kiihoittamana, sijoitti yhä uusiin yrityksiin, laivoihin, rautatehtaisiin, paperitehtaisiin, kutomoihin, kiinteistöihin ja kaikkeen mahdolliseen. Ja kaikkien arvo nousi inflation mukana ja kansan köyhtyessä. Flaxén keinotteli omilla rahoillaan, pankkien ja niiden kymmenientuhansien varoilla, jotka kilpailivat tanssissa kultaisen vasikan ympärillä ja heittivät työnsä ja säästäväisyytensä tulokset keinottelun pyörteisiin. Hän ei enää itsekään tiennyt, minkä verran hän omisti, oli rakkaudesta ja viineistä liian väsynytkin jaksaakseen ottaa tarkemmin selvää kaikista liikelaitoksista, jotka hänellä oli, eikä osoittanut hituistakaan mielenkiintoa yksityisseikkoihin. Ihailijat kertoivat hänen kerrankin antaneen käskyn koettaa hankkia hänelle enemmistöosakkeet eräässä tehtaassa, jonka hän oli omistanut jo yli vuoden.

Sixten Flaxén oli Göteborgin Alkibiades, jota kaikki kansa ja varsinkin nuoriso ihaili, nuori ja kaunis, lahjakas ja urheilevainen, rohkea ja kunnianhimoinen, hymyilevä ja antelias, vapaa kaikista moraalisista estymistä, mies, joka tahtoi itse elää ja antaa muidenkin elää.

— Sixten ei tiedä itsekään, kuinka rikas hän on, muuan kaunis nainen kuiskaili noissa hääjuhlissa, kun tämä meni ohi merkitsevästi hymyillen, ja muuan toinen nainen lausui:

— Voi, kuinka tyylikäs hän onkaan! Eipä ihme, vaikka hänen kaikki yönsä ovatkin rakkaudelle omistettuja.

— Hyvä ystävä, ei se riitäkään!

Karl Erik muisti nuo juhlat kuin eilisen päivän. Hän muisti, kuinka suuttunut hän oli ollut Sixten Flaxénille. Karl Erik oli kyllä ollut tietoinen omistakin puutteistaan, ettei hän itsekään vielä noina aikoina ymmärtänyt sanottavasti liikeasioista. Hänellähän olivat hukkaan menneet vuotensa oppikoulussa ja viisi merillä alhaisessa asemassa vietettyä vuotta. Siinä ei ollut paljoakaan ylpeyden aihetta. Mutta yhden asian hän kuitenkin oli oppinut, ja se oli rahan arvon tunteminen. Hän oli merillä ja satamissa nähnyt, kuinka ankarasti ihmisten oli tehtävä työtä palkkansa hyväksi ja kuinka vaikeata monien oli saada ihmisenarvoinen toimeentulonsa. Kun hän kuuli puhuttavan Flaxénin liikeasioista ja juhlista, hän tuli ajatelleeksi merten ja satamien työläisiä. Häntä järkytti rahojen tuollainen käyttö, ja hän vihasi näitä laivanvarustajia ja liikemiehiä, jotka eivät välittäneet ajatella, miten nuo kevytmielisesti tuhlailtavat rahat ansaittiin. Mutta häntä ihmetytti, ettei hän koskaan sen paremmin itsessään kuin muissakaan ollut huomannut tätä vihaa isäänsä kohtaan, joka myös oli suurvarustaja ja liikemies. Selitys oli kai siinä, että Gustaf Bult käytti samanlaisia kruunuja kuin merimiehet ja satamatyöläisetkin, teki itse ankarasti työtä ja kunnioitti toisten työtä.

Flaxén taas käytteli aivan toisenlaisia rahoja ja puuhasi semmoista, mitä hän ei itse lainkaan käsittänyt.

Miten voisi olla mahdollista, että isä, joka oli niin lah-

jakas ja teki työtä niin tunnollisesti ja uutterasti, olisi vain keskinkertainen kyky, silloin kun tuo laiska, kevytmielinen Flaxén oli suuri mies. Sellaiset arvosteluperusteet olivat mahdollisia vain ylösalaisin käännetyssä maailmassa.

Karl Erik hymyili itsekseen muistaessaan, kuinka katkeroitunut hän oli ollut Flaxénille. Mutta ehkäpä hänellä olikin syytä olla kiitollinen, sillä tuskinpa kukaan oli vaikuttanut hänen taloudelliseen kasvatukseensa niinkuin juuri Flaxén. Tämähän itse asiassa oli tullut opettaneeksi Karl Erik Bultille kunniallisuuden arvon liike-elämässä. Gustaf Bultille se oli ollut synnynnäistä, mutta Karl Erikille ei. Tavatessaan Rydbergin viimeisen kerran hän oli maininnut Flaxénin. Rydberg sähähti ja sanoi, ettei hän ikinä haluaisi mennä sellaiseen laivaan, jonka Flaxén omisti, ja ettei Ruotsilla ajan pitkään ollut varaa pitää niin hienoja herroja kuin tämä. Rydberg oli vakuuttanut Flaxénin suuruuden ajan pian päättyvän hirvittävällä tavalla ja että ihmiset tulisivat kyllä lopultakin saamaan silmänsä auki, että Bult sittenkin oli tämän kaupungin suuri laivanvarustaja.

Oli käynyt juuri siten kuin Rydberg oli ennustanut. Eipä ollut niinkään tyhmää omata hieman taloudellista moraaliakin. Flaxénin oli täytynyt kadota pois koko maasta. Ensiksi luultiin hänen tehneen itsemurhan. Hänen oli nähty menevän Marstrandin laivaan. Hän oli seisonut puhelemassa pitkän aikaa laivan kapteenin ja sitten parin vanhemman naisen kanssa. Mutta yhtäkkiä hän oli kadonnut. Löydettiin vain hänen hattunsa ja takkinsa ja taskusta muutamia kirjeitä, joissa hän ilmoitti liiketoimiensa joutuneen epätoivoiseen tilaan ja aikovansa nyt itse päättää päivänsä. Liikeasiat olivatkin yhtä ainoata sotkua, ja kesti pitkän aikaa, ennenkuin niihin saatiin mitään selvyyttä. Ikävintä oli, että hän sodan aikana oli ollut yh-

teistoiminnassa sekä englantilaisten että saksalaisten kanssa ja hän oli muun muassa ilmoittanut saksalaisille sukellusveneille englantilaisten laivojen sijainnit.

Se oli ensimmäinen suurempi romahdus sodan jälkeen. Sen selvittäminen sujui kuitenkin melko helposti.

Muutaman vuoden kuluttua alettiin huhuilla, että Sixten Flaxén oli yhä elossa. Maailmahan ei ole aina niinkään suuri, ja Flaxénilla oli jokseenkin huomiotaherättävä ulkomuoto. Muuan SKF-insinööri väitti varmasti nähneensä hänet Shanghaissa, ja muuan kapteeni vannoi tavanneensa hänet Manillassa. Silloin muistettiin, että Flaxén oli erinomaisen hyvä uimari, joka kouluaikoinaan oli saanut useita palkintojakin. Hänelle ei ollut tuottanut mitään vaikeuksia heittäytyä veteen ja uida maihin tai johonkin laivaan.

Eilen Karl Erik oli saanut kirjeen ystävältään, joka oli SKF-kuulalaakerien edustajana Tokiossa. Karl Erik otti sen esiin ja luki vielä kohdan, joka koski Flaxénia.

”Voitko kuvitella, kenet näin käydessäni äskettäin Jokohamassa — näin Sixten Flaxénin. Istuin lounastamassa, kun muuan elegantti herra ja kaunis, joskin jo hieman iäkäs nainen menivät ohitseni. En ollut odottanut tapaavani ketään tuttuja ja siksi hämmästyin niin, että ryntäsin ylös ja sanoin: Terve, Sixten! Hän tuijotti minuun kovin kummastellen, kohautti kulmakarvojaan, katsahti sitten naiseensa ja oli vieläkin ymmärtämättömämmän näköinen sekä valitti sitten englanniksi, ettei hän käsittänyt, mitä minä tarkoitin. Silloin tajusin, ettei hän halunnut tuntea minua, ja pyysin anteeksi. Samassa huomasin hänen kaulassaan pienen arven muistona siitä laukauksesta, jolla kaunis Ingeborg mustasukkaisuudessaan hänet aikoinaan merkitsi. Niin, kai vielä muistat tuon jutun. Elegantti ”muukalainen” huomasi havaintoni ja ymmärsi, ettei hän enää voinut minua hämätä. Hän hymyili väkinäisesti ja pois-

tui. Sain kuulla hänen toimivan erään saksalaisen laulajattaren impressaariona. Mentyäni illalla nukkumaan Flaxén tuli luokseni hotelliin ja kertoi aikoneensa olla tuntematta minua, mutta sitten huomanneensa, ettei hän voinutkaan enempää hämätä. Hän ei voinut vastustaa kaipaustaan saada kuulla jotakin Göteborgista. Istuimme juttelemassa myöhään yöhön. Kaikesta huolimatta Sixtenissä on jotakin viehättävää. Hän kertoi olevansa loppuun asti kyllästynyt nykyiseen elämäänsä ja kaipaavansa takaisin Ruotsiin. Hän ei uskalla palata kotiin, mutta hän pyysi minua asettumaan yhteyteen joidenkin ruotsalaisten toiminimien kanssa saadakseni hänelle edustuksia. Paljonko hän puhui vakavissaan, sitä en osaa päätellä. Olen varma, että hän kyllä tarkoitti totta siinä puhuessaan ja että hänen koti-ikävänsä oli all right. Olen nähnyt sitä lajia sairautta niin paljon, että tunnen sen merkit.”

— — —

Flaxénia ajatellessaan Karl Erik ymmärsi vieläkin paremmin Gustaf Bultin mittasuhteet. Hän ymmärsi nyt isänsä aseman, vaikutusvallan ja varallisuuden olevan luonnollisena seurauksena siitä tavasta, millä tämä eli sotavuodet. Jos isä ei olisi suhtautunut sotaan kuin suureen onnettomuuteen, vaan kuten jättiläissuureen hyötymismahdollisuuteen, ei hänestä koskaan olisi tullut Göteborgin suurta miestä. Sota ja rahanrunsaus merkitsivät monelle huumausta, juhlien paljoutta, naisia, viiniä ja laulua, huvialuksia ja upeita autoja, loistohuviloita ja paljon muuta — helposti saatua ja helposti menetettyä.

— Oletko kuullut hänen rakennuttaneen rakastajattarelleen huvilan, jonka makuuhuoneen seinät verhottiin silkillä? Oletko kuullut juhlista, jotka Y. oli järjestänyt? Ne kestivät kello viiteen asti ja siellä syötiin venäläistä

kaviaaria kauhalla, ja samppanja virtasi. Oletko kuullut, kuinka Z. sytytti savukkeensa satalappusella ja kuinka —!

Pastori Efraim Svensson jylisi Betelissä tätä nykyaikaista Sodomaa ja Gomorraa vastaan ja uhkasi tulella ja tulikivellä. Poliisilla oli täysi työ pitää kurissa joukot, jotka ilmaisivat tyytymättömyyttä perunain puutteen vuoksi. Karl Erik tiesi muissa suuremmissa kaupungeissa olleen samanlaista, ellei pahempaakin. Göteborgilla oli toki kuitenkin vanhoja kauppamiesperinteitä tuollaisen liike-elämän vastapainona. Mutta rehentelevä loisto ja ylimielinen työn ja solidaarisuuden halveksunta suututti nälkää näkevää työväestöä ja ärsytti kunnon kansalaisia.

Gustaf Bult oli täysin työläisvaimojen puolella näiden osoittaessa mieltään leivän ja perunain puutteen vuoksi, eikä hän sen paremmin kuin vaimonsakaan halunnut ärsyttää mieliä omalla elämäntavallaan. Ennen sotaa hekin olivat eläneet melko leveästi, mutta nyt heidän elämänsä oli mahdollisimman vaatimatonta. Hän kunnioitti työtä ja tunsi yhteenkuuluvaisuutta koko ihmiskunnan kanssa.

Tämä määräsi myös hänen koko toimintansa. Karl Erik ei aina ollut ymmärtänyt isänsä suhtautumistapaa, mutta nyt hän jo luuli sen ymmärtävänsä. Isän vanha ystävä Upsalan ajoilta, lehtori Fridtjuv Lundbärj oli kerran heidän istuessaan kirjastohuoneessa tunnustanut, että sota hänelle ja Gustaf Bultille oli paljon vakavampi asia kuin useimmille muille.

— Me olimme perustaneet koko elämämme terveen järjen pohjalle ja uskoen ihmiskunnan edistykseen. Kansansivistyksen piti saada ihmiset järkevämmiksi. Tämän piti vaikuttaa kansojen välisiin suhteisiin, ja sodat, jotka kaikkina aikoina ovat olleet ihmiskunnan vitsauksena, piti korvata kansainvälisellä oikeusjärjestyksellä, joka perustui rauhaan ja keskinäiseen yhteisymmärrykseen. Teknillisen

ja organisatoorisen edistyksen piti koitua kansojen parhaaksi ja antaa kaikille mahdollisuudet ihmisarvoiseen elämään. Et voi aavistaa, hyvä Karl Erik, kuinka onnellisia me olimme uskossamme edistykseen. Isäsi konttorissaan ja minä koulussani tunsimme olevamme edistyksen apostoleja. Kun sota syttyi, tulevaisuuden uskomme luhistui kuin korttitalo.

Gustaf Bult oli viimeiseen asti luottanut järjen voittoon. Tosin Kreettalla oli ollut levottomuuksia, tosin Tripoliksessa oli ollut sota, tosin ei oltu voitu estää sotia Balkanilla, tosin kilpavarustelu oli täydessä käynnissä sekä maalla että merellä, tosin keisari Wilhelm rämisteli sapeliaan, ja puhuttiin paljon suurvaltasodasta. Mutta Gustaf Bult oli itsepäinen uskoessaan edistykseen ja rauhaan. Hän luotti terveeseen järkeen ja kansojen kykyyn käsittää, että sota oli mielettömyyttä. Olihan maailmassa kaikille tilaa. Hän oli kesällä 1914 käynyt Englannissa ja lounastanut mm. Walter Runcimanin, newcastlelaisen laivanvarustajan kanssa, joka kuului hallitukseen. Tämä oli kertonut, että Iso-Britannia oli kyllä ottanut huomioon sodan mahdollisuuden, mutta se oli tehnyt kaikkensa sen välttääkseen. Henkilökohtaisesti hän ei yhteentörmäykseen uskonut. Oli usein ennenkin näyttänyt uhkaavalta, mutta tilanne oli aina selvinnyt. Miksi saksalaiset ryhtyisivät tappelemaan, kun he voivat saada kaiken ilmankin? Mutta kuitenkin sota oli syttynyt, ja David Lloyd Georgesta, joka oli ollut ensimmäinen taistelussa köyhyyttä vastaan, oli tullut suuri sodanjohtaja.

— Olisinpa niin laitojaan myöten täynnä moraalia kuin Gustaf Bult! oli Flaxén sanonut. Bultissa yksilöllisyys yhtyi voimakkaaseen yhteenkuuluvaisuuden tunteeseen ihmiskunnan kanssa. Hän ei olisi voinut eikä halunnutkaan käyttää hyväkseen sitä kurjuutta, joka nyt levisi yli maa-

ilman. Hän ei voinut keinotella onnettomuuksissa. Vuorokauden useimmat tunnit muodostuivat työajaksi, ja hän osoitti nyt suurempaa huolenpitoa alaisistaan ja liikkeistään kuin koskaan aikaisemmin. Mutta hän ei tietoisesti halunnut ansaita rahaa sodan kustannuksella eikä halunnut elää juhlahumussa silloin, kun kansat vuodattivat vertaan ja kärsivät nälkää.

Karl Erik näki sitten, istuessaan penkillä ja lukiessaan nimiä perhehaudan muistomerkissä, isänsä sellaisena kuin tämä oli tullessaan kotiin Englannista syksyllä 1917. Hän oli ollut syvästi masentunut, ja heidän istuessaan kirjastohuoneessa hän oli sanonut: — Olen kiitollinen, että minulla vielä on sinut terveenä ja voimakkaana. Ja sitten hän oli kertonut käynnistään sir George Harrisin luona. Vanhan Bultin ensimmäinen englantilainen liiketuttava oli ollut William P. Harris & Son, jonka kanssa hän sitten oli ollut kiinteässä yhteistoiminnassa. Gustaf Bult oli käynyt sir Georgen maatilalla jo alkukesällä 1914 ja oli ollut siellä pari päivää nauttien virkistävästä keskustelusta politiikasta ja liikeasioista. Toinen sir Georgen pojista, Richard, oli juuri ollut mukana kovassa vaalitaistelussa. Hän oli täytevaaleissa ollut liberaalien ehdokkaana vaalipiirissä, joka oli kovin konservatiivinen. Muuan vapaamielinen oli päässyt valitsijain edustajaksi vain vuonna 1906, kun tapahtui suuri konservatiivien repeytymä. Mitään mahdollisuuksia vaalipiirin valtaamiseen Richardilla ei nyt ollut, kun mieliala noina aikoina oli sellainen, että kaikki täytevaalit menivät vastoin liberaalien toiveita. Mutta kaikki tunnustivat nuoren Harrisin suorittaneen loistavan vaalitaistelun. Hän sai yllättävän suuren äänimäärän, Asquithilta kiitoskirjeen ja puolueen keskusjohdolta kirjelmän, jossa ilmoitettiin, että hänellä oli seuraavissa yleisvaaleissa odotettavanaan parempi vaalipiiri.

Richard Harris oli tavattoman innostunut poliittisesta tehtävästään. Hän piti ohjelmanaan köyhyyden karkoittamista. Nyt, kun teollinen tuotantokoneisto oli saatu käyntiin, pitäisi voida saavuttaa jopa mielikuvituksellisen korkea elintaso. Bultilla oli suurin piirtein samat käsitykset ja toiveet. Hän oli, kuten lehtori Lundbärj tapasi sanoa, edistysoptimisti. Myös sir George itsekin oli istunut parlamentissa pari edustuskautta ja oli hyvin ylpeä pojistaan, joista vanhin seurasi perheen poliittisia perinteitä ja nuorin omistautui liikkeen palvelukseen.

Harrisin perheen radikaalisuus politiikassa ja perinteiden kunnioitus liikeasioissa miellytti Gustaf Bultia. Hän oli usein puhunut innostuneesti tästä käynnistään Harrisien luona.

Kun hän 1917 vieraili saman perheen luona, oli silloin kaikki aivan toisin. Hän oli Englannissa neuvottelujensa takia ja vietti jälleen viikonlopun sir Georgen maatilalla. Nyt tuntui siltä, kuin elämä olisi kadonnut perheestä ja koko kodista. Richard oli saanut surmansa Dardanelleilla. Hän, innokas rauhan ystävä ja edistysoptimisti, oli heti sodan ensimmäisenä päivänä ilmoittautunut vapaaehtoiseksi ja oli sitten kaatunut joukkueensa kärjessä. William, josta piti tulla viidennen sukupolven edustaja vanhassa ja kunnioitetussa Newcastlen toiminimessä, oli palannut Flanderista kurjassa tilassa. Gustaf Bultin oli vaikea pidättää kyyneleitä kertoessaan Williamista. Tämä oli maannut jonkinlaisessa lastenvaunua muistuttavassa vuoteessa. Molemmat jalat oli katkaistu, rinta ja silmät olivat kaasun turmelemat. Tämä ei ollut mikään yksinäinen tapaus. Minne hyvänsä Bult menikin, aina hän tapasi surevia omaisia. Muuan Bultin lontoolainen laivanvarustajaystävä oli kertonut, että hänen ainoata poikaansa täytyi pitää sisälle

suljettuna, koska hän joka yö koki jälleen sodan kauhut Flanderissa ja tuli raivoisaksi.

Sir Georgesta siis tulisi viimeinen Harris vanhassa firmassa. Hän oli kertonut halunneensa jo mielellään vetäytyä pois liiketoimista, mutta hän tahtoi viedä toiminimensä vielä sen kriisin läpi, jonka hän arvasi tulevan sotavuosien jälkeen. Toiminimen myyminen eniten tarjoavalle nyt, kun kaikki arvot olivat kiivenneet huippukursseihin, ja vetäytyminen kultavaroineen syrjään toisten jäädessä taistelemaan pulaa vastaan ei soveltunut sir Georgen ankariin velvollisuuskäsitteisiin.

Sir George Harris oli tälläkin kertaa tehnyt valtavan vaikutuksen Gustaf Bultiin, ja sekä sir Georgen liikeperiaatteet että perheen onneton kohtalo jättivät jälkensä Gustaf Bultiin, vaikuttaen kaikkiin hänen toimiinsa.

Karl Erik myönsi itsekseen, että isä ja tämän englantilainen ystävä olivat tehneet myös häneen syvän vaikutuksen. Varsinkin sen jälkeen kun hän oli nähnyt, kuinka hyvin isälle kaikki oli onnistunut. Kannatti sittenkin olla kunniallinen ja kunnollinen, kannatti kyllä olla sellainen kuin isä ja sir George.

Isän ominaisuuksien mietiskely keskeytyi, kun muuan vanha mies tuli kirkkomaalle ja laski kukkia haudalle Karl Johan Baptiste Bultin ja tämän vaimon muistokiven eteen. Ukko oli hyvin vanha, vähintään kahdeksankymmenen, ehkäpä jo yhdeksänkymmenen vuoden ikäinen. Bultia ihmetytti, miksi ukko nyt toi kukkia.

— Niin, nämä ovat pääkonsulin rouvalta.

— Keneltä?

— Pääkonsuli Bultin rouvalta tietysti.

— Mutta hänhän on jo kuollut.

— Niin kyllä on. Olin itse järjestämässä hänen hautajaisiaankin. Mutta katsokaapa, herra, hänen tahtonsa

elää yhä. Tänä päivänä pitää tänne aina tuoda häneltä kukkia. Sisar Maria hoitaa sen asian.

Karl Erik katseli kukkia ja niiden korttia. Siinä oli: Rakkaalle puolisolleni suuren päivän muistoksi — Alice. Kortti oli kirjoitettu isoäidin käsialalla. Kun Karl Erik tätä ihmetteli, ukko kertoi, että sisar Marialla oli monta korttia, jotka pääkonsulin rouva oli aikanaan kirjoittanut. Joka vuosi saa yksi näistä seurata kukkien mukana haudalle. — Kun sisar Maria kuolee, ottaa seurakunnan vanhin sisar kortit hoitaakseen, ukko kertoi ja lisäsi: — Pääkonsulin rouva teki niin paljon seurakunnan hyväksi.

— Mutta mikä suuri päivä nyt tänään sitten on?

— Kyllä voin senkin herralle kertoa. Sisar Maria on monta kertaa sen meille esittänyt. Asia oli nimittäin sillä tavalla, että pääkonsulin rouvalla oli veli, josta piti tulla merikapteeni ja hän purjehti hälsingborgilaisella "Marialla". Karl Bult, josta myös piti tulla merikapteeni, oli myös tavallisena merimiehenä "Marialla" ja oli veljen paras ystävä. Sitten laiva teki haaksirikon ja kaikki muut, paitsi Bult, hukkuivat. Hän yritti pelastaa toverinsa, mutta kun tämä huomasi heidän molempien vaipuvan pohjaan, hän ponnisti kaikki voimansa vapautuakseen ja hukkui. Bultin oli sitten onnistunut päästä maihin. Hänet löydettiin tajuttomana rannalta. Karl Bult tapasi sisaren kirkkomaalla hautajaisissa ja kertoi tälle veljestä. He rakastuivat samassa toisiinsa. Tänään on heidän ensi tapaamisensa vuosipäivä.

— Mutta minä olen kuullut tapauksen kerrottavan toisella tavoin.

— On kyllä mahdollista, että herra on sen kuullutkin toisin, mutta silloin herra on kuullut väärin. Pääkonsulin rouva oli itse kertonut tapauksen sisar Marialle. Ja sen vain sanon herralle, että sisar Mariapa ei valehtele.

Karl Erik rauhoitti vanhusta, kertoi kuka hän oli ja antoi vanhukselle kymmenen kruunun rahan. Vanhus poistui.

Ei, sisar Maria ei valehtele, mutta Karl Erik tiesi, että Malmin kertomus oli oikea. Olipa tuo isoäidin tapaus kummallinen — kyllä hän sittenkin kaikesta huolimatta oli pitänyt isoisästä.

Ajatukset palasivat takaisin Gustaf Bultiin. Maailmansota jätti voimakkaat jäljet Bultiin ja hänen vaimoonsa. Maailman suru tuli heidänkin surukseen, määräsi heidän elintapansa ja firmankin liiketoimet. Ihmiset puhuivat sodan kunniasta, sodan puhdistavasta teräsmyrskystä ja paljosta muusta sellaisesta. Bultia tympäisi. Hän näki, kuinka vapaus, keskinäinen avuliaisuus ja kansan onni poljettiin maahan sodan aikana. Vieläpä hänen rakas Englantinsakin oli muuttanut luonnettaan. Hänen viimeiseksi vaikutelmakseen jäi kokous Albert Hallissa lähdön edellisenä iltana, jolloin muuan demagogi, Horatio Bottomley, oli puhunut — primitiivistä kansalliskiihkoa, brittiläistä itsensäjumaloimista, imperialismia, vihaa, vihaa, vihaa. Kuinka olisikaan Gustaf Bult, jonka maailman hätä oli niin vallannut, voinut käyttää hyväkseen sotaa keinotteluihin ja juhlimisiin.

— Gustaf Bult on mennyt luostariin, Blomberger sanoi.

Rauha tuli kuin varas yöllä. Niin sanoivat ainakin ne, jotka olivat keinotelleet. Oli laskettu sodan kestävän vielä ainakin vuoden verran. Maailma myöskin sopeutui pian rauhaan. Koko sotatalous luhistui. Ainoa, joka säilytti rauhallisuutensa, oli Gustaf Bult. Hän iloitsi rauhasta, yleisestä äänioikeudesta, joka toteutettiin sodan varjossa, ja monista sosiaalisista uudistuksista, jotka päätettiin heti ensimmäisinä rauhan vuosina. Myöskin talouselämä tervehtyi. Nyt ei enää laskettu Flaxénin kruunuja, vaan Bul-

tin. Nyt loppuivat myös sodanaikaisen Göteborgin päivät. Lundström oli paljastettu suurpetkuttajaksi ja hän oli ampunut itsensä. Flaxén oli tehnyt komean vararikon ja kadonnut. Henrik Thurton haavoitti sormensa eräässä iloisessa juhlassa, kiersi samppanjapullon kapselin sen ympäri, sai verenmyrkytyksen ja kuoli hirvittävissä tuskissa. Peter de Wett oli saanut jättää kaiken ja kiersi nyt ympäri maata kirja-asiamiehenä. Heinrich Ley oli hirttäytynyt. Dick Gordon, joka oli rakennuttanut puoli miljoonaa kruunua maksaneen mausoleumin vanhemmilleen, oli turhaan koettanut kaupitella sitä Gustaf Bultille ennen matkaansa Englantiin, jossa hän sai paikan erään laivanvarustamon konttorissa. Konsuli Gren oli saanut jonkin edustuksen ja asettunut Tukholmaan, ja konsuli Lydellin väitettiin olevan kantajana Lontoossa. Johan Andersson, joka yhteen aikaan sotavuosina oli ollut monimiljoonikko ja oli eronnut vaimostaan ja mennyt naimisiin erään näyttelijättären kanssa, oli vararikkonsa jälkeen aloittanut jonkin pienen homman, oli menettänyt näyttelijättären, myynyt huvilan ja muuttanut pieneen asuntoon yhdessä entisen vaimonsa kanssa.

Vanhat perheet eivät yleensä olleet keinotelleet, mutta niillä olikin varansa toiminimissä, jotka olivat olleet suvun hallussa jo monien sukupolvien ajan, ja ne joko pysyivät pystyssä tai kaatuivat niiden mukana. Heidän kriiseikseen tulivat useimmiten rautaruukkien pulakaudet. Useat olisivat voineet kyllä pelastautuakin, mutta heidän suuri kunnioituksensa fair playtä kohtaan esti heitä käyttämästä hyväkseen niitä tietoja, joita heillä epäilemättä oli kriisistä ja sen tuloista.

— Minä kuulun pankin hallitukseen enkä sen vuoksi katso voivani niitä myydä, konsuli Ek sanoi asianajajan ehdottaessa, että hän koettaisi irroittautua osakkeista,

jotka aivan varmasti tulisivat laskemaan. Hän menetti rahansa, mutta säilytti kunniansa ja arvonantonsa lahjomatonta rehellisyyttä kohtaan ja kohosi jälleen ja jatkoi vaikutusvaltaisena miehenä, vaikka kaikki tiesivätkin, ettei hänellä enää ollut varoja, vaan ainoastaan hyvin hoidettuja velkoja.

Gustaf Bult oli jäänyt pyörteen ulkopuolelle. Hänellä oli rahaa, paljon rahaa ja ennen kaikkea luottamusta. Hän oli koko ajan käyttänyt samoja kruunuja kuin ennen vuotta 1914, sellaisia kruunuja, jotka muodostavat työläisvaimonkin talousrahat. Senvuoksi hänen yrityksensä olivat myöskin kilpailukykyisiä, kun hinnat muuttuivat. Hän oli lainannut koko joukon varoja hyviä kiinnityksiä vastaan, omisti monta miljoonaa takanaankin, eikä yksikään laivanrakennussopimus ollut häntä huolestuttamassa. Ei silmänräpäystäkään hän ollut koskaan voinut uskoa, että varustamoliike voisi kestää ne kustannukset, jotka korkeat tonnistonhinnat toivat mukanaan. Lisäksi pari hänen alustaan kärsi onnettomuuden heti sodan päätyttyä tuottaen suuret vakuutussummat ja hän sai myös suuren verojenpalautuksen erään liikkeensä osalta.

Tällä hetkellä, jolloin luottopula oli pahimmillaan ja kaikki yritykset huusivat varoja, Gustaf Bultilla oli käyttämätöntä ja palvelukseen valmista kapitaalia ja, mikä oli vielä arvokkaampaa, ainoalaatuinen luottamus. Kukaan ei enää puhunut Gustaf Bultista Kalle Bultin poikana. Oli luonnollista, että hän olisi kaikkialla. Hän liittyi varustamoyhtiöön toisensa jälkeen, teki laivanrakennussopimuksia, otti haltuunsa tehtaita ja huviloita. Blomberger väitti Bultin eräässä tilaisuudessa sanoneen: — Otan kyllä kaiken muun paitsi teidän rouvaanne, rakastajatartanne ja viinivarastoanne. Tämä antoi aiheen eräälle Blombergerin ystävälle kuivasti huomauttaa: — Eipä tarvitsekaan.

Niistä kyllä sinä puolestasi pidät huolen. Bult ei luonnollisestikaan ollut koskaan sanonut mitään tuommoista. Ei hänellä muuten ollut mitään erikoista halua omistaa paljon. Karl Erik oli kuullut äitinsä kertovan, kuinka totinen ja levoton isä oli, kun hänet oli painostettu ottamaan suuri Älvborgin veistämö, joka oli perustettu sodan aikana kalliilla rahalla. Kova työ ja suuri edesvastuu tulee viemään isän hautaan, Karl Erikin äiti oli kerran sanonut, ja Karl Erik pelkäsi äidin olevan oikeassa. Gustaf Bult ei nauttinut työstä ja vastuusta samalla tavoin kuin Karl Johan Bult. Hänellä ei ollut isänsä leppoisaa, voimiasäästävää huolettomuutta, ja hän kaipasi kirjoja, teatteria, musiikkia ja seurustelua, mikä oli ollut vierasta hänen isälleen. Mutta ihmiset puhuivat kuitenkin Gustaf Bultin ainoalaatuisen hyvästä onnesta. Itse hän ei halunnut kuulla puhuttavankaan mistään sellaisesta. Hänen mielestään koko menestyksen selitys oli siinä, että hän oli käyttänyt kunniallisia liikeperiaatteita ja oli pitänyt liikeyrityksiään yhteiskunnallisina laitoksina, joiden oli hoidettava suuria, monien sukupolvien ja tuhansien ihmisten luomia arvoja.

Ajatella, että isä, joka ei ollut suostunut vastaanottamaan mitään arvonimiä ja kutsui itseään vain Gustaf Bultiksi, joka oli kieltäytynyt kunniamerkeistä ja kunnianosoituksista, joka oli kaupunginvaltuustossa nyt vain varapuheenjohtaja erään putkenlaskijan ollessa puheenjohtajana, vaikka hän oli jo ollutkin puheenjohtaja ja edelleenkin olisi voinut siksi päästä, joka otti huomioonsa kaikkien ihmisarvon eikä koskaan tahtonut olla parempi kuin kukaan muu — ajatella, että hän oli saanut sellaisen aseman!

Isä piti kiinni vapaudesta, tasa-arvoisuudesta ja veljeydestä ja vihasi "vahvoja miehiä". Mutta eikö hän itsekin ollut vahva mies, joka piti monet tahtonsa alaisina? Jos

olisi ollut hänen luonteensa mukaista, hän olisi voinut sanoa: Kaupunki, minä olen kaupunki!

Karl Erik katsoi kelloaan. Hän oli istunut täällä jo pari tuntia. Hänellä oli montakin tehtävää vielä suoritettavanaan, ja niin hän lähti konttoriin. Kun hän tuli Stigbergintorille, hän osti sähkösanomalisälehden ja luki sen:

”Gustaf Bult kuollut. Kun Gustaf Bult tänään palasi konttoriinsa eräästä kokouksesta Pörssistä, hän kaatui kuolleena maahan. Paikalle kutsuttu lääkäri saattoi vain todeta hengen paenneen.”

Vastapäisen hedelmäkaupan myyjätär kummasteli ja kutsui muut apulaiset ikkunaan.

— Tuo sinipukuinen mies on seissyt aivan hiljaa ja tuijottanut lisälehteä jo iäisyyden.

— — —

— Hänen mukanaan on hautaan vaipunut kokonainen aikakausi, Fridtjuv Lundbärj lausui vanhan ystävänsä haudalla. Karl Erik ei täydellisesti käsittänyt, mitä vanha historianlehtori tällä tahtoi sanoa, mutta hän tiesi tämän tarkoittavan, että jotakin hyvin arvokasta oli nyt menetetty. Gustaf Bultin lausumaa toivomusta hautauksesta kaikessa hiljaisuudessa ei oltu voitu noudattaa. Hän oli ollut liian suurimerkityksellinen, hänellä oli liian paljon ystäviä. Puhuja toisensa jälkeen ylisti suurta kansalaista, ja melkein kaikki puhuivat edesmenneen luonteesta. Tämä sana oli keskeisenä myös muistokirjoituksissa.

Paljon puhuttiin Gustaf Bultin rikkaudesta ja arvonannosta. Hänen elämänsä oli ollut todistuksena siitä, että menestys seuraa kunniallisuutta.

Gustaf Bultin viimeinen suuri taistelu oli koskenut Ivar Kreugeria. Gustaf Bult oli alusta lähtien suhtautunut epäluuloisesti tähän omituiseen mieheen, ja hän oli kieltäytynyt kaikesta yhteistyöstä tämän kanssa. Hän ei vähääkään ajatellut, että Ivar Kreuger olisi huijari, ja hän oli nähnyt lukuisia hyviä tuloksia tämän toiminnasta. Mutta epäluuloisuus perustui Bultin vakaumukseen, etteivät sellaiset voitot, joita Ivar Kreuger lupaili ihmisille, olleet mahdollisia Ruotsin olosuhteissa eikä lainaustoiminta voinut tuottaa sellaisia jättiläisvoittoja. Kreuger teki yhä toistuvia yrityksiä saadakseen ratkaisevan vaikutusvallan

Göteborgin suurteollisuudessa, laivanvarustamoissa ja pankeissa ja erikoisesti sellaisissa yrityksissä, joilla oli suuret rahastot. Gustaf Bult puolestaan teki kaiken voitavansa vaikutusvallallaan ja uhrasi myöskin paljon varoja pitääkseen Kreugerin loitolla Göteborgista. Senpä vuoksi Kreugerin aiheuttama kriisi ei kohdannutkaan tätä kaupunkia niin kovasti.

Koko maa mateli Kreugerin finanssinerouden edessä. Ihmiset humaltuivat suurista voitto-osuuksista ja koko maailman käsittävistä monopoleista ja puhuivat Ruotsin toisesta suurvalta-ajasta sekä Tukholmasta finanssikeskuksena. Tämä finanssimagnaatti veti puoleensa varoja ja voimia. Mutta Bultin silmissä hän pysyi keinottelijana. Bult oli laivanvarustaja, speditööri, laivanrakentaja, tehtailija, pankkimies, ja hänellä oli suuri osuus maan teollisuudessa, mutta hän ei ollut vähimmässäkään määrin keinottelija, ja hänestä oikeastaan kaikki keinottelu oli moraalitonta. Ihmiset joskus pitivät hänen moraaliaan humpuukina, mutta Bult oli kerta kaikkiaan rehellinen. Olihan Gustaf Bult vanha verdandilainen. Nämä saattoivat tulla taitaviksi finanssimiehiksi, ja lujuus oli usein heidän taloudellisen moraalinsa varjopuolia. Raha-arpajaisia, totalisaattoria ja keinottelua ei saatu mahtumaan heidän harrastuksiinsa. Bult meni siinä suhteessa hyvin pitkälle, ja pilailtiinkin, että hän tunsi pahoinvointia joutuessaan ostamaan arvan joissakin hyväntekeväisyysarpajaisissa. Hän saattoi kyllä jakaa rahojaan hyvin suurpiirteisesti, mutta ei ollut halukas panemaan puoltakaan kruunua jonkin tyynyn tai pöytäliinan arvontaan. Karl Erikistä ja hänen äidistään se monesti oli jopa naurettavaa. Mutta Kreugerin romahduksen jälkeen hänkin tuli ajatelleeksi, että vieläpä tämä äärimmäisyyteen asti kehittynyt taloudellinen moraalisuuskin oli isän suuri voima. Gustaf Bul-

tin viimeiseksi suurtyöksi tuli Kreugerin romahduksen vaikutusten rajoittaminen.

Karl Erik oli nyt Bultin yritysten johtaja. Heti isän kuoleman jälkeen tuli tieto sisaren kuolemasta Amerikassa. Paettuaan koulusta tämä oli elänyt joitakin vuosia Ranskassa ja oli sitten kadonnut jäljettömiin. Nyt saatiin tietää, että hän monien seikkailuvuosien jälkeen oli mennyt naimisiin erään rakennustyöläisen kanssa Cincinnatissa Ohiossa. Hänellä oli ollut useita lapsia, mutta vain pieni poika oli elossa. Hänen viimeisessä kirjeessään oli nöyrä anteeksipyyntö ja anomus, että hänen pienokaisestaan pidettäisiin huolta. Kirjeestä ilmeni, että hän oli tarkoin seurannut Göteborgin tapahtumia ja tiesi myöskin äidin kuoleman. Karl Erik odotti kärsimättömästi sisarenpoikaansa. Kirjettä seuranneesta valokuvasta ilmeni, että poika oli hyvin kaunis.

Karl Erik oli nyt kolmas laivanvarustaja Bult, joka istui isoisän suuren kirjoituspöydän takana. Hänellä oli täysi työ pysyäkseen selvillä papereistaan, ja isoisä olisi ollut niistä aivan toivoton. Isällä sen sijaan oli kaikki järjestyksessä ja kaikki laatikot näyttivät aivan äsken järjestetyiltä. Paperien joukosta Karl Erik löysi käsikirjoituksen, joka oli kirjoitettu isän komealla käsialalla, ja ensimmäisellä liuskalla oli nimi ”Yksilöllisyys”. Karl Erik luki sitä kuin isänsä tervehdyksenä, hänestä tuo kaikki oli hyvin viisasta ja loogillista, ja hän tuumaili, tuliko se antaa julkaistavaksi. Varmuuden vuoksi hän jätti sen professori Gregersonin luettavaksi.

— Julkaiskaa se! Gregerson sanoi. Juuri nyt pitää noin saarnata ihmisille. Se on nykyaikaistettua Stuart Milliä ajankohtaisine esimerkkeineen. Teos ei tosin liene vallan merkillinen, mutta on kuitenkin kunniaksi kaupungillem-

me, että joku liiketoimien ankarasti rasittama laivanvarustaja kirjoittaa tuollaisen.

Suuret lahjoitukset kruunasivat myöskin Gustaf Bultin elämäntyön. Hän perusti testamentissaan halpoja asuntoja lapsirikkaille perheille, eläkekoteja ja vanhainkoteja, siinä oli varoja puistoja, taidemuseota ja merenkulun edistämistä varten.

Mariebergin kirkkomaalla oli kaikki ollut valmiina ottamaan hänet vastaan. Sukuhaudalla oli jo hänen vaimonsakin nimilevy. Sen hän oli itse asettanut paikoilleen vaimonsa kuollessa. ”Laivanvarustaja Gustaf Bult” — koko elinaikansa hän oli tahtonut olla vain herra, mutta kuoleman edessä hän halusi ilmaista yhteenkuuluvaisuutensa sen timperin ja laivanvarustajan kanssa, jonka vierustoveriksi hän kuollessaan tuli.

Karl Erik aukaisi radion. Hän etsi Berliinin ja kuuli raa’an ja ärjyvän äänen huutavan hysteeristä julistusta, jossa oli valtavat nousut ja laskut. Hän aikoi heti sulkea vastaanottimen, mutta jäi kuitenkin kuuntelemaan — se oli ankara hyökkäys juutalaisia ja plutokratiaa vastaan, joita syytettiin Saksan onnettomuuksista. Ääni julisti sodan liberalismia ja humanismia vastaan ja ylisti natsionalismia ja sosialismia. Ääni oli ilmeisestikin Saksan uuden valtakunnankanslerin Adolf Hitlerin. Nyt se aleni, kiihtyäkseen pian mylvinäksi. Se julisti kuolemantuomion sille vapaudelle ja vapaamielisyydelle, jota ilman isän mielestä ihmisarvoinen elämä oli mahdotonta. Ääni vaikeni, tuli pitkä taidepaussi, ja sitten seurasi painokkaasti ja jokainen sana harvakseen: — Kokonainen aikakausi on vaipunut hautaan.

”Isän aikakausi!”

Nyt Karl Erik oli kuullut tarpeekseen ja hän sulki radion.

Gustaf Bultin testamentissa oli myöskin määräys, että 25.000 kruunua tuli antaa Anhultissa asuvalle lautamies Sven Johanssonille käytettäväksi seurakunnan hyväksi. "Monivuotisen ystävyyden muistoksi", kuuluivat sanat. Karl Erikiä tämä testamentin kohta ihmetytti. Hän ei ollut koskaan kuullut puhuttavan anhultilaisesta lautamiehestä. Heti sopivan ajan saatuaan hän autollaan ajoi sinne, ja oveen kolkutettuaan hän tapasi nelikymmenvuotiaan naisen.

— Ei, isä ei ole nyt kotona. Hän on kirkossa, mutta tulee varmaankin jo pian. Mikäli hän ei nyt taas tapaa jotakin juttutoveria, sillä silloin hän kyllä viipyy. Mutta olkaa toki hyvä ja tulkaa sisälle!

Lautamies oli ilmeisesti tavannut jonkun. Hänen miniänsä, joka oli tullut aukaisemaan oven, keitti kahvia, ja kuullessaan Bultin nimen hän tuli hyvin puheliaaksi. Hän lausui valittelunsa laivanvarustajan kuoleman johdosta ja kertoi suruviestin tehneen appiukkoon syvän vaikutuksen. Hän kertoi edelleen Sven Johanssonin ja Gustaf Bultin joutuneen kosketuksiin toistensa kanssa poliittisessa toiminnassa ja heidän ystävyytensä kestäneen yli kahdenkymmenen vuoden ajan. — Melkein joka vuosi Bult ajoi tänne autollaan, ja sitten he saattoivat kahden istua tuntikausia juttelemassa. Ne olivat isälle juhlahetkiä. Hän ei ole aivan samanlainen kuin me muut täällä. Mikään

talo tässä pitäjässä ei ole ollut saman suvun hallussa niin kauan kuin tämä meidän talomme, ja isä on aina ollut sekä nykyaikaisen maanviljelyksen että yhdistystoiminnan eturivissä. Erikoisesti hän on aina vaalinut eläimiä, ja kaikki nuo mitalit sohvan yläpuolella hän onkin saanut siitä palkintoina. Mutta se, mikä hänet on erottanut meistä muista, on hänen tavaton lukuhalunsa, ja hän on lukenut enimmäkseen sellaista, mitä me muut emme ymmärrä. Jätettyään nyt maanviljelyksen hänellä on siihen paremmin aikaakin. Mutta sieltäpä isä jo tuleekin — kuulen sen askelista.

Vastaanotto muodostui sydämelliseksi. Karl Erik ei enää ihmetellyt, että isä oli ollut niin kiintynyt tähän vanhaan taloon. Se oli viihtyisä, ja Sven Johanssonistakin säteili viihtyisyyttä. Hän puheli huolitellusti, mutta ennen kaikkea hän osasi kuunnella mestarillisesti. Hänen suuret, ystävälliset siniset silmänsä seurasivat tarkkaavasti sitä, joka puhui, ja hän antoi puhujalle sen tunteen, että tämä oli todella puhunut sellaista, mitä kannatti kuunnella. Vähän ennen kuin Karl Erik nousi lähteäkseen, vanha lautamies sanoi:

— Minun elämäni on ollut hyvin yksinkertaista. Sain talon haltuuni jo hyvin aikaisin, sain hyvän vaimon ja kilttejä lapsia, eikä minulla ole koskaan ollut vakavia huolia. Päivät ovat menneet toisensa jälkeen. Talon työt ja kuntamme toimet ovat vieneet aikani kokonaan. Olen koettanut täyttää velvollisuuteni joka suhteessa ja jättää talon jälkeeni hieman paremmassa kunnossa kuin sen sain isältäni. Nyt olen jo vanha enkä voi suurestikaan olla hyödyksi. Poikani ja hänen vaimonsa pitävät taloa. He hoitavat sitä hyvin ja he ovat hyviä minua kohtaan. Talo oli jokseenkin hyvässä kunnossa heidän saadessaan sen

huostaansa. Minä puolestani olen koettanut seurata yleistä kehitystä.

Bult ajatteli vakaasti vanhuksen sanoja ajaessaan autolla takaisin Göteborgia kohti. Velvollisuutensa täyttäminen joka suhteessa ja talonsa tai liikeyritysten jättäminen jälkeensä paremmassa kunnossa kuin itse ne on saanut, siinä onkin hyvä elämänohje. Hänen lopettaessaan koulunkäyntinsä ja mennessään merille ei tuollainen päämäärä olisi häntä miellyttänyt. Mutta merillä vietetyt vuodet olivat osoittaneet hänelle työn merkityksen, ja sitä tehden hän oli oppinut kantamaan myös edesvastuun. Tosin Karl Erik oli isoisänsä kaltainen. Kaikki sanoivat niin. Mutta myöskin ensimmäisen sukupolven miehet rauhoittuivat vuosien kuluessa. Ehkäpä hänestä tulisi Kalle Bult, jolla oli tuon lautamiehen elämänohje.

— Hitto — Bult pysäytti autonsa äkkiä. Isäkö hänen mielessään taas oli? Johtiko isä häntä edelleenkin, vaikka jo lepäsikin Mariebergin kirkkomaalla?

Jos joku olisi mennyt ohi, hän olisi varmaan kummastellut. Iso, hieno auto seisoi tien ohessa, ja siinä istui muuan herra aivan hiljaa ja totisena. Mutta tämä oli yksinäinen tie metsän keskellä. Eikä kukaan ollut nyt liikkeellä. Mies sai istua rauhassa ajatuksiinsa vaipuneena.

Oliko isä tehnyt tuon lahjoituksen vain, jotta poika saisi opetuksensa — hoitaa yritykset niin, että voi jättää ne jälkeensä paremmassa tilassa kuin saadessaan. Isä vakuutti aina, että hänelle oli äärimmäisen vastenmielistä koettaa vaikuttaa ihmisiin ja varsinkin poikaansa. Kuinka usein hän olikaan sanonut suunnilleen näin: — Rakas Karl Erik, sinä ymmärrät tämän asian paremmin kuin minä. Jos antaisin sinulle ohjeen, jota sinä ilman muuta seuraisit, voisin ehkä johtaa sinut väärälle tielle. Sinä olet syntynyt määräämään itse kohtalosi. Haluni olla pai-

nostamatta sinua johtuu suureksi osaksi siitä, että isäni puolestaan antoi minun itse valita tieni. Jos isoisäsi olisi koettanut pakottaa minut laivanvarustajaksi ja liikemieheksi, olisin, niin, minusta olisi kyllä tullutkin sellainen. Mutta minä olen luonteeltani pehmeämpää ainesta kuin sinä ja isoisäsi, ja siten minusta olisi tullut haluton laivanvarustaja ja olisin luultavasti epäonnistunut kokonaan. Nyt sen sijaan sain tehdä niinkuin halusin, sain matkustaa Upsalaan ja opiskella siellä. Sain kulkea omaa tietäni, ja se johtikin kiertotietä juuri hänen uralleen. Ei, tee sinä vain siten kuin itse luulet olevan parasta.

Jos ihminen kulkee omaa tietään, niin se varmasti on paras — ei sen vuoksi, että se sellaisenaan on hyvä, vaan siksi, että se on hänen oma tiensä.

Muistot kesäisestä päivästä lautatarhassa palasivat mieleen. Varmaankin isän toimesta Malm juuri sinä hetkenä tuli sinne. Karl Erik oli silloin tehnyt ratkaisunsa, ja hän luuli sen olleen vastoin isän toiveita. Mutta nyt hän ymmärsi seuranneensa silloin isänsä tahtoa. Ja Douglas Petterssonin? Olikohan isä myös tämän tekemän tarjouksen takana? Ehkäpä —. Ja nyt tämä Anhultin lautamiehen tapaus. Mutta hitostako isä saattoi odottaa hänen itse menevän viemään rahoja, vaikka — niin, kyllä hän sittenkin saattoi olettaa pojan tekevän niin. Entä Elin? Siinä isän sormet eivät sittenkään olleet pelissä. Isähän piti suuresti sekä Elinistä että Anders Borgista. Sillä kertaa oli äiti kaiken takana. Ja torpedointi? Siihenkin äiti ulotti vaikutuksensa. Ellei äiti olisi juuri siksi hetkeksi kirjoittanut kirjettään, poika olisi nyt meren pohjassa. Isoisä, isoäiti, isä ja äiti — niin, tänä hetkenä Karl Erik tunsi, että he kaikki elivät ja ajattelivat häntä. Heidän ajatuksensa ja tekonsa elivät yhä suuren toiminimen yrityksissä ja monissa niissä ihmisissä, jotka he olivat kohdan-

neet elämässään, ja liikeyritystensä ja muiden ihmisten välityksellä he tulisivat edelleenkin vaikuttamaan hänen kohtaloihinsa ja toimiinsa niin kauan kuin hän eli.

— Teen velvollisuuteni joka suhteessa ja jätän taloni paremmassa kunnossa kuin sain sen — autossa istuvan miehen totinen ilme vaihtui valoisaksi, surumieliseksi hymyksi. Hän ajoi hiljaista vauhtia. Hän tajusi voimakkaasti yhteenkuuluvaisuutensa niihin ihmisiin, jotka olivat edeltäneet häntä, ja niihin moniin, joiden johtajaksi hän liikelaitoksissaan oli tullut.

Karl Erikistä tuli hyvä leiviskänsä hoitaja. Merenkululla, teollisuudella ja maanviljelyksellä oli vaikeat vuodet. Mutta Bultin liikelaitokset olivat niin varmoja, etteivät ne sanottavasti kärsineet vaikeuksista. Jokainen vuosi merkitsi vain noiden hyvin vakautettujen yritysten edelleen lujittumista. Päivät seurasivat toistaan työntäyteisinä. Liiketoimet vaativat kaiken hänen aikansa. Työ oli kuin mustasukkainen nainen, joka ei suvainnut muita harrastuksia. Eikä sille kokonaan antautuminen niin vaikeata ollutkaan. Seuraelämä ei häntä huvittanut. Hän, joka saattoi tehdä työtä viisitoista tuntia keskeytymättä ja vähääkään uupumatta, väsyi ja oli haluton muutaman tunnin kestävillä päivällisillä ja vielä seuraavanakin päivänä. Hänen halunsa tavata ihmisiä sai täyden tyydytyksen jo niistä monista, jotka hänen oli vastaanotettava toiminimensä johtajana. Karl Erik ei osannut isänsä tavoin viettää intensiivisen työn ohella miellyttävää yksityiselämää vaimonsa, kirjojen ja musiikin parissa pienen ystäväpiirin keskuudessa. Hän oli isoisänsä tavoin kokonaan työmies. Hänen yöpöydällään oli muistikirja. Usein hän heräsi keskellä yötä ja kirjoitti muistiin vastaukset niihin kysymyksiin, joita hän oli pohtinut päivän mittaan ja jotka eivät jättäneet häntä unessakaan.

Karl Erik Bultin vaiheilla liikkui paljon naisia. Hän oli miehekäs mies, ja jo kouluvuosista alkaen häntä olivat naiset kiinnostaneet. Ja naiset tunsivat mielenkiintoa häntä kohtaan. Hän ei ollut kaunis, mutta komea, ja häntä pidettiin kaupungin rikkaimpana miehenä. Mutta naiset olivat hänelle vain miellyttävää virkistystä joskus ankaran työn lomassa. Niin pitkälle kuin avioliittoon hän ei mennyt. Karl Erik piti liian paljon vapaudestaan.

Kesällä 1939 hän oli Warsovassa neuvottelemassa Puolan hallituksen kanssa asioistaan Gdyniassa. Oli harvinaisen kaunis kesä, lämpimämpi ja ihanampi kuin moniin vuosiin. Mutta ilmassa oli levottomuutta. Goebbels rääväsi puolalaisten ryhtyneen Kolmannen valtakunnan rajamailla ammattimaisiksi murhamiehiksi ja rosvoiksi, mitä saksalaiset eivät aikoneet kauan sietää. Warsovassa ei ensi aluksi suhtauduttu kovinkaan vakavasti Berliinistä tulleisiin huhuihin. Mutta tuo uhkaava sävy saattoi vähitellen sekä kadun miehen että ulkoministeriön virkamiehet miettiviksi. Ulkoministeri, jonka Bult hyvin tunsi, irroittautui hetkeksi tehtävistään syödäkseen hyvän päivällisen Hotel Europejskissä torin toisella puolen. Ihmiset vaelsivat ohi hurraten ja huutaen. Ulkoministeri sanoi: — Berliini valehtelee. Me emme tahdo sotaa, mutta jos saksalaiset tulevat, niin me puolustaudumme. Puistoissa kaivettiin pieniä suojahautoja vielä onnellisesti tietämättöminä siitä, mitä ilmapommitukset saavat aikaan. Kahvilat olivat täynnä ihmisiä, kuten ennenkin, iloisia ihmisiä, jotka nauttivat auringosta ja kesästä, jotka kuuntelivat hajamielisinä ihmeellisiä puheita maanmiestensä edistyksestä rajaseuduilla.

Mutta sota puhkesi, ja ylioppilaat osoittivat mieltään ja huusivat: — Berliiniin!

Bult matkusti viipymättä kotiin.

Sota muutti kaiken perusteellisesti. Bultista tuli tilapäi-

sesti tukholmalainen. Hänet kutsuttiin palvelukseen sotateollisuuden käytettäväksi, ja siitä vapauduttuaankin hänen oli enimmäkseen oltava Tukholmassa voidakseen valvoa liikelaitostensa etuja eri virastoissa. Hänestä tuntui, ettei hän enää ollut yritystensä omistaja, tuskinpa johtajakaan, vaan vain niiden valtuutettu lähettiläs maan hallituksessa ja komissioissa. Firmat saivat hoitaa itse itsensä. Ja toimivathan ne niinkin. Sota oli lopettanut kaiken ulkomaisen kilpailun ja tavaran puute sekä alan järjestöt kotimaisen kilpailun. Ja komissio hyväksyi suuremmitta vaikeuksitta hyvän voiton tuottavat hinnat. Verot tosin nousivat mielikuvituksellisen korkeiksi, mutta sellaisia olivat voitotkin. Sotavuodet muodostuivat rauhalliseksi ajaksi useimmille liikemiehille. Valtio hankki raaka-aineet ja määräsi hinnat. Monesta se oli jopa miellyttävääkin. He saivat jättää tavallisen työtahtinsa. ”Työksi” muodostui neuvottelu hallituksen kanssa, komissioissa juokseminen, eri alojen yhtymien kokouksissa istuminen, päivällisten syöminen Grandissa, Oopperakellarissa ja Ambassadeurissä. Eivät rauhan ensimmäiset vuodetkaan tuoneet sanottavaa muutosta. Työmarkkinoilla syntyi tosin levottomuuksia, jotka koskivat vakavasti myös Bultin yrityksiä, mutta sanottavaa muutosta ne eivät kuitenkaan merkinneet.

Karl Erik Bult oli varakas ja hänellä oli vaikutusvaltaa. Ihmiset ihailivat häntä ja sanoivat:

— On totisesti merkillistä, että samassa perheessä on peräkkäin kolme noin kyvykästä miestä!

Mutta — ajat tulivat pian muuttumaan.

— Minä osaan nukkua missä tahansa, milloin tahansa ja miten tahansa, Karl Erik Bult tapasi sanoa. Mutta siten oli ennen. Nyt oli toisin. Yöt olivat muodostuneet kauhujen ajaksi. Päivät hän oli konttorissaan, laivoillaan ja tehtaissaan ja antoi määräyksiä entiseen tapaan, mutta kaikessa oli väsymyksen tuntua. Kuinka ihminen voikaan jatkuvasti elää niin väsyneenä? Yön tullessa aivot virkistyivät, tekivät työtä intensiivisesti, mutta ilman minkäänlaista järjestystä, ajatukset harhailivat ristiin rastiin, peloittivat toisiaan ja törmäsivät kauhuissaan joka tahoille. Painajaisten keskellä kiusaaja kuiskasi mielistelevästi:

— Mitä hyötyä sinulla on vaivannäöstäsi, päivien työstä, öiden painajaisista — kirjoituspöydän laatikossa on helmikoristeinen revolveri, siellä se on ylimmässä laatikossa oikealla puolella. Se ei ole ladattu, mutta panoksia on sinisessä rasiassa.

Monet muutkin vääntelehtivät öisin vuoteessaan. Hekin kuulivat heikkoina hetkinään kuiskaavan äänen ja kiusauksen. Ihmiset puhuivat "ilmeisen käsittämättömästä itsemurhasta". Tuo käsittämätön oli kuitenkin hyvin luonnollista — vaikeudet olivat kiihtyneessä mielikuvituksessa muodostuneet ylivoimaisiksi. Jos nämä onnettomat olisivat päivänvalossa saaneet tarkoin ajatella koko tilaansa, he olisivat menetelleet toisin.

Karl Erik kuuli tuon ystävällisesti kuiskaavan äänen,

mutta hän torjui kuoleman ajatuksen. Hän rakasti elämää, ja hänessä oli elinvoimaa, jolle kuolema pysyi vieraana. Kun hän näki vaikeuksiensa paljouden yön ja unettomuuden suurennuslasin läpi ja kun häntä vaivasi itsesääli ja hän alkoi sopia asiasta Kuoleman kanssa, joka oli perin ystävällinen ja lempeä, silloin tuli isoisä luonteenomaisine ilmeineen ja sanoi pilkallisesti: — Kolmas sukupolvi! Ja Kuolema sai väistyä. Kuolema ei pitänyt isoisästä.

Karl Erik ajatteli paljon näiden öiden pitkien tuntien aikana, mitä puheet kolmesta sukupolvesta itse asiassa merkitsivät. Ensimmäinen sukupolvi alkoi tyhjin käsin, loi uutta ja rikastui. Siitä sanottiin: — Kalle Bult pärjää aina. Sitten tuli toinen sukupolvi, hoiti yrityksiä, rakensi lisää, ja siitä sanottiin suuren kriisin jälkeen: — Siinä on suuri persoonallisuus! Nyt oli kysymyksessä kolmas sukupolvi, se oli kohdannut ensimmäisen suuren kriisinsä, joka kylläkin oli vaikeampi kuin perheen aikaisemmin kokemat, mutta mitenkähän kaikki tulisi sujumaan ja minkähän arvostelun hän saisi?

— Ei, hitto vieköön, minä en hellitä! En totisesti pakene elämästä ja edesvastuusta. Kolmas sukupolvi kyllä taistelee, taistelee ja varmasti taistelee. Mutta sitten Kuolema sanoi ilkeästi ja rakastettavasti: — Niin, luonnollisesti, selvä se. Mutta miten? Et sinä vaikeuksista pääse juoksemalla yöpuvussa ympäri huonetta ja huutaen: — Minä taistelen, taistelen ja taistelen! Tarvitaan rahaa palkkoihin, veroihin, varastoihin, korkoihin ja moneen muuhun. Mistä luulet ne saavasi? Ehkäpä joudut sellaiseenkin tilanteeseen, että puhutaan rikollisesta menettelystä, mikä ei totisesti olisi kovinkaan kaunis pääte Bultin perheen historialle. Silloin olisi parasta — helmikoristeinen revolveri on kirjoituspöydän laatikossa, siinä ylimmässä oikealla.

Nyt isoisä oli totinen: — Kyllä minä tunnen tuon äänen. Kun yksinäni ajelehdin meressä "Marian" haaksirikkoutuessa, se kuiskasi: — Kauempaa et enää jaksa. Et pääse rantaan, vaikka kuinka ponnistelisit. On parempi antaa periksi heti kuin myöhemmin. Mutta katsohan, Karl Erik, minä en hellittänyt. Pyörryin kyllä, mutta vasta maihin päästyäni. Ja sen ansiosta sain elää rikkaan elämän. Sinulla on minun nimeni, ja etkö tiedä, mitä on tapana sanoa: — Kalle Bult pärjää aina! Näytä nyt, että se pitää paikkansa yhä tänäkin päivänä!

Mutta kuinka hän selviytyisi kaikesta? Joka yö tuo kysymys toistui yhä uudelleen. Tuhannet ja taas tuhannet tekivät saman kysymyksen, vaikka heidän edesvastuunsa ei ollutkaan yhtä suuri. Tuhannet ja taas tuhannet saivat kokea samat kauheat yöt: laivanvarustaja, jonka alukset olivat seisomassa ja joka turhaan koetti löytää varoja vakinaisiin menoihin; tehtaanjohtaja, joka pitkän, työteliään elämänsä aikana oli saanut pystyyn yrityksensä ja luuli jo päässeensä varmalle pohjalle, mutta nyt pelkäsi menettävänsä kaiken; maanviljelijä, joka suurin kustannuksin oli nykyaikaistanut isäinsä talon ja luultavasti joutui nyt luopumaan kaikesta; mies ja nainen, jotka olivat nähneet oman kodin unelmansa toteutuvan, mutta olivat sen ostaneet kalliilla hinnalla ja kantoivat nyt taakkanaan lainaa ja vekseleitä, jotka herätyskellon säännöllisyydellä tikittivät: korot, lyhennykset, korot, lyhennykset; työläisperhe, joka oli koonnut säästöjä omaa kotia varten ja jonka työttömyys oli estänyt pääsemästä oikeuksiinsa ja pelkäsi nyt menettävänsä kaiken; nuori mies, joka turhaan etsi työtä ja näki vuosien kuluvan ja luuli ihmisten sanovan: — Mitähän tuostakaan koskaan tulee? virkamies ja konttorinainen, jotka olivat kuulleet huhun liikkeensä lakkaamisesta eivätkä tienneet uutta toimipaikkaa; vaimo, joka pohti,

mistä saisi uudet kengät pikku pojalleen ja mitä saisi huomenna ruokapöytään — niin, oli monia, jotka makasivat valveilla näinä levottomina öinä. Ja aamulla vuoteistaan nousevat ihmiset olivat väsyneitä. Pahinta oli, ettei voinut tehdä mitään vaikeiden aikojen voittamiseksi.

Valtio, valtio! Aluksi kaikki huusivat valtiota, mutta valtiolle huutaminen oli samaa kuin merelle huutaminen myrskyisenä yönä. Valtion tulot olivat vähentyneet katastrofaalisesti, eikä valtio voinut kilpailla niistä rahoista, jotka olivat liikkeellä. Mustassa pörssissä maksettiin rahasta kahdeksan, jopa kymmenenkin prosenttia, ehkäpä enemmänkin. Ja kuitenkin vaadittiin varmaa vakuutta.

Luottopula oli tavaton. Vaikeat kriisit eivät kylläkään olleet mitään uutta historiassa. Suuria sotia seurasivat aina pula-ajat. Kuinka kurjaa olikaan Napoleonin sotien jälkeen. Silloin oli ihmisiä, jotka arvelivat Göteborgin saaneen kuoliniskun iäksi. Yritteliäisyys oli lamassa, hienoja kiinteistöjä tarjottiin naurettavan alhaisiin hintoihin ostajia kuitenkaan löytämättä, ja ihmiset, jotka olivat eläneet herrasmiesten tavoin, saivat kerjätä toimeentuloaan. Lyhyt, mutta tiukka rahapula vavisutti yhteiskuntaa 1856, heti Krimin sodan jälkeen. Myöskin saksalais-ranskalaista sotaa seurasivat vaikeat ajat. Kaiken tuon useimmat tiesivät vain kuulopuheista. Mutta vuosien 1914—18 maailmansodan jälkeinen kriisi oli kaikilla tuoreessa muistissa. Nyt vaikeudet olivat vieläkin suuremmat. Ei oltu vielä toivuttu kunnollisesti edellisenkään sodan seurauksista, hävitys oli suurempi ja valtioiden välinen epäluuloisuus vieläkin pahempi. Meille kriisi oli tällä kertaa pahempi, koska ei voitu saada lainaa ulkomailta. Vaikeuksia meillä oli, mutta muilla oli vieläkin vaikeampaa.

Sodan jumala esitti suuret laskut työstään. Englantilainen, joka oli vuosisatoja ollut rikas ja antelias, oli nyt

köyhä, kova ja häikäilemätön. Rikas Englanti oli ollut huolissaan sadan viidenkymmenen miljardin punnan valtionvelastaan, köyhän Englannin oli kannettava nelinkertainen taakka. Amerikkalaisilla oli jättiläisvelkansa, suuret velvoituksensa uudessa imperiumissaan ja vaikeat sisäpoliittiset ongelmansa. Venäjällä oli jättiläismäinen jälleenrakennustyö raskaine taakkoineen ja velvollisuuksineen. Euroopan mannermaa oli yhtenä rauniokasana nälkää näkevine ja neuvottomine ihmisineen. Aasia oli köyhtynyt vuosikymmenen kestäneen sodan ja hävityksen seurauksena, joka ylitti jopa Euroopankin tuhon. Tanskassa, Norjassa, Suomessa: köyhyyttä, köyhyyttä. Jonkin aikaa sodan jälkeen kaupat sujuivat entisellä vauhdilla, mutta kerran oli totuutta katsottava suoraan silmiin. Tuli päivä, jolloin valuutat oli vakautettava, jotta tavarainvaihtoa yleensä lainkaan voitiin pitää käynnissä. Tuona päivänä nähtiin, mitä sota oli maksanut ja kuinka köyhä maailma oli.

— Sinun olisi pitänyt reivata purjeet ajoissa, sanottiin Karl Erikille. Silloin annettiin monta hyvää neuvoa, ja tämä oli parhaimpia. Mutta yhteistä kaikissa hyvissä ohjeissa oli, että ne tulivat liian myöhään.

Kukaan ei ollut arvannut myrskyn tulevan niin ankarana. Bult oli luonnostaan optimistinen, luotti omaan ja kansansa kyvykkyyteen, tiesi liikelaitostensa valtavat varat ja uskoi saavansa rajattomasti luottoa. Hän oli tottunut menestykseen: isoisä oli ollut onnekas, isällä oli ollut onnea, itse hän oli laajentanut Bjurbergia suurenmoisesti ja jo monien vuosien ajan hän oli johtanut menestyksellä Bultin yhtymää. Mutta kriisi muodostuikin pitemmäksi ja vaikeammaksi kuin kukaan oli uskonut. — Mihinkä rahat ovat joutuneet? Sitä hän nyt kyseli, sitä kysyivät kaikki. Muutamia vuosia sitten oli kaikilla rahaa, nyt ei ollut kel-

lään. Hän tiesi varsin hyvin, ettei hänellä olisi ollut mitään taloudellisia vaikeuksia, jos olisi "reivannut ajoissa", olisi rajoittanut tai lopettanut yritystensä toiminnan ja erottanut väkeä palveluksestaan. Mutta hän ei voinut ajatellakaan torjua kriisiä yrityksistään alaistensa, kunnan ja valtion kustannuksella. Hän tunsi edesvastuunsa kaikkea väkeään kohtaan.

Hänellä oli merillä useampia aluksia kuin kellään muulla. Yleistä liiketoimintaansa hän oli pitänyt käynnissä varsin hyvin, joskin liikevaihto tietysti oli vähentynyt. Älvsborgin veistämöllä, joka oli perustettu edellisen maailmansodan aikana ja jonka isä oli aikoinaan joutunut ottamaan haltuunsa, ei kylläkään ollut samaa valikoitua kantatyöväestöä kuin Lindholmenilla, Eriksbergillä ja Götaverkenillä, mutta kuitenkin sillä oli suhteellisesti enemmän väkeä kuin millään muulla veistämöllä. Mutta se oli maksanut paljon. Paperi- ja massatehtaat olivat saaneet rajoittua melkein kokonaan kotimaisiin markkinoihin. Varastot olivat kasvaneet ja hinnat laskeneet. Maatalouden tappiot olivat suuremmat kuin koskaan aikaisemmin.

Rahaa, rahaa, rahaa — kaikkialla kysyttiin rahaa. Mihin ne olivat joutuneet? Jokainen päivä vaati rahaa palkkaukseen, raaka-aineisiin ja, yhä nousevin määrin, korkoihin. Ja sitten tulivat aikaisempien vuosien verot summina, jotka olivat näyttäneet kohtuullisilta silloin kuin niitä koskevat tulot oli ansaittu, mutta nyt olivat mielikuvituksellisen suuria verojen erääntyessä maksettaviksi. Mistähän saan varoja selviytyäkseni kaikesta —? Joka yö nuo sanat jauhoivat hänen aivoissaan.

Palkanmaksu? Bultilla ei ollut rahaa palkkoihin. Verot? Bultilla ei ollut varoja veroihin. Korot? Bultilla ei ollut rahoja niihinkään. Bult lainasi ja lainasi, mutta tilanne tuli yhä vaikeammaksi. Erään unettoman yön jäl-

keen Karl Erik Bult meni isänsä vanhan ystävän, kauppias Sidney Frimanin luo, joka oli kaupunginvaltuuston puheenjohtaja ja Pohjoismaiden kauppa- ja merenkulkupankin puheenjohtaja, ja pyysi tätä tutkimaan, oliko hänellä mitään mahdollisuuksia luoton saantiin tai, jos ei ollut, millä ehdoilla hän saisi luovuttaa liikeyrityksensä. Bult oli pankin hallituksen jäsenenä ja suuryrittäjänä ollut lukuisissa sellaisissa kokouksissa viime vuosien aikana. Kaupungin johtavien talousmiesten keskuudessa oli perustettu pulaneuvosto, jossa neuvoteltiin vaikeuksiin joutuneiden yritysten pelastamisesta. Haluttiin mahdollisimman kauan välttää vararikkoja ja realisoimisia. Bult kuului tähän neuvostoon ja hän tiesi sen olevan suureksi hyödyksi.

Erikoinen valtuuskunta asetettiin tutkimaan Bultin liiketoimet. Siitä muodostui hyvin perusteellinen selvitys, ja yleiskuvan saaminen tilanteesta vaati monen kuukauden ajan. Sinä aikana Bult sai selviytyä eteenpäin, niinkuin vain parhaaksi näki. Mitä enemmän hän seuraili asiantuntijain työtä, sitä varmemmaksi hän tuli, ettei hän voinut olla samaa mieltä heidän kanssaan. Täytyi löytää jokin toinen tie. Mutta mikä?

Rahaa, rahaa, rahaa — päivät ja yöt hän pohti, miten hän voisi saada rahaa. Helmikoristeinen revolveri on kirjoituspöydän laatikossa, ylimmässä oikealla. Karl Erik tiesi yksityiskohtia myöten, minkä näköinen se oli. Monet, monet yöt hän oli istunut se kädessään ja sitä tuijottaen.

Ratkaisun päivä oli tullut. Kello yksitoista pidettäisiin Pohjoismaiden kauppa- ja merenkulkupankissa Bultin yhtymää koskeva konferenssi. Karl Erik oli viidentoista vuoden ajan ollut tämän konsernin johdossa, joka tänä aikana oli saavuttanut suurimman laajuutensa. Hän ei kylläkään ollut ostanut mitään uusia liikeyrityksiä, vaikka hyviäkin tilaisuuksia oli ollut. — Minulla on jo kylliksi ja enemmänkin, hän tapasi sanoa edullisia tarjouksia tehtäessä. Mutta kaikki Bultin liikelaitokset olivat laajentuneet ja nykyaikaistuneet hänen aikanaan ja työväestön määrää oli lisätty. Myös Bjurberg oli liitetty Bultin yhtymään.

Laivanvarustamo ja huolintaliike olivat suurimmat Ruotsissa ja toiseksi suurimmat Pohjoismaissa. Älvsborgin veistämössä Bult oli pääosakas ja varustamojensa kautta osakkaana parissa muussakin suuressa veistämössä. Isoisän vanhat sahalaitokset oli muutettu paperimassa- ja paperitehtaiksi. 1920-luvun suuren kriisin aikana Gustaf Bult oli joutunut osallistumaan myös rautakaivoksiin. Muuan Göteborgin vanhoista perheistä, joka kerran oli auttanut isää, oli joutunut vaikeuksiin hintojen romahdusmaisen laskun johdosta, ja Gustaf Bult oli tullut apuun. Mutta niin pian kuin mahdollista hän luopui näistä yrityksistä. Gustaf Bult pelkäsi, että hänen liiketoimensa muodostuisivat liian laajoiksi, ja erikoisesti hän pelkäsi rauta-alaa. Bultilla oli valtavat metsät. Isoisä oli joskus saanut

päähänsä, että Ruotsin metsät olivat loppumassa. Matkoillaan hän näki peninkulmien aloja kanervikkoa ja vesipohjaista pensaikkoa. Hänen toimekas luonteensa ei sietänyt katsella sellaista — hän osti suuria alueita, opettajat ja koululapset saatiin innostumaan metsänistutukseen, ja niin syntyi metsiä. Monia erehdyksiä tehtiin, monia pettymyksiä koettiin, mutta kuuset ja männyt pääsivät viimein oikeuksiinsa. Poika jatkoi samaa työtä, mutta tieteellisimmin menettelytavoin. Puuttomien alueiden saaminen metsäisiksi kuuluikin juuri optimistien uskontoon. Myöskin pojanpoika oli hoitanut metsiä hyvin täysin tietoisena siitä, mitä arvoja niihin sisältyi.

Karl Johan Bult ei vähääkään ajatellut taloudellista hyötyään, vaan yhtyi nauraen ihmisten puheisiin näiden vakuuttaessa, ettei hän koskaan saisi niittää satoa kylvöstään ja istutuksistaan. Mutta hän nautti nähdessään metsien kasvavan ja ajatellessaan, miltä nuo seudut näyttäisivät viidenkymmenen vuoden kuluttua. Hän ei kylläkään ollut niitä miehiä, jotka ylenkatsovat hyvän kaupan mahdollisuutta. Mutta kun kysymyksessä oli metsä, ei kaupan kannattavaisuus merkinnyt mitään. Metsää ei ajateltu ensi kädessä miksikään liikeyritykseksi, mutta siitä muodostui sellainen kuitenkin. Mistään ei ole niin paljon hyötyä kuin siitä, mikä tehdään ilman palkan toivoa. Se oli Karl Johan Bultin vanhoja sananlaskuja, joka jatkuvasti pysyi muistissa.

Myöskin Bälterydin kartano oli edelleen suvun hallussa, ja siitä oli kehittynyt nautakarjan jalostuskeskus.

Kaikilla kolmella Bultilla oli aina ollut varma ote liikeyrityksiinsä. Sekä heidän alaisillaan että muilla oli se vakaumus, että he täysin hallitsivat laajan toimintansa kaikki alat. Se, että he niin hyvin voivat pitää kaiken käsissään, johtui heidän luottamuksestaan ihmisten hyvään tahtoon,

heidän kyvystään saada ihmiset uskomaan itseensä ja siitä, että he niin auliisti myönsivät oikeuden epäonnistua. Johtajantoiminta käsitti pääasiassa vain suunnittelun suurin piirtein ja oikeiden miesten sijoittamisen oikeille paikoille.

Nyt kysyttiin: Sortuuko tämä mahtava rakennelma? Asioista perillä olevat tiesivät Bultin vaikeudet, eikä se houkutellut myöntämään luottoa.

Kriisi oli muodostunut vaikeammaksi ja ennen kaikkea pitkäaikaisemmaksi, kuin oli arvioitu. — Bultin olisi pitänyt reivata purjeet aikaisemmin, viisaat ihmiset sanoivat yhä uudelleen ja uudelleen. Tietysti hänen olisi pitänyt tehdä niin. Ja siten hän varmaan olisi tehnytkin, jos olisi ollut varovainen ja ellei hän olisi tuntenut niin raskaasti edesvastuuta alaisistaan, kaupungistaan ja isänmaastaan. Ehkäpä hän olisi tehnyt siten kaikesta huolimatta, jos hän olisi arvannut poliittisten olosuhteiden siinä määrin viivästyttävän taloudellista nousua. Mutta sitä hän ei tiennyt. Hän aliarvioi vastakohtaisuuksia eri maissa ja kansojen kesken ja tuota lamauttavaa epävarmuutta.

Rahdit olivat alhaiset. Bult oli mahdollisimman kauan pitänyt aluksensa merillä, mutta jokainen matka tuotti tappiota. Veistämöt olivat riippuvaisia varustamotoiminnasta, ja kun tämä tuotti huonosti, ei ollut paljoakaan tehtävissä. Miksikä rakentaa laivoja, kun tonnistoa oli toimettomanakin sen vuoksi, että se valtiotaito, joka nyt oli uudenaikaista, piti tavaranvaihtoa rikollisena? Bult oli sanonut:

— Tämä mielettömyys ei voi kestää kauan. Hän tunsi velvollisuudekseen pitää liikeyritykset käynnissä ja rakensi omaan laskuunsa. Aluksia laskettiin vesille, ne suorittivat koeajonsa ja jäivät sitten odottamaan Rivöfjordenilla. Mielettömyys jatkui —. Veistämöiden rahastot hupenivat ja uusia luottoja kaivattiin.

Konttorissa oli hiljaista. Sitä vähäistä työtä, mikä nyt

tuli, venytettiin niin pitkälle kuin mahdollista. Keksittiin kaikenlaista, jotta saatiin ainakin näyttämään siltä kuin olisi jotakin tehtävää. Kaipauksella puhuttiin niistä ajoista, joilla oli tehtävä ylityötä, jotta olisi ehtinyt suorittaa kaiken. — Kaipaan aivan kuollakseni intensiivistä työtä, muuan varustamon konttorin vanha uskollinen palvelija sanoi kerran. Ja hän ilmaisi kaikkien ajatuksen.

Metsien tuotto kärsi alhaisista hinnoista. Massaa ja paperia ei voitu valmistaa maailmanmarkkinoiden hintoihin. Bälteryd, joka aina oli tuottanut tappiota, tarvitsi nyt yhä enemmän lisävaroja.

Bult suhtautui aluksi kaikkeen rauhallisesti. Hän oli arvioinut kriisin tulevan, oli varautunut siihen ja arveli olevansa valmis kohtaamaan sen. Kolme sukupolvea oli koonnut latoihin. Kullakin yhtymän yrityksellä oli suuret rahastot, koneet ja varastot olivat kirjoissa alhaisista arvoista, ja virkailijoista ja työväestöstä oli huolehdittu eläkerahastoin. Kaikki oli niin hyvässä kunnossa, ettei mitään korjauksia ja uusia hankintojakaan tarvittu. Suuret summat vaati vain varastointi. Bultista sanottiin: — Mikään ei siellä lopeta toimintaansa, ketään ei eroteta. Ihmiset voivat hyvin ja myös käyttäytyivät kunnollisesti. Karl Erik tahtoi mihin hintaan tahansa pitää väkensä. Monet ajattelivat vain itseään kriisin tullessa, lopettivat tai rajoittivat yritystensä toimintaa ja erottivat väkeä, mutta Bult tunsi luonnolliseksi velvollisuudekseen pitää heidät edelleen. Hän uskoi sen olevan myös taloudellisesti edullista. Sehän merkitsi tuotantokoneiston ja mahdollisuuksien omistamista käytettäväksi heti siinä silmänräpäyksessä, jolloin konjunktuurit paranisivat.

Bult ja monet muut tähyilivät kuitenkin turhaan merkkejä pula-ajan väistymisestä, vähäisintäkään valkenemista ei ollut havaittavissa. Rahaa, rahaa, rahaa — alituisesti

hän kuuli nämä sanat. Tosin hän oli edelleenkin rikas, hyvin rikas, moninkertainen miljoonikko, mutta kaikki varat olivat kiinni yrityksissä eikä mitään voinut realisoida. Tavallisissa oloissa hänen nimensä hyväksyttiin vaikka kuinkakin suurissa papereissa, ja olihan nimi edelleenkin hyvä. Mutta rahaa ei ollut. Aluksi hänelle sanottiin nöyrästi ei, sitten ystävällisesti ei ja vähitellen vain ei.

Karl Erikin oli vaikea käsittää tätä. Rahalla on niin eri arvo eri ihmisille. Makeiskaupan edustalla seisovalle pojalle neljänneskruunun raha voi merkitä suurta nautintoa. Jollekin nuorelle miehelle ja naiselle tuhatlappunen voi varmistaa kodin perustamisen ja aukaista heille paratiisin ovet. Kassasta näpistelevälle tytölle voi sata kruunua merkitä vankilasta ja häpeästä pelastumista.

Raha oli harvoin kenellekään Bultille tuottanut mitään nautintoa. Heille raha oli vain työväline. He perustivat liikeyrityksiä, lujittivat ja kehittivät niitä ja antoivat ihmisille työtä. Jos kaikki hoidettiin hyvin, tuli voittoa. Mutta heitä ei kiihdyttänyt toimimaan voiton saaminen, vaan luomisen ilo. Jos tarvittiin rahaa, siitä vain ilmoitettiin pankkiin. Tarvitsi vain soittaa puhelimella. Pankkivirkailija sanoi kiitos kyllä ja kumarsi syvään puhelimenkin edessä.

Kerran oli muuan pankinjohtaja, joka aamulla oli riidellyt vaimonsa kanssa koirasta, näyttänyt happamalta ja haluttomalta, kun silloinen nuori Bult II oli pyytänyt lainaa rahoittaakseen pari laivankauppaa, jotka Bult I oli tehnyt Englannissa. Seuraavana päivänä Bult siirtyi asiakkaaksi Pohjoismaiden kauppa- ja merenkulkupankkiin, joka silloin juuri oli aloittanut toimintansa. Näin tapahtui jo lähes viisikymmentä vuotta sitten, ja Pohjoismainen oli siitä lähtien ollut Bultien pankki. Nyt vieläpä tämäkin vastasi kieltävästi Bult III :lle. Eivät auttaneet hänen tarjoamansa

vakuudetkaan. Pohjoismaisella oli puute käteisvaroista. Muiden asiat olivat vieläkin huonommin.

Nyt piti ratkaisun tapahtua.

Bult tuli konferenssiin puolisen tuntia liian aikaisin. Se oli vastoin hänen tapojaan. Hän oli monien tointen mies, ja hänen työtapoihinsa kuului täsmällisyys. Hänen kellonsa kävi sekunnilleen oikein, ja hän oli tarkoin laskenut, paljonko matka konttorista kaupungin eri kokouspaikkoihin vaati aikaa. — Sinä olet minun neiti Aikani, nuori Blomberger tapasi sanoa, lisäten: — Asetan kelloni aina sinun mukaasi. Tänään se kävi tasan minuutin edellä.

Mutta tänään Bult ei ollutkaan oma itsensä. Hän ei ollut osannut entiseen tapaan käyttää päiväänsä järjestelmällisesti. Hän oli nukkunut huonosti, oli noussut aikaisin ylös, oli maleksinut satamassa ja tuli pankkiin jo puoli yksitoista mennen suoraan hallituksen huoneeseen. Se oli mahonkisisusteinen ja arvokas, kuten sellaiselle huoneelle sopiikin, ja seinillä oli niiden miesten muotokuvia, jotka olivat ansioituneet pankin kehittämisessä. Isoisällä oli frakki ja komentajamerkin vihreä nauha kaulassaan sekä joukko muita värikkäitä koristeita. Hiton hienopa hän olikin, ja tatuointi oli hyvin piilossa. Frakki ja kunniamerkit oli hyvin maalattu — mutta muuten siinä ei ollut oikea Karl Johan Bult.

Karl Erik Bult pysähtyi rivin viimeisen muotokuvan — isänsä — eteen. Gustaf Bult sopi erinomaisesti mahongin, vihreän pöydän ja nahkapäällysteisten tuolien ympäristöön, eikä hänellä kuitenkaan ollut sen paremmin frakkia kuin kunniamerkkejäkään. Hän istui yksinkertaisessa sinisessä puvussaan ja kädessään puheenjohtajan nuija, sellaisena kuin Karl Erik oli hänet nähnyt monissa tärkeissä konferensseissa. Miten hän pitikään isän samalla kertaa sekä ystävällisestä että kiinteästä ja tutkivasta katseesta.

Juuri nyt hän olisi halunnut puhua isänsä kanssa ja kuulla hänen rauhallisen äänensä. Muotokuva sai eloa, ja Karl Erik oli kuulevinaan isänsä sanovan: — Tämä kriisi on vaikea ja se kestää kauan, mutta pitkät ja vaikeat kriisitkin päättyvät kerran. Meidän liikeyrityksemme ovat vahvoja. Luota itseesi ja luota ihmisiin!

Karl Erik ei saanut kauemmin rauhassa keskustella isänsä kanssa. Ovi aukeni, ja konsuli Leif Blomberger tuli sisään. Sirosti kättään nostaen hän katsahti rannekelloonsa ja sanoi:

— Hyvää päivää, Karl Erik! Mutta mitä minä näenkään, kelloni on varmaan jätättänyt. Sinä olet jo täällä, ja kelloni on vasta neljännestä vailla — siispä kelloni täytyy käydä neljänneksen perässä. Yksityinen Gestaponi saa ottaa kellosepän kiinni. Mitä arvelet, pitäisikö häntä ampua niskaan vai olisiko hänet hirtettävä?

— Pitäisin niskaan ampumista parempana. Mutta mielestäni voisit antaa hänen elääkin. Kellosi on kyllä all right. Minä vain olen tullut liian aikaisin.

— Niin, kuten haluat, annan hänen siis elää. Vai niin, sinä tutkit taidetta? Kauheita tekeleitä, vai mitä? Vaikka ei isäsi kuva sentään ole niinkään kehno. Kirotun hyvä oikeastaan. Minä en muuten ole mikään Sundbyn ihailija. Koko hänen sukupolvensa oli aivan liian sosiaalinen, ja hän oli aivan liian kuiva väreissään. Ei mitään väri-iloa, ei mitään juhlavaa. Mutta nuo ukot kyllä osasivat ammattinsa. Ja ymmärrän hyvin, että Sundby osasi tehdä parhaansa saadessaan maalata sellaisen sosiaalisen miehen kuin isäsi ja pääsi maalaamasta kunniamerkkejä ja komeutta. Hän on todellakin saanut luonnetta kasvoihin. Sundbyn värien niukkuus ei tässä tapauksessa ole ollut haitaksi. Kuiva maalari ja kuiva malli sopivat hyvin yhteen.

— Isäkö kuiva? Ei, nyt panen vastalauseeni.

— Protesti otetaan vastaan, ja tulen ”viipymättä panemaan toimeen perusteellisen tutkimuksen”. Ehkäpä me suhtaudumme vähän eri tavoin herra Gustaf Bultiin. Jos minä olisin joutunut elämään yhdessä hänen kanssaan, olisin varmaan jähmettynyt jääksi. Mikä hirvittävä hyveiden paljous! Isäni sanoi, että Gustaf Bult oli jo koulupoikana Göteborgin grand old man. Ja juutalaisista hän ei pitänyt lainkaan!

— Siitä minä en tiedä mitään. Ei hän kuitenkaan tuntenut mitään vastenmielisyyttäkään juutalaisia kohtaan. Tiedäthän, että esimerkiksi Herman Israel oli hänen paras ystävänsä ja että he vetivät yhtä köyttä sekä musiikkiharrastuksissa että liikeasioissa. Isä ei laiminlyönyt koskaan Herman Israelin musiikki-iltoja.

— Niin, olet kyllä oikeassa. En todellakaan ole tullut sitä ajatelleeksi. Olemme ehkä liian hätäisiä yleistämään. Jos astuu yhden juutalaisen varpaille, huutaa koko synagooga. Tiedän vain, ettei hän pitänyt minun isästäni. Mutta asiaan ei kai vaikuttanutkaan rotu. He vain olivat niin erilaisia ihmistyyppejä. Isäni kyllä keinotteli aina, mutta luulen, ettei hän tehnyt sitä niinkään paljon voiton kuin jännityksen vuoksi. Se tietysti suututti arvoisaa isääsi. Minun isäni piti värikkyydestä ja juhlista, ja hänen kielensä oli terävä.

— Niin, isäni ei todellakaan pitänyt siitä, sen tiedän. Puhuttaessa kerran isäsi sukkeluudesta hän sanoi: — Ei luultavasti ole niinkään vaikea taito olla sukkela, kun saa puhua niin ilkeästi kuin huvittaa eikä kysy, miltä siitä tuntuu, joka joutuu pilan kohteeksi.

— Mutta minun isäni ei ollut ilkeä. Minä, joka sain seurata häntä niin läheltä, voin kyllä todistaa sen. Mutta hän oli ehkä omalla tavallaan kyynillinen, ja pöyhkeyttä

hän vihasi. Hän pisti reiän moneen saippuakuplaan, ja se oli minun mielestäni terveellistä. Hän piti Gustaf Bultin moraalia ja oikeamielisyyttä vain laskelmoinnin ja taitavuuden naamiointina.

— Isän piti aina omata tunne, että se, minkä hän teki, oli oikein. Hän luopui monista liiketoimista vain siksi, ettei tiennyt varmasti, oliko oikein puuttua niihin.

— Myönnetään, hyvä veli. Myönnetään. Mutta jos tutkit niitä liiketoimia tarkoin, teet varmaan saman hämmästyttävän havainnon kuin isänikin, että oli hyvin viisasta kieltäytyä niistä kaupoista, jotka Gustaf Bult torjui moraalisista syistä.

— Väärä teko on aina huono kauppa.

— Eipä näy omena pudonneen kauaksi päärynäpuusta. Mutta kaikki eivät saakaan kulkea pullea lompakko taskussaan ja viisauden ja hyvyyden jumalatar seurassaan, jumalatar, joka osoittaa, mitkä kaupat ovat samalla kertaa sekä edullisia että moraalisia. Ja jos tarjolla oli oikein loistava kauppa, silloin jumalatar varmasti kuiskasi hänelle: — Lyö kiinni! Kun sen sijaan minun isäni ja muut tekivät kauppoja, ne olivat aina enemmän tai vähemmän epäilyttäviä. Sen vaikutelman ainakin saimme, ollessamme puheissa Gustaf Bultin kanssa. Ja juuri se kiusasi isääni. Gustaf Bult oli kuin moraalin, oikeamielisyyden ja yhteiskunnallisen vastuun henkilöitymä.

— Isä oli rehellinen.

— Mitäpä minä, maan kurja matonen, uskaltaisin muuta väittääkään. Mutta kyllä hän osasi olla myös kova. Isäni pyysi häneltä apua, ja Gustaf Bult olisi voinut auttaa sen vähääkään koskematta häntä itseään, mutta isäni sai jättää firmansa, murtui siitä ja kuoli vuotta myöhemmin.

— Isäsi oli keinotellut suuresti, ja keinottelua minun isäni ei kerta kaikkiaan hyväksynyt. Ja isäsi muuten oli

saanut myöskin edullisen akordin jo kerran. Ellen muista väärin, hän auttoi sekä yksityisesti että pankkimiehenä Blombergerin toiminimen uudelleen muodostamista sinun johdossasi.

— Myönnetään, veli hyvä, myönnetään. Minulla ei totisesti ole mitään valittamista. Mutta ymmärrähän, minä pidin kovasti isästäni. Hän oli hauska mies, ja joskaan hän ei ollut mikään eetillinen persoonallisuus, hän oli kuitenkin niitä, jotka antoivat väriä tälle paikkakunnalle.

Blomberger astui askeleen taaksepäin, tirkisteli toisella silmällään ja sanoi:

— Sundby on todella onnistunut. Muotokuva on hyvä, kirotun hyvä. Sinun pitäisi antaa maalata siitä jäljennös. Hän edustaa kauppamiesaatelia. Muuten kyllä myönnänkin, että vaikken koskaan oikein ymmärtänyt Gustaf Bultia, hän teki kuitenkin valtavan vaikutuksen minuun. Olin tosin vielä varsin nuori mies ensimmäisen maailmansodan aikoina, mutta totesin, kuinka ihmiset silloin elivät. Gustaf Bult kulki sen näköisenä kuin hän olisi saanut aikaan koko sodan ja kärsi omantunnonvaivoja. Ihmiset saivat sen käsityksen, ettei hän lainkaan kysynyt, ansaitsiko vai menettikö hän, mutta kun rauha sitten tuli, rikkaat miehet huomasivat hämmästyksekseen, että kaikki kasaantui Bultille tämän vain työntäessä käsiään torjuvasti ja haluamatta mitään vastaanottaa. Me emme todellakaan käsittäneet, kuinka kaikki oli tapahtunut. Mutta nyt meidän valitettavasti on jätettävä tämä mielenkiintoinen keskustelunaihe. Sidney näkyy tulevan. Nyt on parasta järjestellä piirteensä ja näyttää arvokkaalta. Pikku Leif, koeta nyt näyttää siltä kuin olisit todella hieno konsuli.
— Hei, Karl Erik!

Sidney Friman istuutui puheenjohtajan tuolille, suoristi imupaperin, joka oli hieman vinossa, loi katseen kokoon-

tuneeseen seurakuntaan, tarttui puheenjohtajan nuijaan ja julisti konferenssin alkaneeksi.

Frimanin liiketoimet olivat aikaisemmin olleet varsin huomattavat, mutta hän kirjoitti arvonimekseen vain kauppias ja halusi puhuttelussa sanottavan vain herra. Hän oli pitkä ja luiseva ja oli aina sen näköinen kuin olisi tullut juuri kylvystä. Käsien suonet olivat kovin koholla. Frimanin vasemmalla puolella istui pankinjohtaja Dickert, lihava ja loistava, hyväntahtoisesti touhukas sekä sinä ja veli kaikkien kanssa, mutta kuuleman mukaan kuitenkin jokseenkin kylmä herra. Karl Erik oli aina pysynyt vieraana Frimanille eikä hän pitänyt lainkaan Dickertistä. Kummallista kyllä, aamuinen levottomuus oli nyt häipynyt. Hän oli saanut takaisin vanhan varmuutensa ja tunteen kaiken järjestymisestä. Hän oli istuutunut siten, että saattoi koko ajan nähdä isänsä kuvan, ja hänellä oli housuntaskussaan hisingeniläinen kivensä, jota hän piti lujasti kädessään.

— Hyvät herrat! Laivanvarustaja Bult on anonut 600.000 kruunun luottoa ja lykkäystä eräiden korkojen maksussa. Tavallisissa oloissa tuo summa on mitätön, kun kysymyksessä on toiminimi, joka on merkinnyt pankillemme niin paljon. Mutta pääoman puute on niin huutava, että mitä suurin varovaisuus luoton myöntämisessä on tarpeen. Se, mikä tässä tapauksessa tekee asian vakavaksi, ei kuitenkaan ole tuo 600.000 kruunun määrä, vaan se seikka, että täytyy luultavasti ottaa huomioon Bultin parin kuukauden kuluttua tarvitsevan jälleen lisää luottoa. Meillä on ollut tilaisuus tutkia kaikki liiketoimet. Kaikki nuo yritykset ovat varmoja niiden arvosteluperusteiden mukaan, joita voitiin seurata ennen sotaa. Mutta ne ovat poikkeuksetta tuottaneet tappiota kahden viimeksi kuluneen vuoden aikana. Tarkastajat ovat ehdottaneet hoito-

kunnan asettamista tutkimaan, voidaanko yhtymä pitää koossa vai onko se purettava. Joka tapauksessa on luotontarvetta rajoitettava. Edellytetään Bultin luopuvan johdosta takuulla, että hän hallintokautena saa 35.000 kruunun tulot ja että verot niistä tuloista, jotka hänellä on ollut tähän asti, maksetaan ja että hänelle taataan sitten vähintään 25.000 kruunun elinkorko. Luonnollisestikin toivomme, että hän saa liikelaitoksensa takaisin arvokkaampina kuin hän ne on jättänyt, mutta elinkorko on taattu kaikkien mahdollisuuksien varalta.

Välittömästi Frimanin jälkeen sai pankinjohtaja puheenvuoron, ja hän puolusteli kaunopuheisesti järjestelyn etuisuuksia. Hän vakuutti, että tutkimuksen suorittaminen oli ollut jättiläistyö ja ettei ehdotus olisi ollut näin pitkälle menevä ilman hänen voimakasta henkilökohtaista panostaan. Dickert oli hyvin sydämellinen "vanhaa ystäväänsä" Karl Erikiä kohtaan. Mistään välittömästä realisoinnista ei ollut kysymys. Mutta kuitenkin oli pidettävä edullisena uuden yhtiön taikka mieluimminkin useampien perustamista, jotka ottaisivat huostaansa Bultin eri yritykset. Se kuitenkin oli vasta tulevaisuuden kysymyksiä. Se, mikä voitiin ja täytyi tehdä välittömästi, oli kertakaikkinen rationalisointi. Siinä suhteessa oli paljonkin tehtävää. Dickert selitti, ettei hän mitenkään halunnut loukata "vanhaa ystäväänsä" Karl Erikiä, mutta hänen täytyi sanoa, tutkittuaan kaikki paperit, että Bultin liikelaitoksia oli johdettu vanhanaikaisesti. Palkkataso oli liian korkea ja eläkkeet liian suuria ja viime aikojen lukuisista eläkkeelle siirroista huolimatta vanhaa palveluskuntaa oli liikaa. Olihan kyllä kaunista pitää huolta henkilökunnastaan. Oli kyllä kaunista pitää palkat korkeina. Dickert vakuutti suovansa kaikille ihmisille kohtuulliset palkat. Oli kyllä kaunista pitää liikelaitokset toiminnassa eikä erottaa vä-

keä. Dickert vakuutti olevansa kovin myötätuntoinen niitä ihmisparkoja kohtaan, jotka jäivät ilman tointa tällaisina aikoina. — Mutta, hyvät herrat, ja nyt Dickert koroitti ääntään ja hänen kasvonsa saivat syvän vakavuuden leiman: — Me emme saa hetkeksikään unohtaa, että meillä on nyt ankara aika ja että myöskin alaisillemme on eduksi, jos hoidamme asioita ankaralla kädellä. Se, mitä Bultin yritykset nyt erikoisesti tarvitsevat, on kylmän realistin johto, joka ei ota huomioon kaiken maailman näkökohtia. Dickert sanoi olevansa onnellinen voidessaan ilmoittaa, että hän oli löytänyt sopivan miehen, siviili-insinööri Bruno Söderbergin, Tukholmasta. Hän on johtanut rationalisointia hyvin tuloksin valtionrautateillä, postissa ja lennättimessä. Niiden henkilökunnat olivat kyllä esittäneet vastalauseensa erottamisten johdosta, mutta silloin Söderberg sanoi hallitukselle: — Joko minä saan selvittää asian tai sitten otatte sen itse hoitaaksenne. Hän sai täydet valtuudet hallitukselta. Henkilöstö uhkasi lakolla, mutta hallitus tiedoitti, ettei se tulisi taipumaan, vaan puuttuisi asiaan kovin kourin. Jokainen lakkoilija erotettaisiin. Tuon jymylaukauksen jälkeen väki rauhoittui. Hän on mies, ja miehiä me nyt tarvitsemme.

Tukkukauppias Bristol napisi jotakin, ettei ollut mitenkään niin kovin nerokasta erottaa joukoittain ihmisiä valtion laitoksista, alentaa tasoa niissä ja antaa sitten avustuksia.

Mutta Dickert ei kuullut tai ei tahtonut kuulla, vaan jatkoi:

— Söderberg johti rationalisointia Villa & Puuvillassa ja sai tappiot alenemaan seitsemänkymmentäkolme prosenttia. Söderberg on Pennsylvania-järjestelmän huomattavin edustaja maassamme. Hän on kylläkin varsin kallis mies, eivätkä hänen käyttämänsä asiantuntijatkaan ole

halpoja. Mutta jos kerran on sanonut a, täytyy sanoa myös b.

Alussa Karl Erik kuunteli Dickertiä, mutta sitten hänen ajatuksensa menivät omille teilleen. Hän tunsi rationalisointiasiantuntija Söderbergin ja hänen Pennsylvania-järjestelmänsä. Hän tiesi myöskin, minkä tyytymättömyyden tämän menettely valtion laitoksissa oli aiheuttanut, ja hän oli nähnyt järjestelmän vaikutuksen Olsson & Perssonin vanhassa varustamoyhtiössä Hälsingborgissa ja Halmian kunnianarvoisassa laivaveistämössä Halmstadissa. Rationalisointi tapahtui siten, että toimintaa vähennettiin ankarasti, erotettiin parhaiten palkatut virkailijat ja työläiset, suosittiin toisarvoista työvoimaa ja tuotantoa vähennettiin. Mutta näillä toimenpiteillä estettiin varautuminen parempia aikoja varten ja tällä järjestelmällä hukattiin paljon arvokasta, menetettiin ihmisten kiintymys. Hän oli varma, etteivät rautateiden, postin ja lennättimen henkilöstöt ajan pitkään tyytyisi tähän järjestelmään, vaan vaatisivat lakko-oikeutta kuten muutkin työläiset.

Pankinjohtaja vaikeni, otti esiin nuuskarasiansa, tarjosi sitä lähinnä istuvillekin ja kuivasi nenänsä suurella, punakukkaisella taskuliinalla. Puheenjohtaja katsoi Bultiin ikäänkuin ihmetellen, eikö tämä pyydä puheenvuoroa. Mutta Bult eli omissa ajatuksissaan eikä osoittanut ilmeelläkään aikomusta puhua. Syntyi epämiellyttävä hiljaisuus. Blomberger katkaisi sen. Hän suhtautui hyvin kunnioittavasti Bultin toiminimeen ja rakastettavasti Karl Erikiin, mutta hän päätyi kuitenkin kannattamaan Dickertin ehdotusta. Siihen yhdyttiin monelta taholta.

Tukkukauppias Bristol ilmaisi avoimesti vastenmielisyytensä tehtyä ehdotusta kohtaan.

— Huonoa on minusta tuo puhe asiantuntijoista ja rationalisoinnista. En tunne ainoatakaan voimakkaammin

ja paremmin hoidettua firmaa kuin Bultien. Kaikki myös tiedämme, mitä tämä toiminimi on merkinnyt Göteborgille ja koko maalle, ja Karl Erik Bult on taitava johtaja. Se henki, minkä Bultit ovat luoneet yrityksiinsä, on minusta aina ollut ihailtava, ja olisin sitä jäljitellyt omissa liikelaitoksissani, jos olisin pystynyt. Ja juuri sen tuo Söderström, Söderkvist, Söderberg tai mikä hitto hänen nimensä olikaan, tahtoo rationalisoida pois. Minä vastustan jyrkästi Bultin erottamista firmastaan ja puollan sekä tämän lainan että kaikkien muidenkin, mitä hän anoo, myöntämistä niin kauan kuin pankillamme on yksikin kruunu jäljellä.

Bult loi kiitollisen katseen Bristoliin, mutta sai vain vihaista murinaa vastaukseksi. Bristol oli äkäinen kaikille rationalisointiasiantuntijoille, ja jos hän yleensä oli vihainen jotakuta kohtaan, hän osoitti sen kaikille. Bristolin esi-isät olivat aikoinaan tulleet Skotlannista, ja heistä ensimmäinen oli ollut erittäin rikas, mutta joutunut perikatoon 1810-luvun suuren kriisin johdosta. Sukupolvi toisensa jälkeen oli sitten viettänyt melko vaatimatonta elämää aina siihen asti, kunnes Georg Bristol sai luoduksi suuren tuontiliikkeen ja taitavilla sijoituksilla sai vaikutusvaltaa useissa yrityksissä. Hänkin oli kyllä nyt pula-ajan takia menettänyt melkoisesti, mutta hänellä ei kuitenkaan ollut vaikeuksia käteisvarojen suhteen.

Dickert sai uudelleen puheenvuoron. Hänen persoonansa ja äänensä oli tällä hetkellä mitä ”edesvastuuntuntoisin”. Hän ymmärsi varsin hyvin Bristolin ystävyyden Bultin perheen kanssa, mutta tahtoi mitä jyrkimmin varoittaa siitä linjasta, jota tämä oli puoltanut. Ei voida vastata osakkaille, tallettajille ja pankkitarkastajille, jos lainoja myönnetään noin edesvastuuttomasti. Hän kehitteli vielä kerran kaunopuheisesti ehdotusta Bultin liike-

yritysten johdon siirtämiseksi hoitokunnalle. Hän lopetti:

— Sanon niinkuin entinen valtiopäivämies. Käännymmepä kuinka tahansa, niin aina on peräpeili takanamme. Ja viimein meillä ei kuitenkaan ole muuta mahdollisuutta kuin haukata happamasta omenasta.

Kukaan ei nauranut tälle sukkeluudelle. He olivat kuulleet sen jo aikaisemmin kyllästyttävän usein, ja sitäpaitsi tilanne oli liian vakava leikinlaskua varten. Useimmat edustivat vanhoja Göteborgin sukuja, ja Bristolin sanat olivat saaneet monet mietteliäiksi. Monet olivat kilpailleet ankarasti Bultin kanssa, ja muutamat olivat nyreissään sen vuoksi, että Gustaf Bult pankin johdon puheenjohtajana oli heidän mielestään ollut tarpeettoman tiukka vanhaa Jacob Blombergeriä kohtaan. Mutta Bult oli kuitenkin suuri nimi Göteborgissa, ja se liittyi moniin yrityksiin ja suuriin lahjoituksiin. Kukaan ei voinut syyttää Bulteja kevytmielisistä liiketoimista. Heillä oli kunnon miesten maine. Heistä tuntui tuollainen rationalisointipuuha vastenmieliseltä. Se saattoi merkitä vanhojen, arvokkaiden göteborgilaisfirmojen luovuttamista vähemmän vastuuntuntoisiin käsiin. Oli vaikeata sanoa, mitä nyt olisi tehtävä. Mutta kuitenkin piti heidän mielestään löytyä jokin toinenkin tie Dickertin suositteleman ohella.

Muuan neitonen tuli sisälle ja toi jonkin paperin pankinjohtajalle. Tytöllä oli keltainen pusero, ja Karl Erik totesi, että keltainen sopi hänelle. Karl Erik mietti, kuinka vanha tyttö saattoi olla — ehkäpä kaksikymmentäkaksi vuotta.

— Mitä herra Bult sanoo? Puheenjohtaja kääntyi tämän puoleen kysyvästi. Karl Erik ei oikein tiennyt, mitä hänen tulisi sanoa. Hän ei ollut oma itsensä tänään. Hänen tapoihinsa kuului perehtyä asioihin tarkoin, löytää harkinnallaan oikea linja ja sanoa ajatuksensa suoraan.

Senpä vuoksi ja hänen asemansa takia häntä aina kuunneltiin tarkoin. Mutta tänään oli mahdotonta saada pysymään ajatuksiaan koossa.

Hän katsoi isänsä kuvaa, puristi lujasti kiveä housuntaskussaan ja hymyili itsekseen, ja sitten hän aloitti, hiljaa ja hapuillen. Hän kiitti firmaa kohtaan osoitetusta mielenkiinnosta ja aivan erikoisesti hän tahtoi kiittää Bristolia tämän sanoista. Jos luoton saannin edellytyksenä oli, että hänen tulisi luopua toiminimen johdosta ja että insinööri Söderberg saisi vapaat kädet rationalisoinnilleen, silloin hän pyysi saada peruuttaa laina-anomuksensa.

— Mutta parahin Karl Erik, miten sitten aiot menetellä? Dickert keskeytti. Tämän maan pätevin taloudellinen ja lainopillinen asiantuntemus on tutkinut liikkeen asiat ja yksimielisesti päätynyt siihen suunnitelmaan, jonka täällä esitin. Ja yhtä yksimielisiä ollaan siitä, ettei ole olemassa muuta keinoa. Tahdotko nyt todellakin arvovaltasyistä suistaa tuon kaiken kumoon?

— Saanko jatkaa? — Muuan isäni vanha ystävä tapasi usein sanoa: — Ihmiset näkevät sen, mikä silmin on nähtävissä, mutta Jumala näkee sydämen. Minusta tuo sopii erinomaisesti tähän tilanteeseen. Taloudelliset ja lainopilliset asiantuntijat näkevät pykälät ja numerot ja työtunnit ja keski-iät ja tappiot ja voitot ja kannattavaisuuden. Sen, mikä silmin on nähtävissä. Mutta he eivät näe sydämeen, he eivät näe niitä monia tekijöitä, joiden arvoa ei voida määritellä numeroin, mutta jotka muodostavat liikelaitoksen' luonteen.

— Mutta et kai sinä kuitenkaan ole Jumala. Siinä tapauksessa sinun ei olisi tarvinnut pyytääkään luottoa, Dickert huomautti.

Herra Friman puheenjohtajan-tuolillaan kohotti jo kerran nuijansa ja sanoi terävästi:

— Puheenvuoro on nyt Bultilla ja hänellä on oikeus vaatia, ettei häntä keskeytetä. Bultien liikeyritysten vakavuus ja herra Karl Erik Bultin edesvastuuntunto ja kunnollisuus on yläpuolella kaiken arvostelun. Kukaan ei ole voinut aavistaa, että tämä kriisi muodostuisi näin vaikeaksi. Ole hyvä ja jatka, Karl Erik!

Bult huomasi Frimanin käyttävän vain etunimeä ja lausuvan viimeiset sanat epätavallisen sydämellisesti. Myöskin Dickert huomasi sen ja kohotti hämmästyneenä katseensa. Hän oli vasta äskettäin muuttanut tänne muualta eikä oikein ymmärtänyt näitä "ylpeitä göteborgilaisia". Heillä oli salainen veljeytensä, joka usein perustui samanlaiseen elämänkatsomukseen ja keskinäisiin palveluksiin.

Mutta Bult jatkoi ilmoittaen, että hän luopui 600.000 kruunun luotosta. Hän lupasi myöskin tästä päivästä lähtien maksaa niiden lainojen korot, jotka hänellä oli tässä pankissa ja eri luottolaitoksissa, mutta anoi sitoumusta, ettei lainoja missään tapauksessa sanottaisi irti ja että karttuneet korot lisättäisiin pääomaan.

— Sinä et koskaan tule selviytymään tuosta. Dickert ei voinut pidättäytyä puuttumasta puheeseen, vaan jatkoi: — Olemme tutkineet liikkeesi tilan — perusteellisesti — tavattoman perusteellisesti — maan parhaat asiantuntijat — tiedän tarkoin, mitkä maksut tulevat maksettaviksi joka kuukausi toisensa jälkeen — ne ovat suuria summia — ei mitään helpotusta — luovut 600.000 kruunun lainasta — maksat korot — ehdottomasti aivan mahdotonta — maan parhaat asiantuntijat — tämähän on mieletöntä.

Dickertin kiihtyneen ja sekavan puheen aikana Sidney Friman näytti yhä pidättyvämmältä ja itsevarmalta ja kääntyi hieman kumartuen Bultin puoleen:

— Sinulla on edelleen puheenvuoro!

— Kiitos, mutta esitän pyynnön, ettei mitään lainaa

sanota irti ja että karttuneet korot lisätään pääomaan. Juuri nyt minusta tuntuu —

— tuntuu, tuntuu, tuntuu — kysymys ei kai ole tuntumisista, vaan numeroista ja kylmistä tosiasioista, Dickert keskeytti.

— Anteeksi, tässä on kysymyksessä juuri tunteminen. Tässä on kysymys suuremmista asioista kuin numeroista. Enhän minäkään sentään ole aivan outo liikeasioissa. Ja minusta tuntuu, että tulen selviytymään tästä jutusta.

— Mutta kuinka? Dickert keskeytti jälleen. Puheenjohtaja kohautti olkapäitään ja antoi hänen olla. — Pankin johtajana minun on vaadittava selvä ja hyväksyttävä vakauttamisohjelma.

Viimeisin välihuomautus suututti Bultia. Nuo sanat saivat hänet samassa itsetietoiseksi siitä, että hän kuitenkin oli Göteborgin suurin yrittäjä, kymmeniä miljoonia omistava mies, jolla oli tuhansia ihmisiä palveluksessaan, ja että hän aivan viime aikoihin asti oli ollut pankin suurin osakas, vaikkakin hän nyt oli joutunut myymään osakkeita — ja lisäksi epäedulliseen kurssiin — hankkiakseen käyttövaroja. Kuka sitten oli Dickert, joka nyt piti tuollaista ääntä? — palkattu virkamies, joka oli päässyt pinnalle pulakautena ja lähinnä vain siksi, että Gustaf Bult pankin viisaalla hallinnolla oli pitänyt huolen siitä, että se kesti paremmin kuin muut. Hän loi Dickertiin ylimielisen katseen ja kääntyi puheenjohtajan puoleen:

— Valitettavasti en voi palvella teitä nyt millään vakauttamissuunnitelmalla. Vasta tämän kokouksen kestäessä olen päässyt selvyyteen siitä, miten minun on meneteltävä, mutta yksityisseikkoja en ole vielä ehtinyt miettiä. Mitään vakauttamissuunnitelmaa johtaja Dickertin tarkoittamassa mielessä en muuten luule voivani enkä

haluakaan laatia. Tulen kutsumaan henkilökunnan koolle kussakin liikelaitoksessa vuoronsa perään ja tiedoittamaan, että aion tehdä viisi vuotta työtä palkatta ja että minä joko pysyn pystyssä tai kaadun firmani mukana. Kotini ja muun henkilökohtaisen omaisuuteni tulen myymään ja heittämään rahat sinne, missä niitä kipeimmin kaivataan. Minulla on sitä paitsi eräitä henkilökohtaisia luottomahdollisuuksia. Ja siten saamme päivän kulumaan kerrallaan, ja joskus kriisikin varmasti helpottuu. Pankille sen pitäisi olla puhdasta tuloa, mikäli pankinjohtaja tai joku muu ei aio keinotella romahduksella. Jos luotatte minuun, suostutte ehdotukseeni, ellette luota — niin, silloin minun on keksittävä jokin muu keino. Ette saa tulkita näitä sanojani uhkaukseksi tai kiristykseksi. Tiedän hyvin, etteivät sellaiset keinot sovi tähän seuraan kuuluville. Haluan vain sanoa, että tulen taistelemaan liikkeitteni puolesta kaikin käytettävissä olevin keinoin täysin tietoisena siitä, etten taistele ainoastaan omaksi hyödykseni, vaan isäni ja isoisäni elämäntyön puolesta ja kaikkien niiden miesten ja naisten puolesta, jotka aikojen kuluessa ovat olleet luomassa näitä yrityksiä ja joiden usko ja toivo elää niissä edelleen, sekä niiden tuhansien ihmisten puolesta, jotka ovat rakentaneet tulevaisuutensa Bulteihin luottaen. Hyvät herrat, odotan tuolla ulkopuolella teidän päätöstänne.

Bult odotti etuhuoneessa. Jotakin tehdäkseen hän tarttui sanomalehteen. Keltapuseroinen tyttö pani merkille, ettei mies kertaakaan pitkän odotuksensa aikana kääntänyt lehteä. Bult puolestaan tunsi olevansa huomion kohteena ja loi katseensa keltaiseen puseroon. Tiesiköhän tämä neitonen, mistä nuo herrat tuolla sisällä neuvottelivat? Notaari Aabe oli sihteerinä ja vanha neiti Lundberg, joka oli uskottu palvelija jo isän aikoina, oli johtajan

konekirjoittajana. Keltapuseroinen oli uusi tulokas osastolla eikä varmaankaan saanut tietää mitään.

Ei, keltapuseroinen ei tiennyt mitään. Hänestä Karl Erik Bult edusti hienoa Göteborgia, oli sellainen rohkea, menestyksekäs suuryrittäjä ja monimiljoonikko, joka voisi antaa naiselle kaiken, mitä tämä ikinä osasi uneksia: vaatteita, koruja, autoja, ravintoloita, hauskaa seuraa ja matkoja. Keltapuseroinen menetti kokonaan mielenkiintonsa kirjoittaa puhtaaksi notaarin selvitystä Person & Dalin vararikosta ja vain uneksi kirjoituskoneensa vieressä. Kolmensadankahdenkymmenenviiden kruunun kuukausipalkalla palvelevasta tytöstä oli ihanaa sommitella unelmiaan rikkaasta Bultista. Tämä ei ollut enää niinkään nuori. Kauniskaan hän ei ollut. Nenä oli kookas ja kummallinen. Mutta hän oli tyylikäs. Silmät olivat hauskan veikeät. Ja hän vaikutti kiltiltä. Mutta miksi hän kulki tuollaisessa kiiltäväksi kuluneessa puvussa, ja miksi hänellä oli musta solmio ja mustat kengät? Tuolla vartalollaan mies voisi olla hurjan upea, jos — keltapuseroinen tyttö oli peräisin alemmista yhteiskuntapiireistä eikä tiennyt, että rikas Göteborg keikaili yksinkertaisilla vaatteilla; hän ei ollut kuullut ihmisten sanovan: — Gustaf Werner on niin rikas, että hänellä on varaa käydä paikatuissa kengissä.

Kuinka kadehdittava olikaan tuollainen mies kuin Bult — hänhän saattoi ostaa, mitä ikinä halusi, syödä hienointa ruokaa ja juoda samppanjaa, asua hienosti, pukeutua elegantisti, purjehtia, autoilla, lentää, rakastaa kauniita naisia, matkustaa, matkustaa.

Ja nyt tytön ajatukset hypähtivät muualle: Mitähän äiti sanoisi tästä keltaisesta puserosta? Neljäkymmentäkolme ja viisikymmentä oli mielettömän huikea hinta. Mutta se oli hurjan viehättävä. Hän oli käynyt katsomassa sitä

koko viikon ajan, ja eilen kiusaus oli ylivoimainen. Olipa hyvä, ettei äiti ollut kotona hänen tullessaan, niin että hän oli saanut vapaasti sitä sovitella ja nauttia peilin edessä. Mutta voi, miten äiti tuleekaan torumaan. Kenties hän saa isänkin suuttumaan.

Ja sitten ajatukset pyörivät jälleen Bultissa. Ajatella, että ihminen voi olla niin rikas, ettei hänen tarvitse kysyä, mitä jokin maksaa!

Bult istui yhä lehtensä takana tietämättä mitään niistä unelmista, jotka häneen punoutuivat. Hän vain istui miettimässä, miten voisi selviytyä tilanteestaan. Vielä eilen hän olisi pitänyt sitä mahdottomana, mutta nyt hänen yksinkertaisesti täytyi tehdä mahdoton mahdolliseksi. Ajatukset kiersivät kehäänsä ja etsivät ulospääsyä. Yksi asia oli selvä, nimittäin se, että hänen täytyi myydä huonekalustot ja taideteokset ja tehdä se näkyvästi. Tosin oli aika kovin epäedullinen, mutta kyllä huutokauppa tuottaisi sentään ainakin puoli miljoonaa, ja se antaisi — mikä juuri tärkeintä olikin — henkilökunnalle käsityksen tilanteen vakavuudesta ja että Bult taisteli toiminimen puolesta yrittämättä pelastaa itseään. Jos hän epäonnistuisi, hän jättäisi liikkeensä ilman elinkorkoa ja omistamatta äyriäkään. Hänhän oli merikapteeni ja saisi varmaan ennen pitkää aluksen. Jos hän nyt epäonnistuisi, niin kaikki olisikin sitten jo samantekevää.

Karl Erikillä oli tunne, että isä oli ollut koko ajan hänen mukanaan ja että tämä juuri parhaillaankin puhui hänen puolestaan tuolla sisällä, vaikka hänellä oli Frimanin, Markin, Jacobssonin tai Bristolin ääni. Ja nyt hänellä oli aivan sama tunne kuin silloin kerran merellä hänen yksinään pelastuessaan — hän kyllä pärjäisi.

Blomberger tuli ulos. Hänellä oli juhlallinen Paraguayn varakonsulin ilmeensä, mutta se muuttui samassa hetkessä.

Hän työnsi kätensä syvälle taskuihinsa, rypisti poimuja otsallaan, mutusti alahuultaan ja sanoi: — Onnittelen! Tietysti moraali voitti. Mitenkä ihmeessä te Bultit menettelette saadessanne ihmiset uskomaan, että se, mikä on edullista teille, on mitä suurimmassa määrin myös yhteiskunnan edun mukaista? Mieliala on väkevästi sinun puolellasi. Minullakin on se tunne, että sinä onnistut, ja iloitsen vilpittömästi.

Bult istuutui jälleen. Friman suuntasi teräksensiniset silmänsä häneen ja sanoi kaikkein liikemiesmäisimmällä äänellään:

— Konferenssi on hyvin tarkoin harkinnut laivanvarustaja Bultin ehdotusta ja on yhtynyt hyväksymään sen. Laivanvarustaja voi olla täysin rauhallinen lainain suhteen. Lisäksi Pohjoismaiden kauppa- ja merenkulkupankki on myöntynyt 600.000 kruunun lainaan, josta herra Bult ensiksi teki esityksen, mutta peruutti sitten. Olen vakuuttunut, että päätös tulee koitumaan molempien osapuolten hyödyksi.

Sitten Friman muutti ääntään ja sanoi, Bultiin päin kääntyen:

— Ulkopuolella pöytäkirjan voin sanoa iloitsevani siitä, että otit asian sillä tavalla.

Kaikki puristivat Bultin kättä ja onnittelivat, pankinjohtaja Dickert mielenosoituksellisen sydämellisesti.

— Sinähän ymmärrät, että asioita voi katsoa eri puolilta. Minun oli ajateltava seurauksia. Et kai ole vihainen minulle?

Karl Erik ymmärsi. Eikä hän ollut lainkaan vihainen. Herra Sidney Friman oli mennyt, mutta palasi takaisin, meni Bultin luo ja sanoi:

— Pitäisin suurena kunniana, jos Karl Erik voisi tulla syömään päivällistä minun kotiini kello kuusi. Olisimme vain kahden

— Pitäisikö tämä kaunis lipasto myydä muka 4.830 kruunulla! huutokaupan toimitsija huusi, ja hinta kohosi heti 4.900 kruunuun. Viimeiseksi huudoksi jäi 6.100 kruunua, jolla muuan kööpenhaminalainen antiikkikauppias sai sen haltuunsa. Hän sen enempää kuin muutkaan ammattiveljet naapurimaista eivät voineet saada valuuttaa tällaisia ostoja varten, mutta se ei heitä suurestikaan huolestuttanut. He olivat nokkelia herroja, jotka kokemuksestaan tiesivät, että valtiovallan säännöstelyistä aina löytää takaportteja.

Bultin iso asunto oli tupaten täynnä väkeä ja siellä vallitsi tavaton häly. Bult törmäsi vilinässä yhteen Blombergerin kanssa, joka ystävällisesti, mutta hieman pisteliäästi huomautti: — Olet hoitanut mainonnan loistavasti. Te Bultit olette siinä mestareita.

— Ja sen sanot sinä, jolla on suorastaan sairautena halu päästä ihmisten puheenaiheeksi, kun taas me emme koskaan ole panneet korttakaan ristiin tullaksemme mainituiksi.

— Myönnetään. Jos minun onnistuu joskus päästä edes äärimmäiselle laidalle jossakin kuvassa, niin kansa sanoo heti. — Reklaaminkipeä Blomberger pitää itsensä aina esillä. Mutta Bultien kuvat koristavat koko sivuja, ja he ovat kuitenkin ujoja, syrjään vetäytyneitä ja vaatimattomia.

— Mutta enhän minä ole tehnyt hitustakaan sen hyväksi. Notaari Stensson, joka on saanut huolehtia huutokaupasta, pani lehtiin vain pari ilmoitusta.

— Pari ilmoitusta — väliin minä teen saman kysymyksen sinun suhteesi kuin isäni aikoinaan sinun isästäsi: tarkoin harkitun ovelako vai pyhän yksinkertainenko? Nyt olen nähnyt sinut useiden viikkojen aikana painettuna kaikissa sateenkaaren väreissä Husmodernissa, Svenska Damtidningissä, Hemmets Veckotidningissä, Hemmets Journalissa, Vårt Hemissä ja Ruotsin koko viikkolehtien paljoudessa. Eikä siinä kyllin. Toissa lauantaina olin liikeasioissa Kööpenhaminassa ja kaikissa kioskeissa ja tupakkakaupoissa sain nähdä sinun kuvasi. Ja minun ja muiden yksinkertaisten ihmisten koko Pohjoismaissa on uhrattava vaivoin hankitut lanttimme saadaksemme myötävaikuttaa huutokaupan mainostamisessa ja saadaksemme lukea, kuinka ihmeellisiä ihmisiä te Bultit olette. Koko teidän sukunne on värvätty vetämään väkeä huutokauppaan: sinä itse, isäsi ja äitisi, isoisäsi ja isoäitisi, niin, vieläpä se vanha laivan timperikin.

Juuri silloin välähti salama ja kamera napsahti. Bult nauroi ja arveli ystävälleen, että tuo kuva luultavasti tulisi huomenna sanomalehtiin ja silloin kansa jälleen sanoisi, että tuolla Blombergerillä oli erinomainen taito pysytellä aina etualalla, kun valokuvaajat olivat läheisyydessä. Bult vakuutti vielä kerran, ettei hän ollut kiihoittanut kirjoittajia. Oli vain tullut viikkolehtien kauniita naiskirjeenvaihtajia valokuvaajineen. He olivat olleet kovin innoissaan. Ja sitäpaitsi oli kirjoitettu paljon sellaistakin, mistä hän ei tiennyt mitään.

— Minulla ei ole mitään salattavaa, ja niin puhuin asiat, aivan niinkuin ne ovat.

— Juuri niin, yksinkertaisesti ja luonnollisesti. Ja sit-

ten kaikki ihmiset lukivat rikkaasta Bultista, joka ajattelee vain työväkeään ja myy kaiken omaisuutensa auttaakseen heitä. Kyllä sinä yksistään mainonnalla ansaitsit parisataatuhatta. Sellaisia hintoja kuin tänään ei ole maksettu sitten korkeakonjunktuurin päivien. Kaikki menee aivan Bultin perheen tyyliin.

— Oletko jollakin tavoin vihainen minulle, Leif?

Bult kääntyi vakavana Blombergerin puoleen. — Olet usein niin katkera. Pyydän sinua uskomaan, ettei tähän sisälly mitään keinottelua. Minulla ei ollut kuin yksi ainoa tie mahdollinen, ja sen olen valinnut. Monista nyt täällä myytävistä esineistä minun on hyvin vaikea luopua. En totisesti ole järjestänyt huutokauppaa huvin vuoksi.

— Suo anteeksi, Karl Erik! Minun olisi pitänyt se ymmärtää. Asia on vain siten, että teidän itsestään selvä asemanne kaupungissa ja teidän vaikutusvaltanne ihmisiin on arvoitus, jota isä ja minä olemme usein tuumineet. En ole vihainen sinulle, en ole koskaan ollut enkä voi vast'edeskään olla, teetpä minulle sitten mitä hyvänsä. Mutta joskus kadehdin sinua, isääsi ja isoisääsi ja luultavasti laivan timperiäkin sen vaistonne johdosta, jonka avulla te aina osaatte oikeana hetkenä toimia oikein. Tiedän hyvin, ettet sinä ole mitenkään niin erinomaisen lahjakas ja tiedän sinun koulusivistyksesi jääneen luvalla sanoen puutteelliseksi, mutta kuitenkin saat aina ihmiset mukaasi ja aina onnistut tehtävissä, joissa lahjakkaammat ja oppineemmat ihmiset epäonnistuvat täysin. Suo anteeksi, Karl Erik! Nyt minun on jätettävä sinut madame Raymondille. Hän, samoinkuin tämän maan kaikki muutkin naiset on kovin rakastunut sinuun. Heidän äidinvaistonsa keskittyvät Karl Erik Bult-parkaan, jolla ei ole isää eikä äitiä ja jonka täytyy myydä huonekalunsa.

— Peili, pitäisikö tällainen peili muka myydä kahdek-

sallasadalla kruunulla, ensimmäinen, toinen — kahdeksansataa viisikymmentä kruunua! Useita huutoja, erottakaa! Kahdeksansataa viisikymmentä viisi, ei, sitä ei hyväksytä. Ei Bultin huutokaupassa tunneta viiden kruunun rahoja. Yhdeksänsataa — — —.

Niin, Blomberger oli kyllä oikeassa. Lehtien ansiosta oli väkeä tullut tavattomasti, ja hinnat olivat merkillisen korkeat. Kummallista, että ihmisillä oli niin paljon rahaa ylellisyystavaroihin! Huutokauppa tuottaa varmaankin 7—800.000 kruunua. Lisäksi tulee hollantilaisista 500.000 kruunua. Ne olivat kuuluneet Osborn MacLeanille, mutta olivat joutuneet Gustaf Bultille, kun MacLean teki vararikon v. 1920. Ne oli arvioitu miljoonan kruunun arvoisiksi, ja Bult oli alunperin aikonut antaa ne taidemuseolle, mutta vähitellen hän oli kiintynyt niihin niin, ettei voinutkaan enää niistä luopua. Nyt Friman ja Bristol olivat saaneet aikaan sen, että ne kuitenkin lopulta tulivat taidemuseolle. Se oli hyvä kauppa kaupungille, ja oli rahastoja, joilla juuri silloin oli varoja käytettävissään. Lisäksi kymmenen göteborgilaista, jotka halusivat pysyä tuntemattomina, oli vaikeista ajoista huolimatta tahtonut antaa apunsa.

Rahat olivat tervetulleita. Ne selvittäisivät lähimmät vaikeudet. Vaikka kyllä firman toiminta nielikin suuria summia. Oli mahdotonta myydä mitään tuottavin hinnoin, oli vaikea myydä niin, että toiminta kannatti, joskus oli vaikeata saada kaupaksi yleensä mitään. Monet arvelivat, että vaikeuksien tiedoittaminen maailmalle huutokaupan kautta muodostuisi kohtalokkaaksi Bultille ja hänen liikelaitoksilleen. Mutta Bult laskelmoi toisin. Hänellä oli kaikki mahdollisuudet voittaa tällä julkisuudella, mutta mitään ei sillä voinut menettää. Normaalisia luottomahdollisuuksiaan hän oli käyttänyt niin pitkälle kuin se oli mah-

dollista ja hän oli saanut takeet, ettei lainoja sanota irti. Sitä tietä hän ei enää pääsisi pitemmälle. Hollantilaisten ja pesän myyminen olivat tuottaneet suuria summia, ja lisäksi oli rahaa nyt tullut mitä yllättävimmältäkin taholta.

Ennen sanomalehti-ilmoituksia hän oli kutsunut henkilökunnan koolle kussakin liikelaitoksessa vuorollaan. Hän ei pyytänyt mitään alaisiltaan, vaan ainoastaan tiedoitti lähestyvästä huutokaupasta ja varoitti levottomuudesta. ”Kyllä minä vaikeudet voitan.” — Bult mainitsi luonnollisella ja yksinkertaisella tavallaan muutaman sanan kriisistä ja niistä toimenpiteistä, jotka hän oli suunnitellut, ja kaikki kuuntelivat häntä syvästi totisina. Tietysti luotettiin Bultiin, mutta samalla ajateltiin, mitenkä kävisi, jos hän epäonnistuisi. Ei voitu olla tuntematta hienoista levottomuutta.

Joku ehdotti, että tehtäisiin työtä pienemmin palkoin. Bult torjui. Joku toinen tuumi, eikö Bultin liikelaitoksissa voitaisi muodostaa kassa, johon kukin antaisi kymmenen, viisitoista tai kaksikymmentä prosenttia palkastaan lainaksi Bultille. Se ajatus hyväksyttiin. Sovittiin viidestätoista prosentista ja järjestettiin niin, että sitä pidettiin maksamatta olevana palkkana, joka olisi etuoikeusasemassa mahdollisen vararikon sattuessa. Nämä rahat merkitsivät paljon likviditeetissä ja erikoisesti toiminimen ja työväestön välisessä yhteenkuuluvaisuudessa. Mutta Bult sai suurempiakin summia.

Muuan mies tuli konttoriin, veti juhlallisesti kirjekuoresta esiin 3.500 kruunua ja ojensi lisäksi kaksi pankkikirjaa. Hän oli ilmoittanut pankissa nostavansa 6.500 kruunua näistä kirjoista ja toivoi nyt, että Bult ottaisi rahat, kun ne puolen vuoden kuluttua maksettaisiin. Mies oli ylikonemestari C. P. Johansson, jota yleisesti nimitettiin Jaavan-Kalleksi. Nimi oli muistona kahdestatoista

nuoruusvuodesta kahvisaarella. Bult epäröi. Silloin Jaavan-Kalle vihastui tai ainakin oli suuttuvinaan.

— Jos laivanvarustaja nyt kieltäytyy, se osoittaa "johdonmukaisesti ja selvästi", ettei laivanvarustaja itsekään usko sanoihinsa ja vákuutuksiinsa. Tunnen tämän firman yhtä hyvin kuin omat housuntaskuni. Tiedän, että aika on vaikea, mutta se menee ohi, jos vain jaksaa odottaa. Laivanvarustajan olisi pitänyt olla Jaavalla — — — Asia on nyt kerta kaikkiaan siten, että minä uskon herra Bultiin kuin itseensä isä Jumalaan. Mitään huolta minun takiani laivanvarustajan ei tarvitse tuntea. Minulla on muitakin rahoja kuin nämä. Muuten — niin kauan kuin Jumala ruokkii varpuset, niin kauan pärjää kyllä haukkakin. Voitaisiin ehkä ajatella, että näinä aikoina, kun laivanvarustaja Bultin täytyy myydä kaikkensa, myöskin Carl Petter Johansson ja hänen korkea puolisonsa voisivat ehkä elää hieman yksinkertaisemmin. Kuljin todellakin koko päivän ankarasti pohtien tätä kysymystä. Ja sitten menin ostamaan leivoksia iltapäiväkahvia varten, kuivasin päivällisastiat, puhelin eukon kanssa tanssista Duvan mäellä ja koetin olla niin mukava kuin suinkin. Katsokaas, meillä eukko pitää rahat hallussaan. Sitten aloin varovasti puhella, että haluaisin mielelläni lainata Bultille viisituhatta kruunua. Voiko laivanvarustaja kuvitella, mitä eukko sanoi! Juu, hän sanoi: — Kiitos vain tortuista ja kiitos Duvanmäestä, mutta kymmentätuhatta vähempää emme voi Bultille tarjota. Hän on kyllä hiukan äkäinen, tuo eukko, mutta hyvä sydän hänellä on, ja hän näkee ihmisen läpi ihan suoraan. Ja tässä ne kymmenentuhatta nyt sitten olisivat.

Bult nauroi sydämellisesti ja kiitti, ja seuraavana päivänä hän oli leivoslaatikkoineen tervehtimässä Kalle Jaavaa ja hänen vaimoaan. Kalle oli ensimmäinen, mutta hän

ei jäänyt ainoaksi, joka tarjosi Bultille rahojaan. Kamreeri Sterner toi viisikymmentätuhatta kruunua, konttoripäällikkö Pettersson kolmekymmentätuhatta ja kapteeni Berg viisitoistatuhatta kruunua ja niin edelleen.

Karl Erik oli huolissaan. Juuri nämä rahat huolestuttivat häntä enemmän kuin muut. Mutta samalla hän oli onnellinen. Oli ihmeellistä tuntea olevansa suuressa tehtävässä sekä luotettuna ja rakastettuna. Nyt hän jälleen nukkui yöt hyvin. Eikä helmikoristeinen revolveri enää tullut mieleen.

Yleisö huusi, ja huutokaupanpitäjä innosti ja painosti. Huonekalut, taulut, hopeat, posliini — kaikki siirtyi uusille omistajille ja ne hajaantuivat ympäri maan. Hän seurasi katseillaan kaikkia ja näki hengessä ne vanhassa ympäristössään. Mutta kuitenkin tuntui siltä kuin mikään ei olisi lainkaan koskenut häntä. Kaikki nämä tuhannet esineet olivat merkinneet niin paljon isälle ja äidille, isoäidille ja eräät myöskin isoisälle, mutta juuri nyt ne olivat vain tiellä. Isovanhempien lipaston, eräät äidin perimät huonekalut ja oleellisimman osan isän kirjastosta hän oli jättänyt itselleen. Mutta kaikki muu sai mennä. Juuri nyt vain yksi asia merkitsi jotakin, ja se oli toiminimen selviytyminen eteenpäin.

Muuan vanhahko nainen kuiskasi: — Ajatella, kuinka sääli Bultia! Hän kun on ollut niin rikas. Ja mitä olisikaan vanha laivanvarustaja sanonut!

Niin, mitäpä hän todellakin olisi sanonut. Ja mitä olisivat muut sanoneet? Karl Erik Bult ei tiennyt, mitä tädit puhelivat, mutta hän mietti juuri samaa asiaa. Hänestä tuntui, että isät kyllä olisivat hyväksyneet hänen toimenpiteensä. Isoisä — niin, tämä olisi juuri hänen makunsa mukaista, hän vain olisi mieluimmin tahtonut itse olla

vasaramiehenä. Entä isä sitten? Niin, hänhän itse oikeastaan oli antanut sysäyksen tähän hommaan.

Nyt myytiin muuan pieni hopealipas. Karl Erik teki tarjouksen, ja kaikki muut vaikenivat. Sen hän lähettäisi Elinille. Kummallista, että hän juuri tänään tuli ajatelleeksi Eliniä niin paljon. Mutta mikä siellä nyt myytiin? Vasaramies vaikutti hämääntyneeltä. Tarjolla oli halpa esine, yksinkertaisesti kehystetty värikuva. Karl Erik huusi sen viipymättä itselleen. Kuinka kummassa se oli päässyt mukaan huutokauppaan. Isä oli joskus nuoruudessaan ostanut sen Yorkissa ja pitänyt koko elinaikansa oman huoneensa seinällä. Siinä oli painettuna mietelause, jota isä koetti pitää johtotähtenään. Karl Erik luki:

”Suurinta elämässä on rakastaa, ei tulla rakastetuksi; antaa, eikä saada; ei tulla palvelluksi vaan palvella; olla voimakkaana kätenä hätään joutuneelle ihmiselle pimeydessä, olla voimanlähteenä kaikille epätoivoisille. This is to know the Glory of Life.”

Olipa hyvä, että hän osui paikalle ja sai huudetuksi tämän itselleen. ”The Glory of Life” tuli hänelle tänä hetkenä äärettömän kallisarvoiseksi.

Sääli Bultia, ihmiset kuiskailivat myötätuntoisesti ja katselivat salaa tuota voimakasta, vakavaa miestä, joka seisoi oven pielessä. Mutta he näkivät vain sen, mikä silmin oli nähtävissä. Ei Karl Erik Bultia tarvinnut sääliä. Juuri nyt hän löysi ”the Glory of Lifen”. Nämä vaikeat vuodet hän tulisi aina muistamaan parhaimpinaan, sillä ne antoivat hänelle uskon ihmisten hyvyyteen, josta isä oli puhunut niin paljon. Hän näki niin paljon hyvyyttä; kaikki olivat ystävällisiä hänelle, samoin kuin hän oli ystävällinen muille.

Eikö maailma koskaan enää rauhoitu ja ihmiset saa työrauhaa? Karl Erik heitti sanomalehden syrjään ja kiinnitti hajamielisen huomionsa aamiaiseen. Hän oli jo kauan sitten saanut sen käsityksen, että suhdanteiden muuttumisen piti jo tapahtua, mutta suurvaltojen välinen kilpailu, natsionalistiset virtaukset eri tahoilla maailmaa ja byrokratian lisääntynyt valta viivyttivät sitä. Nuo kaikki olivat aiheuttaneet vain epävarmuutta ja haluttomuutta. Se, mikä sai Karl Erikin heittämään lehden syrjään, oli muuan pitkä sähkösanoma etusivulla: ”Lakkoliike laajenee Amerikassa. Lakkolaisten ja poliisien yhteenottoja. Useita kuolleita ja haavoittuneita.”

Työmarkkinoilla oli ollut suhteellisen rauhallista. Nyt tietysti tulisi lakkoja ja työnsulkuja kaiken kurjuuden lisäksi, vaikka ehkäpä —. Bult pani nopeasti pois kahvikupin, otti lehden uudelleen ja luki. Vähitellen hänen ilmeensä muuttui. Ehkä? Niin, ehkäpä oli olemassa mahdollisuus. Sähkösanomassa oli pääpaino pantu töiden lopettamiseen rautateillä ja lakkoilijain ja poliisin yhteenottoihin Kentuckyn Louisvillessä. Bultin huomio kuitenkin oli kohdistunut pariin riviin itse uutistekstissä: ”Töiden lopettaminen uhkaa nyt Yhdysvaltain kaikkia paperitehtaita.” Nyt Karl Erik luki uutisen uudelleen, luki sen hyvin tarkoin etusivulta sisäsivuille ja löysi erään jatkoksi ilman eri väliotsikkoa sijoitetun Montrealin sähkösanoman, jossa

kerrottiin Kanadan paperimassatehtaiden työläisten uhkaavan lakolla.

Se voisi ehkä merkitä —. Paperi- ja massamarkkinat olivat jo monia vuosia olleet huonot, eikä ollut lainkaan ihmeteltävää, että työläiset jo menettivät kärsivällisyytensä. Bultilla oli Argentiinassa muuan liiketuttava, joka oli pysynyt uskollisena kaikista suhdannevaihteluista huolimatta. Pedro Gonzalezista voisi olla nyt hyötyä, jos Amerikassa ja Kanadassa puhkeaa lakko. Bult meni konttoriin, uhkaava lakko yhä mielessään. Jos se puhkeaa, hän ehkä pääsisi eroon paperivarastoistaan. Hän ja hänen miehensä olivat kyllä käyttäneet hyväkseen kaikki myyntimahdollisuudet, mutta sittenkin kaikki varastot olivat kukkuroillaan, ja hänen oli viimein täytynyt lyhentää työpäiviä. Ulkomainen lakko, joka sattuisi samanaikaisesti suhdanteiden nousun kanssa, ehkä toisi erikoismahdollisuuden.

Kaksi vuotta oli kulunut huutokaupasta. Kerran toisensa jälkeen hän oli ollut näkevinään valkenemisen merkkejä, mutta ne olivat pian häipyneet ja taivas oli tullut taas toivottoman harmaaksi. Tosin jollakin alalla oli silloin tällöin syntynyt tilapäistä tarvetta, ja Bult oli nopeasti käyttänyt sitä hyväkseen saaden tilapäisesti apua. Mutta nyt kaikki alkoi jo vähitellen käydä hermoille — huolia, huolia ja yhä edelleen vain huolia. Hän oli myynyt koko joukon kaikenlaista ja lainannut rahaa tavattomasti. Tähän asti hänen kuitenkin oli onnistunut pitää liikkeensä jotenkuten toiminnassa.

— Terve, Karl Erik! Olet sen näköinen kuin olisit talosi myynyt ja rahasi hukannut.

Bult kääntyi ympäri ja kohtasi Dickertin sedällisen ystävällisenä. Dickertin sydämellisyys katosi kuitenkin heti, ja myöskin hän vaikutti huolestuneelta jatkaessaan:

— Sinä teet aivan liian paljon velkaa. Sain viime perjantaina luettelon sinun lainoistasi, ja minun täytyy sanoa, että olen huolestunut. Tilanne kehittyy yhä vaikeammaksi ja vaikeammaksi myös pankeissa ja kaikkialla. Oletko nähnyt valtionobligatioiden viimeiset noteeraukset? Keski-Ruotsin Luoton on jo täytynyt lopettaa — liian paljon obligatioita.

Sinun olisi pitänyt sittenkin antaa Söderbergin ottaa yrityksesi haltuunsa, ehdottaessani sitä kaksi vuotta sitten. Sain juuri äskettäin selostuksen Zibo-yhtymästä. Siellä hän on saanut menot supistumaan aivan tavattomasti.

Bult tunsi tuon jutun varsin hyvin. Bristol oli juuri muutamia päiviä sitten Ziboa tarkoittaen sanonut: — Siinä, missä Bruno Söderberg ja hänen asiantuntijansa ovat kulkeneet, ei ruoho tule koskaan kasvamaan. Mutta Karl Erik ei huolinut mainita siitä mitään Dickertille. Miksipä hän turhan vuoksi kiusoittelisi tätä. Hänen ei sitä paitsi tarvinnutkaan sanoa mitään. Muuan herra tuli yli kadun, ja Dickert huudahti: — Hei, Bruno! Mies suuntasi askeleensa kohti Bultia ja Dickertiä, ja viimeksimainittu sanoi:

— Niin, herrathan tuntevatkin toisensa. Vai ei! Laivanvarustaja Bult — siviili-insinööri Söderberg. Molemmat ojensivat kätensä ja sanoivat: — Hauska tutustua! He katsoivat toisiaan arvostelevasti. Bult ehti samalla ajatella: Dickert esitteli minut Söderbergille eikä päinvastoin. Mitä hän sillä tarkoitti? Kaikki kolme hajaantuivat heti sen jälkeen.

Dickertin tapaaminen sai Bultin huonolle tuulelle. Nyt suhdanteiden pitäisi muuttua jo viipymättä. Ellei niin tapahtuisi, Bult ei enää tiennyt, miten tulisi käymään. Hän tunsi hermojensakin jo kuluvan loppuun.

Hän istuutui ison kirjoituspöytänsä ääreen, painoi nap-

pia, joka ulkopuolisille ilmoitti hänen olevan nyt varattuna, ja otti laatikostaan esiin pienen taulun "The Glory of Life". Hän katseli sitä kauan. Yhdessä Hisingenin kiven kanssa se oli ollut hänen maskottinsa viime vuosien aikana. Nyt hän tajusi, ettei ollut niinkään helppoa olla vahvana kätenä muille, kun itse oli heikko; ettei ollut helppoa olla voimanlähteenä muille, kun itse oli syvästi lamassa. Bult katsahti kirjepinoa, mutta työnsi sen sivuun. Ei, tänään hän ei jaksanut. Menisikö hän satamaan? Kävely siellä laivojen keskellä oli niin rauhoittavaa, ja usein hän juuri sieltä sai työnhalun ja paremman mielialan. Viime kuukausien aikana hän oli tuntenut väsyvänsä yhä enemmän. Hänen lähimmät apulaisensa olivat panneet merkille kärsimättömyyttä.

— Eikö rouva Johansson näe punaista valoa oven päällä ja eikö rouva Johansson tiedä, että punainen valo tarkoittaa minun haluavan olla häiriintymättä, Bult ärjyi vastoin tapojaan, kun ovi aukeni ja muuan konttoristi tuli sisälle.

— Kyllä, kyllä minä näin, mutta —

— Mutta, mutta —

— Niin, tänne on tullut kaksi sähkösanomaa, toinen Buenos Airesista ja toinen Rio de Janeirosta, ja arvelin —

— Hyvä, antakaa ne tänne!

Ensimmäinen oli Pedro Gonzalezilta. Tämä ilmoitti lakon tulevan väistämättömästi ja toivoi saavansa viipymättä laivattuna satatuhatta tonnia sanomalehtipaperia. Oli imartelevaa Bultille, ettei Gonzalez maininnut mitään hinnasta. He olivat tehneet kauppaa jo kaksikymmentä vuotta, ja kaikki oli aina tapahtunut keskinäisen luottamuksen pohjalla. Bult ehdotti kahdenkymmenen ja puolen äyrin kilohintaa cif Göteborg. Maailmanmarkkinain hinta oli ollut kuusitoista äyriä tehtaalla, kotimarkkinain

hinta kahdeksantoista ja puoli. Rahti Göteborgiin nosti hintaa kahdella äyrillä. Bult arvioi hinnan luultavasti nousevan maailmanmarkkinoilla, ja siksi hän nyt pyysi kaksikymmentä ja puoli, mikä vastasi kotimaan markkinoiden hintaa. Rio de Janeiron sähke pyysi viidenkymmenentuhannen tonnin tarjousta cif Göteborg. Bult sähkötti välittömästi vastauksen: kaksikymmentä kaksi äyriä. Hän piti kohtuullisena antaa Gonzalezille halvemmalla. Tämä oli vanha asiakas ja edusti markkinoita, jotka voisivat vastaisuudessakin muodostua hyviksi, eikä hän ollut pyytänyt edes tarjousta.

Nyt rouva Johansson tuli uudelleen sihteerin, neiti Strömin kanssa, jolla oli joukko papereita allekirjoitettavaksi. Rouva Johansson ilmoitti: — Puhelu Rio de Janeirosta. Bult tarttui kuulokkeeseen — käsi vapisi jännityksestä. Ääni kaukaa valtamerien takaa kysyi englanniksi, oliko Bult saanut sähkeen ja mitä hintaa vaadittiin. Bult sanoi kaksikymmentä kaksi äyriä cif Göteborg ja ilmoitti samalla, että hän oli jo tehnyt sopimuksen Gonzalezin kanssa kahdellakymmenellä ja puolella, selittäen samalla syyn halvempaan hintaan: kaksikymmenvuotinen liikesuhde ja —. Ääni merten takana tuntui iloisesti yllättyneen hinnasta eikä pitänyt huomionarvoisena, että muut olivat saaneet halvemmalla. Ääni nimittäin koroitti heti tilauksen viidestäkymmenestätuhannesta sataantuhanteen tonniin ja ilmoitti samalla, että tuonti- ja valuuttalisenssit järjestyisivät helposti.

— 100.000 tonnia à 20,5 ja 100.000 tonnia à 22 äyriä kilolta merkitsee yhteensä 42,5 miljoonaa kruunua, tyhjiä paperivarastoja, täyttä vauhtia tehtaille, rahteja laivoille. Kaikki tuo ja paljon muutakin pyöri nyt Bultin aivoissa, ja kun puhelu päättyi, hän ryntäsi ylös ja huusi:

— Nyt, hitto soikoon!

Neiti Ström katsoi häneen hämmästyneenä. Hän ei ollut koskaan ennen kuullut johtajan kiroilevan. Juuri silloin puhelin soi uudelleen. Rouva Johansson tarttui kuulokkeeseen ja ojensi sen sitten Bultille, sanoen:

— Långforsin isännöitsijä pyytää puhutella.

— Antakaa hänen tulla sisälle, antakaa kaikkien tulla, päästäkää sekä ihmiset että eläimet sisälle ja menkää ulos ostamaan itsellenne turkki.

— Sitä en voi tehdä — näyttäisi omituiselta — minähän olen naimisissa.

— Voihan ihmisellä olla turkki, vaikka onkin naimisissa. Mutta ostakaa sitten turkki miehellenne, hitto vieköön! Tai ostakaa ainakin turkishattu, ostakaa, kunhan vain ostatte, hitto soikoon! Ostakaa!

— Niin, olen Långforsin isännöitsijä. Nyt minun kyllä jo täytyy sanoa laivanvarustajalle, että meidän on pantava koneet seisomaan, sanokoon laivanvarustaja mitä tahansa.

— Eikö helvetissä! Teidän pitää panna koneet käymään yötä päivää ja hankkia väkeä niin paljon kuin ikinä saatte. Tulen huomenna sinne katsomaan, että koko homma lähtee pyörimään täydellä teholla.

— Anteeksi, laivanvarustaja, mutta ei tämä ole mikään leikin asia. Varastot ovat aivan kukkuroillaan. Olemme jo vuokranneet rautateidenkin ison varaston, ja sekin on nyt täynnä paperia, ja meillä on täysi varasto myöskin Göteborgissa. Sitä paitsi olemme tunkeneet sanomalehdille paperia kolmeksi, jopa kuudeksikin kuukaudeksi eteenpäin. Ne ovat jo kiukuissaan nekin. Emme saa mistään enää tilaa tonnillekaan.

— Tehkää niinkuin sanoin. Ja menkää sitten ostamaan uusi leninki suloiselle puolisollenne, jotakin vaaleaa, jotakin aivan vastakkaista teille ikävän harmaalle vätykselle,

jonka kanssa hän on naimisissa. Mutta pankaapa nyt täysi vauhti päälle ja ajakaa niin lujaa kuin vain pielet kestävät!

— Nyt hän varmasti luuli laivanvarustajan — — —

— Älkää siitä välittäkö, neiti Ström. Ei, minä en peruuta vähääkään. Hän luuli minua hulluksi. Mutta neiti Strömin pitää myöskin ostaa jotakin, esimerkiksi kultadiadeemi. Eikö se olisikin hieno?

— Kiitän kovasti, mutta mitään kultadiadeemia minä en voi koskaan käyttää.

— Ostakaa mitä vain haluatte, mutta ostakaa oikein hienoa, sillä tämä päivä on suuri päivä.

— Mutta anteeksi, herra Bult, mistä oikein on kysymys?

— Olemme myyneet paperia neljänkymmenen kahden ja puolen miljoonan kruunun arvosta ja olemme saaneet rahtia laivoillemme.

— Ihanaa — — —

Nyt alettiin huutaa paperia. Hinnat olivat viime vuosina laskeneet, eikä sen paremmin kuluttajilla kuin tuottajillakaan ollut varastoja. Oikeastaan vain Bultilla ja kahdella muulla oli suuret varastot. Myöskin Ruotsin lehdet kyselivät nyt paperia. Ruotsin hinnat eivät seuranneet maailmanmarkkinoita, vaan olivat melko vakaat, joskus korkeammat, joskus alhaisemmat. Tällä hetkellä kaksi ja puoli äyriä korkeammat.

Kolme viikkoa aikaisemmin pidetyt neuvottelut uudesta sopimuksesta tehtaiden ja Ruotsin lehtien kesken olivat rauenneet. Lehdet olivat vaatineet alhaisempia hintoja, mutta tehtaat eivät olleet suostuneet. Nyt pyydettiin uusia neuvotteluja, mutta tehtaat eivät pitäneet kiirettä ja samaan aikaan hintojen nousu kiihoitti markkinoita. Sanomalehdet olivat valmiit koroitukseen. Ne olivat sen vuoksi iloisesti yllättyneitä, kun Bult valtuuskunnan puheenjohtajana ilmoitti tyytyvänsä status quohon. Hänelle oli tär-

keintä käyttää hyväkseen tilapäistä konjunktuuria maailmanmarkkinoilla. Sopimus perustui siihen, että hinnat pysyisivät muuttumattomina sille määrälle, joka vastasi edellisenä vuonna ostettua, ja maailmanmarkkinain hinta maksettaisiin ylimenevästä määrästä. Täten estettiin keinottelu hintojen nousulla ja tarpeeton varastointi.

Paperi- ja massateollisuuden saama työ tuotantokyvyn äärimmäisyyteen asti vaikutti elähdyttävästi Bultin kaikkiin muihinkin liikelaitoksiin. Luottokriisi oli Bultin osalta jo siirtynyt ikävien muistojen joukkoon. Bult saattoi nyt ilmaantuneita mahdollisuuksia käyttää niin hyvin juuri sen vuoksi, että hänellä oli suuret varastot ja tuotantokoneisto täysin kunnossa. Lännen lakkoliikkeet puolestaan vain jouduttivat sitä suhdanteen vaihtumista Ruotsissa, mikä joka tapauksessa olisi pian muutenkin tapahtunut, mutta ei ehkä olisi saanut samaa luonnetta kuin nyt. Kaikilla oli tunne, että aallon pohja oli sivuutettu, ja keinottelut hintain nousulla vaikuttivat nyt kiihdyttävästi. Bult ei ollut aivan varma, että hyvä aika nytkään muodostuisi pitkäksi, mutta hänellä oli vakaumus, että Bultin yhtymä joka tapauksessa oli saavuttanut aseman, jossa se voisi kestää melkeinpä minkä kriisin tahansa.

Päivänä muutamana kesken vilkkainta touhua Bult ajatteli: Nytpä olisi hauska tavata Dickert ja Söderberg ja puhua kaikessa rauhassa heidän kanssaan rationalisoinnista. Mutta siitä ei tullut mitään. Sen sijaan hän meni Majornan kaupunginosaan mukanaan valtava laatikko leivoksia Jaavan Kallen vaimolle.

Seuraavana päivänä tämä nainen sanoi naapurilleen ihailevin ja lämpimin sanoin:

— Tuo Bult ei ole oikein viisas!

”Oikeusyhteiskunta ei voi alistua sen paremmin yksityisten kansalaisten kuin joukkojenkaan tyranniuteen; se ei voi eikä saa taipua sellaisten roskajoukon esiintymisten edessä kuin Hyvingessä. Kansalaisina meidän on vaadittava ei ainoastaan surmatun poliisimiehen omaisten toimeentulon turvaamista, vaan myöskin syyllisten rankaisemista — ja ankaraa rangaistusta! Mitä suurimmalla tyydytyksellä tervehditään hallituksen päätöstä lähettää viipymättä paikalle sotaväkeä järjestyksen pitämistä varten, toimenpidettä, joka kylläkin tuli liian myöhään estääkseen poliisimiehen väkivaltaisen kuoleman, mutta voi kuitenkin vastaisuudessa estää samanlaisten tapausten uusiutumisen. Myös pääministerin lupaus poliisien lähettämisestä levottomuuspaikalle syyllisten kiinni saamiseksi ansaitsee tunnustuksen. Molemmat toimenpiteet osoittavat valtiovallan lujasti päättäneen rangaista syyllisiä ja estää vastaavanlaisten tapausten uusiutumiset. Saakoot edesvastuuttomat ainekset tietää, ettei esivalta turhaan kanna miekkaa!”

Bult antoi lehden vaipua.

Tietenkin yhteiskunnan arvovaltaa täytyi korostaa. Oikeuden voimassa pitäminen oli yhteiskunnan perusta. Mutta Bult muisti, että hän kerran, jo hyvin kauan sitten, oli jossakin Englannin satamassa lukenut samantapaista. Sillä kertaa hän oli elänyt lakkoilevien mukana ja oli suurin piirtein ollut samaa mieltä heidän kanssaan. Tuollai-

set asiat näyttävät varsin erilaisilta, jos niitä katsellaan ylhäältä tai alhaalta käsin. Muuten Bult tunsikin Hyvingen varsin hyvin, ja siitä johtui, että hän tuomitsi tapauksen vähemmän jyrkästi. Kuume on sairauden tuntomerkki. Mellakka oli itse asiassa kuumetta, joka osoitti tuossa pikku yhdyskunnassa olevan jotakin sairasta.

Hyvingen teollisuuden oli pannut alkuun seppä Anders P. Andersson, yksi noita mekaanikon ja organisaattorin lahjoilla siunattuja ruotsalaisia, jotka ovat aloittaneet tyhjin käsin, mutta ovat perustaneet suuria teollisuuslaitoksia, jotka ovat antaneet leivän tuhansille ja ovat myötävaikuttaneet elintason kohoamiseen. Bult näki pitkän rivin noita miehiä, jotka eivät pyytäneet suurestikaan muuta kuin saada tehdä työtä ja joiden sen vuoksi oli niin helppo herättää muissakin rakkaus työhön. Ensimmäisellä matkallaan Hyvingessä Karl Erik oli saanut nähdä Anders P. Anderssonin ensimmäisen työpajan, sen yhden huoneen huoneiston, keittiön, jossa tämä nuorena seppänä oli asunut. Hän oli tehnyt keksinnön. Vain hän itse ja hänen vaimonsa uskoivat siihen. Mutta se riittikin. Keittiössä he valmistivat ensimmäiset kappaleet ja loivat sillä perustan tulevalle suurteollisuudelle. Anders Pee, joksi häntä yleisesti kutsuttiin, oli kuitenkin Bult I:n tavoin monitoiminen mies, jonka alituisesti piti saada uusia probleemeja ja uusia vaikeuksia. Tästä johtui, että hän tuli luoneeksi ympärilleen joukon yrityksiä, jotka eivät ehkä organisatoorisesti oikein sopineet yhteen, mutta jotka siitä huolimatta menestyivät hyvin. Näiden yritysten onnettomuudeksi hän kuoli 1916 — sotakeinottelun ollessa juuri pahimmillaan. Hänellä ei ollut rintaperillisiä, ja koko osakekanta joutui siten markkinoille. Inflaatio oli pahimmillaan. Kaikilla oli rahaa, pankit kieltäytyivät ottamasta talletuksia, ja kaikki metsästivät kiihkeästi kiinteitä arvoja.

Muuan pankki sai aikaan enemmistöyhtymän ja jakoi suuria osinkoja. Yrityksillä oli korkeakonjunktuurin aika, mutta kaikki meni tantieemeihin, osinkoihin ja veroihin. Rahastot, jotka Anders P. Andersson oli luonut, tyhjennettiin siinä määrin kuin laki salli. Omistajilla, joita pankki edusti, ei ollut mitään yhteisyydentunnetta yrityksiin nähden, ei mitään vuorovaikutusta työväestön kanssa, ja osakkeenomistajain taholta kuultiin vain yksi ainoa sana, se oli — osinkoja, osinkoja! Virkailijat ja työläiset saivat yritysten kanssa olla välikädessä. Heitä sitoivat sopimukset, ja inflaation aikana elinkustannukset kohosivat nopeammin kuin tulot.

Sitten seurasi sodanjälkeinen aika, ja se oli Hyvingen kohdattava kirjanpitoarvoin, ilman rahastoja, ja takautuvine veroineen. Virkailijoiden keskuudessa oli patoutunutta tyytymättömyyttä ja työväestö liikehti lakon merkeissä. Levottoman vuoden jälkeen oli tehtaiden lopetettava työnsä tilausten, varojen ja luoton puutteessa.

Sitten seurasi uudistus toisensa perään. Rahoja pumputtiin yrityksiin kerran toisensa jälkeen. Johtavilla paikoilla tapahtui muutoksia yhtenään. Se henkilöstö, jonka ukko Andersson oli koonnut ympärilleen, oli jo kuollut, rationalisoitu pois tai tyytymättömänä hakeutunut muiden yhtiöiden palvelukseen. Tietystikin Hyvinge sai myös kunnollista väkeä, mutta se ei kauankaan päässyt oikeuksiinsa. Anders Anderssonin elävää henkeä kaivattiin ja lain kunnioitus puuttui.

Gustaf Bult oli usein puhunut Hyvingestä, ja Karl Erik oli usein ollut isän mukana siellä. Pohjoismaiden kauppa- ja merenkulkupankin puheenjohtaja Gustaf Bult oli saanut selvän kuvan Hyvingen liikelaitoksista. Olipa kerran ollut puhetta siitäkin, että Bult yhdessä Wallenbergien kanssa ostaisi Hyvingen, mutta siitä ei tullut mitään sen

vuoksi, ettei löydetty sopivaa miestä johtajaksi. Juuri silloin Marcus Wallenberg lausui nuo usein lainatut sanansa: ”Ei ole olemassa niin hyvää yritystä, etteikö huono johtaja voisi hävittää sen, eikä ole myöskään yhtään niin huonoa yritystä, etteikö hyvä johtaja tekisi siitä hyvää liikeyritystä.” Ehkäpä kaupasta kuitenkin olisi tullut tosi, ellei Gustaf Bultin kuolema olisi sattunut väliin.

Nyt teollisuuslaitokset olivat välillisesti valtion. Muuan valtion omistamista pankeista oli tullut käytännöllisesti katsoen kaikkien osakkeiden omistajaksi. Kriisin aikana valtio lisäksi oli pankin edut turvatakseen myöntänyt Hyvingelle useita suuria lainoja.

Hyvingen lakko oli nyt kestänyt kymmenen kuukautta. Karl Erik ei enää voinut muistaa sen syytä, mutta luultavasti se oli jotakin vähäpätöistä. Kun mieliala on ärtynyt, ei tarvita paljoakaan selkkauksen syntymiseen. Nyt olivat suhdanteet noususuunnassa, ja Bult oli saanut paljon rahaa siksi, että hänellä suunnan muuttuessa oli tuotantokoneistonsa parhaassa mahdollisessa kunnossa. Mutta Hyvingessä kaikki oli lamassa. Ja nyt kaikki oli tullut entistä mutkikkaammaksi mellakoiden takia.

Yhteiskunnallinen valta — tietenkin tuli yhteiskunnallisen mahdin säilyttää arvovaltansa. Mutta joka tapauksessa oli sääli työläisiä. Ukko Andersson oli luonut hyvän työväestön, oli saanut kehitetyksi tunnustetusti korkean ammattitason ja oli saanut väen kiintymään paikkaansa omakotitoiminnalla ja halvoilla vuokrilla. Kun Karl Erik viimeisen kerran oli isänsä kanssa käynyt Hyvingessä, heillä oli ollut pitkä keskustelu ison, hartiakkaan miehen kanssa, jolla oli monumenttaalinen pää. Koskaan eivät nimi ja mies olleet sopineet niin hyvin yhteen kuin tässä tapauksessa, Karl Erik ajatteli. Miehen nimi oli Karl Kraft. Hän oli valtuuston ja työväenyhdistyksen puheen-

johtaja ja nautti työläisten rajatonta luottamusta. Heidän erottuaan Kraftista Gustaf Bult oli sanonut pojalleen:

— Tässä näet ruotsalaista demokratiaa — työpukuinen työmies, joka neuvottelee kuin yhteiskunnan johtaja ikään.

Mitähän, jos Kraft olisi ollut mukana mellakassa ja kiviä heittämässä! Hän on nykyisin todennäköisesti jo seitsemänkymmenen vuoden iässä, ja silloin kyllä antaa kivien jo olla. Mutta hänellä voisi olla poikia tai pojanpoikia kivenheittäjinä. Bultista tuntui, että hän suuryrittäjänä ja lojaalina yhteiskunnan jäsenenä mahdollisesti voisi olla yhtä järkyttynyt kuin tuon lehden pääkirjoituksen kirjoittajakin, mutta sydämessään hän kuitenkin oli työläisten puolella. Ne viisi merimiesvuotta eivät hänestä koskaan hellittäneet.

Ovikello soi, ja palvelijatar ilmoitti herra Sidney Frimanin. Karl Erik otti hänet vastaan kirjastohuoneessa.

— Anteeksi, että häiritsen! Oletan sinun jo lukeneen Hyvingen tapauksesta. Surullinen juttu. Olin Tukholmassa eilen, ja meillä oli pitkä keskustelu kauppaministerin kanssa satamista. Sain silloin ilmoituksen, että pääministeri halusi puhua kanssani. Kysymyksessä oli juuri Hyvinge. Hän oli selkkauksen johdosta hyvin levoton ja oli huolissaan seurauksista. Ulospäin hallituksen tietenkin täytyi ottaa hyvin jyrkkä asenne, mutta pääministeristä oli vastenmielistä lähettää sotaväkeä lakkoilevia työläisiä vastaan. Hänellä oli juuri ollut neuvottelu Hyvingen työläisten lähetystön kanssa, ja tämä oli tehnyt hyvin voimakkaan vaikutuksen häneen. Hän koetti löytää mahdollisuudet rauhalliseen selvitykseen. Valtion ei voitu ajatella sijoittavan enää enempää varoja, mutta jos löydettäisiin ostaja, olisi valtion omistama pankki valmis alentamaan lainojaan. Hallitus oli valtiopäiväin alussa esittänyt kahden miljoonan kruunun valtionlainaa, mutta sitä ei oltu

myönnetty. Suostuntavaliokunnan toimesta oli suoritettu perusteellinen tutkimus, ja tämän tulokseksi oli saatu, ettei tuottavaan toimintaan ollut edellytyksiä. Pääministeri sanoi, ettei hän ole mikään talousmies eikä siten voinut arvioida, oliko asiantuntijain käsitys oikea. Mutta asiantuntijat olivat kyllä olleet yksimielisiä, ja heidän lausuntonsa oli tehnyt murskaavan vaikutuksen. Suostuntavaliokunnan puheenjohtaja esitti vastustuksen seuraavin sanoin: — On huonoa politiikkaa heittää hyviä rahoja huonojen perään. Myöskin pääministeri sanoi ymmärtävänsä tämän kannan. Ruotsilla ei ole ollut tasapainoista budjettia moneen vuoteen ja valtion on vaikea saada lainaa. Pääministeri ei pitänyt mahdottomana, etteivätkö nyt sattuneet levottomuudet mahdollisesti voisi saada lainakysymystä poliittisesti suotuisampaan asemaan, mutta kun valtiopäivät kerran olivat lausuneet kieltonsa, asiaa ei voitu enää tänä vuonna ottaa esille. Ja vuoden kuluessa voisi tapahtua paljonkin. Pääministeri oli silloin arvellut, eikö mahdollisesti Bult Göteborgissa voisi ostaa koko Hyvingen liikeyritykset. Ajatuksen oli alkuaan esittänyt työläisten lähetystö, ja pääministeri oli halunnut tutkia, oliko mahdollisuuksia olemassa. Hän on seurannut sinun toimintaasi, ja sinun tapasi saada yritykset pysymään käynnissä ja selviytyä kriisistä on häneen tehnyt valtavan vaikutuksen.

— Minäkö ottaisin Hyvingen! Ehdottomasti en! En sittenkään, vaikka saisin sen ilmaiseksi ja vieläpä rahoja lisäksi. Merenkulkua minä ymmärrän, paperia ja massaa jonkin verran, mutta Hyvingen konserni käsittää paperin ja massan lisäksi myös raudan, tekstiilit, puun, tiilet ja saviastiat, ja ties mitä kaikkea. Ja muutenkin minulla on jo kylliksi olemista. Tosin olen päässyt kriisistä ja olen viimeisen puolen vuoden aikana ansainnut hyvin, mutta kukaan ei tiedä paremmin kuin sinä, että olen edelleen ra-

sittunut. Voin sanoakin sinulle, että tunnen itseni aika väsyneeksi. Minulla ei ole moniin vuosiin ollut lomaa, tuskinpa edes yhtään sunnuntaita, ja nyt olen iloinnut päästessäni Blue Birdillä pitkänmatkan purjehdukselle. Olen juuri saanut sen veistämöltä. Ja sitten te tahtoisitte heittää minut yhä uusiin vaikeuksiin. Kiitos ei!

— Niin helposti et siitä sentään pääse. Ymmärrän hyvin, että olet väsynyt, mutta puheesi rasitetusta taloudesta ei enää pidä paikkaansa. Liikelaitoksesi edustavat suunnatonta omaisuutta. Olet tyhjentänyt varastosi ja olet mitä suurimmassa määrin maksukykyinen. Melkein koko laivastosi on matkoilla. Veistämöt eivät enää tee varastoa varten, ja sitäpaitsi sinulla on rajaton luotto. Kaikki lehtikirjoitukset sinusta ovat saaneet ihmiset pitämään sinua taikurina. Juuri sellaista tarvitaan nyt Hyvingessä.

— Mutta miksi et itse ota sitä? Sinulla on sekä rahaa että luottoa.

— Sinä tiedät yhtä hyvin kuin minäkin, että siellä tarvitaan nyt miestä, joka voi temmata kansan mukaansa, ja siihen minä en pysty. Eipä edes isäsi olisi selvittänyt tätä tilannetta. Tämä tehtävä kuuluu sellaisille miehille kuin isoisäsi ja sinä.

— Minä en totisesti tunne pystyväni saamaan kansaa mukaani. Väsynyt — — —.

— Niin ei olisi isoisäsi sanonut. Hän olisi suuresti innostunut tehtävään, jossa muut ovat sortuneet. Jos hänelle olisi sanottu: Siinä on tehtävä, jonka vain sinä voit suorittaa, hän olisi vastannut: — Come along, I'm ready! Hän olisi tietysti myöskin heti alunperin ymmärtänyt, että tarjolla olisi hieno kauppa. Hänellä oli silmää sellaisiin.

— Olen saanut kylliksenì seikkailuista. Eikä ansaitseminen kiinnosta minua lainkaan. Rahaa, rahaa — sinähän tiedät, etten kerää sen paremmin postimerkkejä ja tuli-

tikkuetikettejä kuin rahojakaan. Jos pysyttelen nykyisissä toimissani, minulla on tuloja niistäkin jo enemmän kuin tarpeeksi. Miksikä silloin haalisin yhä enemmän? Olen yksinäinen mies. Minä en yksinkertaisesti jaksa antautua tuollaiseen yritykseen näin pian suuren kriisin jälkeen. Ainoa, mitä nykyisin haluan, on lepo, että saisin nukkua, nukkua sata vuotta.

— Tuo menee pian ohi. Se on luonnollinen seuraus liikarasituksesta.

— Millä syötillä olet sitten aikonut pyydystää minut?

— Jonkinlaisella yhdistelmällä isoisästäsi, seikkailun viehätyksestä ja isästäsi, solidaarisuudesta yhteiskuntaa kohtaan ja — anteeksi! — rahojen viehätyksestä.

— Mutta luulisitko minun selviytyvän siitä?

— Sinä onnistut varmasti. Tiedän sinun kyllä löytävän jonkin yksinkertaisen ratkaisun tälle sotkulle ja monien sitten sanovan: Ajattele, eikö se ollutkaan sen merkillisempää! Mutta anteeksi, Karl Erik, tuolla ulkopuolella istuu myöskin muuan mies, joka haluaisi puhua kanssasi Hyvingestä. Saako hän tulla sisälle?

— Tietysti. Mutta muistakin, että olen sanonut ei. Ehdottomasti ei!

Missä hän olikaan nähnyt nuo kasvot aikaisemmin? Pitkä, työn muovaama vartalo, leveät hartiat, isot, vahvat kädet, komea pää, harmaansiniset, viisaat silmät — aivan, odottakaapa, siinähän oli Hyvingen kunnanvaltuuston puheenjohtaja, hän, jonka isä oli sanonut edustavan ruotsalaista demokratiaa. Hän oli vanhentunut sitten viime näkemän. Ja hän teki sinisessä puserossaan vieläkin valtavamman vaikutuksen kuin huonosti sopivassa pukimoliikkeen puvussa.

— Karl Kraft.

— Bult.

Selvästi ja asiallisesti Kraft selosti nyt kantansa probleemiin nähden. Hän ei salannut vaikeuksia, mutta hän oli aivan vakuuttunut, että niistä selviydyttäisiin, jos Bult ostaisi Hyvingen. Hän oli vakaasti luottanut Gustaf Bultiin ja oli paljon lukenut Karl Erik Bultista. Käynnillään pääministerin luona hän oli tavannut Frimanin, ja he kolme olivat olleet yksimielisiä, ettei nyt suinkaan tarvittu vain rahaa, vaan myös johtaja, joka saisi mielikuvituksen liikkeelle. Ja niin olivat ajatukset kulkeutuneet Bultiin.

Ennenkuin Friman ja Kraft lähtivät Bultin luota, oli päätetty tehdä yritys pelastaa Hyvinge. Friman hoitaisi neuvottelut valtion ja pankkien kanssa, Kraft valmistelisi mielialaa ja Bult panisi yritykseen varat, nauttimansa luottamuksen ja — ennen kaikkea — oman persoonansa. Niin kauan kuin neuvotteluja käytiin, asia pidettäisiin ehdottomasti salassa.

Neiti Ström ihmetteli Bultia. Tämä oli viime viikkoina näyttänyt kovin väsyneeltä, oli puhunut nukkumisesta ja lähdöstään purjehdusmatkalle. Nyt hän ei enää maininnut mitään sen paremmin unesta kuin purjeveneestäkään. Koko väsymys oli kuin pois pyyhkäisty. Hän kulki ympäriinsä ja oli tartuttavan energinen, tutki kaikkea Hyvingeä koskevaa, neuvotteli silloin tällöin Frimanin ja Kraftin kanssa ja puheli yhtenään hänen kanssaan Hyvingestä. Jos Friman ja Kraft, puhumattakaan Söderbergistä ja Dickertistä, olisivat nähneet hänet siinä edestakaisin kävelemässä, "muovailemassa suunnitelmiansa" ja puhelemassa, he olisivat kauhistuneet. Mutta neiti Ström oli tottunut tuohon. Hän ei näitä mielikuvituksellisia suunnitelmia ottanut niin vakavasti. Hän tiesi sen merkitsevän sitä, että Bult tahtoi vakuuttua jostakin linjasta. Ja hän pysytteli uskollisena kuuntelijana. Jos kysymyksessä oli jokin asia, joka piti panna toimeen viipymättä, neiti Ström saat-

toi silloin esittää vastakkaisen mielipiteensä, mutta muuten hän oli vain kuuntelija.

Ihana poika, neiti Ström ajatteli Bultin seisoessa selin häneen katsellen satamaan päin ja puhellessa. Bult oli enemmän kuin kaksi kertaa niin vanha kuin neiti Ström, mutta tämä tunsi itsensä kuitenkin kuin vanhaksi äitimuoriksi, joka näki poikansa silmien loistavan ja kuuli hänen sanansa, jotka liikkuivat jossakin mielikuvituksen ja todellisuuden välimailla — kaukana, hyvin kaukana todellisuudesta.

Bult ei koskaan tule aikamieheksi, hän ajatteli. Ja se hänessä juuri onkin viehättävää, ja se on hänen voimansa.

Lakkolaiset pitivät kokouksen Työväentalossa. Tunnelma oli painostava. Jo aikaisin iltapäivällä oli kokoussalin ulkopuolelle kokoontunut pieniä ryhmiä. Miehet puhelivat totisina, mutta jos joku meni ohi, kaikki vaikenivat tarkoin, ja miehet tuijottivat ilmeettömästi eteensä. Väen ajatukset ja puheet koskivat Gustav Anderssonin pidättämistä. Poliisit olivat olleet paikkakunnalla jo parisen viikkoa. Monet olivat saaneet kutsun kuulusteluun, ja nyt oli Gustavin lisäksi viisi miestä pidätetty tai vangittu. Kaikki tunsivat Gustavin. Hänen sekä isänsä että isoisänsä olivat täällä syntyneet, ja isä oli ensimmäisiä työmiehiä, jonka vanha tehtailija Anders P. Andersson oli ottanut palvelukseensa. Nuoruudestaan huolimatta Gustav oli rauta- ja metallipuolen miesten puheenjohtaja, työväenyhdistyksen sihteeri ja oli lisäksi alkanut saada erinäisiä kunnallisiakin tehtäviä. Kaikki pitivät hänestä, ja oli itsestään selvää, että hänestä tulisi vanhenevan Karl Kraftin seuraaja. Kuiskailtiin poliisilla olevan todistajia, jotka olivat nähneet Gustavin heittävän sen kiven, joka surmasi poliisi Flinkin. Muuan ryhmä keskusteli, paljonko Gustav voisi

siitä saada. Eräs miehistä keskeytti keskustelun kymmenestä vuodesta tai elinkautisesta sanomalla:

— On mahdotonta, että Gustav olisi sen tehnyt — hänhän on niin perin kiltti.

Mutta eräs toinen vastasi vakavana:

— Mikään ei ole mahdotonta. Itsehän tiedät, millainen mieliala silloin oli. Sekä sinä että minä olisimme voineet sen tehdä. Ihminen tulee kuin hulluksi sellaisissa tilanteissa. Ja melkein aina juuri sellaiset läpikotaisin kiltit miehet kuin Gustav joutuvat ikävyyksiin. He ovat mukana melkein kaikessa, ja heitä on vaikea saada suuttumaan, mutta jos he vihastuvat, he menettävät malttinsa kokonaan. Asuessani aikoinani Norrlannissa oli minulla naapurina muuan ukko, jonka nimi yleisesti oli vain Musta Lukas. Hän oli niin kiltti, että oli oikein sääli häntä. Sitten siellä oli muuan eukko, jolla oli tapana iltaisin asettua aitansa viereen kiusoittelemaan miestä tämän mennessä tonkimaan maataan. Mies hymyili aina ystävällisesti, mutta eukko tuli vain pahemmaksi ja pahemmaksi. Sitten eräänä päivänä, kun eukko oli ollut tavallista ilkeämpi, mies viimein kimpaantui ja hyökkäsi lapio koholla naista kohti ja iski häntä olkapäähän, niin että naisen oli lähdettävä Härnösandiin hoidettavaksi. Ellemme me olisi päässeet väliin, Musta Lukas olisi tappanut naisen. Ei, ei voi vain sillä perusteella, että Gustav on niin kiltti, mennä väittämään, ettei hän olisi voinut tehdä sitä. Häntä on tämä tilanne kiukuttanut jo kauan. Mutta sääli Flinkiä ja Gustavia myös. Vasta naimisiinkin mennyt.

Väki kokoontui saliin, ja puheenjohtaja nousi korokkeelle ja kumahutti nuijallaan. Niin kiihtyneitä kuin oltiinkin, parlamenttaarisia muotoja ei sentään laiminlyöty. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin korjauksin. Erään kahvitilaisuuden tilitys esitettiin ja sen

yhteydessä tehtiin erinäisiä huomautuksia. Kaikesta keskusteltiin asiallisesti ja rauhallisesti. Sitten tultiin yleiseen tilanteeseen, ja puheenjohtaja tiedoitti, että Gustav Anderssonin piti esittää katsaus, mutta hän valitettavasti oli estynyt, minkä vuoksi oli tyydyttävä siihen, mitä puheenjohtajalla itsellään oli sanottavana. Hän ei ollut niin perillä asioista kuin Gustav, mutta hän tekisi kuitenkin parhaansa. Hän piti tilannetta vakavana.

— Lakko on kestänyt kymmenen kuukautta, ja kaikki tietävät, miten asiamme ovat. Parisen viikkoa sitten ehkä oli eräitä mahdollisuuksia konfliktin selvittämiseen, mutta sitten tulivat mellakat, ja ne aiheuttivat, että koko porvariyhteiskunnalle on tullut arvovaltakysymykseksi meidän voittamisemme. Sekä porvarillinen lehdistö että omat lehtemme ovat meitä vastaan. Täysin sietämättömäksi on tilanne muodostunut sen jälkeen, kun Tukholmasta tuli poliiseja, joiden tehtävänä on nuuskia, ketkä kaikki olivat mellakassa mukana. Monet on kutsuttu kuulusteluihin. Yhdyskuntamme ulkopuolella on sotaväkeä, vähintään yksi komppania. Olemme tottuneet tappelemaan työnantajien kanssa, mutta nyt on koko yhteiskunta meitä vastassa. Monet arvelevat, että meidän tulisi antautua. Tiedätte kyllä, että minä olen vastustanut tätä konfliktia alusta lähtien. Se oli aivan tarpeeton. Olen myös vakuuttunut, että meidän ennemmin tai myöhemmin on annettava periksi. Mutta tiedän myöskin, että mieliala sopimuksen tekoa silmälläpitäen on nyt niin huono, ettei se huonommaksi voi tulla. Sen vuoksi meidän olisi kestettävä vielä jokin aika.

Totiset, mietteliäät kasvot seurasivat tilanneselostusta. Muuan vanha työmies nousi puhumaan, kertoi vaikeuksistaan, mutta lopetti kuitenkin julistaen: — Meidän on kestettävä! Muut lausunnot olivat suurin piirtein puheenjohtajan näkökohtien toistamista: oli kestettävä, oli kestet-

tävä! Sitten sai puheenvuoron muuan nuori mies, ja heti tuli väkijoukkoon enemmän eloa. Hän oli hyvinvoivan näköinen ja oli hyvin pukeutunut. Hänkin alkoi rauhallisesti, mutta kiihtyi vähitellen, ivasi kristillistä kärsivällisyyttä ja suositteli suoraa toimintaa. Hän puhui mukaansa tempaavasti ja sai kannatusta. Se työmies, jolla ensiksi oli ollut puheenvuoro, nousi ylös ja kääntyi tämän nuoren miehen puoleen.

— Suoraa toimintaahan meillä on ollut, ja nyt poliisi ajaa takaa miehiämme. Ei sinun pidä täällä niin suurisuisesti esiintyä. Asia näyttää hieman toiselta minun silmissäni, jolla on viisi lasta eikä mitään heidän suuhunsa, kuin sinusta, joka saat asua kotona vanhempiesi luona. On vain yksi suurisuisempi kuin sinä, ja se on toverisi Rickard, joka ennen taisteluamme sanoi, että on parempi kuolla kaikkien yhdessä kollektiivisesti nälkään kuin hyväksyä työnantajain häpeälliset ehdot. Nyt hän on töissä ja on jättänyt kollektiivisen nälkäkuoleman meidän asiaksemme.

— Mutta ei hän mikään rikkuri ole.

— Ei olekaan, kyllä minä tiedän vallan hyvin, että työnantaja sai erivapautuksen kahdelle miehelle, joiden tulee hoitaa koneita. Rickard ja Sven työntyivät etualalle. Minun mielestäni kuitenkin olisi pitänyt jonkun sellaisen, jolla on vaimo ja lapsia, päästä ennen heitä. Mutta niin vain käy, kun on suhteita. Eikä teidän pitäisi olla niin suurisuisia. Vain tämän halusin sanoa. Kiitos puheenvuorosta.

Keskustelu jatkui lohduttomana, ja jokaisesta puheenvuorosta ilmeni, kuinka vaikeata ihmisillä oli, ja lopuksi tuli kehoitus: meidän on kestettävä! Sitten pyysi Kraft puheenvuoron. Viimeisimpiä lausuntoja tuskin oli enää kuunneltukaan. Kaikki tiesivät hyvin, mitä kukin tahtoi

sanoa. Meidän on kestettävä, on kestettävä — — —. Siten oli pitkin penkkirivejä vähitellen alettu keskustella keskenään pidätetyistä ja vangituista, eniten kuitenkin Gustavista. Kun Kraft sai puheenvuoron, tuli salissa aivan hiljaista. Tiedettiin, ettei hän puhu turhan tähden. Mitään kaunopuheisuuden näytettä hän ei kehitellyt. Kraft puhui hiljaa, tapaili sanoja ja ikäänkuin tutkisteli ja punnitsi niitä, ennenkuin päästi ne ulos suustaan. Siten puhuvat usein vanhat kunnallismiehet, jotka ovat lähtöisin työväestön ja talonpoikain riveistä. Kraft "yhtyi täysin" niihin näkökohtiin, joita muut puhujat olivat aikaisemmin esittäneet.

— Olemme kaikki yksimielisiä siitä, että meidän on kestettävä eikä annettava työnantajien yksinään sanella työehtoja. Parasta kuitenkin olisi, jos saataisiin aikaan yhteisymmärrys. Edellytyksiä siihen on olemassa.

Kraft mainitsi Bultin nimen ja esitti sen yhteydessä kuvauksen, joka muistutti enemmän jännityskertomusta kuin kunnallismiehen lausuntoa. Erikoisesti hän viipyi siinä, että Bult, vaikka olikin monimiljoonikon poika, oli ollut merimiehenä useita vuosia, oli joutunut kaksi kertaa torpedoinnin uhriksi ja oli kerran ollut ainoa, joka pelastui. Monet olivat aikaisemmin lukeneet nämä tapaukset viikkolehdistä ja olivat hyvin kiinnostuneita. Kraft kertoi sitten, kuinka Bult oli taistellut liikeyritystensä puolesta suuren kriisin aikana, ja mainitsi, että Bult ei ollut tunnettu ainoastaan taitavana, vaan myös inhimillisenä työnantajana. Kraft lopetti kysyen, oliko miehillä halua kuulla Bultin itsensä puhuvan. Kukaan ei vastannut, mutta kaikkien katseet kääntyivät puheenjohtajaan.

— Niin, olette kuulleet, mitä Kraftilla oli kerrottavana. Onko kellään mitään sanottavaa tämän johdosta tai yleensä tilanteen johdosta?

Hän odotti pitkän aikaa, että joku pyytäisi puheenvuoron, kohotti sitten nuijansa ja kysyi:

— Kraft on ehdottanut, että antaisimme laivanvarustaja Bultin Göteborgista tulla kokoukseemme esittämään näkökohtiaan. Hyväksyykö kokous Kraftin esityksen? Sieltä täältä kuului epäröivä myönnytyssana, minkä jälkeen puheenjohtaja julisti kysymyksen saaneen myönteisen vastauksen yksimielisesti.

Kraft meni ulos, ja nyt kääntyivät kaikkien katseet ovea kohti. Hetken kuluttua tulivat Kraft, Bult ja muuan vaalea, pitkä nainen sisälle. Puheenjohtajan tervehdittyä Bultia tämä nousi puhujalavalle, ja se nuori mies, joka oli esiintynyt niin kiihkeänä, tarjosi kohteliaasti paikkansa naiselle, Bultin sihteerille, neiti Strömille. Bult oli harkinnut esitystään hyvin tarkoin, mutta seistessään nyt silmätysten lakkolaisten kanssa hänen oli vaikea alkaa. Hän loi katseensa yli koko yleisön. Tässä siis olivat ne ihmiset, joista koko kansa oli viime päivinä puhunut, näitä siis tahdottiin ”rangaista peloittavaksi esimerkiksi muille”. Joukkona he saattoivatkin näyttää hyvinkin peloittavilta. Poliisi Flinkille tämä joukko oli varmaan ollut kauhistus. Mutta Bult oli nyt kerta kaikkiaan individualisti. Hän ei nähnyt miehiä edessään joukkona, vaan yksilöinä. Hänen katseensa kulki yli seurakunnan ja pysähtyi viimein siihen mieheen, jolla oli viisi lasta, kookkaaseen, voimakkaaseen, työpukuiseen mieheen, jonka katse oli lapsellisen ystävällinen. Bultin kasvoille kohosi hymy. Hän hymyili ystävällisesti miehelle, jolla oli lapsellisen ystävällinen katse, ja mies hymyili vastaan. Tämän vahvistamana Bult alkoi nyt puhua. Lopun hän oli kirjoittanut, keskikohdan hän oli jäsennellyt valmiiksi, mutta alun hän oli jättänyt mielialan ja tunnelman luotavaksi.

Kerran alkuun päästyään hänen oli helppo jatkaa. Bult

ei ollut vieras niille miehille, joille hän puhui. Hän tunsi heidät satamista ja laivoilta, ja perheen perinnäistapoihin kuului pitää heikkojen puolta. Hänen omat vaikeutensa viime vuosina ja ne monet kokoukset, joita hänellä oli ollut alaistensa kanssa, olivat opettaneet hänet entistä paremmin ymmärtämään työläisiä. Hän puhui yksinkertaisesti ja asiat suoraan, kertoi ostaneensa nämä Hyvingen teollisuuslaitokset Kraftin kehoituksesta ja että he yhdessä olivat laatineet suunnitelman sopimukseksi, jonka hän nyt tahtoi alistaa kokouksen harkittavaksi, että hän oli halukas panemaan työt käytiin, niin pian kuin pääjärjestöt olivat hyväksyneet sopimuksen, että hän oli valmis maksamaan kahden viikon palkan etukäteen ja että hän luotti läheiseen yhteistyöhön.

Bult vaikeni hetkeksi, hymyili, näytti avuttomalta ja sanoi sitten aivan toisella äänellä:

— Jos halutaan tämän onnistuvan, on meidän kaikkien autettava asiaa. Tiedän vallan hyvin näiden laitosten olevan sellaisia, etten minä ymmärrä niistä mitään. Minä tunnen vain merenkulkuasiat. Sukuni on monien sukupolvien ajan saanut leipänsä mereltä, ja itse olen kulkenut tuon pitkän tien merimiehestä merikapteeniksi ja laivanvarustajaksi. Isäni ja isoisäni tavoin olen ollut laivanselvittäjänä, huolintaliikkeessä ja laivanrakennusalalla. Myöskään paperi- ja massateollisuus ei ole minulle aivan vierasta. Mutta Hyvinge on kovin monipuolinen tuotantolaitos, ja täällä on paljon sellaista, mitä en lainkaan tunne, ja olen liian vanha oppiaksenikin. Mutta jos luotamme kaikkien hyvään tahtoon, luulen meidän voivan täydentää toisiamme ja saavuttavan hyviä tuloksia. Toivomukseni on, että voisimme täälläkin aikaansaada sen, mitä olen kokeillut pienemmissä puitteissa muissa liikelaitoksissani, nimittäin työpaikan itsehallinnon.

Joku aloitti suosionosoitukset kättentaputuksin. Ensiksi ne tulivat arastellen, sitten voimistuen ja lopuksi erittäin voimakkaasti. Neiti Ström katsoi ihaillen johtajaansa. Tämä tunsi hänen katseensa, katsoi häneen ja ajatteli: Ström on varsin hauskan näköinen.

Puheenjohtaja nousi ylös, kääntyi Bultin puoleen ja kiitti ”asiarikkaasta ja mielenkiintoisesta” esityksestä. Hän ei halunnut ehättää kokouksen päätöksen edelle, mutta katsoi kuitenkin jo voivansa sanoa, että tämä esitelmä oli antanut kaikille paljon ajateltavaa.

Kraft ehdotti, että neuvottelukomitea saisi tutustua ehtoihin ja että kokous keskeytettäisiin siksi ajaksi. Kymmenen minuuttia myöhemmin komitea palasi ja ilmoitti yksimielisesti hyväksyneensä sopimuksen.

— Sitä olin ajatellutkin, Kraft sanoi veitikkamaisesti ja ilmoitti samalla, että kaikille tarjottaisiin kahvia ja voileipää.

— Aivan heti saapuu tänne auto tuoden kahvia, ja nyt voitte mennä kotiin hakemaan vaimonne ja lapsenne, sillä virvokkeita tulee kaikille.

Kukaan ei sitä iltaa unohtanut. Kun painostuneen tunnelman jälkeen tuli aivan odottamatta käänne, niin tuosta yksinkertaisesta tilaisuudesta muodostui kerrassaan juhlallinen. Bult oli aikonut noudattaa niinsanottua arvokasta esiintymistapaa. Hän tiesi, että yleinen tunnelma saattoi helposti temmata hänet mukaansa. Ja hän unohtikin pian päätöksensä. Karl Erik Bult uhkui isoisänsä tavoin elämää ja tarmoa. Hänen täytyi koko ajan olla liikkeessä, ja hän halusi mielellään olla tapahtuman keskipisteessä. Ennen pitkää hänet jo nähtiin kahvikannun kimpussa ja nauraen alkavan kaataa. Kraft otti toisen ja neiti Ström kolmannen kannun. Muuan nuori, melko hyvin pukeutunut nuori mies oli alituisesti neiti Strömin rinnalla ja aut-

toi tätä kaikin tavoin, hymyili ja kumarteli, milloin vain siihen oli aihetta. Tämä oli sama nuori mies, joka oli pauhannut kapitalistista yhteiskuntaa vastaan. Viiden lapsen isä tuli pöydän ääreen, hymyili hyväntuulisesti ja lausui:

— Vai niin, tämäkö nyt on sitä suoraa toimintaa?

Neiti Ström katsoi häneen ihmeissään. Nuorukainen katsahti neiti Strömiin ja hymyili.

Monien oli vaikea käsittää, että tuo kahvia kaateleva keski-ikäinen herra oli se paljon puhuttu suurlaivanvarustaja ja suurliikemies Bult. Koetettiin kuvitella Hyvingen entistä johtajaa kahvikannujen keskellä, mutta huomattiin se mahdottomaksi.

Muuan pieni, puhelias vaimo tuli Kraftin luo ja sanoi:

— Kuinka tuo Bult onkaan kiltin näköinen. Ihan tuntuu siltä kuin olisi ollut tuttava hänen kanssaan koko elinikänsä. Tahtoisinpa niin kovin mielelläni mennä taputtamaan häntä poskelle.

— Luulen, että on sentään parasta jättää se tekemättä. Te olette jo vähän liian vanha siihen hommaan. Viisikymmentä vuotta sitten olisi asia ollut hieman toisin.

Kraft katsahti salaa Bultiin. Tämä ei varmaankaan olisi pannut pahakseen. Kraft oli Göteborgissa kuullut, että Bult saattoi olla hyvinkin häikäilemätön, mutta häikäilemättömyys koski hänen oman yhteiskuntaluokkansa ihmisiä, kilpailijoita ja viranomaisia. Tavallisia ihmisiä kohtaan hän oli kovin miellyttävä. Siitä kaikki olivat olleet yksimielisiä.

Ihmiset tungeksivat Bultin ympärillä. Kaikki tahtoivat kätellä häntä ja kiittää kestityksestä, yllätyksistä ja tulevaisuudenlupauksista. Viimeiseksi tuli Kraft esiin, tarttui molemmin käsin Bultin käteen ja sanoi sydämellisesti:

— Minä voin sanoa vain yhden sanan, ja se on k i i t o s!

— Kiitos itsellenne! Oikeastaanhan te itse olette kaiken

tämän järjestänyt, ja minä puolestani olen kovin tyytyväinen.

— Suurin onni on tehdä toiset onnellisiksi.

— Juuri noin tapasi isäni sanoa.

Bult muisti tänä hetkenä isänsä ja Malmin ja "The Glory of Lifen". Itse hän iloitsi koko sydämestään. Hän tuli katsahtaneeksi isoon pöytään. Sen ääressä seisoi neiti Ström, jota kaikki tahtoivat hyvästellä. He kiittelivät tätä ikäänkuin hän olisi ollut talon rouva, ja tyttö säteili onnesta. Bult oli aina viihtynyt hyvin hänen seurassaan samoin kuin hänen tätinsäkin kanssa, joka oli ollut firman palveluksessa jo isän ja isoisän aikana. Neiti Ström taisi työnsä ja oli aina hyväntuulinen. Mutta että hän oli kauniskin, sitä Bult ei ollut tullut ennen huomanneeksi. Juuri tällä hetkellä Bultista tuntui, että neiti Ström oli kaunein nainen, minkä hän koskaan oli nähnyt. Koko ihminen loisti, silmät säteilivät, posket hehkuivat ja kullanvaalea tukka oli kuin sädekehä hänen päänsä päällä.

— Mikä ihana päivä, neiti Ström sanoi tullessaan Bultin luo. Hetkeksi hän unohti olevansa vain sihteeri ja oli niin tunnelman lumoissa ja puheli, ikäänkuin olisi ollut toveriensa kanssa järjestämässä onnistunutta juhlaa.

He asuivat Suurhotellissa ja menivät sinne nyt yhdessä. He olivat tottuneet työskentelemään kaikkina mahdollisina aikoina. Bultilla oli kummalliset työtavat, jotka olivat kovin rasittavia sihteerille.

Bult ja Ström eivät koskaan aikaisemmin olleet ajatelleet toisiaan miehenä ja naisena. He menivät kaksioon, joka oli varattu Bultille ja jonka toinen huone aikaisemmin päivällä oli muutettu konttoriksi, kirjoittivat pari kirjelmää, tekivät muistiinpanoja päivän tapahtumista, laativat lähimpien päivien suunnitelmat ja ottivat puhelun Frimanille.

— Mikä ihana päivä!

Tällä kertaa sanoi tämän lauseen Bult neiti Strömin noustessa ylös lähteäkseen. Ja Bult katsoi häneen pitkään. Tytön posket hehkuivat, mutta silmät eivät enää loistaneet, vaan olivat syvät ja tummat. Bult meni häntä kohti, tarttui hänen käteensä, suuteli sitä, hyväili käsivartta ja poskia ja suuteli häntä. Neiti Ström seisoi aivan hiljaa, mutta Bult tunsi hänen vartalonsa vapisevan, ja suu oli lämmin ja kostea.

Bult oli saanut tuhansia suudelmia elämänsä päivinä, mutta ei koskaan niinkuin nyt. Neiti Ström antautui kokonaan suudelmaansa ja kaikkeen, mikä seurasi. Bult suuteli häntä, hyväili ja veti hänet makuuhuonetta kohti. Nainen katsoi häneen totisin ilmein ja naurahti sitten äkkiä, ihmeellisesti ja kiihoittavasti. Bult nosti hänet vuoteeseen, hänen vartalonsa oli pehmeä ja taipuisa. Sitten Karl Erik alkoi hapuilla hänen vaatteitaan.

— Ei, ei, ei, nainen kuiskasi. Mutta hän kuiskasi sen kuin sanoakseen kyllä, tule, tule! Ja nyt hän kuiskasikin:

— Tule, tule!

— Nyt sinä olet minun, minun, minun!

Silloin kuului ulko-ovelta voimakas koputus.

Molemmat ryntäsivät pystyyn. Bult suoristi nopeasti pukunsa ja meni aukaisemaan oven. Ulkopuolella seisoi muuan nuori, kookas kapteeni, joka ryhdistäytyi, löi kantapäät yhteen, teki sulavasti kunniaa ja valitti, että hänen täytyi häiritä.

— Kaikin mokomin, olkaa hyvää vain! Olin juuri heittäytynyt pitkäkseni lepäämään ja heräsin koputukseen. Saatte suoda anteeksi, jos olen hieman unenpöppöröinen. Kapteeni kumarsi ja alkoi:

— Puolustusesikunta on antanut minulle käskyn asettua heti yhteyteen laivanvarustaja Bultin kanssa. Nimeni

on Ring, I 9:n kapteeni ja sen komppanian päällikkö, joka on ollut täällä jonkin aikaa, tarkemmin sanoen siitä asti kun poliisien oli puututtava asiaan. Onneksi ei kuitenkaan ole mitään tapahtunut. Olen koettanut huolehtia siitä, että lakkolaiset ovat nähneet meitä niin vähän kuin suinkin. Muistan hyvin, kuinka kävi Ådalenissa. Kukaan upseeri ei iloitse tällaisista tehtävistä, vaikka teemmekin luonnollisesti velvollisuutemme. Kuultuani kokouksesta Työväentalossa ja että laivanvarustaja oli ostanut tehtaat ja päässyt sopimukseen työläisten kanssa asetuin heti yhteyteen rykmentinkomentajan kanssa, joka kehoitti minua soittamaan puolustusesikuntaan. Hallituksen kanssa neuvoteltuaan puolustusesikunta käski minun tiedustella laivanvarustajan mielipidettä, onko meillä syytä jäädä paikallemme vai voimmeko palata takaisin.

Puhuessaan kapteeni Ring katseli tarkoin Bultia. Hän oli kuvitellut tämän aivan toisenlaiseksi, mahtavaksi ja itsevaltaiseksi herraksi, tilanteen vakavuuden leimaamaksi, mieheksi, josta uhosi rikkaus, valta ja edesvastuu. Mutta hän näkikin aivan tavallisen miehen yksinkertaisessa, sinisessä puvussa, miehen, joka vaikutti hämääntyneeltä ja kuunteli hajamielisenä, hymyillen kuin omissa ajatuksissaan, poissaolevana. Kapteenia kiusasi jotenkin se, ettei Bult vastannutkaan hänen suuria odotuksiaan. Tämä oli hänen elämänsä suurimpia hetkiä, ja hän oli odottanut, että kaikki olisivat yhtä vakavia ja juhlallisia kuin hänkin. Mistäpä hän olisi tiennyt, ettei Bult ollut koskaan juhlallinen, eikä hän voinut kuvitella, että Bultilla oli ollut monia vaikeampia tilanteita kuin tämänpäiväinen ja että hän piti asiaa jo selvitettynä. Ja sitten Bultin elämään oli nyt tullut rakkaus — ja suurin kaikista on rakkaus.

Tuli hetkeksi hiljaisuus. Bult oli omissa ajatuksissaan,

ja kapteeni katseli häntä kunnioittavasti. Sitten Bult ryhdistäytyi ja sanoi:

— Minun neuvoni on, että vetäydytte takaisin niin pian kuin suinkin. Työ ja leipä selvittävät tämän tilanteen, mutta ei mikään muu. Asia on selvä jo sillä, että minä olen saanut sen huolekseni — — —.

Bult teki eleen, jonka asiakkaat tavallisesti käsittivät merkiksi audienssin päättymisestä, ja sen tehdessään hän ajatteli: Nytpä en unohda lukita ovea. Äskeiset sanat olivat tehneet kapteeniin valtavan vaikutuksen, eikä hän ollut huomaavinaankaan viitettä, että hänen olisi poistuttava, tai sitten hän ei sitä käsittänyt. Hänellä oli ollut vaikea tehtävä, ja hän oli ollut suuresti huolissaan sen johdosta. Nyt se oli odottamatta ja äkkiä päättynyt onnellisesti. Hän halusi myöskin Bultin saavan sen vaikutelman, että hän oli suhtautunut tehtäväänsä vakavasti. Hän selosti, miten hän oli ajatellut menetellä erilaisissa tilanteissa, ja keskusteli sitten komppanian lähdön ajankohdasta ja poistumistavasta. Bult oli hetken kiusaantunut. Neiti Ström makasi tuolla sisällä, tunnelma muuttui ja tilaisuus lipui hänen käsistään. Mutta sitten hän yht'äkkiä tajusi, että se, mistä nuori kapteeni tuossa puheli, oli elintärkeää monille, ja häntä miellytti tämän edesvastuuntunto ja viisas esiintyminen. Bult muutti äänensävyään, kuunteli kiinnostuneesti kapteenia ja laati yhdessä hänen kanssaan suunnitelman komppanian kotimatkaa varten. Mutta Bultin ajatukset olivat kuitenkin koko ajan neiti Strömin luona.

Vihdoinkin kapteeni meni ja Bult sai sulkea oven hänen jälkeensä. Hän pysähtyi hetkeksi kuuntelemaan, väänsi sitten avainta ja kiirehti viereiseen huoneeseen. Mutta — niin, siellä ei todellakaan ollut enää neiti Strömiä. Tämä oli ilmeisestikin hänen huomaamattaan hiipinyt ulos toi-

sesta ovesta. Bult lähti menemään hänen huoneeseensa, näki kengät oven ulkopuolella, meni vastakkaiselle siivelle ja totesi sieltä, että neiti Strömin huone oli pimeä. Bult ei voinut tehdä muuta kuin palata omalle puolelleen ja paneutua nukkumaan.

Hän nukkui yön levottomasti ja heräsi aamupuolella, tunsi mielensä keventyneeksi ja jatkoi sitten nukkumista myöhäiseen aamupäivään. Oli sunnuntai, eikä hänellä ollut mitään kokouksia. Hän soitti ja tilasi aamiaisensa. Tarjoilija antoi hänelle kirjeen neiti Strömiltä, joka kirjoitti käyttäneensä hyväkseen vapaapäivän matkustamalla sisarensa luo ja palaavansa takaisin tavalliseen aikaan maanantaina. Mitä tämä tarkoitti? Tietysti neiti Strömillä oli vapaapäivänsä, niin ettei Bult voinut siihen sanoa mitään. Hän muisteli eilistä päivää — ei niinkään paljon suurta kauppaansa tai uutta edesvastuun taakkaansa. Hän tunsi saaneensa onnistuneen alun ja että jatko tulisi olemaan samanlainen. Hän tiesi aivan tarkoin, miten tulisi menettelemään, ja siksi hänellä ei nyt ollut sen enempää ajateltavaa. Ei, hänen ajatuksensa liikkuivat vain neiti Strömissä. Hän ei tiennyt, tulisiko hänen iloita vai olla harmissaan.

Mitähän olisikaan sanottu, jos — niin, mitähän siitä olisi sanottu? Neiti Ström olisi luultavasti saanut lapsen. Kumpikaan ei olisi ajatellut varovaisuutta, ja kuinka tyttö olikaan ollut antautuvainen — — —. Niin, kyllä se oli ollut lähellä. Ja mitähän ihmiset olisivat sanoneet? — Viisikymmenvuotias suurliikemies Bult saa lapsen sihteerinsä kanssa! Hänellä oli ollut useita suhteita, mutta ei koskaan omaan henkilökuntaansa kuuluvien kanssa.

Bult makasi tuumiskellen. — Mutta minähän olisin mennyt hänen kanssaan naimisiin, sanoi sisäinen ääni. — Sinäkö naimisiin sihteerisi kanssa, sepä olisi hienoa! Ja sit-

ten hän taas vastasi itse: — Miksipä ei? Minulla on asema ja varallisuutta, ja hänellä nuoruutta ja kauneutta. Sitenhän olemme jokseenkin tasoissa. Karl Erik tuli oikein kaunopuheiseksi puoltaessaan neiti Strömiä. Muihin naisiin hän oli kyllästynyt. Ne eivät osanneet puhua laivoista eikä rahdeista eikä oikeista, työtä tekevistä ihmisistä, vaan ainoastaan kirjoista, joiden lukemiseen hänellä ei ollut aikaa, musiikista, josta hän ei ymmärtänyt mitään, näyttelijöistä, joita hän ei ollut koskaan nähnyt, ja tauluista, jotka hänen mielestään olivat luonnottomia. Ei, neiti Ström kyllä sopisi hänelle. Tämä osasi keskustella laivoista, rahdeista, paperista ja paperimassasta ja tunsi suurin piirtein samat ihmiset ja voisi olla erinomainen toveri.

— En tiedä mitään niin oikuttelevia kuin naiset ja hevoset, ratsumestari Piper oli sanonut kerran päivällisillä Brattien luona. Ja siinä hän totisesti oli oikeassa. Länkisäärisellä kreivillä oli kokemusta molemmista. Mutta Bultilla ei ollut aikaa naisten oikutteluihin. Se, jonka on kannettava edesvastuu suurista yrityksistä ja suurista ihmisjoukoista, voi omistautua vain osaksi naiselle eikä saata aina mukautua tämän päähänpistojen mukaan. Hän tarvitsi toverin, joka ymmärsi, mitä suurten yritysten hoitaminen merkitsee. Ehkäpä hän juuri sen vuoksi ei ollut mennytkään naimisiin. Ström ei varmaankaan ollut oikukas. Bult mietti. Neiti Ström oli aina reilu, ystävällinen ja iloinen. Mutta vaikka hän menisikin naimisiin tämän kanssa, niin olipa kuitenkin hyvä, ettei eilisiltana mitään tapahtunut. Olisi näyttänyt ikävältä, jos lapsi syntyisi liian aikaisin. Ihmiset olisivat heti ryhtyneet laskeskelemaan. Karl Erikin äiti oli viimeisinä elinvuosinaan ollut kaupungin johtavia naisia, ja samoin olisi hänen oman vaimonsa oltava. Se, että tämä aikaisemmin oli palvellut hänen sihteerinään, ei merkinnyt mitään. Ström kyllä osaa

päästä oikeuksiinsa, mutta Bult sai olla varuillaan hänestä. Niin, olipa hyvä, ettei mitään tapahtunut.

Mutta — sellainen tilaisuus kuin eilen ei tulisi enää uudelleen. Siitä olisi voinut muodostua tapaus, jonka hän olisi voinut muistoissaan elää yhä uudelleen ja uudelleen, sekä valveilla että unissaan. Ja siitä olisi ollut seurauksena avioliitto ja lapsia. Avioliittoa hän oli aina kunnioittanut aivan erikoisesti. Hän pelkäsi, ettei hän sopeutuisi siihen. Mutta lapset! Niin, lapsia hän halusi saada. Hän oli ennenkin kokenut tämän kaipauksen, mutta ei koskaan niin voimakkaana kuin nyt. Jos odotettiin neljättä sukupolvea Bulteja, niin olipa sen jo aika syntyä. Olihan neljäs sukupolvi kyllä jo olemassakin, Jeannette-Marien poika, mutta oliko tämä sittenkään oikea Bult? Hän oli kyllä lahjakas, mutta ei ollenkaan siten kuin Karl Erik olisi halunnut, ja hänestä oli mahdotonta saada mieleistään otetta. Jos hän itse saisi pojan, ehkä hän vielä ehtisi kasvattaa tämän perijäkseen. Pahimmassa tapauksessa hän voisi asettaa holhoojahallituksen ja antaa äidin kasvattaa poikaa. Ström tiesi, mitä Bultin nimi merkitsi, hänellä oli oikea taju yhtymän liikeyrityksistä ja taipumusta liiketoimiin.

Olipa vahinko, että tuo kapteeni tuli eilen illalla.

Bult makasi koko päivän ja mietti. Hän pyysi päivällisenkin huoneeseensa, söi yöpuvussaan ja paneutui sitten taas pitkäkseen miettimään. Kaikki ajatukset pyörivät yhä vain Strömissä ja eilispäivässä, ja kun hän illalla vaipui uneen, hän oli vihdoin päässyt varmuuteen: hän menisi naimisiin neiti Strömin kanssa.

Karl Erik Bult ei ollut lainkaan ottanut huomioon sitä mahdollisuutta, että neiti Ström vastaisi kieltävästi. Hän tunsi oman arvonsa ja tiesi monien naisten ihailun. Ja muuten — nainen, joka on valmis antautumaan miehelle,

haluaa tietysti mennä myös naimisiin hänen kanssaan, varsinkin kun mies on edullisen näköinen — vilkaisu peiliin — niin, on melko hauskan näköinen, on hyvässä asemassa ja varakas.

— — —

Kun neiti Brita Ström maanantaiaamuna tuli, Karl Erik meni häntä vastaan avoimin sylin. Karl Erik oli eilen levännyt kunnollisesti, nukkunut yön erinomaisesti ja iloitsi päätöksestään. Mutta — hänen kätensä vaipuivat alas. Hänen edessään ei ollutkaan sama neiti Ström. Tukka, joka oli loistanut kuin kultainen sädekehä, vaikutti nyt värittömältä ja tummalta. Posket, jotka rakkaus oli saanut hehkumaan, näyttivät kalpeilta ja kalseilta. Suu, joka oli ollut täyteläisen punainen ja lämmin, oli tiukasti kiinni, ja silmät, jotka olivat pyytävästi houkutelleet, olivat nyt kylmät ja väsyneet valvomisen ja itkun jäljiltä.

— Hyvää huomenta! Posti on saapunut. Olen käynyt sen läpi, ja Punainen yhtiö — — —

— Mutta rakas neiti Ström, puhutaan siitä vasta myöhemmin päivällä — — —

He keskustelivat kauan, mutta eivät puhuneet Punaisesta yhtiöstä, vaan lauantai-illasta.

— Herra Bult ei saa ajatella, että minä olisin sellainen — — —

— Te olitte ihastuttava, suorastaan ihmeellinen.

— En tiedä, mikä minuun meni. Olin kuin noiduttu. Nainen kai joinakin päivinä kerta kaikkiaan kaipaa rakkautta. Ja sitten siellä juhlassa kaikki tuntui niin mielikuvitukselliselta. Ihailin teitä niin rajattomasti, herra Bult, kun kaatelitte kahvia saatuanne kaikki iloisiksi. Sellainen miehen tulee olla, samalla sekä voimakas että ystävällinen!

Ja sitten neiti Ström kertoi, kuinka epätoivoinen hän oli

ollut huumauksesta herättyään. Hän oli mennyt ensimmäiseen sopivaan junaan. Laxåssa hän oli astunut alas ja sitten kuljeskellut minkä missäkin koko päivän. Ihmiset olivat katsoneet häneen kummissaan ja pitäneet häntä jonakin onnettomana, joka etsi kuolemaansa. Ja onneton hän olikin. Hän kertoi aina rippikouluajoista lähtien seurustelleensa erään pojan kanssa, joka nyt oli Chalmersin teknillisen opiston viimeisellä luokalla. Tämä oli hauska, kunnon poika, ja he olivat aina pitäneet itsestään selvänä, että menisivät naimisiin pojan päästyä koulusta. Neiti Ström kertoi edelleen, että hän, kuljeksiessaan Laxån ympäristössä oli yhä uudelleen ja uudelleen kysynyt itseltään: Kuinka minä saatoinkaan tehdä niin? Toinen kysymys, joka häntä ahdisti: Mitähän Arne sanoisi? He olivat aina sokeasti luottaneet toisiinsa.

— Neiti Ström parka. Unohtakaa tuo kaikki!

— Niin, kunpa voisinkin. Mutta sitä ei voi unohtaa. Pelkään ajattelevani sitä silloinkin, kun taas tapaan Arnen, ja pelkään, että se tulee aina olemaan meidän välillämme.

— Oletteko kovin vihainen minulle?

— En, enhän toki! Se juuri onkin niin kummallista: tahtoisin, ettei sellaista koskaan olisi tapahtunut, mutta kuitenkin tulen säilyttämään sen parhaimpana muistonani.

— Neiti Ström, teidän tulee muistaa, ettei se minun puoleltani ollut mitään kevytmielistä seikkailua. Tiedättehän, että olen aina käyttäytynyt moitteettomasti teitä ja muita firmassamme palvelevia naisia kohtaan. Kun matkustimme tänne, en hituistakaan ajatellut mitään sellaista. Mutta kun eilen ajattelin lauantai-iltaa, tajusin rakastavani teitä ja päätin pyytää teitä vaimokseni.

— Kiitos! Se on suuri kunnia minulle, mutta vaikka pitäisin laivanvarustajasta kuinka paljon, sittenkään en

voi. Arne on ensimmäinen rakkauteni, enkä voi jättää häntä. Onko laivanvarustaja vihainen minulle?

— Rakas neiti, en vähääkään! Miksi olisin vihainen? Pidän teistä vain tuhat kertaa enemmän tämänkin jälkeen. Työskentelemme yhdessä kuten tähänkin asti, neiti Ström. Mihinkä me lopetimmekaan?

— Niin, oli kysymys siitä pelastusyhtiöstä.

— Kirjoittakaa, että me suostumme. Minusta se on varsin kohtuullista.

— Ja sitten oli kysymyksessä Älvsborgin veistämö.

— Mikään ei estä meitä toimittamasta vesillelaskua seitsemäntenä päivänä. Mutta kirjoittakaa, että niiden on järjestettävä tilaisuus juhlalliseksi. Se vaikuttaa varmaan innostavasti.

Bult oli päättänyt olla Hyvingessä kuusi kuukautta. Hän piti sitä kaiken edellytyksenä. Ja hänen tarvitsi muutenkin päästä jokapäiväisistä tottumuksistaan kotona. Hänen mielestään oli yhtymälle ajan pitkään varmasti hyödyksi, jos liikeyritysten oli jonkin aikaa selviydyttävä ilman hänen yksityiskohtiin menevää johtoaan. Hyvingestä käsin hän tietysti saattoi hyvinkin seurata konsernin toimintaa pääpiirteissään, mutta hän halusi kokeilla myös alijohtajiensa kykyä työskennellä itsenäisesti. Hän tiesi näiden tekevän parhaansa voidakseen osoittaa, että he kyllä selviytyivät ilman johtajaakin. Puolen vuoden kuluttuahan hän jälleen saisi tilaisuuden käydä läpi kaikki yritykset ja saisi silloin nähdä myös tulokset. Neiti Ström hänen kuitenkin oli lähetettävä takaisin Göteborgiin. Tulisi tuntumaan tyhjältä neiti Strömin jälkeen. Hän oli jo tottunut tapaamaan tämän joka päivä ja nyt jos koskaan hän olisi halunnut pitää tämän aina läheisyydessään. Mutta parasta kuitenkin oli siirtää kiusaus niin monen peninkulman päähän kuin suinkin. Hän ilmoitti neiti Strömille, että tämä voi

matkustaa jo samana iltana ja olla sitten päivittäin hänen kanssaan yhteydessä. James Stenberg tuli olemaan sijaisena Göteborgissa Bultin poissa ollessa.

Niinpä neiti Ström siis matkusti. Bult saattoi hänet junalle. Sitten hän palasi takaisin hotelliin ja istui kauan yksinään huoneessaan, ajatteli tyttöä ja sääli itseään. Hän huomasi nyt, että siitäkin saattoi nauttia. Mitä kauemmin hän siinä istui, sitä jalomielisemmäksi ja tunteellisemmaksi hän tuli. Hän ajatteli kaikkea hyvää, minkä hän tulisi tekemään neiti Strömille ja ”tuolle Arnelle”. Hänen itsensä oli luovuttava onnesta, hänen elämänsä oli vain työtä, työtä ja jälleen työtä. Hän meni vuoteeseen tuntien olevansa hyvin jalo ja hyvä mies, jota oli hyvin, hyvin sääli.

Vanhan hautausmaan hiljaisuus ja rauha vetivät Bultia usein puoleensa. Hänenhän täytyi joskus saada raitista ilmaa, ja alituisesti ahdistetulle ja ahertavalle ihmiselle vanha kirkkomaa merkitsee pyhää ja lepoa.

Bult ei ollut huomannut vanhaa naista. Hänen ajatuksensa olivat kaukana poissa. Mutta nyt hän näki tämän selvästi kuun valossa. Vanha nainen tuli hänen luokseen, pysähtyi, kohotti kätensä taivasta kohti, katsoi häntä ja hänen ohitseen etsivin katsein ja messusi soinnuttomasti, ikäänkuin itsekseen:

— Herra Seebaot on lähettänyt sinut meidän avuksemme. Hyvingen ihmiset taistelivat keskenään ja kärsivät suurta puutetta. Meidän syntiemme vuoksi Jumalan rangaistus tuli ylitsemme. Mutta Jumalan armo on suuri. Hän armahti meidät. Ja niin hän lähetti suuressa armossaan sinut meidän luoksemme. Ja Herra sanoi sinulle: ”Lähde talostasi, isäsi talosta ja ystäviesi joukosta ja mene Hyvingeen. Ja sinun on uhrattava päiviesi rauha ja öittesi lepo. Se on minun tahtoni.” Sinä tulit luoksemme, ja katso, me, jotka olimme olleet keskenämme taistelevia ihmisiä suuressa hädässä, tulimme sinun kauttasi ja Herran armosta onnelliseksi kansaksi.

Bult oli neuvoton. Vanhan naisen esiintyminen oli kiusallista, mutta samalla omituisen kiehtovaa. Niin liioitteleva kuin vanha nainen olikin, hänen sanoissaan oli kui-

tenkin hieman järkeä. Bult näki hänen tallustelevan kohti kappelia. Muuan pieni poika meni ohi ja selitti: — Johanna on hullu.

Vanhan naisen sanat toivat hänen mieleensä Elinin. Ensimmäisinä päivinään Hyvingessä hän oli saanut kuivatun sinikellon kukan liimattuna kortille, johon oli painettu: "Herra odottaa Sinulta suuria tekoja." Ja tänään hän oli saanut toisen samanlaisen kortin, jossa oli ylpeydestä varoittava raamatun lause. Käsiala oli Elinin — — —.

"Suuria tekoja sinulta" — hän muisti jälleen kerran, että hän oli ainoa eloon jäänyt "Kuningatar Marian" haaksirikosta.

Elin — hän oli joka tapauksessa ihmeellinen ihminen! Elin varmaan ajatteli häntä paljon, ja Elinillä oli ollut oma merkityksensä hänen elämässään. Aivan odottamatta Karl Erik oli tavannut hänet satamassa vähän ennen matkaansa Hyvingeen. He olivat seisoneet hetken juttelemassa arkipäiväisistä asioista. Sitten laiva antoi lähtömerkkinsä, ja arka Elin katsoi häneen hellästi ja sanoi:

— Rukoilen puolestasi, Karl Erik.

Ja sitten hän jo oli kadonnut.

Ihmeellistä, että ihminen saattoi uskoa niinkuin Elin. Sellaiset ovat varmaan onnellisia. Vaikka — niin, Horatio, taivaassa ja maass' on paljon, jot' ei voi uneksia tietoviisaat. Uskovaiset näkivät Bultissa Herran lähettämän auttajan hädässä. Muista hän oli jonkinlainen taikuri. Vanha rouva Larsson oli ajattelemattomassa sydämellisyydessään verrannut häntä mieheen, jonka hän nuoruudessaan oli nähnyt Värnamon markkinoilla: mies taikoi kaniineja hatustaan. Muutokset Hyvingen elämässä olivat viimeksi kuluneiden kuuden kuukauden aikana todella olleet niin suuret, että olikin hieman perustetta noissa puheissa ihmetyöstä. Ihmiset kyselivät, kuinka kaikki oli ollut mahdol-

lista, ja Bult vastasi: — Enpä vain tiedä. Menestys ei kai ollut niin merkillinen, kuin Hyvingen ihmiset luulivat. Ajankohta oli Bultille erinomaisen sopiva, eivätkä Hyvingen teollisuuslaitoksetkaan itse asiassa olleet niin huonot kuin ihmiset luulivat. Oli ollut vain puute rahasta, ja mikä pahinta, oli puuttunut järjestävä käsi. Luottamuksen pääoma Anders P. Anderssonin ajoilta oli käytetty loppuun.

Karl Erik Bult oli oikea mies tarttumaan ohjiin; ja kaikki tunsivat sen ensi hetkestä pitäen. Bultit olivat lähes vuosisadan ajan koonneet luottamusta; tämä kaikki koitui nyt Hyvingen hyväksi. Eikä hänellä ollutkaan vaikeuksia saada uusia varoja. Massan ja paperin hetkellisesti suotuisain suhdanteiden ansiosta näillä osastoilla voitiin ajaa täyttä vauhtia heti alusta pitäen. Konepajateollisuudella oli edelleen hieman vaikeuksia, mutta suhteillaan veistämöihin hän sai erikoistilauksia. Ja vähitellen, suhdanteiden parantuessa, vanhatkin asiakkaat palasivat takaisin. Tiilitehdas saatiin käyntiin. Tekstiiliteollisuus oli kovin luonnottomasti yhdistetty muihin tuotantolaitoksiin. Anders P. Andersson oli saanut päähänsä yhdistellä yrityksiä, jotka valmistivat vientiä ja kotimarkkinoita varten, voidakseen siten paremmin mukautua suhdanteiden vaihteluihin. Bult ei ollut samaa mieltä, vaan luovutti tekstiilipuolen eräälle nuorelle norrköpingiläiselle insinöörille — joka syntyjään oli Hyvingestä — ja järjesti niin, että tämä sai edullisen sopimuksen pankkien kanssa. Pyörät pyörivät, tavaroita valmistui, rahaa virtasi kassaan, ukot tulivat jälleen kotiin tilipusseineen ja koko yhdyskunnan elämä elpyi.

Puheet yhteiskunnan arvovallasta vaikenivat vähitellen. Epämieluisaksi tosiasiaksi vain jäi, että muuan poliisi oli mellakoissa tapettu ja että viisi mielenosoituksen osanottajaa oli vangittu. ”Yleinen mielipide oli yksimielisesti” vaa-

tinut, että näitä oli rangaistava muille varoitukseksi. Sanomalehdet menivät ajassa aina tuhat vuotta taaksepäin osoittaakseen, kuinka silloin käy, kun yhteiskunta ei enää voimalla pidä yllä arvovaltaansa.

Bult oli laivanvarustaja, liikemies ja teollisuusjohtaja, mutta päinvastoin kuin isänsä hän ei ollut mikään periaatteiden ritari, ja valtion puuttuminen asioihin entistä enemmän oli vähentänyt hänen luonnollista arvonantoaan valtiota kohtaan. — Sinä olet anarkisti niinkuin isoisäsikin, isä oli joskus sanonut. Karl Erikillä oli vain hyvin hämärä käsitys siitä, mikä anarkisti oikeastaan oli, mutta hän oli tietosanakirjasta lukenut, että anarkismi oli suunta, joka tahtoi syrjäyttää valtion pakkovallan yksilöiden osalta. Aivan niin pitkälle hän ei mennyt, mutta hyvän matkaa kuitenkin. Hän oli aina äänestänyt vapaamielisten listoja, mutta enimmäkseen vain siksi, että isä oli ollut vapaamielinen. Hän ei pitänyt itseään minään poliitikkona. Hyvingen probleemi oli Bultille puhtaasti käytännön kysymys: saada työt käyntiin, auttaa poliisin leskeä ja, mikäli mahdollista, saada nuo viisi pois vankilasta. Hyvingeläisillä oli aivan samat harrastukset. Ja kaikki järjestyi hämmästyttävän yksinkertaisesti. Yhdessä Kraftin kanssa Bult kävi poliisi Flinkin lesken luona, antoi tämän itkien kiitellä Flinkin hyviä ominaisuuksia ja valitella hänen kovaa kohtaloaan. Bult sääli häntä ja oli sitäpaitsi isänsä ja omastakin kokemuksestaan oppinut, miten tuollaisissa tilanteissa piti menetellä. Kun vaimo oli itkenyt silmänsä kuiviin, Bult kertoi, että hänen edesmenneen puolisonsa haudalle pystytetään patsas ja että siihen tulee kirjoitus: ”Kuoli velvollisuuttaan täyttäessään. Kiitolliset kansalaiset pystyttivät kiven.” Aivan ohimennen mainittiin, että tehdas tulisi antamaan vaimolle kunnollisen eläkkeen vielä sen lisäksi, mikä hänelle jo oli myönnetty.

Lesken osalta kaikki järjestyi vähitellen. Hänkin oli vanhoja hyvingeläisiä, isä oli ollut työmiehenä paperitehtaassa, ja Flink oli ollut pajassa ennen poliisiksi siirtymistään. Vaimo tunsi kuuluvansa yhteen tehtaan kanssa, ja häntä vaivasi se kylmyys, jota häntä kohtaan oli osoitettu pidätysten johdosta. Bultin käynnin jälkeen tuo ahdistus katosi; Flinkin muistoa kunnioitettiin, lesken tulevaisuus oli turvattu ja ensimmäisen kerran hänestä tuli huomattu henkilö yhdyskunnassa.

Ne viisi pidätettyä päästettiin vapaalle jalalle, vaikkakin juttu heitä vastaan oli vielä vireillä. Kaupunginviskaali oli sanonut saattavansa kivenheittäjän edesvastuuseen, vaikka hänen olisi tätä etsittävä alimmasta helvetistä. Ensimmäisinä viikkoina yleinen mielipide vaatikin voimatoimenpiteitä. Mutta se oli helpommin sanottu kuin tehty. Bult oli hankkinut Gustaville ja hänen tovereilleen erään maan parhaista asianajajista, joka sai kaupunginviskaalin epätoivoiseksi sotkevilla ja viekkailla kysymyksillään ja vastauksillaan.

— Jos tuo lainvääntäjä saa jatkaa samalla tavoin kuin on aloittanut, silloin kyllä on parasta, että minä tunnustan itse heittäneeni kiven, kaupunginviskaali sanoi eräälle ystävälleen. Hyvingeläiset nauroivat hänelle, ja ne suurlehdet, jotka olivat olleet innoissaan hänen luvatessaan etsiä syylliset vaikkapa alimmasta helvetistä, olivat ilmeisesti kokonaan muuttaneet kelkkansa. Kaupunginviskaali oli lopen kyllästynyt koko juttuun, ja hän ymmärsi, että hänen kanteensa valuisi hiekkaan. Ja itse asiassa se olisikin yhtä hyvä, hän arveli.

Kansa arvaili Bultin olevan kaiken takana, ja osaksi asia niin olikin.

Karl Erik Bultista alkoi syntyä legendoita. Väitettiin muun muassa, ettei hän koskaan nukkunut. Työväki kävi

työssä vuorollaan, ja Bult piti huolen siitä, että kukin vuoro näki myös hänet. Myöskin todettiin valon loistavan hänen konttorihuoneestaan melkein koko yöt. Tuli suorastaan nautinnoksi työskennellä miehen kanssa, joka tuolla tavoin antautui kokonaan tehtäväänsä; miehen kanssa, jonka ei olisi tarvinnut tehdä työtä, jolla oli monia liikeyrityksiä ja joka oli hyvin rikas. Mutta kyllä Bult nukkuikin. Hänellä oli tapana nukkua neljä, viisi tuntia yöllä ja jokunen hetki syötyä, ja hän voi myöskin punaisen ”varattu”-lamppunsa varjolla joskus nukahtaa hetken tuolissaan. Mutta kansa halusi uskoa, ettei hän nukkunut koskaan. Pantiin myöskin merkille, että hän oli aina iloinen ja että hänellä aina oli jokin ystävällinen sana jokaiselle. Kuinka toisenlainen hän olikaan verrattuna vanhaan johtajaan, joka oli ollut sen näköinen kuin maailman kaikki surut olisivat kasaantuneet hänen hartioilleen ja joka oli ollut niin kovin tarkka arvokkuudestaan ja arvovallastaan. Bultin ei koskaan tarvinnut ajatella sellaisia. Hän voi puhua kuin tasavertainen kaikkien kanssa. Kukaan ei sen perusteella tehnyt hänen asemaansa kyseenalaiseksi. Ihmiset sanoivat: — Bult on kaikkien aikojen johtaja.

Eräänä päivänä hän kävi läpi koko paperitehtaan. Ilma oli lämmin ja kostea, ja höyryssä vilahteli puolialastomia miehiä. Bult törmäsi yhteen erään pojan kanssa ja sanoi ohimennen:

— Ei varmaankaan ole helppoa tehdä työtä tällaisissa olosuhteissa.

Poika, joka näytti hieman uhmamieliseltä, vastasi:

— Ei myöskään ole välttämätöntä pitää olosuhteet tällaisina.

— Eikö?

— Ei. Luin Ny Dagista, että Neuvostoliitossa poistetaan epäterveellinen ilma yksinkertaisin laittein ja käyte-

tään sitä muiden huoneiden lämmittämiseen. Niin voitaisiin täälläkin tehdä.

— Sitäkö te äsken mietitte?

— Sitäpä juuri.

Seuraavana päivänä poika sai hämmästyksekseen kutsun konttoriin. Pöydän ympärillä istuivat johtaja, henkilökunnan kerhon hallitus ja pari herraa, jotka ilmeisesti olivat insinöörejä jostakin toisesta tehtaasta. He olivat tutkineet asian ja huomasivat, että asia voitiin järjestää siten kuin poika oli sanonut, vaikkakin he samalla kaikessa ystävyydessä huomauttivat, että sellaisia laitteita oli Ruotsissa ollut jo useita vuosia ja luultavasti paljon ennen kuin Venäjällä oli sitä ajateltu.

— Mutta Neuvostoliitossa tehdään paljon työpaikkojen hyväksi, poika pysyi väitteessään ja sai tukea Bultilta sekä myöhemmin myös insinööreiltä. Aloitteestaan poika sai lahjapalkkion ja lupauksen kirjeenvaihtokurssista.

Bult toteutti työpaikan itsehallintoajatuksen. Hän keskusteli siitä Kraftin, henkilökunnan kerhon, johtavien ammattiyhdistysmiesten sekä mainitun kommunistipojan ja hänen toveriensa kanssa. Hän kehitti myöskin sellaisen organisation, joka edisti sekä teollisuuslaitoksia että antoi työväelle enemmän vapautta ja itsenäisyyttä työpaikallaan.

— Hän on ihminen, sanottiin Bultista.

— Saako tavallinen kuolevainen kysyä, mikä on kaunottaren nimi?

Bult tapasi sattumalta Leif Blombergerin Avenyenillä ja sai välittömästi tämän arastelemattoman kysymyksen sekä pilkallisen hymyn.

— Minkä kaunottaren?

— Älä yritäkään! Jo lähes sadan vuoden ajan Bulteilla on ollut sininen puku, kunnollinen sininen tavallisissa tapauksissa, mutta hankaantunut ja kiiltäväksi kulunut juhlallisemmissa tilaisuuksissa. Ja siihen on herroilla Bult kuulunut musta solmio, musta hattu ja mustat kengät. Ensimmäisellä Bultilla ehkä oli pieksut. Valitettavasti on historiantiedoissani siinä suhteessa heikko kohta, mutta olen kuitenkin aivan varma, että nekin olivat mustat. Ja sitten ilmestyy yht'äkkiä eräs Bult, joka juuri on pääsemässä pyhimyksille vaaralliseen ikään, vaaleanharmaassa puvussa, eleganteissa ruskeissa kengissä, solmiossa, joka ilmaisee enemmänkin rohkeutta kuin hyvää makua, ja värikäs nenäliina rintataskussaan. Tämän kaiken komeuden nähdessäni tein niinkuin tuo kuuluisa yksityisetsivä Sixten Blake, vaivuin syviin ajatuksiin, ajattelin terävästi, sain neronvälähdyksen ja lausuin itsekseni hänen sanoillaan: — Tässä on nainen pelissä.

— Vakuutan — — —.

— Solmiosi ja taskuliinasi viittaavat siihen, että hän on vaalea.

— Vaalea! Kuinka ihmeessä saatat sen tietää!

— Siis, vanha veikko, hän on vaalea. Enkä kysele enempää arkaluontoista kunnia-asiaa. Mutta nyt tahdon kuitenkin hienotunteisesti huomauttaa, että minun pitäisi tavata muuan nainen, ja hänen pitäisi saada se paikka, mikä juuri nyt on sinun hallussasi. Toivon sinun ymmärtävän, mitä tarkoitan, vaikka punonkin toivomukseni tällaiseen rakastettavan sumeaan puhetapaan. Bult ymmärsi, nauroi ja poistui. Hän tapasi madame Raymondin. Bult sai häikäilemättömän päähänpiston tervehtiä tätä, saattoi häntä vähän matkaa, kertoi hauskan jutun, meni Blombergerin ohi ja tervehti tätä.

— — —

Johtajan puku ei herättänyt ainoastaan Blombergerin huomiota. Vähän kaikkialla se huomattiin. Konttorin puhelinkeskuksen tytöt olivat yksimielisiä, että se puki häntä, ja vakuuttivat Bultin nuortuneen kymmenen vuotta. Se oli tarkoituskin. Hän halusi näyttää nuoremmalta. Ihmeteltiin, mikä saattoi olla syynä vaaleisiin väreihin, ja oltiin yksimielisiä, että hänen on täytynyt löytää joku. — Cherchez la femme! muuan ulkomaankirjeenvaihtajista huudahti.

— Oletko nähnyt solmion? Se on totisesti räikeä. Eipä monikaan uskaltaisi valita juuri tuota vihreätä harmaaseensa. Se on totisesti kirpeä, fantastisen kirpeä. Ihmettelenpä vain, mistä johtaja sen on löytänyt. Kysyn Strömiltä. Hän kyllä saa sen tietoonsa.

— Miksikä hän nyt sitten pukeutuu tuolla tavoin?

— Voi pyhä yksinkertaisuus, naisen takia tietysti. Jos viisikymmenvuotias mies, joka on aina ollut sinisissä ja mustissa, yht'äkkiä esiintyy rohkean harmaassa puvussa,

ruskeissa kengissä, vihreässä solmiossa ja helmenharmaassa silkkipaidassa, silloin uskaltaa panna päänsä pantiksi, että hän on rakastunut ja että hellien tunteiden kohde on jossakin lähettyvillä.

— Mikä nero!

— Nero tai ei — sen verran kyllä omaan ihmistuntemusta.

— Mutta tiedätkö sitten, kuka on se nainen?

— En — täytyy kysyä neiti Strömiltä. Tosin nyt on kuukauden loppupuoli, mutta kyllä hänet sittenkin täytyy kutsua lounaalle. Minä ihan pakahdun uteliaisuudesta.

Rahat menivät hukkaan.

Brita Ström kuunteli mielenkiinnolla kirjeenvaihtajan älykkäitä erittelyjä, mutta ei hänkään voinut ymmärtää syytä johtajan puvunvaihdokseen. Hänkin kyllä oli pannut merkille Bultin uuden puvun, mutta ei ollut tullut ajatelleeksi, että se saattoi merkitä mitään erikoista. Ei hän myöskään ollut huomannut mitään sellaista, joka viittaisi avioliittoaikeisiin. Brita Ström piti ulkomaankirjeenvaihtajan teoriaa vihreästä solmiosta hyvin mielenkiintoisena, ja hän lupasi viipymättä ilmoittaa, jos vain saisi selville jotakin. Kirjeenvaihtaja kohotti lasinsa Bultin onneksi, ja neiti Ström yhtyi siihen merkitsevästi hymyillen. Mies katseli neiti Strömin sormia, joissa ei enää sormus loistanut, huokasi ja sanoi: — Mikä vahinko, että olen jo naimisissa.

Muuan pieni ilmoitus oli saapunut Bultin muuttamaan tyyliään. Tiedot loistavasta menestyksestä Hyvingessä olivat levinneet hänen muihinkin liikelaitoksiinsa, herättäen yleistä ihastusta. Oltiin ylpeitä johtajasta. Sen vuoksi oltiin myös yllättyneitä, hänen palatessaan takaisin. Hän vaikutti vanhentuneelta, väsyneeltä ja haluttomalta. Hänellä oli ollut kova urakka Hyvingessä, ja nyt, kun hän

palasi Göteborgiin, oli sielläkin paljon tehtäviä odottamassa. Velvollisuudentuntoisesti hän ryhtyi työhön, mutta hän ei tuntenut samaa työniloa. Bult alkoi pitää itseään vanhana ja tunsi itsensä yksinäiseksi, vaikka hänellä alituisesti olikin väkeä ympärillään. Kun ilta tuli ja hän lähti lepäämään, hän ajatteli: Onpa hyvä, että tämäkin päivä vihdoin päättyi. Niin, ihmiset olivat ihmeissään. Bultin nauru ei enää kaikunut konttorissa. Tosin hän oli yhtä ystävällinen kuin ennenkin, ehkä ystävällisempikin, eikä hän enää kuohahdellut, kuten joskus aikaisemmin. Mutta hän oli kuin mies, jota vaikeat huolet ja raskaat ajatukset painostivat.

Ovatkohan taloudelliset syyt sen saaneet aikaan? Ihmiset ihmettelivät. Mutta sehän oli mahdotonta. Kaikki tiesivät hänen saavuttaneen suuria voittoja, kun hän oli voinut niin nopeasti käyttää hyväkseen suhdanteiden muuttumista. Eivätkä taloudelliset huolet olleet ennenkään painaneet Bultin mieltä matalaksi. Hän ei milloinkaan ollut esiintynyt niin loistavan hyvällä tuulella kuin noina vaikeina vuosina. Mutta olisiko hän sairas? Levottomuus valtasi joka sopen hänen liikelaitoksissaan.

Ainoa, joka mahdollisesti aavisteli syyn, oli neiti Ström. Mutta hän ei mitään sanonut. Hän oli muuttumisen alkusyy. Tuo kullanvaalea sihteeri oli muodostunut yhä vallitsevammaksi probleemiksi Bultille. Oli totisesti suututtavaa, että hän, jota niin monet naiset olivat tavoitelleet ja tavoittelivat, osui rakastumaan tyttöön, joka ei enää ollut vapaa. Ja sitten vielä niin toivottomasti, ettei mikään enää merkinnyt mitään ilman tätä. Häntä kiusasi sekin, että joutui alituisesti näkemään tämän läheisyydessään. Ei hän kuitenkaan halunnut sijoittaa neiti Strömiä kenenkään alijohtajansakaan palvelukseen — hänen täytyi saada pitää tämä luonaan. Neiti Ström oli ollut muutamia päiviä

poissa joissakin hautajaisissa, ja silloin Bult oli aivan poissa tolaltaan, ei osannut tehdä työtäkään ja oli taas iloinen, kun tämä palasi.

Juuri tuollaisen haluttoman tunnelman vallassa hän päivällisen jälkeen silmäili sanomalehteä. Hän oli juuri nukahtamaisillaan mukavassa kirjastotuolissaan, kun hän yht'äkkiä havahtui täysin virkuksi. Siinä oli ilmoitus: "Kihloissa: Arne Bärnholm, Lontoo, ja Marie Hudson, Pariisi."

Bult selaili lehden nopeasti lävitse ja löysi perheuutiset: "Kihlauksensa ovat julkaisseet SKF:n siviili-insinööri Arne Bärnholm, Lontoosta, ja rouva Marie Hudson, professori Maxime Carnot'n tytär, Pariisista."

— Hitto soikoon, Strömin sulhanen! Ei epäilystäkään, etteikö se ollut Strömin sulhanen. Tämän nimihän oli Arne Bärnholm ja hän oli heti valmistuttuaan päässyt SKF:n konttoriin Lontooseen. Senkin helkkarinmoinen veijari! Bult ajatteli. Käyttäytyy tuolla tavoin neiti Strömiä kohtaan. Eihän mies ole ollut vielä puoltakaan vuotta Lontoossa ja nyt hän jo on saanut sinne jonkun ranskattaren. Mutta ei Bultin suuttumus ollut kovinkaan vaarallista. Itse asiassa hän sisimmässään riemuitsi suuresti. Nyt oli suuri este väistynyt. Ainakin hän arveli niin.

Varhain seuraavana päivänä Bult meni vaatturinsa luo. Tällä oli vanha liike, joka oli pitänyt huolen kaikkien kolmen Bultin puvuista. Tavallinen järjestys oli se, että vaatteita hoitava palvelija soitti vaatturille ja ilmoitti pari uutta sinistä pukua tarvittavan niiden mittojen mukaan, jotka vaatturilla oli. Joskus saattoi tulla kysymykseen myöskin sovittelu, mutta harvoin sitäkään tarvittiin. Nyt Bult ilmestyi itse tuohon pieneen vaatturinliikkeeseen Majornassa ja oli loistavalla tuulella. Hän tarkasteli kaikkia kankaita, tilasi frakin, smokingin, aamupäiväpuvun ja

pari harmaata pukua ja antoi vanhan vaatturimestarin ottaa mitat hyvin tarkoin. Hän lupasi kaksinkertaisen maksun, jos vain saisi toisen harmaista puvuista jo lauantaina. Vanha mestari ilmaisi selvästi olevansa loukkaantunut.

— Laivanvarustaja saa pukunsa haluttuna päivänä, mutta meidän liikeperiaatteisiimme ei kuulu ylimääräisten maksujen ottaminen.

— Anteeksi, herra Bergvall!

Bult oli tällä hetkellä kokonaan unohtanut, että tuon vanhan vaatturin isä oli aikoinaan saanut ommella Walesin prinssille, sittemmin Edward VII:lle, ja että tämä itsekin oli ollut työssä samassa liikkeessä Lontoossa kuin isänsäkin. Hän oli yhtä ylpeä vaatturinliikkeestään kuin Bult sukunsa laivanvarustamoista.

Bult ajoi sitten edelleen ja osti kenkiä, paitoja, solmioita, värillisiä nenäliinoja ja kaikkea muuta, mikä oli pukevaa nuorelle gentlemanille.

Ja niin hän sitten eräänä aamuna yleiseksi hämmästykseksi ilmestyi elegantissa harmaassa puvussaan ja tuossa solmiossa, josta konsuli Blomberger sanoi, että se oli enemmän rohkea kuin hyvää makua osoittava. Ja nyt Bult oli jälleen loistavalla tuulellaan, oli läsnä kaikkialla, ja jälleen saatiin kuulla hänen äänekäs naurunsa.

Mutta kesti hyvin kauan, ennenkuin hän tuli puhumaan neiti Strömin kanssa. Hän vain katsahti joskus tämän puoleen, mutta neiti Ström oli samanlainen kuin ennenkin. Neiti Ström oli korvannut sileän kihlasormuksensa melkein samanlaisella, jossa oli vain pieni kivi. Siten meni muutamia viikkoja. Eräänä päivänä neiti Strömin alkaessa kirjoittaa sanelua, Bult katsoi hämmästyneesti ja sanoi:

— Missä on se sileä sormus?

Ja silloin neiti Ström kertoi epäonnistuneesta kihlauksestaan.

— Arne ja minä asuimme lapsina samassa talossa ja olimme toistemme seurassa kymmenen vuoden ajan, ja nyt me olimme kihloissa neljä vuotta. Arne ei ollut koskaan seurustellut kenenkään muun tytön kanssa enkä minä kenenkään muun pojan kanssa. Me olimme kaikki vapaa-aikamme yhdessä ja viihdyimme erinomaisesti. Oli päätetty asia, että menisimme naimisiin niin pian kuin hän suorittaa Chalmersin tutkinnon. Hän oli kesäisin harjoittelijana SKF:n kuulalaakeritehtaissa, joissa muuan yli-insinööri oli kiinnittänyt häneen huomionsa, ja heti valmistuttuaan hän saikin paikan siellä. Yli-insinööri sai sitten siirron Englantiin ja otti Arnen mukaansa. Jo toisella viikolla hänen Englantiin tultuaan se tapahtui. Arne oli kutsuttu päivällisille erääseen ruotsalaiseen perheeseen, ja siellä hän tapasi ranskattaren, johon hän rakastui silmittömästi. Tämä kuuluu olevan, mikäli minulle on kerrottu, parisen vuotta vanhempi kuin Arne ja on aikaisemmin ollut naimisissa englantilaisen insinöörin kanssa. Arne kirjoitti minulle pitkän kirjeen ja selitti kaiken. Hän väitti, ettei maailmassa ole ketään toista ihmistä, josta hän pitää niin paljon kuin minusta ja että häntä hävettää käytöksensä minua kohtaan, kun hän on pidättänyt minua niin monien vuosien ajan ja on saanut apua opintoihinsa minulta ja sedältäni. Mutta Arne väitti, ettei hän voi tehdä toisin eikä voi elää ilman Marieta. Tapasin eilen erään ystävättäreni, joka oli nähnyt Arnen uuden morsiamensa kanssa teatterissa Lontoossa. He ovat täysin toistensa vastakohdat. Arne on pitkä, ryhditön ja hänen tukkansa vaalea, niin vaalea, että se vaikuttaa melkein valkoiselta, kun taas morsian on pieni, hyvin täyteläinen ja hyvin

tumma. Arne on varsin säyseä, kun taas morsian on säihkyvän vilkas. Morsiamella kuuluu olevan varoja.

Olen paljon miettinyt suhdettamme enkä voi olla vihainen Arnelle. Ehkäpä en itsekään ole ollut häntä kohtaan viime aikoina samanlainen kuin aikaisemmin. Ehkäpä kaikki johtuu myös siitä, että olin tullut hänelle liian tavalliseksi. Me tunsimme toisemme jo niin perusteellisesti. Sitten hän joutui maailmalle, koulun pakko-ote helpotti, ja hän oli vapaa mies, joka ansaitsi itse rahansa. Hän kohtasi naisen, joka oli täysin erilainen kuin se, johon hän oli tottunut, ja jolla oli eroottista kokeneisuutta, ja sitten — niin, sehän on varsin selvää.

Karl Erik Bult katsoi Brita Strömiin. Tämä kertoi purkautuneesta kihlauksestaan niin rauhallisesti ja asiallisesti kuin kysymyksessä olisi ollut mikä tahansa liikeasia. Siinä oli jotakin, jolle Bult tavallisesti antoi suuren arvon. Mutta hänestä tuo liikeasiallinen äänensävy ei oikein sopinut purkautuneeseen kihlaukseen. Oliko Brita Ström vain hyvä työtoveri ja hyvä liikenainen? Bult jäi sitä ihmettelemään. Mutta sitten hän näki Brita Strömin jälleen sellaisena kuin tämä oli tarjoillessaan kahvia työmiehille Hyvingessä ja — sitä hänen ajatuksensa pysähtyivät mielihyvin muistelemaan — sellaisena kuin tämä oli kapteenin tullessa häiritsemään. Neiti Ström oli vaiennut, ja Bult oli nojautunut tuolissaan taaksepäin unelmoiden hetkestä, jolloin hän kuuli tytön kuiskaavan: ei, ei, ei — tule, tule!

Karl Erik Bult olisi halunnut puhua asiat selviksi neiti Strömin kanssa ja uudelleen pyytää tätä vaimokseen.

Mutta hän ei saanut sitä sanotuksi. Hän ehkä tarvitsi hieman aikaa totuttautuakseen Strömiin kihlaamattomana, ja tämä myöskin tarvitsi aikaa ajatellakseen uutta asemaansa. Bultin katse sanoi kuitenkin kylliksi, jotta tämä ymmärsi, kuinka paljon Bult hänestä piti. Brita Ström

olisi kyllä voinut auttaa ulkomaankirjeenvaihtajaa vastauksella, miksi johtaja oli pukeutunut harmaaseen pukuun ja oli somistautunut tuolla tavattoman rohkealla vihreällä solmiolla.

Bult oli palannut siniseen pukuunsa. Ja hän oli valinnut kaikkein vanhimman ja kuluneimman. Myöskin musta solmio ja mustat kengät olivat jälleen käytössä. Kun hän kulki konttoriensa läpi, katsottiin hänen peräänsä kummastuneina. Eniten hämmästyi neiti Ström. Hänen ihmetyksensä olisi ollut sitäkin suurempi, jos hän olisi tiennyt syyn harmaan ja vihreän väistymiseen sinisen ja mustan tieltä. Hän itse oli aiheuttanut tähänkin muutoksen samoin kuin edellisenkin.

Karl Erik oli vakaasti päättänyt kosia Brita Strömiä. Tämä oli alituisesti hänen ajatuksissaan ja täytti ne kokonaan sinä iltana, jolloin hän, käveltyään satamassa ja Puistokadulla, tuli Puutarhayhdistyksen puistoon. Karl Erik ajatteli häntä, Bultien neljättä sukupolvea ja — niin, aamulla hän saattaisi asian päätökseen.

Mutta kosimisesta ei tullut mitään seuraavana päivänä. Kun hän kulki kahvilan ohi, hän näki Strömin istuvan siellä erään nuoren miehen kanssa. He nojautuivat toisiaan vastaan, puhelivat hyvin kiinnostuneesti ja sitten he nauroivat.

— Hitto vieköön, sehän oli tuo pääkonttorin saippuankaunis ulkomaankirjeenvaihtaja. He eivät nähneet Bultia, mutta hän saattoi nähdä heidät tarkoin. Nyt tuo nuori mies kumartui tytön puoleen ja kuiskasi jotakin hänen korvaansa. Pahuksen piikainhurmaaja!

Puistikon nurmikot menettivät yhdellä iskulla vihreytensä, kukat värinsä ja tuoksunsa. Bult meni suoraan kotiin, ja sinne saavuttuaan hän seisoi pitkän aikaa peilin edessä. Hän näki synkkämielisen miehen, joka sääli itseään, ja hän lausui alistuvasti, ironisesti hymyillen:

— Vanha narri! Viitsitkin tonttuilla vihreissä solmioissa ja köykistellä nuoren kanan edessä. Etkö ymmärrä, että teet itsesi naurettavaksi. Etkö käsitä, kuinka mahdotonta sinun olisi mennä naimisiin tytön kanssa, joka on kymmenen vuotta nuorempi kuin olisi oma poikasi, jollei tämä olisi kuollut syntyessään! Etkö ymmärrä, että tyttö vain nauraa sinua — nauraa, ei, sitä hän tuskin tekee, ei hän ole sellainen. Ehkä hän vielä tänään tuntee jotakin mielenkiintoa sinua kohtaan, mutta kuinka käy kymmenen, viidentoista vuoden kuluttua, kun hän on vielä nuori, verevä nainen ja sinä itse olet jo vanha ukko. Häntä vetää tietysti puoleensa oma sukupolvensa, sellaiset miehet kuin tuo ulkomaankirjeenvaihtaja, korea mies, kaksikymmentäviisi vuotta nuorempi. Bult katsahti vielä kerran peiliin:

— Hyi hemmetti, vanha ja ruma ja hassusti pukeutunut!

Bult muuttaa pukua, ripustaa harmaat pois ja seisoo hetken katselemassa vihreätä solmiotaan.

Neiti Ström luuli tietävänsä, miksi Bult oli pukeutunut kesäisiin väreihin, ja ulkomaankirjeenvaihtajan arvailut huvittivat häntä. Mutta nyt hänkin oli ihmeissään. Hän oli rakastunut johtajaansa, ja hän iloitsi siitä, että Arne purki kihlauksen. Hän nautti johtajan ihailevista katseista ja oli jo alkanut ajatella asemaansa laivanvarustaja Bultin puolisona.

Ja sitten tuli tämä yht'äkkinen muutos. Hän ei enää nähnyt ihailevia katseita. Ei ollut enää innostavia jutteluhetkiä, hän sai osakseen vain tuota tavanmukaista moitteetonta ystävällisyyttä, jota johtaja osoitti kaikille. Entä

sitten nuo puvut. Hän oli ollut varma, että johtaja halusi tehdä vaikutuksensa häneen, ja hän oli siitä hyvin iloinen. Mutta mitä oli nyt tapahtunut, joka sai Bultin vaihtamaan entiset ylleen?

Brita Ström itki koko yön.

Ulkomaankirjeenvaihtaja oli suurena kysymysmerkkinä, hänen täytyi ehdottomasti saada puhua Strömin kanssa kuullakseen edes jotakin. Hän odotti tätä, kun työpäivä päättyi, ja tapasikin konttorin ulkopuolella. Juuri silloin Bult meni ohi. Tämä ei voinut salata loukkaantuneisuuttaan. Bultista tuntui, että ulkomaankirjeenvaihtaja muistutti epämiellyttävästi Flaxénia. Katse oli kyräilevä.

Karl Erik Bult oli tunnustanut itsensä vanhaksi, pettyneeksi mieheksi, ja Brita Strömistä elämä oli ikävää. Nyt työ oli jälleen Bultille kaikki kaikessa, ja suuret liikeyritykset pienimpiä haarautumiaan myöten saivat tuntea, että hän oli vauhdissa.

Kaksi kirjettä oli vaihtunut, ja usein mainittu ulkomaankirjeenvaihtajamme oli siitä lähinnä vastuussa, joutuen ylimmän johtajan luo selittämään asiaa. Kirjeenvaihtajalla oli paperit mukanaan ja hän esitti ne. Johtaja vastaanotti hänet kylmästi. Bult tuli kuitenkin katsahtaneeksi kirjeenvaihtajan vasempaan käteen ja näki siinä sileän sormuksen. Hän kysyi:

— Kihloissako?

— Naimisissa.

— Naimisissako?

— Vaimo ja kaksi lasta.

Kirjeenvaihtaja huomasi Bultin ilahtuvan, päätti käyttää tilaisuutta hyväkseen ja alkoi kertoa vaimostaan ja lapsistaan. Pikku poika oli juuri oppinut kävelemään — siinäpä vasta oli hyvä miehen alku. Bult kuunteli kiinnostuneesti, ja kirjeenvaihtaja alkoi tuntua hänestä miel-

lyttävältä. Kun katseli tätä tarkemmin, ei miehessä itse asiassa ollutkaan mitään Flaxénia muistuttavaa: katse ei ollut kyräilevä, vaan avoin ja ystävällinen. Bult palasi ystävälliseen äänensävyynsä. Lopuksi kirjeenvaihtaja otti kirjeiden vaihtumisen puheeksi, mutta Bult ei siitä välittänyt.

— Virheitä me teemme kaikki. Saatte koettaa keksiä selityksen niille, joita se koskee. Miksikä ei voisi puhua niinkuin asia on?

Bult tunsi mielensä keventyneen ja sai voimakkaan halun mennä kotiin muuttamaan pukua. Mutta silloin ilmoitettiin vänrikki Bultin pyrkivän puheille.

Vänrikki — Karl Erik irvisti. Kun miehen nimi on Bult, niin sen eteen ei panna reservivänrikin titteliä. Vänrikki tuli sisälle. Tavallisuudesta poiketen tämä vaikutti nyt epävarmalta, ja saattoi huomata, että hänellä oli sydämellään jotakin, jota oli vaikea saada esiin. Hän puheli niitä näitä, mutta Bult huomasi, että jotakin erikoista hänellä kuitenkin oli mielessään.

— Mitä oikeastaan haluat, Bertil? Huomaan, että jokin asia painaa mieltäsi.

— Eno on aina ollut niin hyvä minulle ja huolehtivainen.

— Hauska kuulla, mutta tiedän, ettet sinä ole tullut tänne vain näitä kohteliaisuuksia lausumaan. Ja muuten, miksi sanot minua enoksi? Olen aina halunnut, että olisimme tovereita, ja tunnen itseni ikälopuksi, kun sanot minua enoksi.

— Olisin kiitollinen, jos ainakin tänään saisin sanoa eno.

— Tietenkin saat. Täällä saavat kaikki tehdä niinkuin haluavat. Senhän sinä tiedät. Mutta mitä halusitkaan sanoa?

— Enolla ei ole lapsia ja tiedän kaikkien laskelmoivan,

että minä jatkaisin firmassa. Mutta — mutta — minusta tuntuu, etten pysty siihen.

— Et pysty? Sinä, joka olet niin lahjakas ja olet ollut oikea kynttilä ensimmäiseltä luokalta viimeiselle asti, olit ylivoimainen ykkönen kauppakoulussa ja olit parhaita Karlbergin upseerikoulussa, vaikka olitkin vain reserviläinen.

— Niin, on kyllä mahdollista, että olen lahjakaskin. Mutta en ole lahjakas sillä tavoin kuin pitäisi, jotta voisi hoitaa tätä konsernia, joka vain kasvaa ja kasvaa. Minun pitäisi päästä vapaaksi tästä kaikesta ja saada kulkea omaa tietäni.

— Niinpä niin, sen kyllä ymmärrän. Itsekin ajattelin aikanaan samalla tavoin. Aiotko merille?

— Ei, se ei minulle merkitsisi vapautumista. Minä en sopisikaan merille.

Karl Erik katsoi silmänräpäyksen terävästi tuota eleganttia nuorta miestä edessään. Tällä ei ollut toinen silmä sininen ja toinen ruskea eikä myöskään sellaista paksua nenää eikä äkillisiä liikkeitä, kuten hänellä itsellään. Tuollaiselta varmaan oli äidinisä näyttänyt nuorena, tuon nuoren miehen äidinäidin isä. Myöskin hän oli ollut kuulu kauneudestaan ja moitteettomasta esiintymisestään, lahjakkuudestaan ja kunnianhimostaan koulussa. Bertil oli uusi painos äidinisästä. Karl Erik oli pyrkinyt sisarenpoikansa toveriksi ja oli koettanut saada tämän kiinnostumaan liikelaitoksiinsa. Mutta he eivät koskaan päässeet toisiaan lähelle. He kyllä tavallaan pitivät toisistaan. Bertil ihaili enoaan ja tämä puolestaan oli ylpeä kauniista ja lahjakkaasta sisarenpojastaan. Mutta he kuuluivat kuitenkin kahteen eri maailmaan ja puhuivat erilaista kieltä. Karl Erikillä oli samanlainen luonteva tapa lähestyä ihmisiä kuin isoisälläänkin, ja hän esiintyi yhtä huolettomasti niin

merimiesten, satamatyöläisten ja veistämön työväen kuin merenkulun suurten miestenkin kanssa kansainvälisissä kongresseissa. Mutta oli olemassa maailma, jonka ulkopuolelle hän oli jäänyt, niin rikas ja mahtava kuin olikin, ja johon sisarenpoika taas kuin luonnostaan kuului. Siksi he eivät koskaan saaneet oikeata tuntumaa toisiinsa. Bertil ei sopeutuisi merille eikä hänestä koskaan tulisi oikeaa liikelaitosten johtajaa. Karl Erik kuunteli sen vuoksi valppaasti ja myöntyvästi, kun tämä jatkoi:

— Olen tarkoin ajatellut asemaani ja tunnen varsin hyvin, etten minä sovi johtamaan Bultien firmaa. Sen sijaan olen kiintynyt sotilasuraan ja kaipaan sille. Karlbergissa kuri oli niin ankara, ettei sitä huomannut, ja siellä sai tehtäviä, joita oli nautinto yrittää ratkaista. Elämä muodostui niin yksinkertaiseksi. Olen nyt ollut poissa muutamia vuosia, mutta hyvine todistuksineni ja ulkomaanmatkoineni luulisin pääseväni vakinaiseen palvelukseen. Aion anoa Svean kaartiin, sehän on sukumme rykmentti.

— Sukumme rykmentti! Sekä isä että isoisä ovat tömistelleet maata Backamossa ja itse olen ollut harjoituksissa Uddevallassa.

— Anteeksi, en tarkoittanut sillä tavoin. Sukumme rykmentistä mainitessani ajattelin lähinnä sitä, että äidinäidin isoisä oli siinä everstinä ja että monet Gyllenörnit ovat olleet siinä rykmentissä.

— Niin, aivan niin.

— Ja sitten aion mennä kihloihin Elisabeth Silfverspetsin kanssa, jonka isä on everstiluutnantti ja on palvellut nuoremman upseerin vuotensa Svean kaartissa, ja sitä paitsi hänen isoisänsä oli samassa rykmentissä everstinä ja komentajan apulaisena.

— Niin, kyllähän ymmärrän. Minulle vain on ollut niin itsestään selvää ajatella meitä kokonaan ja yksinomaan

Bulteina. Mutta asiaahan voi katsella toisestakin näkökulmasta. Olisin mielelläni nähnyt, että sinusta olisi tullut uusi sukupolvi, neljäs meitä Göteborgin Bulteja. Mutta jokaisen ihmisenhän on itse kaavailtava elämänsä. Olen todella pahoillani, ettei sinusta tule seuraajaani. Mutta ymmärrän kyllä sinua. Sinä sovit varmasti upseeriksi. Sen, jonka on kannettava vastuu niin monista liikeyrityksistä kuin meidän, on oltava innostunut juuri tähän työhön. Ellei voi antautua siihen ilolla, voi jokainen päivä muodostua helvetilliseksi. Mutta ymmärrätkö, Bertil, minulle on niin outoa ajatella olevan ihmisiä, jotka eivät osaa nauttia tästä. Juuri sen vuoksi minusta oli niin itsestään selvää, että sinä ottaisit Bult-yhtymän johdon. Mutta —. Mutta sellaista näkökohtaa kuin sinulla oli nyt äidinisän puolelta, sitä en ollut koskaan tullut ajatelleeksi. Siitä puheen ollen voinkin kertoa, että ostaessani Gunneforsin tehtaan sain myös joukon huonekaluja ja tauluja, joiden pitäisi kiinnostaa sinua ja tulevaa vaimoasi. Siellä oli vanha konttoripäällikkö, joka kiinnitti huomioni eräisiin hyvin maalattuihin muotokuviin äidinisäni suvusta, ja arvelisin niiden kiinnostavan sinua enemmän kuin minua. Ja sitten saat saman konttoripäällikön laatiman sukututkimuksellisen selostuksen, joka osoittaa sinun ja minun joitakin ihmeellisiä kiertoteitä polveutuvan Kustaa Vaasasta. Jos kerran aiot ruveta upseeriksi vakinaiseen palvelukseen, niin minä kyllä koetan vähitellen irroittaa käytettäväksesi äidinperintösi. Siitä saat melko paljon rahaa.

— Ei, ole hyvä ja jätä se tekemättä. Minä en mielelläni haluaisi hallita sellaista rahamäärää. Se vain hämmentäisi harrastustani virkaani kohtaan. Haluaisin mieluimmin enon sijoittavan rahat siten, että minä saisin siitä tuottoa sen verran kuin tarvitsen elääkseni, mutta ei enempää.

— Niin, ehkäpä siten on parasta.

Ja sitten Bertil meni, ja laivanvarustaja istui kauan tuolissaan ja mietti. Hänellä oli se tunne, että Bertil oli menetellyt oikein. Tämä oli synnynnäinen ruotsalainen virkamies ja sellaisena hänestä varmaan tuli hyvä. Hänen sukuperintönsä oli kyllä hieman kirjava. Äiti oli oikea Bult, jos kukaan, ja isä maatyöläisköyhälistöä, myöhemmin siirtolainen. Mutta Bertilin äidinäidin isä ja tämän suku olivat hänessä kuitenkin saaneet oman leimansa näkyviin ja tehneet Bertilistä sekä ulkoisesti että sisäisesti kreivi Gyllenörnin onnistuneen jäljennöksen. Mutta millainen tulisikaan Bertilin mahdollisesta lapsesta? Karl Erik naurahti sitä ajatellessaan. Mitähän sanottaisiin, jos joskus jossakin kreivillisessä suvussa yht'äkkiä ilmestyisi Karl Johan Baptiste Bultin jäljennös, jolla on ruskea ja sininen silmä ja taipumaton tarve saada elää omalla erikoisella tavallaan.

Oikeastaan Karl Erik iloitsikin siitä, ettei Bertil halunnut olla missään tekemisissä toiminimen kanssa. Hän oli varma, ettei Bertil olisi siihen sopinutkaan.

Mutta — oli kuitenkin hieman haikeata ajatella, että kaikki, minkä kolme sukupolvea oli luonut, hajaantuisi.

Ja siten hän taas tuli kysymykseen, jota hän oli ajatellut jo niin monta kertaa ennenkin: miksi hänellä ei itsellään ollut poikaa, joka voisi ottaa haltuunsa perinnön? Jos hänen ja Gretan lapsi olisi jäänyt elämään, poika olisi jo kyllin vanha saadakseen aseman yhtymän liikelaitoksissa. Sitten muistui Elin hänen mieleensä. Tämä oli nyt naimisissa ja monen lapsen äiti. Jos — kokonainen kokoelma naisia kulki hänen muistoissaan — Elin palasi yhä uudelleen ja uudelleen mieleen, häipyi sitten taas hiljaa ja vaatimattomasti sivuun, kuten hänen tapansa oli tehdä, ja tilalle tulivat kasvot, joista Karl Erik piti paljon. En-

siksi Karl Erik näki suuret, harmaat, viisaat silmät, kultaisenvaalean tukan vallattomine kiharoineen, pienen syntymämerkin toisella poskella; nainen, joka nyt jo niin monina vuosina oli ollut hänen läheisyydessään, joka oli jakanut hänen työnsä, tunsi ja antoi anteeksi hänen vikansa, naisen, joka ei pitäisi liikelaitoksia kilpailijoinaan, mitä Karl Erik muuten piti hyvin mahdollisena naisten puolelta, vaan joka myös kuului yhteen niiden kanssa.

Hän teki ilmeen, tarkoin saman, minkä vanha Kalle Bult tapasi tehdä kiperissä tilanteissa. Hän aikoi juuri pyytää neiti Strömin sisälle, kun muistikin, ettei hänellä ollut maskottia mukanaan — Hisingenin kivi sai seurata vain todella suuriin tilaisuuksiin. Maskottiakaan ei pidä väärinkäyttää. Niin pitkälle kuin mahdollista on itse tultava toimeen ja tartuttava maskottiin vain silloin, kun tietää jotakin suurta olevan kysymyksessä ja jolloin täytyy ehdottomasti onnistua. Tänä hetkenä kaikki muu tuntui mitättömältä verrattuna naissihteerin yhten ainoaan sanaan. Nyt oli sellainen tilanne, jossa Hisingenin kiven todella täytyi olla mukana. Hän päätti mennä kotiin vaihtamaan pukua ja hakemaan maskottiaan. Juuri aikoessaan lähteä hän kohtasi odotushuoneessa nuoren miehen, joka oli alkanut liikkeessä asiapoikana ja jota kohtaan hän tunsi mielenkiintoa. Hän kutsui nuorukaisen sisälle. Tämän asiana oli vain ilmoittaa aikovansa lopettaa, ja samalla hän halusi kiittää kaikesta, mitä Bult oli tehnyt hänen hyväkseen.

Bult oli kovin ihmeissään.

— Miksikä Karlsson nyt tahtoo lopettaa? Teillähän on kunnollinen palkka, ja johtaja Croona on hyvin tyytyväinen teihin. Se, joka hoitaa asiansa hyvin meidän firmassamme, tietää aina saavuttavansa hyvän aseman. En todellakaan ole tottunut siihen, että miehet lähtevät meiltä pois.

— Tiedän hyvin, että se saattaa tuntua kummalliselta. Tyytymätön en suinkaan olekaan. Päinvastoin. Ei koko maailmassa löydy toista sellaista liikettä kuin tämä. Kaikkia kohdellaan ihmisinä ja kaikki saavat arvonsa mukaisen palkan. Täällä ei ole ketään kateellisia, vaan jokainen voi iloita toistensa menestyksestä. Täällä on ihmeellinen tunnelma, sanovat kaikki. Mutta minä olen ajatellut tarkoin asemaani. Vapaa-aikani olen käyttänyt melko hyvin ja oppinut myös kaiken, mitä meidän osastollamme voi oppia. Jos jatkan edelleen, voin ehkä joskus tulevaisuudessa päästä johtaja Croonan seuraajaksi, mutta on monia muita, jotka ovat vuorossa ennen minua. Alkuaan se kyllä oli minun päämääräni. Mutta sitten kuulin laivanvarustajan päättäjäispuheen Kauppakoulun iltakursseilla. Sehän oli suoranainen kehoitus, ettei saa elämässään asettaa varmuutta kaiken muun edelle. Sehän oli vastalause sitä suuntaa vastaan, että hakeudutaan valtion ja kunnan palvelukseen ja sitten ollaan siinä odottamassa ylennystä vuorollaan, ikälisiä, eläkettä ja kuolemaa. Ryhtykää uhkayritykseen, lähtekää seikkailuun, tehkää jotakin epätavallista, vaikka se toisikin myös köyhyyden ja vaikeuksien aikoja! laivanvarustaja sanoi. Siitä päivästä lähtien en ole saanut kunnolla rauhaa. On monia muitakin, joihin laivanvarustaja silloin istutti levottomuuden. Göteborgilaispojat ihailevat laivanvarustajaa, joka itse on tehnyt niin paljon epätavallista. Mutta vanhemmat tahtovat lapsilleen ennen kaikkea varmaa tulevaisuutta. Ja silloin syntyy ristiriita. Me kaikki tiedämme, kuinka laivanvarustaja aikanaan kulki omaa tietään ja lähti alkuun aivan alhaalta, taisteli liikeyritystensä puolesta pulavuosina, möi huonekalunsa ja selviytyi kaikesta. Ja pojat ovat tavattoman haltioissaan Hyvingestä. Ja nyt minä tahdon merille. Olin ollutkin siellä jo kaksi vuotta, ennen kuin tulin konttoriin. Myös

viime vuoden lomani vietin tarjoilijana ”Vibyholm”-laivalla. Nyt olen aikonut mennä toisille linjoille, nähdä maailmaa ja saada kokemusta. Ja sitten aion suorittaa ylikonemestarin tutkinnon ja yrittää johonkin laivanvarustamoon tai mieluimminkin perustaa oman.

— Tuo kuulostaa joltakin. Mutta miksi ihmeessä aiotte suorittaa ylikonemestarin tutkinnon? Sekä isoisälleni että minulle oli luonnollisin merikapteenin tutkinto, ja sitä tietä kulkevat useimmat, joilla on samanlaisia suunnitelmia kuin teillä.

— Laivanvarustajahan sanoo aina, että jos mielii päästä suuriin tuloksiin, ei ole toimittava samalla tavoin kuin kaikki muut. Yleensä laivanvarustajat ovat olleet kapteeneja, juristeja tai konttorimiehiä. Minusta tuntuu olevan asiallista ruveta konemestariksi. Koneet tulevat merkitsemään yhä enemmän ja enemmän, eikä ole mitään, mikä kiinnostaisi minua enemmän kuin koneet.

— Siinäpä minulla on oppivainen herra. Nythän saan takaisin maailmanviisaat sananparteni.

— Kyllä minä osaan monia muitakin.

— Saanko kuulla.

— Yrittämällä mahdottomia saavutetaan mahdollisuuden korkein aste. Inhimillisistä oikeuksista on ensimmäisiä epäonnistumisen oikeus.

— Olenko todellakin sanonut tuon?

— Kyllä, olen kuullut sen parikin kertaa.

— Sanat eivät oikeastaan ole minun, vaan isoisäni. Mutta ehkä olen joskus lainannut niitä — — —.

Bultia huvitti yhä enemmän ja enemmän tuo nuori mies, eikä hän malttanut olla kyselemättä.

— Onko todellakin totta, niin — että pojat, että nuoret pitävät minua jonkinlaisena — jotenkin — — —.

— Ihanteenako? Kyllä.

Bult katseli huvittuneena nuorta miestä, joka oli aina kiinnostanut häntä. Tämä oli sen työmiehen nuorin poika, jonka Karl Erik tapasi Hisingenissä perunamaalla tultuaan Malmin luota ja päätettyään lähteä merille, sen miehen, joka antoi hänelle kiven, joka sitten oli seurannut talismanina häntä kaikilla matkoilla. Hän katseli hyvin tarkoin nuorukaista. Tällä oli hauska, avoin ulkomuoto. Nenä oli hieman liian iso ja paksu, jotta poika olisi ollut kaunis, mutta hänellä oli kaunis tukka. Vasen silmä oli sininen ja vivahti aavistuksen verran ruskeaan.

Mitä? — hieman ruskeaanko? Sellainenhan oli oikeakin silmä. Molemmat olivat samanlaiset, mutta eikö vasen vain ollutkin hieman v i n o? Silmät olivat aivan tavalliset. Bultista oli aina ollut hauskaa jutella pojan kanssa.

— Aikooko Karlsson perustaa oman varustamon, vai aiotteko tulla meille?

— Niin, se riippuu asianhaaroista. Kun olen tarkemmin harkinnut, olen tullut siihen tulokseen, että on kyllä hieman vaikeaa perustaa omaa varustamoa, kun ei ole rahoja. Minä en halua elää ainoastaan saadakseni eläkkeen ja kuollakseni, vaan tahdon koettaa vähän joka lajia ja saada tuntea, että olen itse luonut asemani. Mutta haluaisin kyllä tulla tänne takaisin. Olen kuvitellut, että laivanvarustaja tulisi joskus sanomaan neiti Strömille: — Tuo Karlsson, joka oli meillä aikaisemmin ja on nyt Strand & Dawsonilla, on kunnon poika. Mutta hän ärsyttää minua. Joka taholla hän työntyy esiin. Hänestä me vielä saamme raparperia ja aika riesan.

— Mitä? Raparperia! Ei, semmoista en ehdottomasti tule sanomaan.

— Anteeksi, en minäkään niin tarkoittanut. Meillä vain on Kvillessä tapana sanoa siten, kun näemme jonkun lupaavan pojan. Pyydän myös anteeksi, että olen niin puhe-

lias. Laivanvarustajan suhteen on esiintymisemme aina kummallista. Ei ole ketään, jota kohtaan tuntisimme niin suurta kunnioitusta, mutta kuitenkin me puhumme laivanvarustajalle aivan kuin kelle tahansa muulle ihmiselle.

— Älkää yhtään ujostelko, Karlsson. Tulenpa varmasti muistamaan tuon raparperijutun. Mutta mitenkä isä nyt voi? En ole nähnyt häntä moniin vuosiin.

— Kyllä hän vielä on vireessä, still going strong. Hänellä täytyy aina olla harrastuksia: aikaisemmin olimme me lapset, mutta nyt me olemme jo isoja. Kaikilla on hyvä paikka. Talo on maksettu loppuun jo aikoja sitten, ja hänellä on varsin kunnollinen työnjohtajan eläke. Mutta hänellä on yhä edelleen yhtä paljon puuhaa kuin ennenkin. Hän on puheenjohtaja omakotiyhdistyksessä ja hedelmäinviljelijäyhdistyksessä, järjestelee siirtolajuhlia, kulkee kaikkialla kuin mikäkin vanha setä ja ehtii puuhaamaan pikkupoikienkin kanssa urheilukentällä. Hänen periaatteensa on — vaikkei hän itse sitä sanokaan — että elämän on oltava muiden hyväksi elämistä.

— Onko hän uskonnollinen?

— On, hyvin uskonnollinen. Mutta itse hän uskoo olevansa pakana.

— Niin on laita useiden vanhojen radikaalien työmiesten, noiden, jotka perustivat työväenliikkeen. Tavallaan oli sellainen minunkin isäni. Teidän isänne on erinomainen mies, sanokoonpa hän itseään sitten kristityksi, pakanaksi tai miksi hyvänsä. Ja kiitokset vain teille, että pistäydyitte sisälle, ennenkuin lähditte. On ollut hauska puhella nuoren miehen kanssa, joka on valmis uskaltamaan. Tulette varmasti onnistumaan. Ellette olisi ollut niin omahyväinen, olisitte saanut matkallenne mukaan jotakin.

— En ole niin omahyväinen, kuin saattaa näyttää. Ei ole niinkään helppoa lähteä tästä talosta, jättää isä ja äiti,

tyttö ja Kvillen pojat ja koko Göteborg ja aloittaa melkein alusta jälleen. Minun täytyi hieman pöyhistäytyä, ennenkuin tulin laivanvarustajan puheille.

— Huomasin sen kyllä. Mutta kun menette laivaan, ette saa siellä puhua päällikön ja toverien kanssa aivan yhtä vapaasti.

— Kiitän neuvosta. Tiedän kyllä, millaista merillä on.

— Ottakaa sitten mukaanne tämä pieni esine. Se on pieni hopearasia, jossa olen pitänyt postimerkkejä. Mutta eihän sillä ole väliä. Kun teistä siellä kaukana joskus tuntuu vaikealta, etsikää tästä rohkaisua, ja kun teistä tuntuu, että tarvitsette hyvää onnea, puristakaa sitä lujasti. Ja kun menestytte hyvin, muistakaa silloin, ettei yrittäjä saa vain nauttia luomisen ilosta ja menestyksestä, vaan hänen on hyvin hoidettava myös niitä arvoja, jotka hän ja hänen väkensä ovat luoneet.

Bult puristi pojan kättä, ja tämä kumarsi ja poistui.

Vahtimestari tuli sisälle ojentaen kortin, josta Bult luki: Greta Gonéus.

Gonéus, varmaankin Greta, jota hän ei ollut nähnyt yli kolmeenkymmeneen vuoteen.

— Hetkinen.

Bult katsoi oven tirkistysreiästä. Niin, suunnilleen tuollaiseksi hän oli kuvitellutkin Gretan vanhana. Mutta oliko tämä todella noin lyhyt? Ja kuinka lihavaksi hän olikaan tullut. Mutta silmät elivät. Bult katseli häntä ja ajatteli: Onpa todella kauheata vanheta. Gretakin oli ollut varsin hauskan näköinen tyttönä. Mutta monikaan ei vanhene kauniisti. Bult katsoi peiliin, suoristi solmionsa ja silitti kädellä hiuksiaan. Hänestä Greta oli vanhentunut huomattavasti enemmän kuin hän itse.

Bult katsahti vielä kerran tirkistysreiästä. Tuo oli niin Gretan tapaista. Hän puheli jo vilkkaasti vahtimestarin

ja erään odottavan herran kanssa. Greta jutteli ja nauroi. Juuri tuon takiahan hän ei ollut koskaan oikein pitänyt Gretasta. Hän oli liian touhukas, oli liian huomiota herättävä.

— Olkaa hyvä!

— Rakas Karl Erik, tai laivanvarustaja Bult minun kai tulee sanoa. Saat suoda anteeksi, kun tällä tavoin tunkeudun luoksesi. Sinähän tiedät, etten koskaan olisi näin tehnytkään, ellei — niin, mitäpä ei tekisi lastensa hyväksi. Nuorin poikani on nyt kaksikymmenvuotias. Hän tuli ylioppilaaksi seitsemäntoista vuoden vanhana — kaikki lapseni ovat päässeet ylioppilaiksi seitsemäntoista vuoden ikäisinä — kaikki ovat olleet hyvin lahjakkaita.

— Onnellinen se, joka voi niin sanoa.

— Sinä olisit voinut, jos olisit halunnut. Mutta olit niin kuvaamattoman laiska ja sitä paitsi sinulla oli niin paljon muita harrastuksia.

Tämän sanoessaan Greta katsoi veitikkamaisesti Karl Erikiin, joka ei voinut olla punastumatta.

— Poika on, kuten sanoin, kaksikymmenvuotias. Hänen nimensä muuten on Karl Erik. Mutta et saa luulla, että nimi olisi annettu sinun mukaasi. Ei, esikuvana oli muuan mieheni eno, jonka nimi oli Karl, ja isoisäni, jonka nimi taas oli Erik. Niin, mitäpä ei tekisi lastensa hyväksi — minäkin olen tullut jopa sinun luoksesi.

— Sen sinä sanot niin iloisesti, että vaikeus ei varmaankaan ole tuntunut kovin voittamattomalta.

— Sinä sitten olet yhä yhtä ilkeä kuin aina ennenkin. Mutta — niin, asiani on se, että Pikkuveikko — me sanomme Karl Erikiä Pikkuveikoksi, vaikka hän onkin päätään pitempi kuin vanhempansa — niin, että Pikkuveikko tuli ylioppilaaksi seitsemäntoista vuoden vanhana. Niin, ei hän ollut aivan seitsemäntoista vuodenkaan vielä, sillä hän tuli

ylioppilaaksi toukokuussa ja täyttää vuotensa vasta heinäkuussa. Kaikki minun lapseni ovat syntyneet heinäkuussa.

— Ajatella, että sinustakin on tullut sellainen järjestyksen ihminen.

— Hiljaa, senkin ilkimys! Pikkuveikko siis tuli ylioppilaaksi ennen kuin oli täyttänyt seitsemäntoista vuotta ja meni Upsalaan lukeakseen historiaa. Mieheni on, kuten tiedät, rehtori, hänen isänsä oli apulaisopettaja ja tämän isä taas kansakoulunopettaja. Siis kolme sukupolvea opettajia. Mieheni unelma oli, että Karl Erikistä tulisi professori tai ainakin oppikoulunopettaja. Meillä on kaksi poikaa ja neljä tyttöä. Kaikki tytöt ovat naimisissa ja vanhin poika on upseeri. Senpä vuoksi Pikkuveikon tehtäväksi tuli jatkaa suvun perinteitä. Mutta sitten hän tuli viime kesänä tänne ja asui enonsa luona, ja täällä hänet valtasi tuo Göteborgin henki, josta sinulla on tapana puhua esitelmissäsi. Minä luen aina selostukset ja äskettäin kuulin äänesi myöskin radiossa. Mieheni sanoo, että sinä liioittelet, mutta minusta on hauska kuulla göteborgilaisia ääniä. Mutta Pikkuveikosta minun pitikin puhua. Hän on aivan hullaantunut satamiin ja laivoihin, ja sitten hän kuuli ikätoveriensa puhuvan Bultista. Sinusta tuli hänen ihanteensa. On suorastaan rasittavaa kuulla hänen alituisesti puhuvan sinusta. Mutta pahinta on, että poika joutui kokonaan pois tolaltaan. Hänen opinnoistaan ei ole tullut mitään. Hän sanoo, ettei hän halua lukea historiaa, vaan tehdä historiaa, ja hän on saanut päähänsä, että historiaa tekevät sellaiset kuin sinä. Olemme tehneet kaikkemme saadaksemme hänet järkiinsä, mutta hän ei halua edes kuunnella. Poika tahtoo ulos maailmalle, ja nyt minä kysyn sinulta: — Tahdotko sinä auttaa häntä? Hän on lahjakas poika ja vakavaluonteinen niinkuin isänsäkin.

— Mitä miehesi sanoo?

— Niin, mitäpä hän sanoisi! Hänelle se on raskas isku. Hän oli kiinnittänyt kaikki toiveensa Pikkuveikkoon, ja miehelleni on akateeminen sivistys ainoa, joka jotakin merkitsee. Hän on kaiken ikänsä elänyt akateemisessa ympäristössä, ja muuten maailma on hänelle varsin vieras. Niinkuin sinustakaan köyhä rehtori ei ole minkään arvoinen — — —.

— Siten en ole koskaan sanonut.

— Et, mutta tunnen sinut. Minun isäni oli samanlainen. Mutta aivan niinkuin sinustakaan köyhä rehtori ei ole mikään, aivan samoin hän ajattelee, ettei laivanvarustaja ole mitään merkittävää, olkoonpa tällä kuinka monta miljoonaa tahansa. Hänestä laivanvarustaja on samoin kuin merikapteenikin vain merimies, eivätkä rahat kiinnosta häntä sen enempää kuin minkä hän tarvitsee toimeentuloonsa ja kirjoihin. Ja siksi hänestä on raskasta, että Karl Erik, josta olisi voinut tulla professori, tahtoo ruveta merimieheksi. Mutta mitäpä me voisimme tehdä? Pikkuveikko on itsepäinen. Ja pahinta on, että hän pitää tiukasti kiinni siitä, että hänenkin on aloitettava aivan alusta tavallisella laivalla. Ja nyt kysyn, saako hän tulla jollekin sinun laivoistasi?

— Tietysti hän saa tulla. Teen hänen hyväkseen, minkä vain voin. Mutta sinähän ymmärrät, että viime kädessä kaikki riippuu hänestä itsestään.

— Kyllä, sen tiedän varsin hyvin. Kiitoksia vain, rakas Karl Erik. Ei kiitos, lounaalle en ehdi kanssasi. Junani lähtee jo puolentoista tunnin kuluttua, ja minun pitää vielä viedä kukkia Malmille ennen lähtöäni.

— Malmilleko?

— Niin, Malmille juuri. Kai sinä tunsit merikapteeni Karl Malmin teidän firmastanne? Hän oli maailman kiltein ihminen, ja hän merkitsi minulle niin suunnattomasti

vaikeimpana aikanani. Niin, kyllähän sinä tiedät, miten asiani olivat sinun lähtiessäsi merille. Minun oli lopetettava koulunkäyntini ja lähdettävä Saksaan. Et voi aavistaakaan, kuinka kauheata elämäni silloin oli ja kuinka onneton olin. Tulevaisuuteni näytti toivottomalta. Vanhempani sanoivat: — Niinkuin vuoteensa tekee, siten myös saa maata! Eivätkä he välittäneet minusta vähääkään tai ainakaan eivät olleet välittävinään. Sitten pari päivää ennen lapseni syntymistä Malm tuli hiljaa ja vaatimattomasti ja ikäänkuin täytti koko huoneen ystävällisyydellään. Hän väitti käyneensä Hampurissa katsomassa joitakin laivoja, mutta ymmärsin, että hän oli tullut Saksaan vain minun vuokseni. Kun istuimme siinä juttelemassa, kaikki muuttui niin yksinkertaiseksi ja sain rohkeuteni jälleen. Henkilökuntakin muutti käytöstään minua kohtaan. Synnytys oli vaikea. Hän istui vierelläni koko ajan, pyyhki hikeä otsaltani ja katsoi niin hellästi ja sanoi, kun tuskat tulivat pahimmilleen, ystävällisellä äänellään: — Rakas pikku tyttöni! Voin vieläkin kuulla korvissani nuo sanat. Kun kaikki oli ohi, hän antoi minulle briljanttisormuksen ja väitti sen olevan sinulta. Tiesin tietysti vallan hyvin, että hän oli itse sen ostanut, mutta en ollut vain tietävinäni. Hän järjesti myös kaikki taloudelliset asiani, ja hänen ansiostaan sain jälleen elämänhaluni. Suoritin sitten ylioppilastutkinnon yksityisoppilaana samanaikaisesti luokkatoverieni kanssa, tuli Upsalaan ja suoritin filosofian kandidaattitutkinnon ja menin naimisiin nykyisen mieheni kanssa. Millaiseksi elämäni olisikaan muodostunut, ellei Malmia olisi ollut, en osaa kuvitellakaan. Kai ymmärrät, etten koskaan tahdo matkustaa Göteborgista viemättä kukkia Malmin haudalle.

Sitten Greta ojensi kätensä Karl Erikille. Tämä puristi

siitä kauan ja oli hyvin vakava sanoessaan: — Anna minulle anteeksi, Greta, ja vie terveiseni Malmille!

Ja niin Greta katosi. Oli kummallista nähdä hänet niin monien vuosien jälken. Ajatukset palasivat vanhaan lautatarhaan, ja Karl Erik oli kuulevinaan vanhan Malmin puhuvan kolmannesta sukupolvesta. Jos Malm olisi vielä elossa, hän varmaankin olisi tyytyväinen. Karl Erik Bultin työhän oli kokonaan ollut Malmin hengen mukaista. Kukaan ei voisi sanoa Karl Erikin epäonnistuneen. Hän oli isänsä ja isoisänsä tavoin tuottanut nimelleen vain kunniaa. Mahdollisesti ne, jotka vastaisuudessa tulivat kantamaan Bultin nimeä, eivät siitä olisi niinkään ylpeitä, vaan panisivat enemmän painoa sukulaisuudelleen toisten perheiden kanssa, joilla oli toinen nimi — hän ajatteli Bertiliä, mutta täällä Göteborgissa tämä nimi ei koskaan kuolisi. Laivat kuljettavat sitä yli merten, se elää monissa liikeyrityksissä ja yleishyödyllisissä säätiöissä, se on ikuistettu puistojen ja katujen nimissä, merenkulun edistämisrahastoissa, suurissa lahjoituksissa kouluille, teattereille, konserttitaloille ja kirjastoille. Karl Erik ei ainoastaan ollut Göteborgin suurin yrittäjä, vaan tulisi mahdollisesti myöskin lahjoittajain kaupungin suurimmaksi lahjoittajaksi. Isän kuva oli kaupunginvaltuuston istuntosalin seinällä puheenjohtajain muotokuvien joukossa, ja ehkäpä hänen omansakin vielä ripustetaan sinne. Kyllä hän oli elämässään onnistunut, ainakin siinä mielessä kuin ihmiset yleensä tuon sanan käsittävät. Mutta myöskin muiden mittojen mukaan hänen elämänsä oli ollut rikas. Parissa suhteessa hän ei ehkä ollut onnistunut, ja voi ajatella, että jotkut panisivat sanan traagillinen hänen elämänsä yhteyteen. Hän ehkä jäisi viimeiseksi Bultiksi Ruotsin elinkeinoelämän historiassa. Mutta eipä yksi ihminen voikaan saada kaikkea. Elämä on kuin iso ja runsas voileipäpöytä,

Sven Emanuel Blom tapasi sanoa ja luetella kaikki ne herkut, joita voi ajatella sellaisessa olevan. Bult oli kyllä sitä mieltä, että hän oli saanut elämästä irti enemmän kuin useimmat muut. Ja kuitenkin hän tavallaan oli vielä nuori mies. Karl Erikin sydäntä oli lämmittänyt kuulla nuorelta Karlssonilta ja Gretalta, että Göteborgin pojat häntä ihailivat. Mutta millaiseksi elämä olisikaan muodostunut, ellei Malm silloin lautatarhassa olisi siihen puuttunut?

Bult meni ikkunan luo, katseli sataman näköaloja ja Hisingenin näkymiä. Hän aukaisi ikkunan ja hengitti raikasta ilmaa. Kuinka alkukesä olikaan kaunis! Juuri nyt kaikki oli niin vaalean vihreätä ja tuhannet syreenit kukkivat. Ei, nyt oli jo kiirehdittävä ehtiäkseen ajoissa takaisin puhumaan neiti Strömin kanssa. Mitä hittoa se Blomberger sanoikaan vihreästä solmiosta: enemmän rohkea kuin hyvää makua osoittava. Oli ehkä parasta valita jokin toinen väri. Mutta Hisingenin kivi hänellä täytyi joka tapauksessa olla mukanaan.

— Neiti Ström! Menen nyt hetkeksi ulos, mutta palaan noin tunnin kuluttua ja tahtoisin silloin heti puhua kanssanne. Kysymyksessä on erittäin tärkeä asia, joka silloin on selvitettävä. Mutta mikä nyt on hätänä? Neiti Ström on surullisen näköinen. Onko tapahtunut jotakin ikävää?

— Ei, ei mitään erikoista. Syynä on vain se, että minusta elämä, joka ennen oli niin selvää ja yksinkertaista, on tullut niin mutkalliseksi.

— Sitä ei neidin pidä surra. Mitä mutkikkaampaa elämä on, sitä mielenkiintoisempaa se on. Tiedättekö, neiti Ström, minusta tuntuu, että kaikki tulee kyllä järjestymään.